

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

VE

FRANSA
PARIS V ÜNİVERSİTESİ- RENÉ DESCARTES
PSİKOLOJİ ENSTİTÜSÜ
KLİNİK PSİKOLOJİ VE PSİKOPATOLOJİ LABORATUVARI

(COTUTELLE)

DOKTORA TEZİ

**LATANS (OKUL ÇAĞI) DÖNEMİNDE ÇOCUKLARIN
DÜRTÜSEL İŞLEYİŞ ÖZELLİKLERİ VE PROJEKTİF
TESTLERİN KATKISI**

Neslihan ZABCI
2502040018

Eş Danışmanlar
Doç. Dr. Tefika TUNABOYLU İKİZ – Prof. Dr. Michèle EMMANUELLI

İSTANBUL – 2011

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
MÜDÜRLÜĞÜ

TEZ ONAYI

Enstitümüz **PSİKOLOJİ ANABİLİM** Dalında ders dönemindeki Eğitim - Öğretim Programını başarı ile tamamlayan **2502040018** numaralı **NESLİHAN ZABCI**'nin hazırladığı **"LATANS (OKUL ÇAĞI) DÖNEMİNDE ÇOCUKLARIN DÜRTÜSEL İŞLEYİŞ ÖZELLİKLERİ VE PROJEKTİF TESTLERİN KATKISI"** konulu **YÜKSEK LİSANS / DOKTORA TEZİ** ile ilgili **TEZ SAVUNMA SINAVI**, Lisansüstü Öğretim Yönetmeliği'nin 35.Maddesi uyarınca **09.09.2011 CUMA** günü **saat:09.00**'da yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin **.....Oybirliği.....**'ne (1) **OYBİRLİĞİ / OYÇOKLUĞUYLA** karar verilmiştir.

JÜRİ ÜYESİ	KANAATİ(*)	İMZA
PROF.DR.AYŞE AYÇİÇEĞİ DİNN	Kabul	
PROF.DR.MICHELE EMMANVELLİ	Kabul	
PROF.DR.JEAN YVES CHAGNON	Kabul	
DOÇ.DR.VOLKAN TOPÇUOĞLU	Kabul	
DOÇ.DR.TEVFİKA İKİZ	Kabul	

ÖNSÖZ

Hem bu tezin, hem mesleki yaşamımın tüm temel taşlarının mimarı olan sevgili hocam Doç. Dr. Tevfika Tunaboğlu İkiz, size yürekten teşekkürlerimi takdim ediyorum, içimde yeriniz her zaman özel ve doldurulamaz kalacak.

Prof. Dr. Michèle Emmanuelli, sizin öğrenciniz olmak benim için büyük bir onurdu. Bana kazandırdığınız çok değerli bilgiler için size teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Jean-Yves Chagnon, değerli klinik ve kuramsal bilgileriniz bu tezi şekillendirmeme yardımcı oldu, teşekkür ederim.

Sevgili eşim Hakan Zabcı, *sensiz imkansızdı...*

Sevgili oğullarım Ömer Zabcı ve Ali Zabcı, hiçbir “iyi” şeyin emeksiz gerçekleşmeyeceğine, bu vesileyle yakından tanık oldunuz. Tanıklık ederken, yaşınızı aşarak, kocaman kocaman büyüyerek, bana destek oldunuz, sizinle gurur duyuyorum.

Sevgili İdil, senelerce ve senelerce (!) süren Paris seyahatlerimde bana sıcak yuvanı açtın, ikinci evime geliyor hissini yaşattın. Tüm bürokratik zorluklarda cömert yardımlarını esirgemedin, teşekkürler arkadaşım.

Ve son olarak sevgili dostlarım Burçin ve Mesut Sönmez, en zor dönemlerimde hep yanımda sizi buldum. Tezimi bitirebilmem için gerekli olan “ruhsal” desteği bana siz sağladınız. Artık nadir bulunan değerleri yeniden sizde buldum, size çok teşekkür ediyorum.

Sevgili anne ve babama

bana verdiginiz emek için

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	i
İÇİNDEKİLER	ii
ÖZ	viii
ABSTRACT	ix
TABLO LİSTESİ	x
KISALTMALAR	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ KISIM: KURAMSAL BİLGİLER

BÖLÜM I: LATANS DÖNEMİ

1.1. Freud ve Latans Dönemi	7
1.1.1. İlk Kuramsal Temeller	8
1.1.2. Çocuk Cinselliği.....	9
1.1.3. <i>Cinsellik Üzerine Üç Deneme</i> : Latans Döneminin İlk Tanımı	11
1.1.4. Cinsellikten Arınma	11
1.1.5. Latans Döneminin Kökenleri	13
1.1.5.1. Biyolojik Bakış Açısı	14
1.1.5.2. Özgelişim Ve Soygelişim.....	16
1.1.5.3. Eğitimin Ve Uygarlığın Rolü	17
1.1.5.4. Kastrasyon Kaygısı Ve Ödipal Karmaşanın Çöküşü	19
1.2. Latans Dönemine Dair Freud Sonrası Ve Güncel Görüşler.....	21
1.2.1. Karl Abraham: Çatışmaların Yeniden Düzenlenmesi.....	21
1.2.2. Augusta Alpert: Cinselliğin Devamlılığı	22
1.2.3. B.Bornstein Ve T.Becker : Birinci Ve İkinci Latans Dönemi	23
1.2.4. Heinz Hartmann:Dürtüsel Saldırganlıktan Uzaklaşma	26
1.2.5. Kestenberg: Benlik İşleyişinin Hazzı	26
1.2.6. M. Klein Ve D.W.Winnicott: Gerçekliğe Aşırı Yatırım Ve Ruhsallığın Dengesi	27
1.2.7. Paul Denis	28

1.2.7.1. Dürtüsel Ekonominin Değişimi ve Savunmalar.....	28
1.2.7.2. - Nesne Yatırımlarında Değişim	28
1.2.8. René Roussillon: Simgeleştirme Çalışması	30
1.2.9. M. Fain ve D. Braunschweig: Aşkın Sansürü	31
1.3. Erkek ve Kadında Üstbenlik Gelişimi.....	31
1.3.1. Freud'un Görüşleri.....	31
1.3.2. Ferenczi: Ödipus Karmaşasından Önce Bir Üstbenlik	32
1.3.3. Melanie Klein Ve Erken Üstbenlik: İçe-Alımsal (Introjective) Bir Özdeşim.....	32
1.3.4. Ernest Jones: Her İki Cinsiyette Var Olan Kastrasyon Kaygısı	34
1.3.5. Kadın Üstbenliği Ve İlk Sahne Düşlemi	34
1.3.6. Kız Çocuğunun Enstüel Nesne Olarak Anneden Vazgeçmesi	35
1.3.7. Kız Çocuğunun Zihinsel İşleyişindeki Zenginlik	35
1.4. Latans Döneminin Tehlikeye Girişi: Modernleşmenin Batılı Ve Türk Aile Yapısı Üzerinde Etkileri	36
1.5. Latans Dönemi İle İlgili Olarak Projektif Testlerle Yapılan Çalışmalar	39

BÖLÜM II: DÜRTÜSEL HAREKETLER

2.1. Dürtünün Tanımı.....	41
2.2. Dürtünün Dört Yönü	41
2.3. Dürtü Kuramı	43
2.4. Cinsel Dürtü Ve “Libido” Kavramı	44
2.5. Cinsel Dürtülerin Akibeti.....	46
2.6. Serbest Ve Dürtüsel Uyarılım	46
2.7. Ölüm Veya Yıkım Dürtüsü	47

BÖLÜM III: SAVUNMA DÜZENEKLERİ

3.1. Bastırma	50
3.2. Baskılama (Repression)	51
3.3. Düşlemler (Fantasmatisation).....	52
3.4. Karşıt tepki oluşturma	54
3.5. Yalıtma (Isolation)	55

3.6. İptal etme (geriye dönük)	56
3.7. Olumsuzlama (Denegation)	56
3. 8. Gerileme	57
3.9. Ketlenme	57
3.10. Yüceltme	59

İKİNCİ KISIM: ARAŞTIRMA

BÖLÜM IV: HİPOTEZLER VE YÖNTEM

4.1. Önerme ve Hipotezler	63
4.2. Araştırmanın Alanı	65
4.3. Denekler	65
4.4. Uygulama	68
4.5. Veri Toplama Araçları	69
4.5.1. Öğretmenler İçin Conners Değerlendirme Ölçeği, Düzeltilmiş Versiyon (1997)	69
4.5.2. Yarı-Yönlendirici Görüşme	69
4.5.3. Projektif Testler	70
4.5.4. Rorschach Testi	72
4.5.4.1. Rorschach Testinin Tarihçesi	72
4.5.4.2. Rorschach Testinin Çocuklar İle Kullanımı	73
4.5.5. TAT Testi	74
4.5.5.1. TAT Testinin Tarihçesi	74
4.5.5.2. TAT Testinin Çocuklar İle Kullanımı Ve Değerlendirme Ölçekleri	75
4.5.6. CAT testi	77
4.6. Hipotezleri Değerlendirme Kriterleri	78
4.6.1. 1. Hipotezi Değerlendirme Kriterleri	78
(Dürtüsel Denetim)	
4.6.1. 2. Hipotezi Değerlendirme Kriterleri	86
(Üstbenliğin İçselleştirilmesi)	
4.6.1.2.1. Ebeveyn Çiftini Kabullenme Ve Ensest Yasağı	87

4.6.1.2.2. Çocuksu Tümgüçlülüğü Terketme Ve İşlevsel Yetersizliği Kabulleniş	89
4.6.1.2.3. İkincil Özdeşimlere Geçiş.....	91
4.7. Verilerin Analizi.....	93

BÖLÜM V: DEĞERLENDİRME

5.1. – Birinci hipotez (Dürtüsel Denetim) ile ilgili sonuçlar.....	95
5.1.1. Latans döneminin Birinci Evresine (6-7 yaş) ait sonuçlar.....	95
5.1.1.1. Rorschach testi sonuçları.....	95
5.1.1.2. CAT testi sonuçları.....	99
5.1.1.3. Vaka Örnekleri.....	101
5.1.2. Latans Döneminin İkinci Evresine (9-10 yaş) ait sonuçlar.....	109
5.1.2.1. Rorschach Testi sonuçları.....	109
5.1.2.2. TAT testi sonuçları ve Vaka örnekleri.....	118
5.2. – İkinci hipotez (Üstbenliğin İçselleştirilmesi) ile ilgili sonuçlar.....	138
5.2.1. - Ebeveyni çiftini kabullenme ve Ensest yaşağını tanıma.....	138
5.2.1.1. - CAT testi sonuçları.....	138
5.2.1.2. – TAT testi sonuçları.....	142
5.2.2. - Çocuksu tümgüçlülüğü terketme ve işlevsel yetersizliği kabulleniş.....	150
5.2.2.1. - CAT testi sonuçları.....	150
5.2.2.2. – TAT testi sonuçları.....	154
5.2.3. - İkincil Özdeşimlere Geçiş.....	158
5.2.3.1. - Rorschach testi sonuçları.....	158
5.2.3.2. – CAT ve TAT testi sonuçları.....	160
SONUÇ.....	163
KAYNAKÇA	170

EKLER

1- Conners Öğretmen Derecelendirme Ölçeği.....	182
2- Görüşme Bilgi Formu.....	183
3- TAT değerlendirme ölçeği.....	186
4- CAT değerlendirme ölçeği.....	187
5- Rorschach ve TAT Protokol örneği- Merve.....	189
6- Rorschach ve TAT Protokol Örneği- Emir.....	193

FRANSIZCA GENİŞ ÖZET.....	196
----------------------------------	------------

ÖZGEÇMİŞ.....	206
----------------------	------------

Latans (Okul Çağı) Döneminde Çocukların Dürtüsel İşleyiş Özellikleri ve Projektif Testlerin Katkısı

Neslihan Zabcı

ÖZ

Bu araştırmada latans dönemindeki çocukların (6-10 yaş) dürtüsel işleyiş özellikleri projektif testlerle değerlendirilecektir. Klasik olarak dürtüsel açıdan durgun geçtiği kabul edilen bu dönem, sarsıntılı geçen ergenliğe bir hazırlık aşaması oluşturur. Ancak birçok yazar günümüzün değişen şartları nedeniyle (medyada cinsellik ve şiddet içeren malzemelere giderek daha fazla maruz kalma, ailenin değişen yapısı vb) latans döneminin giderek ortadan kaybolduğunu düşünmektedir. Bu çalışmada hedeflenen, Türkiye’de çocukların bu dönemi nasıl yaşadıklarını ve dürtüsellik seviyelerini incelemektir. Bu gelişimi inceleme amacıyla, bu dönemin iki evresi, 6-7 yaş çocuklarının oluşturduğu ilk evre ile dürtüsel denetimin iyice yerleşmesinin beklendiği 9-10 yaş çocuklarının oluşturduğu ikinci evre, dürtüsel gelişim açısından karşılaştırılacaktır. Psikiyatrik tanı almamış ve kliniğe başvurusu olmayan 120 çocuk üzerinde yapılan bu araştırmanın sonuçları, latans döneminin geçmişe göre farklı yaşandığını ve dürtüsellüğün denetiminin daha zor olduğuna işaret etmektedir. Kız ve erkek çocukları arasında farklılar tespit edilmiştir. Buna göre, kız çocuklarının dürtüsel denetimlerinin ve üstbenlik gelişimlerinin erkek çocuklara göre daha üst seviyede olduğu görülmektedir.

Anahtar kelimeler: Latans dönemi, Okul çağı çocuğu, dürtüsellik, projektif testler.

The Characteristics of Drive Functioning of Children in Latency Period and the Contribution of Projective Tests

Neslihan Zabcı

ABSTRACT

In this research, the drive functioning of children in latency period (6-10 age) will be evaluated. Theoretically, latency period is considered as a developmentally tranquil, less impulsive period and constitutes a preparatory step to the turbulent adolescence. Nevertheless, many authors think that latency period tends to disappear due to actual changing circumstances (more exposure to sexual and aggressive material on medias; the changing structure of the family). The aim of this study is to examine the passing of children in Turkey through this period and their level of impulsivity. In order to examine this process, the two phases of this period will be compared: the first phase of latency period is considered to begin at 6-7 years of age and the second phase, in which the drive control is expected to be installed, at 9-10 years of age. The results of the study, conducted with 120 non-consultant children without a psychiatric diagnosis, show that the characteristics of the latency period tend to change in our century and that the drive control is currently more difficult than before. Furthermore, significant differences are found between sexes: the drive control and the superego development of the girls are more advanced compared to boys.

Keywords: Latency period, impulsivity, projective tests.

TABLO LİSTESİ

Tablo İsmi	Sayfa No
Tablo 1 : 6-7 yaşın dürtüsel denetim açısından Rorschach değişkenleri ile karşılaştırılması	96
Tablo 2 : Rorschach değişkenleri açısından 6-7 yaş kız ve erkek çocukların karşılaştırılması	97
Tablo 3 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim (30 erkek, 6-7 yaş)	98
Tablo 4 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim (30 kız, 6-7 yaş)	98
Tablo 5 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim. 6-7 yaş kız ve erkek çocuklarının karşılaştırılması	99
Tablo 6 : CAT Testinde Dürtüsel Denetim (30 kız, 6-7 yaş)	101
Tablo 7 : CAT Testinde Dürtüsel Denetim (30 erkek, 6-7 yaş)	101
Tablo 8 : Rorschach Testi değişkenlerinin I. Grup (6-7 yaş) ve II. Grup (9-10 yaş) karşılaştırmaları	110
Tablo 9 : Rorschach Değişkenleri Açısından 9-10 yaş Kız ve Erkek Çocukların Karşılaştırması	111
Tablo 10 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim (60 çocuk, 6-7 yaş)	112
Tablo 11 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim (60 çocuk, 9-10 yaş)	112
Tablo 12 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim I. Grup (6-7 yaş) ile II. Grup (9-10 yaş) arası karşılaştırma	112
Tablo 13 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim (30 erkek, 9-10 yaş)	117
Tablo 14 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim (30 kız, 9-10 yaş)	117
Tablo 15 : Rorschach Testinde Dürtüsel Denetim. 9-10 yaş kız ve erkek çocukları arasında karşılaştırma	117
Tablo 16 : TAT testinde Dürtüsel Denetim (60 çocuk, 9-10 yaş)	119
Tablo 17 : TAT Testinde Dürtüsel Denetim. Kız ve Erkek Çocukların Karşılaştırılması	120

KISALTMALAR

CAT : Children's Apperception Test

TAT : Thematic Apperception Test

LATANS (OKUL ÇAĞI) DÖNEMİNDE ÇOCUKLARIN DÜRTÜSEL İŞLEYİŞ ÖZELLİKLERİ VE PROJEKTİF TESTLERİN KATKISI

“Çocuk doldurulacak bir vazod değil, yakılacak bir ateştir.”

Montaigne

GİRİŞ

“Latent” sıfatı latince “latens-latentis” kökünden gelir ve “gizli, karanlık, bilinmeyen” anlamına gelir. Bu terim, veterinerlikte epeyce yıl kullanıldıktan sonra, **1814’ten itibaren tıp alanına geçiş yapmıştır.** Daha sonra fizikte “latent (gizli) ısı” ve botanikte ağacın içinde çok da görünür olmayan “latent (gizli) göz” olarak kullanılan terim, XX. Yüzyılın başında psikanalizin ortaya çıkışıyla, yeni bir anlam elde etmiştir. Freud (1901), almanca ifadesiyle “latenter inhalt” (gizil içerik) tanımıyla rüyanın görünen içeriği ile gizil içeriği arasında bir ayrım yapmıştır; rüyanın gizil içeriğinin ne olduğu ancak hastanın rüya ile ilgili çağrışımları sonucunda ortaya çıkabilir.

“Latans” terimi ise, XIX. Yüzyılın ortalarında, ingilizce “latency” teriminden yola çıkarak geliştirilmiş ve “latans dönemi” ifadesiyle, psikanalitik düşüncede başka bir anlamında kabul görmüştür. Latans dönemi, *Psikanaliz sözlüğü*’nde “çocuk cinselliğinin sona erişinden (beşinci veya altıncı yıl), erinliğin başlangıcına kadar olan ve cinselliğin gelişiminde bir duraklama zamanını işaret eden dönem (...)” (J. Laplanche ve J.B. Pontalis, 1967, s. 220) olarak tanımlanır. P. Denis (2001) “latans” sözcüğünün, aynen rüya için kullanılan “latent (gizil) içerik” anlamında anlaşılması gerektiğini söyler. Bazı çatışmaların “latansa” uğraması, onların zayıfladığı anlamına gelmez; tam tersine onların işin içinde olduğunu gösterir. Aynı rüya çalışmasında olduğu gibi, latans döneminde de ruhsal çalışma gizlidir ve üzeri birtakım davranışlar ile örtülüdür; o nedenle kolay ulaşamaz.

Latans dönemi gelişimin önemli bir evresidir çünkü ruhsal işleyişte ilk denge aşamasını oluşturur. Bu dönem, Freud tarafından, içsel uyarılımların göreceli olarak sakin kaldığı bir dönem olarak tanımlanmıştır. Çocuğun bir önceki gelişim evresi olan ödipal dönemden sonra, cinsellik ve saldırganlıktan uzaklaştığı bu sakinlik dönemi, ergenliğe doğru ilerleyen ruhsal gelişiminin sağlıklı bir biçimde inşa olması için son derece önemlidir. Okul çağı olarak da bilinen bu dönem, çocuğu, ergenlikte yeniden karşılaşacağı cinsel sarsıntıları ruhsal olarak işlemeye ve onlarla baş edebilmeye hazırlar. Ergenin bunda ne derece başarılı olacağı, bu ara dönemdeki kazanımlarına bağlıdır.

Latans Dönemi üzerine bir çalışma yapma fikrim ilk olarak 2004'te, Paris 5 Üniversitesinde projektif testler üzerine formasyon eğitimim esnasında ortaya çıktı. Bugün tez danışmanım olan hocam Michèle Emmanuelli, dersinde 2000'li yıllarda latans dönemi üzerine çalışmalar yapılmasının büyük öneminden bahsediyordu: bazı yazarlara göre, son yıllardaki teknolojik gelişmeler ve batı toplumunun aile yapısında meydana gelen değişiklikler sonucu, latans dönemi artık ortadan kayboluyordu. Diğer taraftan, bir klinik psikolog ve çocuk terapisti olarak, latans dönemindeki çocukların giderek daha yaygın olarak yaşadıkları ruhsal ve davranışsal sorunların yakın şahidiydim. İşte beni, çocuk için aslında “sakin” geçmesi gereken bu dönemi daha yakından incemeleye iten nedenler bunlardı.

Araştırmalara göre, hem ülkemizde hem de batı dünyasında, hastanelerin psikiyatrik servislerine ve özel kliniklere psikolojik sorunlar nedeniyle başvuran çocukların büyük çoğunluğu, 6-11 yaş aralığına yani latans dönemine denk gelmektedir. Diğer taraftan, Anna Freud (1965), Winnicott (1958), Colette Chiland (1978) gibi, özellikle bu yaş grubunda olan çocuklar ile çalışmış olan uzmanlar, yaşamının bu “sakin” döneminde “sorunlu” olan bir çocuğun endişe verici olduğunu belirtmektedirler. Burada çelişkili bir durum vardır. Acaba günümüzde oldukça sık rastladığımız, latansa giremeyen, 3-5 yaşındaki çocuklar gibi uyarılım halinde olan veya ergenlikteki cinsel davranışları şimdiden gösteren bu çocuklar, çağımızın “normal” çocuğu mudur yoksa bu çocuklar hala psikopatoloji çerçevesinde mi ele alınmalıdır? Dünyada, özellikle bu dönemi araştırmak üzere ve günümüzde yapılmış

Çalışma sayısı oldukça azdır. Az sayıda olan bu çalışmaların tümü, bu yaş çocuğunun zihinsel ve sosyal faaliyetlerine odaklanıp, latans döneminin ruhsal-duygusal boyutuna –ilginç bir şekilde- hiç ilgi göstermemişlerdir. Ülkemizde ise bu dnemimn özelliklerini araştırmak üzere yapılmış hiçbir mevcut çalışma yoktur. Araştırmanın en önemli amacı, bu dönem çocuklarının ruhsal özelliklerini daha yakından incelemektir.

şüphesiz, Denis’in (2001) dikkat çektiği üzere, latans dönemi “atışmasız” olmaktan çok uzaktır: “latans döneminde çatışmaların, savunma süreçlerinin ve nesne ilişkilerinin yeniden düzenlenmesi söz konusudur”. Arbisio (2007), ocuğun ruhsal gelişimi üzerine yazılmış birçok eserde karşımıza çıkan ve bu yaş çocuğunu “uslu, öğrenmeye ve itaat etmeye hevesli, iyi ğrenci” olarak yaftalayan **“ideal latans”**ı, bu dönemin en temel özelliği olan **bastırma**’nın bir izi olarak görür: tüm yetişkinler bu bastırmadan nasibini almıştır ve tam da bu nedenle bu “uslu” ve cinselliğin dışında olan ocuk imgesine yatırım yaparlar. Aslında bir ideale yatırım yapma nedeni, Freud öncesinde kalan ve ocuk cinselliğinin henüz keşfedilmediği zamandaki o masum ocuk ile bir bağlantı kurma yoludur.

Latans dürtüsel bir arınma mıdır? Latans döneminin cinsellikten tamamen arınmış olduğu fikri, aslında Freud’un kendisi tarafından da reddedilmiştir. Freud’a göre latans döneminde cinsel uyarılım varlığını sürdürmeye devam eder ancak yarattığı enerji cinsel olmayan amaçlar için kullanılır: bu noktada yüceltme (sublimation) devreye girmektedir. Freud (1905), latans dönemi kavramını ortaya atar atmaz, onu yüceltme ile bağlantılandırmış ve yüceltme kapasitesinin doğuşunu latans dönemine yerleştirmiştir. Freud, yüceltme faaliyeti olarak temelde sanatsal faaliyeti ve zihinsel araştırmayı tanımlamıştır (Laplanche ve Pontalis, 1967). Yüceltmenin öncülü cinsellikten uzaklaşmadır; bu uzaklaşma **dürtüyü değil nesneyi** içerir. Cinsel merakın yerini entelektüel yatırım alır; ödipal rekabet ise okulda rekabete dönüşecektir. Sosyal katılımı ve öğrenmeleri destekleyen düzenek, yceltmedir.

Miss (2010) bastırmanın öneminden bahseder ancak ona göre de “ocuk cinselliğinin duraklaması” hiçbir şekilde kabul edilebilir değildir; bu yazar latans

dönemindeki savunma ve işleme süreçlerine dikkat çekerek, bazı ağır patolojik durumlar dışında, daha önce ifade bulan dürtüsel hareketlerin tamamen ortadan kalkmasının söz konusu olmadığını belirtir.

Bunun ötesinde latans dönemi, yine Freud tarafından, geçmiş zaman –tüm insanlığın tarihçesi- ile şimdiki zamanı birleştiren bir dönem olarak tanımlanmıştır: bebeklik dönemi (infans) ile gelişimi esnasında çocuğa ebeveynleri tarafından dayatılan eğitim, kültür ve medeniyet arasında bir köprü. Böylece latans dönemi, Freud’un gözünde, ödipal çocuk cinselliğinin “evcilleştirilebileceği” bir **“eğitim ideali”** olarak yerini alır: anlık isteklerin bastırıldığı, yüceltme yoluyla cinsel amacın yer değiştirdiği, sosyal bağı zenginleştiren bir süreç. Zaten Freud, latans döneminin, ileride değineceğimiz üzere, “iç/dış” kökenleri konusunu çok fazla sorgulayacaktır. Bu noktada, bu süreçte çocuğun çevresinin öneminin altını çizmemiz gerekir. Ebeveyn tutumlarının ve sosyal etkenlerin çocuğun gelişimi üzerine etkisi büyüktür. Lugassy (1998), bu sosyal etkinin, nesiller boyu aile tarihçesinin ve o toplumu yapılandıran ilişkilerin ışığı altında değerlendirilmesi gerektiğini belirtir; bu “gizil” işleyiş ailesel ve sosyal etkilerden asla bağımsız değildir.

Freud’a (1935) dönelim: “latans dönemi, yalnızca, kendi kültürel yapısına çocuk cinselliğinin baskılanması düşüncesini dahil eden toplumlarda cinselliğin tümünden kesintiye uğramasını sağlayabilir”. Bu görüş, latans döneminin varlığını bile sorgulamalı hale getiren ve postmodern değişikliklerin çok etkili olduğu günümüzde, tamamen doğrulanmaktadır. Lazartigues (1998), bu çağda, “narsistik-hedonist” bir ruhsal yapılanma ekseninde yer alan çocukların, geleneksel “normal-nevrotik” yapılanmaya dahil olanlardan sayıca daha fazla olduğunu ileri sürmektedir. Guignard (2006), Freud’un ruhsal işleyiş ile ilgili keşiflerini, her zaman **sosyal doku** ile bağlantılandığına dikkat çekerek, günümüz batı dünyasının büyük şehirlerinin sosyal dokusunda, latans döneminin ortadan kaybolduğunu ileri sürmektedir. Cinsellik, eski dönemlerde olduğu gibi artık baskılanma değil, aşırı doyurulma tehdidi altında olup, çocuk, medya/internet/sosyal ağ yoluyla, yoğun bir cinsellik ve şiddet içeren malzemeye maruz kalmaktadır.

Tüm bu görüşler, günümüz modern dünyasında, aile yapısında ve çocuk yetiştirme biçimlerinde meydana gelen ciddi değişikliklerin olumsuz etkilerinin altını çizmektedir. Batı dünyasında giderek yaygınlaşan haz odaklı çocuk yetiştirme biçimleri ve teknolojik değişimler, şüphesiz Türkiye’yi de etkilemiş, aile ve toplumun yapısı, son yıllarda çok temel değişikliklere maruz kalmıştır. Bununla birlikte, batı aile yapısında yaşanan –boşanma oranının çok artışı, tek ebeveynle büyüyen çocuklar, baba otoritesinin ortadan kalkması gibi- temel değişikliklerin Türkiye’de daha az oranda görüldüğü bilinmektedir (Ataca, 2006). Bu konuya “Modernleşmenin Batılı ve Türk aile yapısı üzerindeki etkileri” bölümünde ayrıntılı olarak değinilecektir.

Tisseron (2004), çocuğun, karşısına çıkan uyarılılardan olumsuz etkilenmesinde etkin olan kriterin, medyada gördüklerinden çok, maruz kaldığı malzemenin, çocuğun gerçek çevresi tarafından desteklenip desteklenmediği olduğunu söyler. Bizim hipotezlerimiz de, bu önermeden ve Freud’un ruhsal işleyiş ile ilgili keşiflerini her zaman **sosyal doku** ile bağlantılandığı gerçeğinden yola çıkarak şekil almıştır. Buna göre, latansa giriş yapabilme sadece bireysel şartlardan etkilenmez; o çocuğun içinde bulunduğu toplumun özelliklerine göre de şekillenir. Bir uyarılım bombardımanının söz konusu olduğu modern dünyada, latans dönemine geçiş yapabilme, aile yapısının daha geleneksel değerlerini tümünden terketmemiş Türkiye gibi toplumlarda (Karakitapoğlu-Aygün, 2002) daha fazla mı mümkündür? Çocuk, otoritenin önemi, babanın konumuna verilen önem gibi geleneksel değerler sayesinde, daha mı fazla koruma altındadır? Bizim yanıtını aradığımız soru, genel itibariyle, özellikle düşük ve orta sosyo-ekonomik düzeyin temsil ettiği ve geleneksel aile bağlarının göreceli olarak muhafaza edildiği Türk aile yapısında (Fişek, 1982; Kağıtçıbaşı, 1982) belki Avrupada olduğundan daha fazla cinsellik ve şiddetle yüklü medya ve internet ağına rağmen, latans dönemine geçişin, ne düzeyde mümkün olduğu sorusudur. Uslu ve utangaç çocuklar hala mevcut mudur? Yoksa çok yaygınlaşan ve çok tartışılan “erken ergenlik” –biyolojik olmaktan çok- aslında latansa giremeyen çocukların bir akibeti midir?

Eğer latans dönemi bu “yeni dünya düzeni” yüzünden kayboluyor ise, bunun en etkin bir biçimde inceleneceği yerin, Türkiye gibi “ara” bir noktada olan, aile değerlerinde gelenekselliğini nispeten devam ettirirken, dünyaya açılımında modern olan bir ülke olması gerektiği düşünülmüştür. Böylelikle, “sosyo-kültürel değişiklikler latans dönemine girişi etkiliyor mu?” sorusu, bu çalışmanın arka planında, genel çerçeveye yön veren bir çıkış noktası olmuştur.

Önemli bir nokta, geleneksel değerlerden kast edilenin “dinsel” özellikler olmadığıdır. Geleneksel değerlerden, babanın yasasının halen geçerliliğini koruduğu, cinselliğin halen baskılandığı ve ilişkisel anlamda hiyerarşik rol ayrımlaşmasının hala bir miktar muhafaza edildiği, bir sistemler bütünü kast edilmektedir (Yalçınkaya, 1990). Ötekine saygıyı, itaat etmeyi ve otoriteyi destekleyen aile yapısı sosyo-ekonomik seviye düştükçe daha fazla görülmektedir (Pehlivanoğlu, 1998).

Latans döneminde çocukların dürtüsel işleyişlerini incelemek amacıyla, latansın iki dönemi arasında bir karşılaştırma yapılacaktır. Kuramsal olarak, ilk dönemde (6-7 yaş), çocuğun dürtüselliğe karşı savunmaları ve benlik gelişimi henüz zayıftır. Klasik olarak kabul edilen, savunmaların, içten ve dıştan gelen dürtüsel uyarılımlara karşı ancak ikinci dönemde güçlendiğidir. İki dönem arasında karşılaştırma yapılmasının amacı, yaş büyüdükçe gerçekleştiği varsayılan ruhsal olgunlaşmayı ve savunmaların dürtüsel hareketlere karşı “beklenen” hakimiyetini sınamaktır.

Bu çalışmanın ilk kısmında, konuyla ilgili kuramsal bilgiler irdelenecektir. İlk bölümde sırasıyla latans dönemi, dürtüsel hareketler ve bu döneme özgü savunma düzenekleri ele alınacaktır. İkinci bölümde hipotezler ve araştırmanın yöntemine değinilecektir. Üçüncü bölümde ise, araştırmanın sonuçları, vaka sunumlarıyla zenginleştirilerek sunulacak ve bu son bölümü tartışma izleyecektir.

BİRİNCİ KISIM : KURAMSAL BİLGİLER

BÖLÜM I : LATANS DÖNEMİ

1.1. FREUD ve Latans Dönemi

Freud'un "latans dönemi" tanımı kolaylıkla anlaşılır olmaktan uzaktır; hatta bu dönemin kökenine dair çeşitli yazılarında önerdiği çok sayıda hipotezden dolayı, görece bir muğlaklık içerir.

Latans dönemi kavramı Freud'un yazılarında ilk kez 1905'te, *Cinsellik üzerine üç deneme*'de ortaya çıkar:

"Daha sonra cinsel dürtünün seyrini engelleyecek ve bir baraj gibi onun akışını kısıtlayacak ruhsal güçlerin (iğrenme, utanma/edep, ahlaki ve estetik amaçlar) inşa edildiği toptan veya sadece kısmi bir cinsel gizlilik dönemi" (S. Freud, 1905, s. 99). Bu tanım 1908'de "Karakter ve anal erotizm"de kronolojik bir kesinlik getirilerek yeniden ele alınır: "beşinci yılın bitiminden erinliğin ortaya çıkışına kadar (on birinci yıla doğru)" (S. Freud, 1908, s. 145). Sonrasında "Ödipus karmaşasının çözümü" başlıklı makalede, latans dönemi, ödipus karmaşasının çöküşüyle ilintilendirilmiştir.

Freud "*Cinsellik üzerine üç deneme*"sinin bir dipnotunda, bu cinsel latans dönemi ifadesini, Berlin'li bir hekim olan arkadaşı Fliess'den ödünç aldığını belirtir. O dönemde, karşılıklı paylaşım yıllarından sonra Freud ve Fliess'in yolları ayrılmıştır. Ancak, bize kadar ulaşan belgeler arasında, bu kavramın Fliess tarafından yaratıldığına dair hiçbir doğrudan kanıt yoktur. Cinsel latans dönemine, bu şekliyle onun yapıtında değinilmemiştir. Buna karşın, Cluckers "latans dönemi" kavramının Fliess'in yapıtında ilk kez 1909'da (*Cinsellik üzerine üç deneme*'nin yayınlanmasından sonra), "*Vom Leben und vom Tod*"da, Freud'dan uzaklaşmasından sonra ortaya çıktığını belirtir, bu eserde latans döneminde şöyle bahsedilir: "Bir çocuk aşamalı olarak yürümeyi öğrenmez, bir anda ilk adımlarını atar, ve sonra,

ilerlemenin olmadığı bir latant dönemden sonra, aniden odalar arasında dolanmaya başlar”. Fliess’in yazılarında terimin bu şekliyle kullanımı, onun latans dönemi kavramının babası olduğunu kanıtlamak için yeterli değildir. Arbisio’ya göre (1997), kavramın Freud ve Fliess arasında sözel olarak geliştirildiği varsayılsa bile, Fliess’in kavramın yaratıcısı olarak öne sürmek doğru değildir (Arbisio, 1997). Sulloway (1979) “die sexuelle Latenzperiod” kavramının Richard von Krafft-Ebing’de, onun *Psychopathia Sexualis*’inde, genital organların tam gelişiminden önceki evreye gönderme yapan bir terim olarak zaten mevcut olduğunu ifade eder. O halde terminoloji ortak olsa bile, anlamı terimin Freudyen kuramdaki kullanımından uzaktır.

1.1.1. – İlk kuramsal temeller

“Latans dönemi” teriminin temelleri, 1905’den önce bu haliyle mevcut olmasa bile, daha önceden atılmıştır: onu örtük bir biçimde kapsayan ve daha önceden tanımlanmış diğer kavramların bir sonucu olarak karşımıza çıkar.

Ertelenmiş etki kavramı (Freud, 1895) bu açıdan örnek teşkil eder. Cinselliğin gelişimi aynı ritmi takip etmediği ve yetişkin genital cinsellik, erinliğe kadar ortaya çıkmadığı için, çocuksu cinsel deneyimler ertelenmiş etki ortaya çıkıncaya kadar yoğun etki yaratmazlar. Bu kavram aslında, cinsel gelişimin süreksizliğini ifade eder.

1896’da, Freud çocukluk döneminde bastırmayı ortaya atmıştır. 20 Mayıs 1896’da Fliess’e şöyle yazar:

“A ve B (8’den 10 yaşa kadar ve 13’den 17 yaşa kadar), bu süreçte genellikle bastırmanın meydana geldiği geçiş evreleridir”.

Laplanche ve Pontalis (1967) bu “geçiş evreleri” kavramı ile latans dönemi arasında bir kan-bağı/soy zinciri olduğunu düşünürler. Her ikisi de geçiş dönemleridir ve her ikisi de bastırma zamanına denk gelirler.

Freud'un, 1898'den itibaren, bastırmayı **kültürel gelişim** kavramına bağladığını görmek oldukça ilginçtir, Fliess'den alıntılanarak şöyle yazmıştır:

“İnsan türünün örgütlenmesinin ve evriminin, çocukluktaki yoğun cinsel etkinlikten sakınmaya eğilim gösterdiği kesindir; görülüyor ki insanın cinsel dürtüsel güçleri, daha sonra erinlik döneminde serbest kaldıklarında büyük kültürel amaçlar olarak kullanılmak üzere, muhafaza edilmek zorundadır (Wilh. Fliess)”.

Latans döneminden daha önce tanımlanan çocukluk amnezisi de bununla aynı doğrultudadır: 1899'da, perde-anılar üzerine makalesinde Freud, unutulacak olan masum ve çatışmasız bir ilk cinsellik dönemini ele almıştır. Sonrasında, 1900'de, *Düşlerin yorumu*'nda normal amnezi kavramını tarif eder.

Freud latans döneminin “çerçevesini” oluşturduktan sonra, tüm bu öğeleri kuramında birleştirmeye olanak sağlayacak bir kavrama değinir: çocuksu cinsellik.

1.1.2. Çocuk Cinselliği

“Latans dönemi” terimi ilk kez 1905'de, Freud çocuk cinselliği “skandalını” öne sürdüğünde, *Cinsellik üzerine üç deneme*'de yerini almıştır. Aslında Psikanaliz için cinsellik kavramı, anatomik ve biyolojik alanların ötesine geçer: Freud cinsellikten bahsederken, bir cinsel ilişkinin veya genital işlevin sınırlayıcı anlamı içinde bir cinsellikten bahsetmez. Psikanalitik kuramda cinsellik, “temel bir fizyolojik ihtiyacın giderilmesine (açlık, boşaltım işlevi vb.) indirgenemeyecek ölçüde bir haz sağlayan ve çocukluktan beri mevcut olan bir dizi uyarılma ve faaliyetler bütünüdür” (Laplanche ve Pontalis, 1967). Bu tanıma göre, fizyolojik bir ihtiyacın doyurulması sonucu (yemek, boşaltmak, uyumak...) sağlanan haz ile cinsel haz arasında köklü bir farklılık vardır. Süt çocuğunun meme emmesinin hazzı, psikanalitik bakış açısından, açlığının yatıştırılmasındaki rahatlamayla karşılaştırılamayacak ölçüde bir cinsel haza karşılık gelir. Rahatlama ve haz elbette birbiriyle bağlantılıdır ancak emmenin cinsel hazzı, hızla, doğal ihtiyacın dışında kendi başına aranılan bir doyum haline gelecektir.

Cinsellik kuramı üzerine üç deneme'de Freud (1905), çocukluk süresince cinsel dürtünün yokluğu üzerine olan popüler anlayışı eleştirir. Cinsel dürtülerin çok sayıda olduğunu ve onların en çarpıcı dışavurumlarının çocukluğun ilk beş yılında ortaya çıktığını belirtir.

Freudyen keşfin bu alandaki orijinallliği, kişiliğin gelişiminin, aslen cinselliğin gelişiminin evreleri olan bir dizi aşamayı takip ettiğini göstermesinden ileri gelir. Libidinal örgütlenmenin bu evreleri, erojen bölgelere bağlı işlevlerin genital bölgeye doğru ilerlemesine karşılık gelir. Çocuklukta cinsel dürtü kendisini, ağız, görme, anal işlev gibi birbirinden farklı işlevlere bağlı erojen bölgelerin çerçevesinde açığa vurur.

“Pregenital” olarak ifade edilen evre, erojen bölgelerin sırasıyla ağız ve anüs olduğu oral evre ve anal evreyi içerir. Ödipus karmaşasına denk gelen genital evre, *fallik evre (yaklaşık 3-6 yaş arası)* olarak adlandırılır çünkü kısmi cinsel dürtülerin tek bir erojen bölge -genital bölge- üzerinde birleşmesinden meydana gelir.

Cinselliğin gelişiminin pregenital evreleri, kendilerini otoerotik tipte bir haz sağlamakla yükümlü tekrarlayıcı etkinliklerle dışa vurur. Şu halde emme etkinliğindeki haz arayışı *oral evreye (yaklaşık 0-18 ay arası)* özgüdür. İkinci pregenital evre, *anal evre (yaklaşık 18 ay-3 yaş arası)* olarak adlandırılır çünkü cinsel doyumun, dışkısal maddelerin tutulması ve dışa atılması işlevlerine konumlandırılmasına denk gelir. Dışkıların hem anneye verilen simgesel bir hediye değeri hem de - onun beklentilerine uymayan bir biçimde tutulması veya bırakılması yoluyla - saldırgan bir değeri vardır. Çocuksu cinselliğin bu dışavurumlarına, “bakmanın ve göstermenin hazzı” dürtülerini de eklemek gerekir (Freud, 1905).

Şu halde çocuksu cinsellik kendisini, görme (röntgencilik ve teşhircilik), analite (çamur ve diğer kirletme oyunları), acı (sadist gaddarlık) ve ağız bölgesi (emme, ısırma, nesneleri ağıza koyma ve yutma eğilimi) alanlarına dair bir haz ve doyum arayışıyla dışa vurur. Freud çocuğun “çok yönlü sapkın yatkinliğinden” ve çocuksu cinselliğin sapkınlık alanıyla yakınlığından bahseder. Aslında ona göre yetişkin sapkınlığı, psikoseksüel gelişimin erken bir evresine saplı kalmış çocuksu

cinselliğin bir kısmı bileşeninin yeniden ortaya çıkmasından kaynaklanır. Çocuksu cinsellik nevrozların kökeninde de belirleyici bir rol oynar.

Bu büyük keşiflere kıyasla, latans dönemi ikincil bir kavramdır fakat yalnızca latans dönemi bu farklı öğeleri organize etmeye olanak verir. Bu kavram, ilk kez 1905'te, *Cinsellik üzerine üç deneme*'de ortaya çıkar.

1.1.3. *Cinsellik Üzerine Üç Deneme*: Latans Döneminin İlk Tanımı

“Daha sonra cinsel dürtünün seyrini engelleyecek ve bir baraj gibi onun akışını kısıtlayacak ruhsal güçlerin (iğrenme, utanma/edep, ahlaki ve estetik amaçlar) inşa edildiği toptan veya sadece kısmi bir cinsel gizlilik dönemi” (S. Freud, 1905, s. 99).

Bu tanıma henüz Ödipus karmaşası sorunsalı dahil edilmemiştir ancak Freud şimdiden, cinsel dürtüyü durduracak “ruhsal güçler” fikrini ortaya atmıştır. Böylece bastırma, yüceltme ve karşıt tepki oluşturma, insanın uygarlaştırıcı taleplere yanıt vermesine olanak vererek, cinselliğin sapkın ifade yoluna doğru yönelmesine engel olurlar. Latans dönemi boyunca, cinsel dürtüsel güçlerin, Freud'un yüceltme olarak adlandırdığı bir süreç sayesinde, kültürel ürünler gibi yeni amaçlara yönelmek için cinsel amaçlarından saptıkları gözlemlenir. Karşıt tepki oluşturma, aynı zamanda, yasak arzulara karşı koymaya olanak veren bir savunmadır.

Sonuç itibarıyla, latans dönemi cinselliğin gelişimi ve evriminde bir duraklamaya işaret eder. Erken çocukluğun neredeyse tüm bellek izleri, kendilerini çocuksu amneziye sürüklenmiş bulurlar.

1.1.4. Cinsellikten Arınma

Freud (1905), latans dönemindeki cinsellikten arınmanın, bütün cinsel etkinliklerin tümünden baskılanması anlamına gelmediğini belirtmiştir:

“...çocuksu cinselliğin böylesi bir işleyişi ancak bir eğitim idealini temsil eder ki, bu da sıklıkla ve kayda değer biçimde bir kenara bırakılır. Zaman zaman, yüceltmeden kurtulmayı başarmış bir cinsel davranışın savunmayı delip ortaya çıkışına şahit oluruz; veya cinsel etkinlik, cinsel dürtünün erinlikteki (puberté) çoğalan istilasına kadar latans dönemi boyunca varlığını sürdürür”.

Çocukluğun cinsel latans dönemi “tümünden veya yalnızca kısmi” olabilir:

“... bu yavaş yavaş gelişen baskılama (repression), sırası geldiğinde, cinsel gelişimin kendi itici güçleri tarafından kesintiye uğratılabilir ve bireysel özellikler tarafından durdurulabilir. Aslında bu kararsız ve yavaş yavaş gelişen sürecin, belirli yasalara uyumuna dair kesin hiçbir şey bilmiyoruz”.

Freud, bazı durumlarda, gece enürezisi gibi mastürbatuar doyumların latans döneminde de sürdüğünün altını çizer:

“Bu durum kızlarda ve çocukluğun ikinci yarısında (sekiz yaşından erinliğe kadar) daha sık görülür; onu neyin belirlediği tamamıyla anlaşılabilir değildir ve sıklıkla –ama zorunlu olarak değil- aktif bir onanizm (mastürbasyon) dönemi yaşanır”.

Latans dönemi, cinsel ve saldırgan arzuların gelişimini engelleyen bastırmanın yürürlüğe konduğu dönemdir; yine de bu arzuların tamamen yokluğunu ifade etmez. Freud, genital bölgelerin, sekiz yaşından erinliğe kadar, yetişkinlik dönemindeki şekliyle aşağı yukarı aynı biçimde olduğunu belirttikten sonra, devam eder:

“[...] şu halde belli bir miktardaki cinsel gerilim, her ne kadar daha az miktarda ve daha süresiz olsa da, çocukluk yıllarından itibaren, doyum hazzı ile birlikte kendini gösterir”.

Normal gelişimde, bazı kısmi dürtüler bastırılır, büyük çoğunluğu genitalin öncülüğünde birleşir. Sapkınlıklar, çocuksu kökenli bir kısmi dürtünün, ısrarlı hakimiyeti üzerine temellenir. Diğer taraftan, kısmi dürtülerin aşırı yoğun bir biçimde bastırılması, nevroza sebebiyet verir.

Freud (1905) bu metinde, cinsel uyarılmanın her zaman mevcut olduğunu fakat onun yarattığı enerjinin -cinsel dürtülerin bir bölümü kendini cinsel etkinlik biçiminde dışa vursa bile- cinsel olmayan amaçlara yönelik kullanıldığını belirtir. Freud, cinsellik ortaya çıktığında, hangi bölümünün normal ve tehlikesiz sayılabileceğinin belirlenemeyeceğini ifade eder.

“Henüz, çocukluk dönemindeki hangi miktarda cinsel etkinliğin, ileriki gelişim için normal ve zararsız sayılabileceğini söyleyebilecek konumda değiliz”.

Bu durumda Freud’un, latans döneminde tüm dürtüsel dışavurumların ortadan kaybolduğu gibi bir varsayımı hiçbir zaman öne sürmediğini açıkça görüyoruz. Aslında Freud için bu dönem, yukarıda kendi sözlerinden alıntı yapılarak açıklandığı gibi, gerçekliği değil sosyal beklentilerle ilişkili bir **ideali** yansıtır. Freud bu evrenin varlığını beyan ederken, onu aynı zamanda bir ideal duruma atfetmiştir. Latans dönemine dair ilk metninden itibaren Freud, bu dönemin cinselliğin tümünden bastırılması olarak anlaşılmasını reddeder. Ancak onu takip eden kişiler latans dönemini, freudyen metinlerin son derece sınırlı bir yorumunu yaparak, sanki Freud bu dönemi tüm cinsel meşguliyetlerin bir duraksaması olarak öne sürüyormuş gibi göstermişlerdir (Arbisio, 1997).

1.1.5. Latans Döneminin Kökenleri

Latans döneminin kökeni sorunu, halen, biyolojik, kültürel veya yalnızca Ödipus karmaşasının çözümüne bağlı olan psikolojik bir temelin taraftarları arasında tartışmalara sebep olmaktadır. Ancak bu farklı bakış açılarının hepsi, Freud tarafından, onun zamanında öne sürülmüştür.

1.1.5.1. Biyolojik Bakış Açısı

Cinsellik üzerine üç deneme'de, Freud biyolojik bir köken önerirken aynı zamanda, kalıtsal olarak önceden programlanmış çizgileri takip eden “eğitimsel” (ebeveynsel) yani dışarıdan gelen bir etkinliği de buna dahil eder:

“Uygarlığın çocuğu karşısında, bu engellerin inşasının, eğitimin eseri olduğu hissine kapılırsınız; şüphesiz eğitimin buna büyük bir katkı sağladığıda doğrudur. Gerçekte, bu gelişim organik olarak belirlenmiş, kalıtsal olarak sabitlenmiştir ve eğitimin en ufak bir yardımı olmaksızın da meydana gelebilir.” Freud metinde şöyle devam eder:

“Eğitim, organik olarak çizilmiş hatları takip etmek ve onlara net ve daha derin bir biçim vermekle sınırlandırılmış olarak, kendisine tahsis edilmiş alanda kalır” (S. Freud, 1905, s.100).

1923'te, latansı, biyolojiyi ve Ödipus karmaşasını birleştiren duruşunu açıkça belirtir:

“Burada tanımlanan üstbenliğin ortaya çıkışını bir kez daha göz önüne alırsak, onun oldukça önemli iki biyolojik etkenin sonucu olduğunu fark ederiz: insan yavrusunun uzun süren çaresizliği ve çocuksu bağımlılığı ile, bizim libidonun gelişimini latans dönemiyle kesintiye uğrattığımız ve cinsel yaşamı iki evreli oluşumuna yönelttiğimiz ödipus karmaşası gerçeği”.

Freud için ödipus karmaşasının, bebeğin olgunlaşmamışlığı kadar net bir biyolojik gerçek olduğunu görüyoruz.

Musa ve tektanrıcılık (Freud, 1939), Freud'un latans üzerine açıklamalar getirdiği son metinlerinden birisidir. Bu metinde anatomik gerçekliğin altını çizer: “Bu kuram, içsel genital organların büyümesinin anatomik olarak incelenmesi yoluyla da doğrulanmıştır”. Bu düşünceye göre anatomik gerçeklik de, cinsel gelişimin durmasının kanıtıdır.

Bu biyolojik tanımların rahatsız edici tarafı, kavramın metapsikolojik konumunu belirsiz hale getirmesidir; kimi yazarlara göre, latans dönemi bu bağlamda psikanalitik kuramın dışına itilmiş bir kavram olarak kalır. Freud'un özgün olarak latans dönemine adanmış hiçbir kitabının veya makalesinin olmadığı göz önüne alındığında, bu kavramın psikanalize ilişkin olarak bir dışsallık konumunu sürdürdüğü varsayımı öne sürülebilir. Arbiso'ya göre (1997) latans dönemi, zaten kavramın babası olarak Fliess'e atıf yapan ve gerçek anlamda onun "yaratıcısı" olmayan Freud tarafından hiçbir zaman gerçekten aydınlatılmamış ve tam bir metapsikolojik konuma sahip olmamıştır: bu durum Freud'u son metinlerine kadar latans dönemini usanmaksızın araştırmaya yöneltmiştir.

Freud latansın biyolojik bir kökeni olduğu ifadesini sürdürecektir ve asla tam olarak ondan vazgeçmeyecektir. Yine de bu muğlak bir durum içerir çünkü bazen de, birbirleriyle her zaman uyumlu olmayan diğer açıklayıcı modellere de vurgu yapacaktır. Zaten latansın bu "gizemi" Freud tarafından da kabul edilir:

"Cinsel gelişimin hareket noktası ve hedefi gözlerimizin önünde açıkça belirmektedir. Ancak ara geçiş dönemleri, pek çok açıdan bizim için hala karanlıktır; bunlara dair kafamızda bir gizemden daha fazlasının şekillenmesine ihtiyacımız vardır" (Freud, 1905, s.145)."

Shapiro ve Perry (1976) latans döneminin bir başka biyolojik açıklamasını öne sürerler. Son bilimsel ilerlemelerin ışığında, biyolojik olgunlaşmanın, latans döneminin değişimleri için temel bir öge olduğu fikrini dayanak alırlar. Beyinsel değişimlere daha fazla odaklanmak suretiyle, yedi yaşında, beynin doğum ile yetişkinlik arasında kazandığı ağırlığın %90'ına eriştiğini belirtirler. Üçüncü ayda, iki-üç yaşta ve altı-yedi yaşta beyindeki piramidal hücrelerin artış dönemleri vardır. Buna göre, sekiz yaşa doğru, korteksden talamusa giden sinir demetlerinin miyelinizasyonu tamamlanır. Aynı yaş civarı, EEG'deki alfa ritmi stabilize olur. Bilişsel düzlemde algısal bütünleşme, yedi yaşında belirgin hale gelir ve zaman-uzamsal yönelim olgunluğunu bu yaşta kazanır. Piaget'nin ifadesiyle, ben-merkezciliği bırakma kapasitesi de yedi yaşa doğru edinilir. Sonuç olarak bu yazarlara göre, zihinsel süreçlerin sabitliği ve değişmezliği yedi yaşa doğru edinilmiş

olur. Ketlemeyi, dürtülerin kontrolünü ve eylemi erteleme kapasitesini olanaklı kılan bu yeni bilişsel yapıdır. Shapiro ve Perry psikanalizin eski temellerinden uzaklaşmak ve diğer bilimlerin yeni keşiflerini kabul etmek zorunda olduğunu düşünmektedirler. Vardıkları sonuç şudur: “Freud, latans döneminin ortaya çıkışının biyolojik bir ritme riayet ettiğini ifade etmiş olsa da, cinsel dürtünün iki evreli gelişiminin onun temeli olmadığı görülmektedir. Latansı tetikleyen, merkezi sinir sisteminin olgunlaşma süreçleridir (...) yedi yaş çocuğunun yeni beyinsel eğilimlerinin bir sonucudur. Bazı çocukların neden latans dönemine girmediklerini açıklamak için *minimal beyin hasarı* kavramını ortaya koymak yeterlidir...”.

Günümüzde libidonun “biyolojiye bağlı olarak yavaşlaması” varsayımı, az rağbet görmektedir. Tartışmalar, latans döneminin metapsikolojik tanımı, eğitimsel çevrenin rolü, Benlik gelişimi ve Benliğin örgütlenmesine etki eden faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır (Denis, 2001).

Freud’un latans dönemini açıklamak için göndermede bulunduğu ikinci açıklayıcı model, özgelişimin (ontojenez) soygelişimi (filojenez) yeniden ürettiği/yinelediği varsayımdır.

1.1.5.2. Özgelişim ve Soygelişim

Freud için, bireyin gelişimi, yani özgelişim, insanlığın gelişimini, yani soygelişimi yeniden üretir. Bu, tüm çocukların, insanlığı uygarlığa yöneltmiş olan aşamaları izlemek zorunda olduğu anlamına gelir: insanlığın tarihini oluşturmuş tüm çatışmalar bireysel düzeyde tekrarlanır.

Freud, insanın psikoseksüel gelişiminin soygelişimsel bir açıklamasını savunan Ferenczi’nin (1924) çalışmalarıyla cesaretlenmiştir. Ferenczi, yerküre’nin yüzeyinde peşpeşe meydana gelen felaketlerin, insanın psikoseksüel gelişimi için sonuçlar doğurduğu kuramını öne sürmüştür. Bu teoriye göre, son büyük felaket buzul çağında olmuş, bu dönem boyunca insan, hayatta kalmak için tüm enerjisine ihtiyaç duyduğundan, cinselliğini kısıtlamak zorunda kalmıştır: Bu olgu, özgelişim

düzeyinde, latans dönemine karşılık gelir. 1923'te, *Benlik ve İd*'de Freud, insan türüne kültürü dayatmış olan buzul çağıının etkisiyle, insan cinselliğinin iki evreli oluşumunu açıklar. Sonrasında 1930'dan itibaren, Freud, insan cinselliğinin iki evreli gelişiminin, hayvansılıktan dikey duruşa geçişe bağlı olduğunu düşündüğü bir diğer soygelişimsel varsayımı vurgulayacaktır.

1924'te *Ödipus karmaşasının çözülümü*'nde Freud, ödipus karmaşası çözüldüğü zaman latans döneminin onun yerini aldığını belirtir. Ancak bu makalede, ödipin bu çöküşü için birbirinden farklı iki ayrı neden öne sürecektir:

- Soygelişim açısından Freud, ödipin çözümünü, zamanı geldiğinde düşen süt dişlerinin düşüşüyle kıyaslar. Bu kalıtım tarafından önceden belirlenmiş bir zamandır.

- Özgelişimsel bakış açısından ise, ödipin, acı verici kaçınılmaz yanılsamalar ve kastrasyon kaygısından dolayı çözüldüğü fikrini sürdürür.

Freud aynı makalede, özgelişim ve soygelişimin bir arada varolabileceklerini ve uyumluluklarını savunur.

1.1.5.3. Eğitimin ve Uygarlığın Rolü

Freud (1929) her zaman, şayet insan sapkın cinsel dürtülerinin ve saldırganlığının dizginlerini elden bıraksaydı, toplumsal yaşamın imkansız olacağı fikrini öne sürmüştür. Freud için, cinsel dürtülerin enerjisinin sosyal olarak değer verilen amaçlara doğru yer değiştirmesine olanak veren, latans dönemidir. Eğitim, çocuğun topluma uyum sağlaması için, onu dürtüsel hazlarından vazgeçmeye yöneltir.

Eğitim, freudyen düşüncede, organik ve soygelişimsel olarak önceden belirlenmiş olanı izlemekten başka bir şey yapmaz. Aslında, Freud'un edinilmiş nitelikleri kalıtım yoluyla açıklamaya her zaman bir eğilimi olmuştur. Catherine Millot (1979), eğitim üzerine freudyen düşüncüyü şöyle özetler: "Eğitim, çocuğun

insanlık tarihinin ürünü olan genetik mirasına, kısmen kısmen katkıda bulunan bir gelişim ve olgunlaşma sürecidir”. Dolayısıyla Freud, 1905’te *Cinsellik üzerine üç deneme*’de latans dönemini bir “eğitim ideali” olarak sunmuş olsa da, eğitim onun için ikincil bir öneme sahiptir. Yine de 1915’te metnine, dürtüsel hareketlerin ve bastırmanın önemli ve açıklanamayan bireysel çeşitlilikler içerdiğini söylediği bir paragraf ekler. Bu yeni mesele ona kalıtım fikriyle çelişkili gözükmeyen ve bunun, şimdilik açıklanması imkansız, biyolojik ve tarihsel türde sorunlarla ilgili olduğunu varsayar.

1916-1917’de, *Psikanalize giriş konferansları*’nda Freud şöyle der:

“Yaklaşık altıncı ile sekizinci yıl arasında cinsel gelişim, sosyal olarak en uygun durumlarda ortaya çıkan ve latans dönemidenilen, bir durma veya gerileme dönemine maruz kalır. Bu latans mevcut olmayabilir de; her halükarda ve kaçınılmaz biçimde cinsel etkinliğin ve ilgilerin tam anlamıyla bir kesintiye uğramasına yol açmaz”.

Bu sözleriyle Freud, latansın mevcut olup olmamasında rol oynayan sosyal boyutu ileri sürer ki bu öne sürme, organik veya soygelişimsel varsayım ile çelişir: eğer latans dönemi biyolojik veya kalıtsal olarak programlanmış olsaydı, mutlak surette ortaya çıkması gerekirdi.

Sonrasında, 1925’te yayınlanmış *Otobiyografik çalışma*’sına eklediği bir notta Freud (1935), organik ve kültürel açıklamayı uzlaştırmayı dener:

“Latans dönemi fizyolojik bir olgudur. Fakat cinsel yaşamın tamamen kesintiye uğramasını sağlamasının ön koşulu, içinde bulunduğu kültürün çocuk cinselliğini baskılamasıdır. Örneğin ilkel insanlarda durum böyle değildir”.

Bu fikre göre, fizyolojik unsur zorunlu bir koşuldur fakat latansın varlığı kültürel etkenlere bağlı olacaktır.

Antropologların ve etnologların çalışmaları, topluma gönderme yapan bu akımı güçlendirmiştir. Örneğin, Lévi-Strauss (1955) Brezilya’nın Nambikwara yerlilerinde çocukların, cinsellik ebeveynler tarafından hoşgörülmediği için, cinsel

oyunlar oynadıklarını ortaya koymuştur. O halde cinsel davranışlar, bunlara izin verildiğinde ve baskılanmadığında, dışa vurulmaktadır.

1.1.5.4. Kastrasyon Kaygısı ve Ödipal Karmaşanın Çöküşü

Latans döneminin kökenine ilişkin Freud tarafından öne sürülen bir diğer bakış açısı, psikolojik bir temele dayanır ve Ödipus karmaşasının çözümüne bağlıdır.

Freud, çocuk ile ebeveynleri arasındaki ilişkilerin cinsel öğelerden yoksun olmadığını göstermiştir. Ebeveynler, özellikle karşı cinsten olanı, çocuk tarafından arzu nesneleri olarak ele alınırlar. Çocuğun ebeveynlerine yönelik hissettiği aşk dolu ve düşmanca arzuların tamamı “ödipus karmaşası” olarak adlandırılır.

Freud’un, *Benlik ve İd*’de tam versiyonunu verdiği ödipus karmaşasını kastrasyon karmaşasıyla birleştirmesi, *Ödipus karmaşasının çözülümü* (Freud, 1924) makalesinde yer alır.

“Ödipus karmaşasının ortaya çıktığı bu fallik evre, erişkinlikteki son genital örgütlenmeye kadar gelişimini durdurur çünkü latans dönemi tarafından yutulur ve devralınır”. “Ödipus karmaşası, erken çocukluğun cinsel döneminin merkezi olgusu olarak önemini gitgide açığa vurur. Sonra yokolur; söylediğimiz gibi bastırmaya yenik düşer ve onun ardından latans dönemi gelir” (Freud, 1924, s.117-118). Buradan hareketle fallik örgütlenme, ödipus karmaşası, kastrasyon tehdidi ve latans dönemi arasında bir bağlantı ortaya çıkar.

Ödipe giriş, cinsler arası farklılığın keşfine, yani fallik evreye karşılık gelir. Erkek çocuk penisini iki yaşında keşfeder ve sonra üç yaşındayken kızların buna sahip olmadığını keşfeder. Aynı şekilde, kız çocuk da penisinin olmadığını farkeder. Sonrasında, kız ve erkek farklı bir yol izleyeceklerdir (Freud, 1908)..

Erkek, erkek/kadın cinsleri arasındaki farklılık algılandığında, penisi kaybetme tehdidi ağırlık kazanır (Freud, 1924). Freud için bu tehdidin pek çok sebebi vardır: Erkek çocuk Ödip’e girer ve kendisini annesi ile ilgili düşlemlere

bırakarak penisini ellemeye başlar. Sonrasında, baba tarafından dile getirilen kastrasyon tehdidinin ve penisten yoksun kadın bedeninin algılanmasıyla kışkırtılan bu kaygının birleşik etkisi altında, erkek çocuk annesinden vazgeçer ve enest yasağını kabul eder.

Enest yasağının kabulü, Ödipus karmaşasının çözülümüne ve çöküşüne işaret eder. Babanın otoritesi üstbenlik biçiminde içselleştirilir. Ödip’e bağlı libidinal dürtüler cinsellikten arındırılır ve yüceltilir, amaçları ketlenerek, sevecenliğe dönüştürülür.

“Süreç bütünüyle ele alındığında, bir taraftan, erkek çocuk genital organını kurtarmış, onu kaybetme tehlikesini uzaklaştırmıştır ve diğer taraftan, onu felce uğratmış, işleyişini ortadan kaldırmıştır. Böylece, çocuğun cinsel gelişimini kesintiye uğratacak latans dönemi başlar” (Freud, 1924).

Erkekleri ilgilendiren bu betimlemede, Ödipus karmaşasının çöküşünün ve latansın, yalnızca eğer kastrasyon tehdidi varsa mümkün olabileceği fikri vardır. Bu anlayış Freud’u, hiçbir zaman vazgeçmediği biyolojik ve soygelişimsel bakış açısını terk etmeye yöneltebilirdi, fakat o, bu bakış açıları arasında bir karşıtlık olduğunu kabul etmeyi reddederek onları uzlaştırmayı denemiştir.

Kız çocuğunda ödipal dönem boyunca meydana gelen başlıca olay ise, kızın yine de kendisine bahşedilmiş olduğuna inandığı bir penisin eksikliğini farkederek hissettiği hayal kırıklığıdır. Kin ve özlemin birbirine karıştığı bu hayal kırıklığı hissi, tam bir haset duygusu biçimini alacaktır: penis haseti. Bu penis haseddi, oldukça hızlı bir şekilde, babadan bir çocuk sahibi olma arzusuna ve daha sonra, kız çocuk bir kadın olduğunda, seçilen adamdan bir çocuk sahibi olma arzusuna dönüşecektir.

Freud daha sonra, kız çocuğundaki sevgi kaybetme korkusunu, erkekteki kastrasyon kaygısının karşılığı olarak öne sürerek kız çocuğundaki kastrasyon kuramını tamamlamıştır: “kız çocuk, kastrasyon karmaşası tarafından, nesneye yönelik sevecen yatırıma yöneltilir (...) Yani artık nesnenin yokluğu veya onun gerçek kaybıyla değil, fakat aksine, nesnenin sevgisinin kaybıyla ilgilidir” (Freud, 1926).

Latans döneminin kökenlerini açıklayan kuramlara ilişkin olarak, her biri belki de tek-anlamlı olduğundan, kendi sınırlılıkları vardır. Daha sonra bu durum, David'i (1969) latansın kökenine bir çoklu nedensellik atfetmeye yöneltecektir:

“Cinsel latans kavramının yapısal bir muğlaklık içerdiği doğrulanmıştır. Ancak şunu söyleyebiliriz ki, latans dönemi, biyolojik ile psikolojik arasında kararsız bir konumda bulunan, heterojen bir kavramdır”.

1.2. Latans Dönemine Dair Freud Sonrası ve Güncel Görüşler

Birçok psikanalist ve yazar, Freud'un latans dönemi ile ilgili düşüncelerinin devamı olarak, bu dönemle ilgili tanımlamaları geliştirmeye çalışmıştır.

1.2.1. Karl Abraham: Çatışmaların Yeniden Düzenlenmesi

Karl Abraham, Freudyen düşüncenin yönünü değiştirir ve çocuk iyi bir gelişim dönemi geçirdiğinde uyumlu bir dönüşümün olacağını, böylece çocuk ile toplumun ilgileri arasında bir ahenk oluşacağını dile getirir. Freud için latans dönemi ebeveynleri aşk nesneleri olarak kaybetmenin acısının yaşandığı bir dönem iken, C.Arabisio'nun da (1997) söylediği gibi Abraham, mutluluğun ve ahengin olabileceği daha uyumlu bir dönemden bahsetmektedir. Arbisio, “Abraham ile latans döneminin ideal çocuğu doğmuştur” der. Abraham (1925), Ödipal karmaşanın üstesinden gelmenin hem başlangıçtan beri gelen narsizmin ve çocukluğun düşmancıl eğilimlerinin aşılması için kesin bir adım oluşturduğunu, hem de bireyin hayatındaki haz ilkesinin hakimiyetini bozduğunu dile getirir. Erkek çocuğun, özellikle annesininki olmak üzere, kadın bedenine bakışı büyük ölçüde değişecektir. Dönüşüm başarılı olduğunda, çocuğun, latans dönemi boyunca, sevgi nesnesi ile olan ilişkisine, erotik arzularının ötesinde, şevkat, bağlanma gibi amaçları ketlenmiş libidinal ifadeleri yöneltebileceği görülür. Abraham'a göre, bu duygular en uygun şartlar altında babaya yönelip, sonrasında da arkadaşlık ve sempati şeklinde daha geniş bir

çerçeveye, topluma yayılırlar. Latans, şefkat sayesinde işlevsel olabilir. Diğer bir deyişle, Abraham latans döneminin başarısını yüceltmeye bağlar.

Freud bu dönemde bastırmanın öneminin üstünde durmuştur. Bastırma süreci bu süreci bilinçsizce ya da bilinçli olarak kolaylaştıran toplum tarafından desteklenir. Ebeveynlerin baştan çıkarıcı tutumları ise Ödipal karmaşanın bastırılmasını imkansız hale getirir.

1.2.2. Augusta Alpert: Cinselliğin Devamlılığı

A. Alpert (1941) dört ile on dört yaşları arasında yaklaşık bin çocuğu on yıl boyunca gözlemlemiş ve latans döneminde cinsel meşguliyetlerin devam ettiğini dile getirmiştir.

Alpert, disiplinin katı olmadığı bir eğitim içinde, altı yaş çocuklarının okul öncesi çocuklardan daha fazla aktif bir cinsel merak sergileyeceklerini ifade etmiştir. Bununla birlikte, altı yaş çocuğu için, mastürbasyon beş yaş çocuğu kadar önemli değildir. Erkek çocukların penislerine dokunmaları ise bir güvence hareketi olarak değerlendirilmelidir.

Alpert, yedi yaşındaki çocukların cinsel sakinliğe en yakın çocuklar olduklarından bahseder. Daha sonra sekiz, dokuz, on ve on bir yaşlarında, cinsel ilgiler yeniden daha aktif bir hale gelmektedir.

Alpert'in hipotezine göre, serbest bir eğitim ortamı içinde, latans döneminin cinsel gelişimi duraklatması söz konusu olamaz.

1.2.3. B.Bornstein ve T.Becker: Birinci ve İkinci Latans Dönemi

B. Bornstein'in (1951) latans dönemini ikiye ayıran kavramları artık klasik olarak kabul edilmektedir.

Bornstein latans döneminde gerçekleşen, ruhsallığın yeniden düzenlenme çalışmasını ayırmaştırmak için bu dönemi ikiye ayırır: birincisi beş ile sekiz yaş arasında, ikincisi ise sekiz ile on yaş arasındadır. Eğer latans dönemi Ödipal karmaşanın çözülmesi ile başlıyorsa, Bornstein bu çözümün kısmi olduğunu ve yavaş yavaş yerleştğini dile getirir. O andan itibaren Benlik, hem dürtülerin hem de Üstbenliğin zorunluluklarını gözlemlemek zorundadır. Latans döneminin birbirini izleyen bu iki evresinin ortak noktası ise, Üstbenliğin enestüel arzular karşısındaki baskısıdır. Bu baskı mastürbasyona karşı bir mücadele şeklinde ifade bulur (Bornstein, 1951).

Becker (1975), Bornstein'ın çalışmalarını ele alarak iki evre arasındaki farklılıkları incelemiştir. İlk evre, özellikle mastürbasyon çatışması ile dikkat çeken daha "fırtınalı" bir evre olarak tanımlanmaktadır. İlk evre boyunca Üstbenlik, bazen etkisiz bazen de katı bir Üstbenlik şeklinde ortaya çıkmakta ve bu da Ödip öncesi döneme - özellikle anal döneme - gerilemeye yol açmaktadır. Bu ilk evrede, enestüel isteklere karşı savunma olarak, Ödip öncesi döneme ait olan dürtülere geçici gerilemelerin olduğu gözlenmektedir. Karşıt tepki oluşturma savunması, bu Ödip öncesi döneme gerilemelere (röntgencilik, parmak emme, özellikle anal eğilimler) karşı ortaya çıkar ve karakterin oluşumuna etki eder. Çocuk, itaat etme ve karşı çıkma mücadelesi sonucunda ikircikli duygular yaşar ve bu duygular Ödip öncesi döneme gerilemeye eşlik eder. Latans döneminin ilk evresinde, kendi kendini düzenleme mekanizmalarının yeni ve az güvenilir olması, bu evrenin sürekliliğini bozmakta ve istikrarsız bir evre olarak tanımlanmasına yol açmaktadır. Bu durum, çok katı karşıt tepki oluşturma hareketlerine neden olabilir ki, bu da ciddi derecede entellektüel ketlenmeler ile sonuçlanabilir. Üstbenlik hala dışsal ve katı yapıdadır. Üstbenliğin aşırı katılığı, çocuğun suçluluk duyguları yaşamasına yol açabilir.

Suçluluk duygularından kaçınmak isteyen çocuğun ise iki yolu vardır: ya suçluluğu yansıtacak (benim değil onun hatası) ya da saldırganla özdeşleşim kuracaktır.

İkinci evre boyunca, yani sekiz ile on yaş arasında, Üstbenlik ilk evredeki kadar katı bir üst benlik değildir. Benlik daha güçlüdür ve dürtülere karşı olan savunmalar, ilk evreye göre daha güvenilirdir. Benlik artık güçlü cinsel taleplerle karşı karşıya değildir ve bu anlamda da çatışmaların ciddiyeti azalmıştır. Çocuk, kendisinden ve etrafından memnundur. Benlik iyice güçlenmiştir (Becker,1975). Çocuk bu evrede, yüceltme için de daha donanımlıdır (Bornstein,1953). Yüceltme ya da diğer savunma hareketleri başarısız olduğunda ise, masturbasyona bağlı olarak ortaya çıkan çatışmalar kaygı düzeyinde önemli bir artışa neden olacaktır. Bornstein'a göre sekiz yaşından sonra genel olarak çocuk daha sakin, daha fazla dış dünyaya yatırım yapar (arkadaşlarına ve ebeveynlerinden başka yetişkinlere) ve Benlik gerçekliği değerlendirmekle meşguldür. Mastürbasyon etrafındaki şekillenen çatışmalar artık o kadar belirgin değildir çünkü çocuk cinsel hayatını gizli tutmaya başlamıştır.

Bornstein 1953 yılında yazdığı makalesinde, cinselliğin latans döneminde de devam ettiğini dile getirir. Mastürbasyonu hem genital bölgedeki otoerotik dokunmalar, hem de diğer erojen bölgelerdeki dokunmalar olarak tanımlamıştır. Genital mastürbasyonun yasaklanması, çocuğu mastürbasyonun eşdeğeri olan bazı sadist-anal hareketlere yönlendirir: tırnaklarını yemek, derisini soymak, kafasını vurmak gibi. Cinsel dürtüler, dürtülerin ortaya çıkışını engelleyebilecek şekilde yeterli bir şekilde bastırılmadığında ise, çocuk daha yoğun bir savunma hareketi içine girer ve Ödip öncesi döneme geriler (Bornstein, 1953).

Latans döneminin ikinci evresindeki çocuklar (8-10 yaş) gözlemlendiğinde, mastürbasyonun azaldığı görülmüştür (Lugassy,1998). Lugassy'e göre, bu evrede mastürbasyona yol açan dürtüler zayıflar ve çocuğun ilgisi cinsel bölgeden bedeninin tümüne doğru kayar. Bornstein, çocuğun zaman zaman mastürbasyon yapabileceğini ve mastürbasyona eşlik eden suçluluk duygularının olabileceğini ifade ederken, P.Denis de (2001) latans dönemindeki çocukların, cinsel açıdan kendilerinde hissettikleri duygulardan sıkıntı duyduklarını ifade eder.

Bornstein'a göre, sözel uyarılım gibi (örneğin küfür etme) devamlı süren bir uyarılım, bilinçdışı mastürbasyon düşlemlerinin yansıması olabilir. Mastürbasyon ve mastürbasyon düşlemleri ile olan yoğun mücadele, Bornstein'ın ifadesiyle 'güncel nevroz'' niteliği taşır; bu terim latans döneminde çocukların cinsel alanda yaşadıkları kaygıya gönderme yapar. Freud (1898) güncel nevrozlar terimi ile, yetersiz libidinal boşalmalar sonucunda ortaya çıkan nevrozlardan bahsetmiştir. Bu anlamda latans dönemi de, zorunlu bir şekilde, güncel nevroz dönemi olmaktadır. Yine de Bornstein dikkat çeker:

“Hiç de anormal ve nevrotik olmayan bir şey varsa, o da çocuğun ara sıra başvurduğu mastürbasyon eylemidir; bunun arkasından duyduğu suçluluk duygusu da onu felce uğratacak nitelik taşımaz” (Bornstein, 1953).

Becker (1975), latans dönemine girildiğinde, enestüel bağlanmaların, yerini özdeşimlere bıraktığını ve böylece Benliğin değiştiğini düşünmektedir. Benlik hem dış dünyayı hem de dürtüsel zorunlulukları göz önüne alır ve savunmalarını geliştirir. Yüceltmeler ve karakter gelişimi güçlenir; çocuk kendisi için acı verici olan suçluluğu keşfeder. Çocuk suçluluktan kaçınmak için iki savunma önlemine başvurur: Saldırganla özdeşleşim ve suçluluk duygularının dışarıya yansıtılması. Çocuğun enestüel nesnelerden yeterince kopamaması, Üstbenlik gelişiminin eksik kalmasına veya tamamlanmamasına yol açar. Enestüel bağlanmanın devam etmesinin nedenlerinden biri, ebeveynlerin baştan çıkaran tutumlarıdır. Böyle bir tutum, enestüel düşlemlerin terk edilmesini zorlaştırır. Böyle bir durumda ödipal dönem öncesine gerileme (regression) hareketlerine (enestüel isteklerden ve mastürbasyondan kaçınmak için), karşıt tepki oluşturma ve yüceltme eşlik etmez.

Sonuç olarak Bornstein da, Alpert'e benzer olarak, latans döneminde cinselliğin ortadan kalktığı konusunda ısrarcı olan psikanalistlere (Golse, 1985; Melman, 1988) karşı çıkar. Bu iki yazar da, cinsellikten vazgeçmeyi aslında ulaşılması zor bir eğitim ideali olarak değerlendiren freudyen konumu benimserler ve latans dönemindeki çocuğun temel görevinin mastürbasyonla mücadele etmek olduğunu ifade ederler. Onlar için latans dönemindeki çocuk, cinselliğin dışında kalan bir çocuk değil, C.Arabisio'nun (1997) söylediği gibi, dürtüsel dünyası ve yeni

içselleştirdiği yasakların katılığı arasında çarpışan bir çocuktur. Becker latans döneminin başındaki çocuğun ruhsal kırılganlığının altını çizerek, bu dönemi çatışmasız bir dönem olarak ele alan görüşe karşı çıkar.

1.2.4. Heinz Hartmann:Dürtüsel Saldırganlıktan Uzaklaşma

Hartmann (1964) latans dönemine özgü özel bir durumun altını çizer: saldırganlıktan uzaklaşma. Hartmann için latans dönemine giriş sadece dürtülerin cinsellikten uzaklaşmasını içermez; dürtüsel bir nötrleşme de söz konusudur.

Dürtüsel amaçların bu çift yönlü zayıflaması, Benliğin güçlenmesine destek verir. Lugassy (1998) bu hipotezi ele alırken bir de soru yöneltir: yıkıcı dürtü nasıl daha ılımlı bir hale gelmektedir? Rekabet nesnesini yok etme amacı, bu nesneyi geçmek, nesne karşısında daha güçlü, daha becerikli ve daha zeki olma amacına dönüşmekte yani diğer bir deyişle yıkıcı dürtü, sosyal, sportif ve okul rekabetlerine hizmet eder hale gelmektedir. Ancak yıkıcı dürtü yüceltilemeyip dönüşemez ise, dış baskı zayıfladığında patlayabilir. Esasında Freud, yapıtlarında saldırgan dürtülerin yüceltilmesinden bahsetmemiş, Freud’un bundan bahsettiği bir mektubu keşfeden Hartmann olmuştur. Hartmann, Freud’un Marie Bonaparte’a yazdığı mektuplarından birinde yüceltmenin özelliklerini dile getirdikten sonra “yıkıcılık dürtüsü yok etme amacından sapabilir ve bu amaçtan uzaklaşarak başka uygulamalara yönelebilir” ifadesini bize ileten kişidir (akt. Lugassy, 1998).

1.2.5. Kestemberg: Benlik İşleyişinin Hazzı

E. ve J. Kestemberg (1966), Benliğin oluşumu için gerekli gördükleri nötralizasyon (cinsellik ve saldırganlıktan arınma) kavramına belirgin bir önem verirken, Benliğe “özgün bir işleyiş hazzı” atfederler. Benliğin işleyişi bir yatırım nesnesi, işlevlerinin uygulanmasından alınan bir haz dayanağı haline gelir, ki bu onun ahengi için nötralizasyon kadar zorunlu bir koşuldur: “Acaba Benliğin bu

bilişsel ve algısal-motor etkinlikleri, yalnızca bu etkinlikler cinsellik ve saldırganlıktan arınmış oldukları içinmi ahenkli bir işleyiş gösteriyorlar yoksa bu etkinlikler, kendi işleyişleri içinde, tamamen işleyişin kendine özgü ve libidinal yatırımdan kaynaklanan bir haz mı üretiyorlar?”. Böyle bir işleyiş hazzı, yeterli derecede bir nötralizasyonu ve ödipal çatışmalardan uzaklaşmayı gerektirir. Latans çocuğu ancak bu gerçekleşirse, bilgi kazanımından, okumadan, dilden vs. gibi fiziksel etkinliklerden haz alabilir. E. ve J. Kestenberg, çocuğun doyumları arasında anal egemenlik yoluyla alınan haz gibi, röntgenci ve teşhirci dürtülerin dışavurumlarından elde edilen hazlar da olduğunu ancak sözü edilen bu narsisik yatırımlar sayesinde, yeni bir ekonomik örgütlenmenin sağladığı hazzın da bu hazlara eklendiğini belirtmektedirler.

1.2.6. M. Klein ve D.W.Winnicott: Gerçekliğe Aşırı Yatırım Ve Ruhsallığın Dengesi

Winnicott’a göre, genellikle kontrol edilemeyen ancak sağlıklı olarak tanımlanan küçük çocuğun tersine, eğer latans döneminde bir çocuk açıkça dengesizlik gösteriyorsa, bu çocuk hasta bir çocuktur ve böyle bir çocuğa özel bir özen gösterilmesi gerekir (Winnicott, 1958).

Winnicott’a göre, ruhsallıkta denge yaşamın bu döneminde vazgeçilmez bir koşuldur. İşte bu nedenle 6 ile 10 yaş arası çocuklar arkadaşları ile açık olarak cinselliğin görünmediği samimi ve uzun süreli ilişkiler kurarlar. Winnicott şöyle devam eder: “latans dönemi Benliğin kendi alanına sahip çıktığı dönemdir (...) Sağlıklı çocuklar arasında latans döneminde ortaya çıkan ilişkiler uzun bir zaman bu şekilde sürer ve açık bir şekilde cinselleştirme olmasa da, cinsel simgeler devamlılığını korur. Bununla birlikte bazı sorunlar yaşayan çocuklarda, cinsel öğelerin açık bir şekilde ortaya çıkması, hem oyunlarını hem de Benlik ile ilişkiyi bozar.

1.2.7. Paul Denis

1.2.7.1. Dürtüsel Ekonominin Değişimi ve Savunmalar

Denis (1990) dürtüsel zorlamalardan ve latans dönemi çocuğunun bu zorlayışı ruhsal planda nasıl bütünleştirdiğinden bahsetmiştir. Denis latans dönemini “mecburi bir güncel nevroz dönemi” olarak tanımlar. Yeterince olgunlaşmayan çocuğun libidinal boşalımları yeterli olmadığı için, bu yetersizlik çocuğun dürtüsel ekonomisinde değişikliğe neden olur. Savunmaların ortaya çıkışıyla, artık dürtüsel boşalımlar farklı biçimde ifade bulacaktır. D.W.Winnicott, bunun altını çizmiştir: “latans dönemi Benliğin kendi alanına sahip çıktığı bir dönemdir”. İki ebeveynle özdeşim ve sosyal değerlere yatırım sonucunda, Üstbenlik ile İdeal benliğin yapılanması gerçekleşecek ve böylece Benlik kendi alanına sahip çıkacaktır. Düşlem kurma başarısız olduğunda ise, dürtüsel zorlamalar karşısında savunmasız kalan bir ruhsallık ortaya çıkacak ve çocuk dürtüsel boşalım için tek seçenek olan eylemi kullanacaktır.

Çocuk latans dönemindeki suçluluk duygusunun kaynağı olan mastürbasyonu telafi etmek için motor faaliyetlere yönelecektir. Ayrıca, latans dönemi çocuğu, yetişkin bedeninden kaçmaktadır. Motor hareketlere yapılan bu aşırı yatırım, çocuğun ödipal döneme ait isteklerinin karşılanmaması sonucu oluşan narsistik yaralar ile yaşadığı hayal kırıklığının yarattığı depresyonla başa çıkmasını sağlayacaktır.

1.2.7.2. - Nesne Yatırımlarında Değişim

Latans dönemi boyunca ebeveynler, çocuk için cinsel nesneler olmak yerine narsistik doyumları karşılayan aktarım nesneleri haline dönüşürler. Paul Denis ödipal karmaşanın sona ermesinin temel özelliğinin, nesne yatırımlarının değiştirilerek narsistik bir ekonomi içinde ele alınması olduğunu dile getirir.

“Sonuç olarak temel görüntü ödipal projenin belirgin bir kısmının yapısının bozulması ve daha da zenginleştirici bir role bürünen ve bu anlamda da aktarımsal boyutu zorlaştıran ebeveynlere yönelik yatırımların narsistik bir ekonomi içinde yeniden işlenmesidir”.

Denis, ödipal bağların terk edilmesinin acılı olduğundan bahseder. Aynı zamanda, içselleştirilmiş ebeveyn figürlerinin etkisi de gittikçe daha önemli bir hale gelmektedir. Çocuk çok dayanıksızdır, ebeveynlerinin söylemleri onun için çok değerlidir ve kolayca incinebilir. Latans döneminde ebeveyn-çocuk ilişkileri narsistik bir renge bürünür. Denis, çocuğun çevresinin önemine, ya da Puyuelo’nun dediği gibi “ruhsal çevresi”nin etkisine vurgu yapar. Denis (2001) “çocukların olduğu yerde, onlarla ilgilenecek ebeveynler de vardır” dediğinde, latans dönemindeki holding (tutma) işlevinden bahsetmektedir. Bu anlamda ebeveynin tepkileri, çocuğun ruhsallığını yeniden düzenlemesini kolaylaştıracak ya da engelleyecektir.

Paul Denis için latans dönemi, ilk gelişimlerin yerleşmeye başladığı, özdeşimlerin ilk basamağının olduğu bir dönemdir (Denis 1995):

“eğer özdeşim düzeneklerinin yetersiz olduğu ortaya çıkarsa, nesne yatırımları ve narsistik yatırımlar arasındaki bir dengesizlik oluşur. Bunun sonucunda ise, yatırımlar yoğun bir şekilde ya zihinsel işleve yatırımın yapılmadığı birincil narsisizme ya da ruhsal ekonomide nesnelerle ilişkilerin sürdürülmesini sağlayan dışsal nesnelere doğru gidecektir”(Denis, 1995).

Denis’in ifadesiyle “kıymetli latans dönemi”, Rene Diatkine’e göre (1985) yoğun ruhsal değişikliklerin vuku bulduğu “iki kriz arasında” bir dönemdir. Latans dönemine giriş “ödipal hareketi keser, bu kesitin yara izi ve bunun işlenmesi ise latansın paltosu altında yapılacaktır. Böylelikle latansın kendisi, sonraki gelişimin düzenleyicisi haline dönüşür”.

1.2.8. René Roussillon: Simgeleştirme alışması

Roussillon, latans döneminde yoğun bir ruhsal çalışmanın gerçekleştiğini bize hatırlatır ve çocuğun ruhsal işleyişinin gelişimini şöyle anlatır: “Bu dönemde dürtüsel yatışma ve göreceli bir sakinlik görülür. Latans dönemi özellikle, dip sonrası yatırımın ve ‘zmn’ geliştirilmesi ile, ruhsal yatırıma ve tasarım faaliyetine verilen yeni değerlerle tanımlanan bir dönemdir. Bu yeni yatırım alanları ve içselleştirilen üstbenlik kuralları sayesinde çocuğun yetileri güçlenir” (Roussillon R., 2007, s.181).

Roussillon’un formülü yeniden ele alındığında, “Ödip sonrası çözüm”, libidinal dürtüleri beklemeye alan ikincil simgeleştirme çalışmasını mümkün kılar. ocuk cinselliğinin yavaşlatılması, dürtünün yeni bir amaca yönlenmesine izin verecektir: Çocuğun etkinliklerinin tasarımılandırılması. Dürtüyü doyumuna ulaştırmanın yeni şekli düşünmekten haz almaktır. Düşünmekten haz almak, dip ncesi gibi bir boşalım hazzı değil, herşeyi birbirine bağlamayı olanaklı kılan bir “bağ kurma hazzı”dır: “ocuk elde edemediğini simgeleştirir; onu yine de elde etmek için simgeleştirir” (Roussillon, 2007, s. 206).

İkincil simgeleştirme çalışmasına izin veren üstbenlik’tir. Arkaik üstbenlik ciddi ve acımasızdır (Klein, 1932). dipal karmaşanın mirasçısı olan üstbenlik ise Benliğin işleyişine yardım eder. dip sonrası üstbenlik latans dönemindeki çocuğun ruhsallığını düzenleme ve koruma işlevlerini içerir. ocuk “daha fazla yapar, söyler, tasarımlar, uyumu daha az bozulur” (Roussillon, 2007, s.192).

ocuk yavaş yavaş bir tasarımı ve tasarım etkinliğinin neyi temsil ettiğini değerlendirebilmeye başlar: “(...) latans dönemi çocuğu kendi iletişim biçimlerinden hareketle düşünmeye başlar, bunları düşünmeye başlar ve onlardan hareketle düşünmeye başlar” (Roussillon, 2007, s. 184).

1.2.9. M. Fain ve D. Braunschweig: Aşığın Sansürü

Yazarlara göre, “kadın-anne” rollerinin farklılığı, çocuk açısından, bir boşluğun ve sansürün temsilcisi haline gelir. Öyle ki “aşığın sansürü” yani annenin bir kadın olarak seçtiği eşinin sansürü, çocuğa olan yatırımını kısıtlar. Diğer bir deyişle, anne yeniden “kadın” olduğunda, çocuğa yatırımı azalır. Böylelikle “gece” “uyarılım düzenekleri” ne gebedir. Bu düzenek sayesinde çocuk, annenin eksikliği ile tetiklenen erotik arzu ile özdeşleşecektir. Bu arzu üçüncüye yönelik bir arzudur, her ne kadar henüz algılanamayan bir üçüncü olsa da. Annenin eksikliği ile yaratılan bu durum, çocukta hoşnutsuzluk yaratan bir gerilime neden olur. Ancak çocukta oto-erotizmin yolunu açacak olan da işte bu hoşnutsuzluk duygusudur. Aşığın sansürü kavramı, ödip sonrasında, ebeveynlerden gelen yatırımın azalmasına bağlı olarak gelişen ödipal Üstbenlik ile aynı çerçevede değerlendirilebilir. Diğer bir deyişle, ödipal Üstbenliğin gelişimi de “aşığın sansürü”ne bağlıdır.

1.3. Erkek ve Kadında Üstbenlik Gelişimi

1.3.1. Freud’un Görüşleri

Freud’a göre, gördüğümüz üzere, Üstbenliğin oluşumu Ödipus karmaşasının çöküşüyle ilişkilidir: yasaklanan ödipal arzularının doyumundan vazgeçen çocuk, ebeveynleri üzerindeki yatırımını ebeveynleriyle özdeşleşmeye dönüştürerek yasağı içselleştirir.

Freud, erkeğin gelişimiyle kız çocuğununki arasındaki farklılığı belirtir. Erkekte, Ödipus karmaşası kastrasyon tehdidiyle karşılaşır: “...bunu katı bir Üstbenlik izler”. Kız çocuğunda, “kastasyon karmaşası, Ödipus karmaşasını yıkmak yerine, onun ortaya çıkışını hazırlar. Küçük kız, belirsiz bir zaman boyunca bu karmaşada kalır ve ancak geç bir tarihte ve tamamlanmamış bir şekilde onu ortadan kaldırabilir. Bu şartlarda, bir uzlaşmadan hareketle oluşan Üstbenlik, kültürel açıdan ona lazım olan gücü ve bağımsızlığı elde edemez”.

Kastrasyon kaygısı üstbenliğin oluşumunun kökeninde olduğundan, onun yokluğu kadınlardaki **üstbenliğin zayıflığını** açıklar: “(...) Onun (kadının) üstbenliği hiçbir zaman erkekte beklediğimiz kadar acımasız, kişiselliğin dışında ve duygusal kökenlerinden bağımsız olmayacaktır...” (Freud, 1925, s. 131-132).

Üstbenlik hakkındaki bu görüş, en başından itibaren, çok sayıda tartışmaya sebep olmuştur ve psikanalistleri bölmeye devam etmektedir.

1.3.2. Ferenczi: Ödipus Karmaşasından Önce Bir Üstbenlik

1925’de Ferenczi, Ödipus karmaşasının ortadan kalkışından çok önce bazı yasakların içselleştirildiği üzerinde durmuştur: “Ebeveynlerle anal veya rahimsel özdeşim, çocuğun ruhsallığında Benlik veya Üstbenlik idealinin bir tür fizyolojik öncüsünü teşkil ediyor gibi görünmektedir”. André Green (1971) kastrasyon kaygısının öncelikle anne memesinden çekilmeyle ve sonra dışkıdan ayrılmayla başladığını göstererek, daha sonra Ferenczi’ye katılacaktır.

1.3.3. Melanie Klein Ve Erken Üstbenlik: İçe-Alımsal (İntrojective) Bir Özdeşim

M. Klein, *İlk ödipal evreler ve Üstbenliğin oluşumu* ve *Ödipal çatışmanın erken evreleri* adlı iki metninde, daha erken bir ödip görüşüne uygun olarak, annesel nesneye bağlı, ödip-öncesi, erken bir Üstbenliğin varlığından bahseder. Aslında yazara göre (1959), ödipal çatışma ve Üstbenliğin oluşumu, pregenital dürtülerin ve oral-sadık evrede içe-alınan nesnelerin hüküm sürdüğü dönemde başlar; bunlar ilk nesne yatırımları ve Üstbenliği oluşturan ilk özdeşimlerdir. Üstbenliğin oluşumuna yol açan ve ilk evrelere hükmeden şey, yıkıcı dürtüler ve onların uyandırdığı kaygıdır. “Dürtülere temel bir rol atfederken, yine de nesnelerin önemini reddetmiyoruz. Çocuğun ilk özdeşimleri nesnelere gerçek ve çarpıtılmış bir imge verir. Deneyimime göre, yamyamsı evre boyunca meydana gelen kısmi içe-alımı

Üstbenliğin çekirdeği olarak ele almak gerekir ve çocuğun ilk imagoları bu genital dürtülerin izini üzerlerinde taşırlar”. Böylece, yazara göre, yıkıcı dürtüyü dış dünyaya, yani nesneye doğru yönelten Benlik, İd’den düşmanlıktan başka bir şey bekleyemez. Sadizmin şiddetlenme evresi boyunca, sadist eğilimlerin artışı, kaygıda artışı tetikler. İlkel Üstbenliğin İd üzerinde uyguladığı tehditler, nesneye karşı yöneltilmiş sadist eğilimlerin yeniden oluşmasına neden olur, öyle ki her ikisi de bundan böyle Benliğe karşı yönelirler. Böylelikle Melanie Klein, Üstbenliğin katılığını çocuğun oral ve anal sadist dürtülerinin katılığına bağlamıştır. Melanie Klein’a göre (1966), doyum verici olarak deneyimlenen içe-alınmış ideal iyi meme, aynı zamanda bu ilk Üstbenliğin yardımsever yönünü de oluşturur. Üstbenlik kısmen iyi memenin içe-alımıyla oluşur ki bu, bebeğin nesnelerini sevmeye ve onlara güvenme yetisini güçlendirir. İçeride yaşam dürtüsünün bu şekilde güçlendirilmesi, kaygıya karşı temel bir güvence kaynağı oluşturur.

Klein, ödipal temelin çok daha erken -birinci yılın sonuna doğru- atıldığı görüşündedir. Bundan dolayı Klein’a göre Ödip pregenitaldir ve oral-sadist ve anal-sadist dürtülerle aynı dönemde ortaya çıkar. Klein’ın bu görüşleri, Üstbenlik anlayışında bir değişikliğe yol açmıştır. Freud’a göre Üstbenlik Ödip’in çöküşünde ortaya çıkar, M. Klein ise bunun (üstbenliğin) Ödip’in başından itibaren geliştiğini ileri sürmüştür.

Freudyen kuramdan ayrılan ikinci nokta, kız çocuğunun Ödip’inin erkeğinkinden ayrıştırılmasıyla ilgilidir. Klein’a göre kız çocuk, penisi oralitenin etkisi altında arzular. Onun (kız çocuğunun) anne tarafından kapsanan penisi arzu etmesine yol açan, kötü memenin sebep olduğu oral hayal kırıklığıdır. Penis haseti hem oral bir hayal kırıklığına kıyasla ikincildir ve hem de kastrasyon kaygıları süresince bütünlüğünü tasdik edebileceği, gözle görünür bir organ arzusuna bağlıdır. Babasal penise yönelik oral arzu, genital –yani vajinal- arzunun prototipi haline gelir. Ödipal nesne olan babasal penisin içe-alımı, **dışıl üstbenliğin** çekirdeğini oluşturacaktır. Klein için (1945) kız çocuğun kaygısı, onun iyi iç nesnelere –babasal penise ve bebeklerine- saldıran intikamcı kötü anneye ilişkin olacaktır. Bu kaygı, erkeğin kastrasyon kaygısına benzerdir. Kadınsı mazoşizm kötü iç nesnelere

yönelik sadizmin tersine (kendisine) dönmesinden türemiştir: kadının üstbenliği, Freud'un görüşünün aksine, daha sert olacaktır.

1.3.4. Ernest Jones: Her İki Cinsiyette Var Olan Kastrasyon Kaygısı

Jones (1927) da aynı şekilde Freud'un kavramlarına karşı çıkmaktadır. Jones'a göre kastrasyon kaygısı, hem kız hem de erkek çocuğun farklı şekillerde sahip olduğu bir kaygıdır: erkek için penisin olmaması, kız çocukta da içsel genital organların mütilasyonu (içinden kopartılıp çıkarılması) söz konusudur. Bu endişe, kaynağını karşı cinsten ebeveyne karşı duyulan arzudan ve aynı cinsten olan ebeveyne karşı hissedilen düşmanlık duygularından almaktadır. Kız çocuğun içinden organlarını kopartıp çıkaracak olan da aynı cinsten ebeveynidir (anne). Kız çocuğunun kadınsılığını baskılayarak fallik bir konumu benimsemesi, annesine duyduğu nefretten ve anne korkusundan kaynaklanır.

1.3.5. Kadın Üstbenliği Ve İlk Sahne Düşlemi

Jacqueline Cosnier (1995) erkek ya da kız kastrasyon kaygısının, ebeveynlerin cinselliği ve yeni doğumlara yol açabilecek üretkenliği hesaba katıldığında, çocuğun kendi iğdiş etme arzuları ile ilgili olarak ortaya çıktığını düşünür. Cinsel birleşmenin düşlemdeki sadist niteliği, bir misilleme kaygısı ile de birleşir. Endişe artık fallik kastrasyonla ilgili değildir; enestüel arzuların yarattığı suçluluk duyguları ile ilişkili olarak ortaya çıkan genital bir kastrasyon söz konusudur. Kız çocuğun Üstbenliği de aynı erkek çocuğunki gibi, çocuksu nitelikteki, annenin yerini alma arzusundan vazgeçişe dayanır; diğer bir deyişle dürtünün amacının ketlenmesi ve yüceltilmesi söz konusu olacaktır. Bu yazara göre, bu anlamda, kadının Üstbenliği erkeğin Üstbenlik yapılanması ile aynı zorunlulukları içerir.

1.3.6. Kız Çocuğunun Ensestüel Nesne Olarak Anneden Vazgeçmesi

M. Ody'ye göre (1985) kız çocuk ile erkek çocuk açısından ödipal projenin başarısızlığı aynı şiddette yaşanmaz: ancak kız çocuk da, erkek çocuğun yaşadığı oranda şiddetli bir olayı daha önce yaşamıştır; ensestüel nesne olarak anneden vazgeçmiştir:

“ Bağlanma fallik bir anneye yöneliktir. Freud'un “temel vazgeçme” olarak adlandırdığı durum, önceden baştan çıkarıcı olan annenin masturbasyonu yasaklaması ile ortaya çıkar. Bu da başka bir vazgeçiş ile birleşecektir, çünkü penisin yokluğu sadece “kişisel bir felaket” değildir, annenin de bunda payı vardır, küçük kızı nesne değişimine yöneltecek olan da bu durumdur. (Ody,1985). Ody, Freud'un 1932 yılında “Kadınsılık” ile ilgili verdiği konferansa gönderme yapar: “anneye olan bağlılık nefrete dönüştüğünde, basit bir nesne değişiminden çok, düşmanlıkla gerçekleşen gerçek bir dönüşüm söz konusudur”.

1.3.7. Kız Çocuğunun Zihinsel İşleyişindeki Zenginlik

Rene Diatkine'e göre (1967), çocuk için cinsiyet farklılığı önce yetişkinlerle arasında gerçekleşir. Bu bakımdan hem kız hem de erkek çocuğu aynı şekilde iğdiş edilmiştir. Bununla birlikte, erkek çocuğun penisi, kendisi için narsistik yatırım nesnesi olurken, kız çocuk için bir haset nesnesi haline dönüşür. Erkek çocuk için penisin varlığı, kendi kastrasyonunu yetişkinler karşısında inkar edebilmesini sağlar. Bu öğeden (penis) mahrum olan kız çocuk ise, kastrasyonu reddetmek, penisinin çıkacağı beklentisi içine girmek, çocuk sahibi olma arzusu ve aşırı kadınsı davranışlar gibi bazı çokyönlü işleme şekillerine başvurur. Denis (2001) bu düşlemlerin çokyönlülüğünün kız çocuğuna zihinsel işleme açısından daha büyük bir zenginlik vereceğini ancak buna rağmen kız çocuğun fallik konumları birleştirmekte zorluklar yaşayabileceğini dile getirmiştir.

1.4. Latans Döneminin Tehlikeye Girişi: Modernleşmenin Batılı ve Türk Aile Yapısı Üzerinde Etkileri

Bugün ruh sağlığı ve klinik alanda çalışan birçok uzman, latans döneminin varlığını sorgulamaktadır. Kurumlara ve uzmanlara en fazla başvuruyu yapan çocukların bu yaş diliminde olması hem hayret uyandırmakta, hem de durgun geçmesi beklenen bu dönemin, acaba günümüzde ortadan mı kaybolduğu gibi bir soru akla gelmektedir.

Birçok yazar (A. Lazartigues, 2000, 2001, 2006 ; A. Fréjaville, 2002, 2003 ; P. Denis, 2003 ; P. Jeammet et M. Corcos, 2005 ; F. Guignard, 2007), modernleşme sonrasında çocuğun ve ergenin zihinsel ve ilişkisel işlevlerine etki eden sosyo-kültürel değişikliklere dikkat çekmiştir. Günümüzde, okul çağındaki çocuk bile, dürtüsel dünyasına karşı savunma süreçlerini işlevsel kılmada çok zorluk yaşar gibidir. Erken ergenlik diye bir kavram ortaya çıkmış, ruhsallığın bu erken fiziksel gelişimi ne derecede etkilediği kaçınılmaz olarak tartışılmaya başlanmıştır. Son yıllarda hem ülkemizde hem de dünyada, eylemselliğin çok baskın olduğu yeni klinik durumlar ortaya çıkmakta, hiperaktivite, davranış problemleri, kendi kendine zarar verme gibi patolojiler çok fazla ön plana çıkmaktadır. Diğer taraftan, giderek nevrotik sorunlara daha az rastlanmakta, utangaçlık ve içine kapanma gibi sorunlara eskiye oranla daha az rastlanmaktadır. Günümüz çocuklarının ruhsal yapılanmasını ne değiştirmiştir?

Marcelli'ye göre (2010), modern batı toplumları bir acele içindedir; aciliyet gözde bir işleme biçimi haline gelmiştir. Hayal kırıklıklarına tahammül etmek ve bekleyebilmek gibi değerler artık tanınmamaktadır. Giderek yaygınlaşan “çocuk evin reisi” anlayışı, nesiller arası farkın gölgede kalmasına yol açmaktadır. Lazartigues ve arkadaşları (2006), babanın, eşi ve çocuğu üzerindeki otoritesinin gittikçe azaldığını belirtmektedirler. Yüzyıllar boyunca, çocuğun sosyalleşmesi, önce ailesi ve yakın çevresi, sonra da okulu tarafından şekillenmiştir. Günümüzde ise görüntüler ve “imgeler”, yani medya çocuğun ruhsallığını yapılandırmaktadır. Bizim ülkemizde de televizyonun ailenin temel eğlence aracı olduğu bilinmektedir. Televizyonda, batı toplumunun değişen değerleri, dizi ve benzeri programlarla sürekli olarak teşvik

edilmekte, cinsel ve saldırgan ögelerin sansürü çok zayıf kalmaktadır. Tüm bunların, Türkiye gibi, batı toplumu ile sürekli etkileşim halinde olmuş ve modernleşme sürecinin uzun yıllardır içinde olan bir ülkeyi etkilemesi kaçınılmazdır (Mardin, 2003).

Avrupa’da son 30 yılda aile yapısında büyük değişiklikler olmuş, boşanma oranları çok artmıştır. Anne-baba bağı arasındaki kopuş ve ebeveyleerin uyarı kalkanı rolünün, onların çok daha az çocukları ile birlikte olabilmeleri sonucunda zayıflaması temel değişikliklerin arasında sayılabilir. Bunun yanı sıra, boşanma, tek ebeveynlik, ikinci evlilik oranı son yıllarda çok artmıştır (Lazartigues, 2001). Sosyologlar aile kurumunun, sosyal dokuyu inşa eden temel bir unsur olarak tanımlanan rolünü giderek yitirdiğini belirtmektedirler. Bunun kaçınılmaz bir sonucu da, babalık işlevinin sosyal kabulünde giderek bir azalma meydana gelmesidir (Denis, 2003). Türkiye’de ise çekirdek aile oranı, son yıllarda yapılan bir araştırmaya göre 80 % olup, geniş aile oranı da 13%’tür; bu oranlar boşanma oranlarının, eskiye oranla artış gösterse de, Avrupa ile karşılaştırılamayacak oranda düşük olduğunu göstermektedir (Tuik, 2006). Son yıllarda yapılan araştırmalar da, tek ebeveynle büyüyen çocuklar, baba otoritesinin ortadan kalkması gibi batı aile yapısında görülen temel değişikliklerin Türkiye’de daha az oranda görüldüğünün altını çizmektedir. (Ataca, 2006).

Lazartigues (2001) bu değişikliklerin psikolojik sonuçlarını araştıran bir yazardır. Bu yazara göre, aile yapısındaki bu temel değişiklikler, hayal kırıklığına dayanamayan, hiçbir gecikmeyi kabullenemeyen, bağımlı, dile yatırımı düşük olan, duyulara ve cinselliğe yatırımı artarken kuralları hiçe sayan çocukların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Özellikle babalık işlevinin düşüşü, zayıf bir Üstbenlik yapılanması, suçluluk duygusu eksikliği, yüceltme yetisinde azalma, çölleşmiş bir hayal dünyası ile sonuçlanmaktadır. Latans dönemine giriş böylelikle imkansızlaşmaştı, dürtüsellik son şiddetiyle devam etmektedir.

Kuşkusuz, Türkiye’de yaşam tarzları arasındaki sınıfsal karşıtlıklar, Avrupa’da olduğundan daha fazladır. Sosyal sınıflar arasında ekonomik, eğitimsel ve kültürel açıdan farklılıklar oldukça yüksektir. Türkiye’de yukarıda tariflenen batı

yeni aile yapısına en benzerlik gösteren sınıf, yüksek sosyo-ekonomik seviyede olan, büyük şehirde yaşayan ve yüzü “batıya dönük” ailedir. Bu aile yapısında, aynı batı ülkelerinde olduğu gibi, “modern ailenin” yeni düzeninde otoritenin yerini giderek karşılıklı anlaşma almaktadır. Böyle bir düzende, haz alma görev bilincinin önüne geçmektedir. Bunun yanı sıra, tüketim hazzı konusunda Türkiye’nin özel bir durumu vardır. Türkiye’nin 1980 öncesi durumuna bakıldığında, o dönemde alımda çeşitlilik açısından yurt içi üretim çok kısıtlıydı, yurt dışından ithal edilen ürün sayısı da çok azdı. Diğer ailelere göre daha iyi geçim şartları olan ailelerin bile paralarını harcayacak çok fazla çeşit bulunmamaktaydı (oyuncak, giysi vb). 1980 yılındaki ekonomik devrim sonucunda bu durum değişmiş ve bir çok markanın ve ürünün olduğu bir Türk pazarı oluşmuştur. Sonuç olarak, medyanın da teşvikiyle hazzın yönlendirdiği daha tüketici bir toplum ortaya çıkmıştır. Yüksek sosyal sınıfa ait ebeveynler, o zamanlar eksik olanı kendi çocuklarına sunmaya başlamışlardır. Bu açgözlü tüketim içinde, eksikliğin çocuğa mı yoksa ebeveyne mi ait olduğu artık birbirine karışmaktadır. Böyle bir modelde, çocuğun tüm istekleri yerine getirilir, istediği her şey satın alınır, hiçbir şeyi eksik değildir ve çocuk hayal kırıklığı yaşamaz. Daha düşük gelirli ebeveynler, eksikliği harcama yaparak doldurma “deliliğinden” daha muaf olsalar da, medyanın “gösterdikleri”, tüm sosyal sınıflar için geçerli olmak üzere, sürekli şekilde “sahip olmayı” teşvik etmektedir.

Bu yeni düzenin, çocuğun kişiliğinin oluşmasında ve özellikle Üst benliğin yapılanmasında değişikliklere yol açması kaçınılmazdır.

Yüksek sosyo-ekonomik düzeyde, ailelerin giderek “aşırı hoşgörölü” olarak nitelendirilen ebeveyn tutumlarını benimsedikleri ve otoriteye bağlı sınırların ortadan kalktığı “çocuk kraldır” modelini esas aldıkları görölmektedir. Bununla birlikte, geleneksel yapıda bir türk ailesinde baba her zaman ailedeki otoriteyi temsil eder, mesafeli ve otoriterdir (Kağıtçıbaşı ve Sunar, 1992). Araştırmalar, geleneksel türk ailelerinin hem kız hem de erkek çocuklarından kendilerine daha fazla itaat etmelerini bekledikleri, bağımsızlaşma ve kendi kendine yetme gibi özellikler yerine bağımlılık, sadakat ve ötekilerin ihtiyaçlarına saygı duyma gibi değerleri tercih ettiklerini göstermektedir (Kağıtçıbaşı,1982). Diğer yandan, İstanbul’da yaşayan

modern aileler ve diğer batılılaşmış şehirlerde yaşayan aileler için, geleneksel kültürdeki otoriter kontrol yavaş yavaş kaybolmakta ve çocuğun bağımsızlaşarak duygularını açık bir şekilde ifade edebilmesi ebeveynleri tarafından desteklenmektedir. (Sever, 1995).

Yine araştırmaların ortaya koyduğu önemli bir bulgu, tüm sosyal sınıflarda aile üyeleri arasındaki karşılıklı duygusal bağlılığın üç nesil boyunca devam etmesidir. (Kağıtçıbaşı,1982). Buna göre, değişen dünyaya rağmen, Türk toplumu aile ilişkilerinin oldukça yakın ve iç içe yaşandığı bir toplum olmaya devam etmektedir.

Araştırmamıza, orta sosyo-ekonomik düzeyde ve devlet okullarına giden çocukları dahil etmemizin nedeni, geleneksel değerlerin “nispeten” halen temsil bulduğu bir popülasyon seçmektir. Türk toplumunu en çok temsil edebilecek olan bu popülasyonda, temel amacımız, çocukların dürtüsellikten, değişen çevresel koşullara rağmen (medya, internet, bilgisayar oyunları vb) ne derecede uzak kalabildiklerini ölçmek olacaktır.

1.5. Latans Dönemi İle İlgili Olarak Projektif Testlerle Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde özellikle bu dönemi inceleyen ve ruhsal süreçleri inceleyen bir araştırma henüz bulunmamaktadır. Yurt dışında da, latans dönemi çocuklarının ruhsal işleyişleri üzerine yapılmış tek çalışma, N.Rausch de Trautenberg ve M.F.Boizou’ya aittir. Bu dönem çocuğu ile yürütülen diğer tüm çalışmalar bilişsel ve öğrenme süreçleri üzerinedir. N.Rausch de Trautenberg ve M.F.Boizou, 1977 yılında 6-8 yaş ve 8-10 yaş arası çocukların protokollerini incelemiş ve “normal” çocuklarla çalıştıkları bu araştırmadan hareketle, bir Rorschach kitabı yayınlamışlardır. Bu çalışmada latans dönemindeki çocuğun bireysel ve grup tepkileri inceleyen yazarlar, 6-8 yaş grubunda, bütün yanıtlarda, hala çocuksu konfabülasyonların gözüktüğünü tespit etmişlerdir. Buna göre, latans döneminin ilk

evresinde, yansıtma düzeneği çok baskın olup, gerçekliğe uyum ve dürtü kontrolü düşük düzeydedir. Ödipal sorunsal hala çok sıcaktır ve çatışma şiddetli bir şekilde ifade bulur. Yine de bu durum denetlenemeyen bir kaygı seviyesine ulaşmaz.

8-10 yaş grubunda ise Bütün (G) yanıtlarında azalma görülürken, daha fazla Detay (D) yanıtına rastlanılmıştır. Grubun, bir önceki yaş grubuna göre (F+%53), daha iyi bir yargılama yetisinin olduğu (F+%73) görülmüştür. Sorunsal çok az ifade bulur, çatışma bastırılır. Araştırmaya göre, bu çocuklarının renge olan duyarlılıkları oldukça nötrdür, ender olarak dürtülerin ifade edildiği ve duyguları ifade eden renk yanıtlarının biçim yanıtları tarafından kontrol edildiği tespit edilmiştir. Ebeveyn imgeleri yeterli derecede farklılaşmış durumdadır. Yazarlara göre bu yaş grubunun işleyiş biçimi homojendir; bu yaş çocukları birbirine çok benzer, dürtü denetim seviyesi oldukça yüksek, fazlasıyla “uyumlu” protokoller vermektedirler. Bu yaş grubunun testlerinde, latans dönemine özgü olan ikincilleştirme süreçlerinin hakimiyeti görülür. Sosyal uyum ihtiyacı, düşlemsel dünyanın ifadesinin önüne geçer ve baskındır.

J.Y.Chagnon (2000), 10-11 yaşları arasında daha önce ruh sağlığı uzmanına başvuruda bulunmamış 12 çocukla yaptığı çalışmasında, latans dönemindeki çocukların zihinsel işleyişinin N.Rausch de Trautenberg ve M.F. Boizou’nun ifade ettiği bu uyumlu şemadan oldukça uzaklaştığını tespit etmiştir. Bu çocukların insan ilişkileri ile ilgili tasarımları veya hayvan tasarımlarını dile getirirken, hem çok canlı bir dürtüsel dünyaları olduğu, hem de belirli bir huzursuzluk içinde oldukları görülmüştür. Araştırma, 10 yaşındaki çocukların yanıtlarının ya “çok sıcak” ya da “çok soğuk” olduğunu ve bu anlamda çatışmaların uyumlu bir şekilde işlenebilmesinin imkansızlaştığını göstermektedir. Sonuç itibariyle, J. Y. Chagnon projektif testlerle gerçekleştirdiği bu son çalışmasında, 1977 yılındaki o uyumlu, çatışmadan uzak, dürtüsel dünyası uykuda olan çocuğu bulamamış ve bu alanda yapılması gereken yeni araştırmaların gerekliliğinin altını çizmiştir.

BÖLÜM II: DÜRTÜSEL HAREKETLER

2.1. Dürtünün Tanımı

Freud (1905) dürtüyü, düzensiz, aralıklı ve dışsal uyarılmalar tarafından üretilen “uyarılma” (stimulation) aksine, bedenin içinde sürekli olarak akan, kendine özgü bir enerjiye karşılık gelen (örneğin, cinsel dürtü için: libido) ve bir uyarılım (excitation) kaynağının ruhsal temsilcisi, ruhsal ile bedensel arasında sınırda bir kavram olarak ortaya koyar. Dürtü, organizmanın içindeki uyarılım kaynaklarından geldiğinden, *sürekli bir güç* olarak kendini dışa vurur ve öteki ile ilişki içinde yerini alır.

Dürtü terimi (trieb) ilk kez 1905’te, *Cinsellik üzerine üç deneme*’de ortaya çıkar. Dürtüler ve onlarla birlikte metapsikolojinin temelleri atıldıkdan sonra, Freud artık onlardan vazgeçmeyecektir. Terminolojik bakış açısından *dürtü* terimi, *içgüdü* teriminin kullanımından kaçınmak için almanca *trieb*’in karşılığı olarak Freud’un fransızca çevirilerinde takdim edilmiştir. Freud bu iki terimi açıkça birbirinden farklı anlamlarda kullanmıştır. Freud içgüdüden (almanca Instinkt) bahsettiğinde, onu yalnızca kalıtım tarafından sabitlenmiş bir hayvansı davranışı nitelemek için kullanır (Laplanche ve Pontalis, 1967).

Trieb terimi almanca kökenlidir ve “itki” kavramına hafif bir ima içerir (treiben=itmek). Dürtü terimiyle mekanik veya biyolojik bir enerji değil fakat *bir hareketin yayılımı* anlaşılmalıdır (Saccarphone, 2004).

2.2. Dürtünün Dört Yönü

Bir dürtü dört temel ögesiyle tanımlanan dinamik bir süreçtir: kaynağı, nesnesi, itkisi ve amacı (Freud, 1905). Yani organizmayı bir amaca yönelten bir itkidenden (enerjik yük, **kassal devinim etkeni**) meydana gelir. Kaynağı bedensel bir uyarılımdır (bir gerilim durumu); amacı dürtüsel kaynağa egemen olan gerilim

durumunu ortadan kaldırmaktır; dürtü nesnede veya nesne sayesinde amacına ulaşabilir. Dürtünün bileşenlerini yeniden ele alalım:

a) **İtki** ekonomik niceliksel bir etken, başka bir deyişle dürtüsel dinamiğin kökenindeki hareket, yoğunluk, içtepdir. *Treiben*, “itmek” fiili ile vurgu itkinin baskılanamaz niteliğine yapılır: “(...) tüm dürtüler bir etkinlik parçasıdır (...)” (Freud, 1915).

b) “Dürtüler ve değişimleri” adlı eserinde Freud şöyle yazar: “dürtünün **kaynağından**, uyarımı ruhsal yaşamda dürtü tarafından temsil edilen, bedenin bir bölümündeki bu somatik süreci anlıyoruz. Bu sürecin kimyasal doğada mı olduğunu veya aynı zamanda başka –örneğin mekanik– güçlerin **çözülmesine** de mi karşılık geldiğini bilmiyoruz. Dürtüsel kaynakların incelenmesi psikolojiye ait bir konu değildir...”. Yukarıdaki alıntıda, Freud’un dürtünün salt mekanik bir anlayışına ne denli karşı olduğu görülür. Söz konusu somatik sürecin doğası ne olursa olsun, bu süreç ruhsal yaşamda dürtü tarafından *temsil edilir*.

c) Şu halde, dürtünün **amacı** gerilimin düşürülmesi ve dürtüsel doyumdur. Yani dürtü bir amaca yönelik olarak örgütlenmiştir ve yöneldiği nesnenin bir ilk örgütlenmesini içerir. Dürtüyü örgütleyen, nesnesi ve kaynağı arasındaki mesafedir. Eğer dürtü ön-örgütlenmesi içinde nesneden yoksunsa, dağınık bir uyarılmaya, yani az örgütlenmiş bir dürtü durumuna, boşalım arayan bir gerilime dönüşür; temsil edilebilir bir dürtüsel ifadeye bağlanmayı başaramaz. Uyarılım dürtüden önce gelir ve onu harekete geçirir, ki kendisi de bir amaca doğru yöneltilen bir uyarılımdır. Dürtüsel harekete gelince, o dürtünün bir bileşenini, dürtünün kendini dışa vuruş biçimini ifade eder. Klinikte saf halleriyle dürtüler değil, fakat dürtüsel hareketler kendilerini gösterirler.

d) **Nesne** dürtünün amacına “onunla” ulaşabileceği şeydir. Doyum bulmak olan genel amaç ile ara amaçlar –bu doyumun yöntemleri- arasındaki ayrım, bir nesnenin bir diğeriyle ikame edilebilmesi fikrini şimdiden ortaya koymuştur. Freud (1915) şöyle yazar: “nesne dürtüdeki en değişken öğedir, ona kökensel olarak bağlı değildir, aksine onunla yalnızca doyumunu olası kılma yeteneği sebebiyle birleşmiştir”.

2. 3. Dürtü Kuramı

Psikanalitik kuramın merkezi boyutu olan dürtü kuramı üç büyük evreye bölünebilir:

a) Birinci evre: *Dürtüler ve değişimleri*'nde sunulmuş olan bu evre, bir tarafta cinsel dürtüler ve diğer tarafta Benlik veya kendini koruma dürtüleri arasındaki ikilikle (dualisme) nitelenir. Bu ikilik bireyin korunmasına yarayan dürtüler ile türün devamlılığını sağlayan dürtüler arasındaki bir karşıtlıktır. Bu ilk çözümlemenin önemli bir katkısı yaslanma kavramıdır. Aslen, cinsel dürtüler ve Benlik dürtüleri doğrudan birbirlerine karşıt olmazlar. Bunlar yaşamın başında, kendini koruma işlevlerine yaslanmışlardır: ağız ve dudaklar, tıpkı meme veya biberon gibi beslenme işlevine bağlı oldukları halde, kısa sürede açlık kavramından bağımsızlık kazanan bir hazzın mekanı haline gelirler. Süte doymuş bir çocuk emmeyi sonlandırmaz: işte bu “cinsel” olarak değerlendirilmesi gereken bir haz durumuna işaret etmektedir. Freud (1915) bunu şu formülle özetler: “cinsel dürtüler kendini koruma dürtülerine ilişik halde gelişirler. Cinsel dürtü en nihayet, sadece fazladan elde edilmiş bir tür kazançtan başka bir şey olmayan, kendine özgü bir tür doyum yoluyla tanımlanır. Bununla beraber libidinal olan, bir kez yaşamsal olana iliştiğinde, kendini koruma işlevlerinin temel bir dayanağı olacaktır: artık yalnızca kalori ihtiyacından değil, fakat yeme arzusu ve hazzıyla beslenilecektir”.

b) İkinci evre: Dürtü kuramına narsisizmin girişiyle belirgindir (Freud, 1914). Freud cinsel dürtülerde iki tip libido ayırt edecektir; nesneye yönelik olan ve Benliğe yönelik olan. Nesne libidosu ve Benlik libidosu arasındaki karşıtlık, Benlik dürtüsü/cinsel dürtü ayrımının yerini alacak ve son dürtü kuramını hazırlayacaktır.

c) Üçüncü evre: Yaşam ve ölüm dürtüleri arasındaki karşıtlığı ortaya koyar. Ölüm dürtüsü, haz ilkesinin tekrarlama zorlantısı yoluyla yeniden değerlendirilmesinin ardından varsayılmıştır. Ruhsal yaşamda, haz ilkesinin bir anlamda altında konumlanarak onu dikkate almaksızın kendini ortaya koyan, tekrarlama yönelik karşı konulmaz bir eğilim var gibidir. Tekrarlama eğilimi, organizmayı bir zamanlar vazgeçmek zorunda kaldığı önceki bir durumu

yinelemeye, yeniden kurmaya iten dürtülerin genel niteliğidir. Değişim ve ilerleme, organizmayı bu durgunluktan çıkmak zorunda bırakan dışsal etkenlerin, rahatsız edici etkenlerin eylemine bağlıdır. Fakat yaşamdan önceki durum inorganik olduğundan, dürtünün organizmayı inorganiğe doğru geri götürmeyi amaçladığı veya tüm yaşamın amacının ölüm olduğu söylenebilir. Böylece, ruhsal yaşamın köklerinde ölüm dürtüsünü de varsayma durumu ortaya çıkar. Gitgide daha karmaşık hale gelen canlı madde biçimlerini örgütlemeyi ve onları bu halde tutmayı amaçlayan yaşam dürtüsü (*EROS*), bu ölüm dürtüsüne karşı koyar. Bununla beraber, yaşam ve ölüm dürtüleri, değişen oranlarda bir arada bulunabilirler ve bu çeşitlemeler kişinin davranışını kayda değer biçimde değiştirir. Yaşam ve ölüm dürtüleri her zaman iç içe geçmiş haldedirler. Bu iç içe geçiş, her zaman birleştirmeye, bağlamaya uğraşan *EROS*'un kendine özgü eyleminden kaynaklanır.

2.4. Cinsel Dürtü ve “Libido” Kavramı

Cinsel dürtü içsel bir etkidir. Psikanaliz, terimi güncel anlamıyla cinsel etkinlik anlamından, çok daha geniş bir anlamıyla ele almıştır. Cinsel dürtü, yaşam dürtülerine veya “Eros”a eşdeğerdir. İnsanda cinsel dürtünün bir tasarımlar veya **düşlemler oyununa** sıkı sıkıya bağlı olduğunu psikanaliz göstermiştir (Laplanche ve Pontalis, 1967).

Kavramsal bir bakış açısıyla, cinsel dürtüler diğer tüm dürtüler gibi bir kaynakla, bir itkiyle, bir amaçla ve bir nesneyle tanımlanabilir. Fark, cinsel dürtünün kaynağının erojen bölge olmasıdır. *Cinsellikte üç deneme*'de Freud (1905), erojen bölgeleri olağan annesel bakımların çocuğun bedeni üzerindeki etkisinden hareketle gösterir. Erojen bölgelerin coğrafyası, yaşamın gereklilikleri tarafından yönlendirilmiştir: beslenme işlevine bağlı ağız ve tüm oral alan, sfinkterlerin eğitimiyle ilgili olan anüs, dürtülerin süsleyeceği ayrıcalıklı alanlar haline geleceklerdir. O halde erojen beden, uyarılımların anısıyla damgalanmış bir bedendir.

Erogen bölgeler çok sayıda organik kaynaktan türerler; cinsel dürtüler her şeyden önce, kısmi dürtülerdirler. Bu açıdan, Freud (1915) bunların “kendilerini başlangıçta birbirlerinden bağımsız olarak dışa vurduklarını” belirtmeye özen gösterir (Freud, 1915, s. 23). Diğer tüm dürtüler gibi cinsel dürtüler de, amacı organ hazzı elde etmek olan tekrarlayıcı bir uyarılımin ruhsal aygıt tarafından dikkate alınışını temsil eder.

Daha fazla açıklık adına, cinsel kökenli organik uyarılımin sürekli itkisinin temsili, yani bu özgün ruhsal enerji, **libido** terimiyle ifade edilir:

“Genel olarak açlığa benzer şekilde, açlığın besin alımı dürtüsünün kendini dışa vurduğu gücü ifade ettiği gibi, libido da cinsel dürtünün kendini dışa vurduğu gücü ifade eder” (Freud, 1916, s. 292).

Ancak, cinsel dürtüyü doyurabilecek nesne, yani libidonun etrafında döndüğü nesne, başlangıçta farksızdır. Doğrusu, bu nokta psikanaliz için temel teşkil eder çünkü diğer dürtülere kıyasla hiçbir özgünlük göstermeyen cinsel dürtüler, ancak erinlik çağında, Freud’un belirttiği üzere “üreme işlevinin hizmetine girdiklerinde, genel anlamda cinsel dürtüler olarak bilinir hale gelirler” (Freud, 1915, s. 23).

Şu halde cinsel dürtüler de, “libidinal gelişimin ilkel dönemlerinde”, Freud’un kendi ifadesine göre, “birbirinden bağımsız biçimde haz peşinde koşan” kısmi dürtülerdir (Freud, 1925a, s.64).

Scarfone (2004) cinsel dürtülerin bazı genel özelliklerini şöyle özetler:

a) Cinsel dürtüler, köklerinde, muhtemelen sapkın ve dolayısıyla önceden biçimlenmiş cinsel işleyişlere komuta eden bir içgüdü fikrine doğrudan karşıt olan, çok-yönlü (polymorphe) bir cinselliğe yönelik evrensel bir yatkınlık olarak düşünülebilir.

b) Cinsel dürtü, çocukluktaki cinsel dışavurumların esnekliğinin kaynağında yer alır. Buna göre çocuğun “çok-yönlü bir sapkın” olduğu formülde (Freud, 1905), sapkının normalden sapan hiçbir unsuru yoktur çünkü “çok-yönlü” ifadesi, henüz hiçbir nihai yöne girilmediğine işaret eder.

c) Dürtü olduğu gibi spontan biçimde kendini dışa vurmaz: çevrenin etkileriyle ortaya çıkarılmak zorundadır.

Freud tüm yapıtı boyunca bastırma eyleminin seçici olarak cinsel dürtü üzerinde uygulandığını savunmuştur. Uyuşmaz olan ve bastırmanın kendisine karşı çalıştığı içsel hoşnutsuzluk kaynağı, cinsel olandır. Buraya geri döneceğiz.

2.5. Cinsel Dürtülerin Akibeti

Freud'a göre (1905) cinsel dürtüler şu değişimlere maruz kalırlar: tersine döndürme, kişinin kendisine döndürme, bastırma ve yüceltme. Freud'a göre, tersine döndürme ve kişinin kendisine döndürme birbirinden ayrı süreçlerdir ama ayrı ayrı betimlenmeleri imkansızdır. İlk değişim, dürtünün tersine dönebilen amacıyla ilgilidir, ikinci değişim bağımsız bir kişi veya kişinin kendisi olabilen nesneyle ilgilidir. Şu halde, sadizmin mazoşizme döndürülmesini ele alırsak, mazoşizmin etkinlikten pasifliğe bir geçişi ve acıyı verenle ona maruz kalan arasındaki rollerin tersine döndürülüşünü içerdiği gözlemlenir. Bastırmaya ve yüceltmeye, savunma düzenekleri bölümünde ayrıntılı olarak değinelecektir.

2.6. Serbest ve Dürtüsel Uyarılım

Denis (2001, s. 78) ruhsal cinsel uyarılımın etkilerini, ona verilebilen ifadeye göre ayırt etmenin önemini vurgular: “Ruhsal cinsel bir uyarılımın ortaya çıkışı, ölçülü bir haz biçiminin ortaya çıkmasına izin veren yolları izlediğinde, bu uyarılım ruhsallığı besler, dürtüler gelişir ve “katlanılabilir miktarda heyecanla ve duygularla yüklü tasarımlar oluşur. Aksi halde, eğer uyarılım çocuğun ruhsal gelişimiyle uyum içinde olan bir doyum yolu bulamazsa, ruhsallık kendini aşırı yüklenmiş, taşmış halde bulur ve uyarılım kendisini psikomotor düzlemde ifade eder; cinsel uyarılım böyle bir durumda düzen bozucudur.

Denis' göre (2001) dürtü, libidinal uyarılımın düzenlenmiş biçimidir. Libidinal uyarılımın hazza dönüşmesini sağlayacak bir yoldur. Bir dürtü doyurulamadığında, yüceltilir veya bastırılır. Bu durumda, dürtünün yerine ikame bir tasarıma yatırım yapılacaktır: ruhsallık dürtüsel taşmadan kaçınır. Aksi durumda, şayet **dürtüsel oyun** bir aşırı uyarılım ile bozulursa, ruhsallık düzensizleşme eğilimi gösterir: ikame tasarımlara yatırım yoluyla bastırma (refoulement) yeterli olmaz, şu halde **“baskılamaya”** (repression) başvurmak gerekecektir.

2.7. Ölüm Veya Yıkım Dürtüsü

Ölüm dürtüsü ilk kez *Haz ilkesinin ötesinde*'de (Freud, 1919) sunulmuştur. Başlangıçta içe dönen ve öz-yıkımı amaçlayan ölüm dürtüleri, ikinci olarak dışarı yöneltir ve böylece saldırganlık veya yıkım dürtüsü biçiminde kendilerini dışa vururlar (Laplanche ve Pontalis, 1967).

Ölüm dürtüsü, kişinin kendisine narsistik libidoyla yatırımından dolayı kendisinden saparak dış dünyaya yönelir: “ (...) o şimdi kendisini –şüphesiz yalnızca kısmi bir biçimde- dünyaya ve diğer canlılara yöneltilmiş yıkım dürtüsü olarak dışa vurur” (Freud, 1923).

Freud, insanın saldırgan bir varlık olduğunu söyler; tüm insanlar türdeşlerine karşı kuvvetli bir saldırganlık eğilimi barındırırlar ve ötekini sömürmekten kendini alıkoyamazlar. Freud bu konuda, Romalıların bir sözünü hatırlatır: “Homo homini lupus” (insan insanın kurdudur) (Freud, 1930, s. 298). Saldırganlığı çok uzakta aramak gerekmez, çünkü her birey onu içinde taşır: “kendimizde farkedebileceğimiz ve haklı olarak varlığını başkalarında da varsaydığımız saldırganlığa yönelik bu eğilim, komşumuzla ilişkilerimizdeki temel rahatsızlık etkenini oluşturur; uygarlığı bu derece zorlayan da bu eğilimimizdir” (Freud, 1930, s. 298). Bu nedenle uygarlık, şayet sonunun yıkım olmasını istemiyorsa, tüm çabasını insan saldırganlığını sınırlamaya ve bir etik oluşturmaya yöneltmek zorundadır. Freud için, yıkım dürtüsünü ketlemenin en etkin yolu Üstbenlikten geçer.

Daha sonra *Çocukta normallik ve patoloji*'de A. Freud (1965), çocuğun davranışında saldırganlığı yalıtmaya çalışanları eleştirir. Ona göre saldırganlık libidinal eğilimlerle karışmış halde olduğunda, çocuğun sosyalleşmesini destekler.

BÖLÜM III: SAVUNMA DÜZENEKLERİ

Latans dönemi çok önemli savunma süreçlerinin oluşturulduğu ve sürdürüldüğü bir evredir; tüm analistler bu temel nokta üzerinde uzlaşırlar. Winnicott'un iyi bilinen formülüne göre, latans döneminde "Benlik kendi alanına sahip çıkar". Buna göre, latans döneminde İd'in gereksinimleri ve dürtüsel hareketler daha gizil hale gelir. Tıpkı İd'in bireyin dürtüsel kutbu olması gibi, Benlik de onun savunma kutbudur. Latans döneminde, çocuğun Benliği bundan böyle oynamak zorunda olacağı rolü edinir: İd'in gereksinimleri ile Üstbenliğin gereksinimleri arasında arabulucu rolü. Bu alan benliğin savunma düzenekleriyle ilgilidir. Latans, ruhsal çatışmayı idare etmek için Benliğin savunma düzeneklerini harekete geçirdiği döneme karşılık gelir (Arbisio, 1997).

Denis'e göre (2001), latans döneminde tanık olduğumuz durum, çatışmaların ve savunma süreçlerinin bir yeniden örgütlenmesidir. Çocukların iki olanağı vardır: biri tepki oluşumu türünde savunmacıdır ve diğeri işlemleyicidir: yüceltme ve bilişsel veya entellektüel alanlardaki kazanımlar. Bu iki kutup René Diaktine (1967) tarafından da ifade edilmiştir: "Bu evrede yüceltme ve tepki oluşumunu birbirinden ayırt edebilir miyiz? Ödipal dönemde ve latans döneminde böylesi bir ayrım klinik açıdan zordur çünkü yüceltme, sağladığı haz ekonomik dengeyi değiştirdiği ve çocuğun ödipal arzularından vazgeçmesine izin verdiği ölçüde dolaylı bir savunma rolü oynar".

Bu bölümde, latans döneminde çocuk tarafından kullanılan tüm savunma düzeneklerine değil, latans döneminde tipik görünenlere veya bu dönemde gelişmeye başlayanlara değinilecektir.

3.1. Bastırma

Freud (1921) latansta birinci sırayı bastırmaya verir. Bastırma, amacına ilişkin olarak cinsel dürtüleri ketlemeye olanak veren “içsel –veya daha iyi bir ifadeyle içselleştirilmiş- engellerden biridir”. Freud bastırmanın “ruhsal bir şeyi erişilmez kıldığını ve aynı zamanda koruduğunu” söyleyecektir” (Freud, 1905).

“Çocukta, tipik olarak Ödipus karmaşasına bağlı olan aşkın bu ilk biçimlenişi, sonrasında bildiğimiz gibi, latans döneminin başından itibaren bir bastırma dalgasına yenik düşer” (Freud, 1921).

Bastırma Freud tarafından tariflenmiş en eski savunma mekanizmasıdır. Bilinçdışının varlığına ve yaşamın ilk yıllarına ait olayların üstünü örten çocuksu amneziye bağlıdır. Freud (1926) savunma ile bastırma arasındaki farklılığa vurgu yapar. Bu sonuncusu savunma türlerinden birisidir. Laplanche ve Pontalis (1967), Freud tarafından betimlenen bir bastırma bir tanımını önerirler: “öznenin bu yolla, bir dürtüye bağlı tasarımları geri püskürtmesine veya bilinçdışında tutmasına gönderme yapan işlemidir. Bastırma –kendi içinde haz sağlamaya elverişli- bir dürtünün doyumunun, diğer gereksinimlere yönelik olarak hoşnutsuzluğa neden olma tehlikesi içerdiği durumlarda meydana gelir (...)”.

Benlik tarafından harekete geçirilen savunma mekanizmaları arasında, bastırmanın ayrı bir yeri vardır. Latansın tam kökeninde bulunan bastırma, bu dönemi belirleyen bir unsur olarak karşımıza çıkar. Çocuğun ruhsal işleyiş biçimi, diğer savunmaların harekete geçirilmesi gibi yüceltme olasılıkları da bastırmanın niteliğine, onun yetersizliğine veya aşırılıklarına bağlıdır. Ribas’ın (1985) belirttiği üzere, zihinsel işleyiş bastırma sayesinde derinlik kazanır.

Bastırma, ruhsal dengenin ve sosyalleşmenin teminatıdır çünkü kabul edilemez tasarımları bilincin dışında tutar ve yasak dürtülerin tasarımlarını hedef alır.

Denis’e göre (1997), latans çocuklarının bu bastırmayı gerçekleştirmelerinin iki –savunmacı ve işlemleyici- yönü vardır. Denis, bu sürecin çocuğun çevresi tarafından teşvik edilmesi gerektiğinin altını çizer.

3.2. Baskılama (Repression)

J. Laplanche ve J.B. Pontalis'e göre (1967, s. 419), baskılama "*hoş olmayan veya istenmeyen bir içeriği (fikir, duygu, vs.) bilinçten kaldırmayı amaçlar*". O halde bastırma, baskılamanın özgün bir türüdür. Baskılama "*işlemin bilinçli niteliği ve baskılanan içeriğin bilinçdışı değil yalnızca bilinçöncesi hale gelmesi gerçeğiyle*" ve bir duygunun baskılanması durumunda, "*duygu bilinçdışına aktarılmadığı fakat ketlendiği, hatta ortadan kaldırıldığı için*" bastırmadan ayrılır.

Eğer bir ruhsal işleyişte bastırma egemen ise, Paul Denis'nin (2005, s. 78) "**bastırmalı latans**" veya "**tasarımsal**" olarak nitelediği ruhsal işleyiş biçimi ortaya çıkacaktır. Eğer çocuğun travmatik bazı deneyimleri nedeniyle, bastırma değil de baskılama ruhsal işleyişe egemen ise, o zaman "**baskılamalı latans**" veya "**imagosal**" olarak adlandırdığı baskılama türünde örgütlenmiş bir ruhsal işleyiş söz konusu olacaktır.

Nevrotik bastırma, "bir tasarımı bir diğerine karşı oynamaktan ibarettir, ama bu tasarım yine de, bastırılan tasarımın az çok mirasçısıdır" (Denis, 1997, s. 37). İki tasarım arasındaki bağ, en düşük seviyede de olsa sürdürülür ve bastırma sürecine bağlı olan enerjinin yer değiştirmesi, öznenin ruhsal ekonomisinde düşük bir bedel teşkil eder.

Baskılama ise duygu ile tasarımı birbirinden ayıran bir savunma düzeneğidir. Duygunun ortaya çıkma tehdidinin işareti Benlik tarafından algılandığı anda, baskılanır ve böylece otomatik olarak duygu ve tasarım arasında bir ayrışma meydana gelir. İki durum olasıdır. Birinci olasılıkta, öznenin söylemi – duygudan ayrıştığı için - işlemsel, nötr, "ruhsal işleyiş düzleminde tamamen boş" hale gelir (Denis, 1997, s. 38). İkinci durumda ise, duygu ve tasarım arasındaki kopuş eylem merkezli bir işleyişe yöneltebilir.

Denis, "imagosal" tipte işleyişte merkezi önemi olan, travmatik deneyimler üzerinde çok durur. Yazara göre, muazzam bir uyarılımın taşıyıcısı olan ve zihinsel dünya üzerinde gerçek bir diktatörlük uygulayan ruhsal figürler olan imagolar çocuğun içsel dünyasından hareketle ortaya çıkarlar (Denis, 2005).

Denis, böylelikle, latans çocuğunda farklı ruhsal işleyiş biçimlerini tanımlamış olur. Birincisi, nevrotik olan, ruhsal makamları, dürtüleri ve tasarımları birbirine eklemeler. Bu, travmatik deneyimlerden geçmiş olan ve imagoları, uyarılımları ve baskılamayı bir araya getiren diğer patolojik işleyiş türünden tamamen farklıdır. Ne bastırma, ne de baskılama meydana gelmediği zaman ise, bir ruhsal uyarılım ortaya çıktığında çocuk altüst olur. O zaman, Diatkine'in betimlediği ve Denis (2005) tarafından alıntılandığı üzere, “pre-psikotik” bir işleyiş söz konusu olur.

3.3. Düşleme (Fantasmatisation)

Sarnoff, latans döneminin kültürel gereksinimlere bağlı olduğunu, dürtülerin biyolojik azalmasının söz konusu olmadığını fakat latansta dürtüsel hareketlerin farklı bir işleyiş gösterdiklerine dikkat çeker: “literatürde, latans boyunca süren ve bunlara karşı çocuğun devamlı olarak kendini korumak zorunda olduğu güçlü mastürbasyon arzularına değinilmiştir. Buradan yola çıkarak, dürtülerin gücünün hala büyük olduğunu varsayabiliriz. Hartmann, aynı zamanda, kendi aralarında sık ve düzenli cinsel oyunlara giren çocuklara değinir ve şöyle tamamlar: “latans çocuğunda dürtülerin baskısı azalmamıştır, dolayısıyla bu dönemde meydana gelen değişimler dürtülerin azalışıyla değil, bu dürtülerin boşalım yollarındaki bir değişimle açıklanabilir” (akt. Denis, 2001 s. 297).

Bu dönemde başvuru olan savunma düzenekleri bastırma, gerileme, karşıt tepki oluşturma, yüceltme, yansıtma ve bu yazarın özel bir yer verdiği düşlemedir. Hartmann'a göre, latans döneminde bir dış olay dürtüleri uyandırdığında, savunma düzenekleri başarısızlığa uğrar.

Freud'un latans süresince düşlemlemeye başvurma üzerine önerisinden hareketle, düşlemlemeyi latans döneminin başlarının özgün savunma mekanizması olarak ileri süren, özellikle Sarnoff'tur (1971). Sarnoff, Paul Denis'in (2001) altını çizdiği gibi, Freud'un latans süresince “cinsel dürtüler ile düşlemler arasında daha sıkı bir bağlantının kurulduğu” fikrini genişletir ve şöyle yazar: “Düşlem, latans

dönemi süresince diğer tüm gelişim dönemleri boyunca olduğundan daha fazla, türevi ve tek çıkış yolu olduğu dürtülere bağlıdır”. *Zihinsel işleyişin iki ilkesi üzerine formülasyonlar*’da Freud (1911), latans döneminde, bir bölünmenin bir taraftan cinsel dürtüler ile düşlemlemeyi, diğer taraftan benlik dürtüleri ile bilincin etkinliklerini birbirinden ayırdığını belirtir. Freud, çaba ve erteleme gerektiren gerçek doyum yerine, düşlemlemenin daha kolay ve doğrudan bir doyum tarzı oluşturduğunu ifade eder.

Düşlemleme, dürtüsel doyum yasakları karşısında, latans döneminde telafi edici bir yanıttır. Düşlemleme, dürtülerin birincil süreçlere göre izin verilen bir boşalım yolu haline gelir, buna karşın bu imgesel doyum tarzının biçimlenişi, ikincil süreçler tarafından işlemleyici bir düzenlemeyi gerektirir.

Sarnoff düşlemlemeyi bir savunma düzeneği olarak ele alır çünkü düşlemleme yetersizliğinin, kişiyi dürtüsel istemlere karşı *eyleme geçişle* yanıt vermeye zorladığını belirtir. Buna karşı eğer düşlemleme mümkünse, çocuğun çatışmaları çözmesine ve ebeveyn figürleriyle barış içinde yaşamasına yardımcı olur: çocuğun anlatabileceği uydurulmuş hikayelerde, örneğin aslında babanın temsilcisi olan kral, bu bağlantının farkına varılmaksızın tehlikesizce öldürülebilir. Böylece çocuk babasına yönelik saldırganlığını düşlemleri yoluyla boşaltabilir: “Latans boyunca, arzular normal olarak düşlemlerde ve onların türevi olan, oyunda ifade bulurlar” (Sarnoff, 1971). İmgesel hikayeler, çocuğun ruhsal dünyasını insanla doldururlar: onun imgelemi tarafından yaratılan veya çizgi roman, film ve masal kahramanlarından hareketle ele alınan karakterler, ruhsal çatışmaları ifade yolu haline gelirler. Latans düşlemlerinin özelliği, dürtüsel yaşamı bütünleştirmeye yönelik yapılandırıcı bir işlevi olan öyküler halinde düzenlenmeleridir. Bu düşlemlerin gerçeklikle bir arada varolmaları hiçbir problem yaratmaz çünkü bunlar, imgesel yaratımın çelişki olmaksızın dış dünyayla karıştığı geçiş alanına aittirler. O halde düşlemsel yaratımın bir çifte rolü vardır: bir arzu doyumunun ifadesidir ama aynı zamanda savunma konumuna sahiptir. Cinselliğin geri dönüşüne izin verir ve aynı zamanda sansürün altında kalan ödipal arzuları maskeleye yarar (Kamel, 2001).

Anna Freud (1946), çocuk için destekleyici görünen, vahşi hayvanları sahneleyen düşlemlere dalan, pek çok latans dönemi çocuğu gözlemi iletir. A. Freud, bu çocukların tam anlamıyla düşlemlerini gerçeklikten ayırt edebilir halde kaldıklarının altını çizer. Bilinçli düşlem, bilinçdışı düşlemi maskeler ve ona doyum elde etme olanağı verir.

Latans çocuğunun düşlemlerinin içeriği ve doğası, latans dönemi boyunca evrilir. Sarnoff, Bornstein'ın fikrini paylaşır ve latansı iki evreye böler. Buna karşılık, onun ikinci evrede dürtüsel gereksinimlerin azalışına dair fikrini reddeder çünkü o dürtülerin azaltılabileceğine inanmaz. Ona göre ilk evre boyunca, çocuk bilhassa yasak arzularından kendini savunmak için, gerçekliği az kullanarak düşlemlemeye başvurur. Düşlemlerini dolduranlar sıklıkla canavarsı kişilikler, hayaletler, ebeveynsel nesnelerden çok uzaklaşmış tasarımlardır. İkinci evrede üstbenlik daha az katıdır, dolayısıyla çocuk daha insani tasarımlarla (cadılar, hırsızlar...) ebeveynsel imgeler şekillendirebilir. Çocuk gerçeklik ilkesiyle ne kadar fazla temas halindeyse, hayallerini dolduran kişilikler o denli gerçekçidir. Bilişsel yeteneklerin gelişimi, gerçekliğe olası kenetlenmeyle birlikte düşlemlemeyi daha az işler hale getirir. Düşlemleme, latansın ikinci evresinde tamamen terk edilmez fakat artık başlıca savunma yöntemi değildir. Sarnoff (1976), gerçekte yaşanmış durumlardan, yetişkin tarafından baştan çıkartılma veya saldırgan kışkırtılmanın, düşlemlemenin kurulumunu engelleyebileceklerini belirtir.

Lugassy için (1998) düşlemleme, benlik idealini gerçekleştirmenin zorlu çabasını imgesel düzlemde telafi etmeye yarayan, suçluluktan muaf, doğrudan bir doyum biçimidir. Bunun, gerçeklik ilkesinin haz ilkesinin önüne geçmesinden önce, latans döneminin başlarına özgü, oldukça ilkel bir mekanizma olduğuna inanır.

3.4. Karşıt tepki oluşturma

Karşıt tepki oluşumu, latans döneminin kuşkusuz en tipik savunma düzeneğidir. A. Freud (1946) onun tanımını şöyle vermektedir: “ Karşıt tepki oluşturma, hoş olmayan ve uygunsuz olanı tersiyle ikame ederek, onun yerini alır”.

Karşıt tepki oluşumları, birincil libidinal veya saldırgan dürtüsel ihtiyaçları tersine çevirerek, öznenin sosyal gerçekliğine uyum sağlamasına katkıda bulunurlar. Bastırılanın geri dönüşünü engelleyerek bastırmanın sürdürülmesine katkı sağlarlar.

Karşıt tepki oluşumları, kökenlerini anal-sadist evrede nesnelerin dürtüsel anlamlarının tersine dönmesinden alırlar (sevgi ve hayranlık nefretin, temizlik kirliliğin yerini alır). Öncelikle üstlenilmesi çok tehlikeli olan nefret ve saldırganlıkla ilgilidirler. Karşıt tepki oluşumunun esas kökeni Üstbenliktir; çocuğun saldırganlığı böylece ebeveynsel nesnelere ve onların türevlerine (öğretmenler vs.) karşı nezakete dönüşür (Kamel, 2002).

Entellektüalizasyon, akla uygun hale getirme (rasyonalizasyon), inkar gibi diğer savunma düzenekleri, karşıt tepki oluşumlarıyla bağlantılı olabilir. Bu düzenekler dürtüsel olanı uzaklaştırırlar ve Lugassy'nin (1998) işaret ettiği gibi, esnek kalmaları kaydıyla, yani onların savunmacı katılıklarının yüceltmeye zarar verecek şekilde bir blok oluşturmaması kaydıyla, Benliğin gelişimi ve tehdit edici dürtüler üzerinde egemenlik kurmak için çok olumludurlar.

Freud (1905) şöyle ifade eder: “Gördüğümüz gibi, elverişli durumlarda, ve yaşam boyu devam etmek üzere, latans döneminde başlayan karşıt tepki oluşturma yoluyla baskılama, elbette yüceltmenin bir alt-türüdür”. Karşıt tepki oluşturma ile yüceltme arasındaki ilişkilere yönelik olarak, Diatkine (1967) bunların latans döneminde birbirlerinden ayırt edilmelerinin klinik açıdan zor olduğunu ve karşıt tepki oluşturma ile yüceltme arasındaki geçişlerin bu dönemde her zaman mümkün olduğunu belirtir.

3.5. Yalıtma (Isolation)

Psikanaliz Sözlüğü'nde, Laplanche ve Pontalis tarafından önerilen tanıma göre, yalıtma “bir düşünce veya bir davranış, öznenin diğer düşünceleri veya varoluşunun geri kalanıyla olan bağlantıları kopacak şekilde yalıtmaya dayanan” bir savunma düzeneğidir” (Laplanche ve Pontalis, 1967, s. 215).

Bununla beraber Ionescu ve arkadaşları, yalıtma teriminin iki anlam içerdiğini belirtirler: biri Laplanche ve Pontalis'in göndermede bulunduğu anlamdır ve diğeri çatışmalı bir tasarıma bağlı duygunun, söz konusu tasarım bilinçli kaldığı halde dışarıda bırakılmasıdır. O halde bu ikinci anlam yalıtmayı, aslında cinselliği öznenin diğeri düşüncelerinden ayırmayı hedefleyen bir tasarımın, duygusundan ayrılması olarak tanımlar (Freud, 1946).

3.6. İptal Etme

Düşünceleri, sözleri veya eylemleri hiç olmamış gibi bir hale getirmek için bir sözü, bir davranışı veya bir düşüncüyü geri alan bir psikolojik düzendir. İptal etme, bu düzeneği kullanan kişinin zihninde, ikincisi birinciyi geçersiz kılan, birbirinden farklı ardışık iki düşünce veya davranışla kendini açığa vurur (Ionescu ve ark., 1997).

Geriye dönük iptal etme çifte-değerli, aynı kişiye yönelik sevgi ve düşmanlığın bir arada varoluşunu gösterir. Geriye dönük iptal etme sayesinde, karşıt iki dürtü böylece ardı ardına ifade bulmuş olur (Freud, 1909).

3.7. Olumsuzlama (Denegation)

Olumsuzlama, kişinin bu zamana kadar bastırılmış arzularından, düşüncelerinden, duygularından birini ifade ederken, onun kendisine ait olduğunu yadsıyarak, bu yolla kendisini ondan savunmaya devam ettiği bir “yöntem”dir (Laplanche ve Pontalis, 1967, s. 112).

Olumsuzlama Freud'a göre (1925), bastırmanın daha üst düzey bir ikamesidir. Bu durumda, bastırılmış duygunun bilgisi elde edildiğinden, bastırmanın kısmi bir kalkışı meydana gelir, fakat duygu kabul edilmez. Bastırılmış öge dile getirilir ve derhal olumsuzlanır: “rüyamda bir kadın gördüm ama annem değildi” (Ionescu ve ark., 1997).

3.8. Gerileme

Genital dürtülerin bastırılması, olası bir dürtüsel arzunun ortaya çıkışını engellemek için yetersiz kaldığında, çocuğun Benliği pregenital bir evreye ve özellikle de anal evreye geçici gerilemeyi kullanır. Bornstein (1951), bunun latansın ilk evresinde ne kadar işlevsel olabileceğini göstermiştir. Pregenital dürtüler çocuğa ödipal dürtülerden daha az tehlikeli görünürler ve bu gerileme çocuğu hem kuvvetle ayıplanan mastürbasyon arzusundan, hem de kastrasyon kaygısından uzaklaştırır.

Fakat pregenital dürtüler de yasaklamanın etkisi altındadır ve bu durumda çocuk yeni savunmalar bulmak zorundadır: tercihen yüceltme ve tepki oluşumu. Yani bu üç savunma kuvvetli biçimde latansa girişe bağlıdır.

Gerilemeye yatkınlık, ruhsal bir esnekliğin işaretidir ve ruhsal işleyişte önemli bir yer tutar. Zor bir durum karşısında, önceki bir konuma geri dönme yetisi önemli bir korunmayı temsil eder; benliğin Ödip'ten vazgeçiş karşısında avutucu bir konuma geri dönmesine olanak verir (Kamel, 2002).

Arbisio'ya göre (2007) gerileme, latansın normal ve zorunlu bir sürecidir ancak ruhsal çatışma çok ağırsa ve bastırma ile yüceltme onu düzenlemek için yetersiz kalıyorsa, çocuğun gerileyici bir konumda alıkonmuş halde kalmaktan başka bir çözümünün olmaması tehlikesi vardır ki bu sağlıklı bir durum olmaktan çıkar.

3.9. Ketlenme

Latans dönemi sırasında ketlenmenin yeri nedir? C. Arbisio (1997) bu soruya, ketlenmenin latans döneminde Benliğin bileşenlerinden birini temsil ettiği fikrini öne sürerek yaklaşır.

Freud'un tanımını yeniden ele alalım (1926): "Benliğin işlevsel bir kısıtlanışının ifadesidir (...) çok farklı kökenlere sahip olabilir". Freud ketlenmenin zorunlu olarak patolojik bir hareket olmadığı gerçeğine vurgu yapar: "aslen,

ketlenme adı bir işlevin normal kısıtlanışına da verilebilir”. Ketlenme, ergenlik ve latans gibi, gelişimin bazı evrelerinde olağandır, fakat patolojik bir değeri de olabilir.

Durand’ın (2011) altını çizdiği üzere, Freud iki tip ketlenme tarif etmiştir:

1) Bazı etkinliklerle ve Benliğin bazı işlevleriyle ilgili, **kısmi ketlenmeler**: ketlenme, bir etkinlik cinsel bir anlam takındığı durumda, *Benliğin işlevsel bir kısıtlanışıyla* ifade bulur. Cinsel anlam yükseldiğinde, bu durum Benliği İd ve Üstbenlikle çatışma içine sokar; Benlik kaygının gelişmesinden kaçınmak için bundan vazgeçer.

2) Benliğin **genel ketlenmesi**: Benlik bilhassa güç bir sınamaya maruz kaldığında, ketlenme çok geniş kapsamlı olabilir ve Benlik, melankolide olduğu gibi, enerji bakımından tümünden fakirleşir. Burada, bir yetinin kısmi bir kısıtlanışı değil fakat genel bir enerji azalması söz konusudur.

Arbisio (1997), latans dönemi boyunca Benliğin görevinin güç olduğunu belirtir. Benlik henüz yeterince olgun değildir ve Üstbenlik yapılanması henüz sert ve katıyken, dürtüsel hareketlere karşı mücadele etmek zorundadır. Ketlenme, savunma görevini yerine getirmesi için Benliğe yardım eder. Şu halde bir “normal” ketlenme vardır: Ödip’in çöküşü, arka planında çok fazla cinsellik veya saldırganlık ima eden tüm etkinlikler için ketlenme hareketlerine sebep olur. R. Moury (1984-1985), M. Emmanuelli’nin (1996) aktardığı üzere, ketlenmenin katlanılmaz baba katli arzuları içeren ödipal sorunsalla bağlantılı olduğunun altını çizer.

Fakat ketlenme, çok canlı kalmış bir ruhsal çatışma ve/veya diğer savunma düzeneklerinin yetersizliğinden dolayı çok şiddetli hale gelirse, Benliğin çok sayıda alanına yayılır ve belirti (semprom) konumu edinir. Yani C. Arbisio’nun belirttiği gibi, bu yaş çocuklarında karşılaşılan çeşitli “normal” ketlenme düzeyleri ile patolojiye geçiş arasında ince bir çizgi vardır. Lebovici’ye (1980) göre latans döneminde çocuğun gerçek nevrozu entellektüel ketlenmeyle kendini belli eder.

Durand’a (2011) göre, projektif testlerde aşağıdaki durumlarda aşırı ve **patolojik bir ketlenme** söz konusudur:

- Sembolik tasarımların bastırılmasına bağlı çağrışımsal bir engel varsa: bastırılanın geri dönüşüyle fobik ketlenme
- Bir donma, bir düşünce boşluğu içeriyorsa: depresif ketlenme
- Psikotik bir fakirleşme söz konusuysa: ruhsal ölüm dolayısıyla yatırımların geri çekilmesi olguları.

3.10. Yüceltme

Laplanche ve Pontalis’in yüceltme ile ilgili yaptıkları tanım şöyledir: “**yüceltme**: görünürde cinsellikle ilişkisi olmayan, fakat kaynağını cinsel dürtünün gücünden alan insan etkinliklerini açıklamak için, Freud tarafından öne sürülmüş süreçtir. Freud, yüceltme etkinlikleri olarak başlıca sanatsal etkinliği ve entellektüel araştırmayı tariflemiştir. Cinsel olmayan yeni bir amaca doğru yöneldiği ve sosyal açıdan değer verilen nesneleri hedef aldığı ölçüde, dürtünün yüceltilmiş olduğu söylenebilir” (Laplanche ve Pontalis, 1967, s. 465).

Terim 1897’de Fliess’e yazılan bir mektupta ortaya çıkar ve sonrasında 1905’te *Cinsellik üzerine üç deneme*’de yeniden ele alınır fakat Freud hiçbir zaman yalnızca yüceltmeye değin bir makale yazmamıştır (Flournoy, 1967).

Cinsellik üzerine üç deneme’de yüceltme, çocuksu cinsellikten çıkışın üç yolundan biri olarak görünür, diğer ikisi sapkınlık ve nevrozdur. Yani “normal” işleyişi niteleyen ve latans dönemi boyunca, “çocuğun cinsel eğilimleri pahasına” çocuksu cinselliği dönüştürerek işleyen bir süreci içerir (Freud, 1905). Bununla birlikte Freud, yalnızca bir azınlığın, bu azınlığın da ancak aralıklı olarak ve ergenlik döneminde çok daha zor biçimde, yüceltmeyi başarabildiğini ekler (Freud, 1908). Freud, sanki iki kavram birbirinden ayrılmazlarmışcasına, yüceltme yetisinin doğuşunu latans dönemine konumlandırır. Ancak bu kavram freudyen öğretilerde

bulanık olarak kalır (Laplanche ve Pontalis, 1967). Zira Freud daha önce, Leonardo da Vinci'nin bir çocukluk anısından yola çıkarak, yüceltmenin Leonardo'da başlangıçtan itibaren varolduğunu zaten ortaya koymuştur. Bu metinde Freud (1910), yüceltmenin kökeninde olanın çocuksu cinsel araştırmanın erken gelişmiş yoğunluğu olduğunu açıkça belirtir. Laplanche (1980) yüceltmeyi, cinsel uyarılımın yani kısmi dürtülerin ortaya çıkış dönemine konumlandırır. Diğer taraftan S. De Mijolla-Mellor, (1986) yüceltmenin kökeninin tarihini belirlemenin mümkün olmadığına inanır; bu yazara göre yüceltme, libidonun tekil bir eğiliminden ziyade çoklu kümelerden oluşur. Şu halde latans dönemi, yüceltmenin sergilenişi için kilit bir dönemi, hatta belki C. Arbisio'nun (2007) belirttiği üzere onun uygulanmaya başlandığı dönemi ifade etse de, yüceltmenin kökeninde değildir. Latans dönemi, karşıt tepki oluşumları çok katı olmadıkları müddetçe, yüceltmeler için elverişli bir dönemdir. Yüceltme, bastırma olmaksızın dürtüsel bir doyuma ve eğitimin ve kültürün gerektirdiği sınırlamaları dikkate alarak, libidinal bir akışın serbestçe **akmasına** olanak verir.

Tepki oluşumu gibi yüceltmenin de amacı, olası hoşnutsuzluk kaynakları olan pregenital dürtüleri egemenliği altına almaktır. Freud, yüceltmenin öncülü olan bir cinsellikten arınma öne sürer; onun kullanımı Ödipus'un çözülümüne bağlıdır. Ancak Arbisio (2007), gerçekte cinsellikten arınmanın dürtüyle değil fakat onun nesnesiyle ilgili olduğunun altını çizerek, cinsel dürtünün cinsellikten arınması fikrinin çok inandırıcı olmadığını belirtmiştir.

Freud'a göre (1923), cinsellikten arınmanın önce narsistik bir evreyle, yani libidonun benliğe bir geri alımıyla başlaması gerekir. Sonrasında bu libido, cinsel olmayan bir diğer nesneye aktarılır. Yasaklanan dürtüsel amaç, Üstbenlik tarafından izin verilen cinsel olmayan yeni bir amaç yararına terk edilir. Yani Kamel'in (2002) altını çizdiği üzere yüceltme, dürtüsel enerjinin nötralizasyonuna katkı sağlayan bir Üstbenliğin kurulmasına bağlıdır ve doğrudan narsistik bir yatırımdan kaynaklanır. Sonrasında, karşılığında yaratıcısına narsistik doyum sağlayan yaratıcı bir etkinlik olur.

Freud'a göre, cinsel amacın cinsel olmayan bir amaçla ikame edilmesi, sosyal açıdan değer verilen yüksek hedefler yararına meydana gelir. Freud, özellikle

entellektüel ve sanatsal etkinliklere değinmiştir. Lugassy (1998) ise çocukların yaşadıkları çevrede değer verilen tüm etkinlikleri yüceltmeye dahil etmek gerektiğini belirtir; örneğin sportif faaliyetler de, bu anlamıyla, yüceltmeye dahil olur.

M. Ody (1992), ödipus karmaşasının yıkımından sonra, çocuğun libidosunun birbirinden ayrılmaz üç yönde harekete geçtiğini hatırlatır: amacına ilişkin olarak ketlenmiş dürtüler (sevecenlik ve sosyal bağlar), yüceltmeler ve özdeşimler. Ody yüceltmenin simgeleştirmeden başka bir yolla sürdürülemeyeceğini belirtir; bu ikisi birbirinden ayrılmazdırlar.

Arbisio'ya göre (2007) yüceltmenin çeşitli türleri arasından iki büyük eksen ayırt etmek mümkündür. Bir taraftan merak ve bilme arzusuyla entellektüel yatırım: bir haz kaynağı haline gelen entellektüel etkinlik, yaşam dürtüsüyle uyumludur. Yüceltmelerin tamamı sosyal bütünleşmeye yöneltir ve öğrenmeyi destekler. İkinci eksen müzik, resim, yaratıcılık vs. yoluyla sanatsal dünyaya giriştir. Bazı çocuklarda, yol yüceltme için açılır yani düşünce düşlemlerle iç içe geçmiştir ve bir düşünme hazzı söz konusudur. Diğer taraftan, savunmaların baskın olduğu ve yüceltme süreçlerini engellediği çocuklar da vardır. Bu çocuklar başarılı oluyorlar ise, aslında bu entellektüel yatırım duygusal zorluklardan kaçmak için kullanılmaktadır. Şu halde okula yatırımın savunmacı bir değeri olabilir ve içsel dünyayla bir kopuşu göstebilir. Bu anlamda, eğitim alanında başarının her zaman mutlak bir yüceltme değeri yoktur. Bu nedenle sosyal uyuma yönelik akademik başarı ve yüceltme ile salt akademik başarıyı açıkça birbirinden ayırtmak lazımdır.

Arbisio (2007) bu yaştaki sağlıklı çocukların her şeyi merak eden, yaratıcı ve genelde yaşamaktan memnun olan çocuklar olduklarının altını çizer. Yüceltme, eğer mevcutsa, çocuğun çok ağır bir bastırmanın veya libidinal enerjiyi bloke eden diğer savunmaların ağırlığından kaçınmasına yardımcı olur.

Freud (1933) yüceltme yetisinin kadınlarda daha zayıf kaldığını düşünür. Freud'a göre, üç neden kadına yüceltme yolunu tıkar; bu üç nedenin hepsinin kökeninde kız çocuğunun penisten mahrum olması yatar. İlki eğitimle ilgilidir; kızın kadınsılığını kaybetme korkusuyla kabul ettiği düşünme yasağına gönderme yapar.

Yapısal ögeler (kadında daha az dürtüsel güç söz konusudur) ve sosyal baskı cinsel ketlenmeye neden olur. Mijolla-Mellor'a göre (1986) düşünme yalnız yapılan bir eylemdir; kadında düşünme korkusu ise kadınsı konum ile ilgilidir ki o da kendinde olmayanı (penis) başkasından bekleme ile ilgili benimsenmiş konumdur.

İkinci neden, Ödipus karmaşasının özelliklerinden doğan bir zayıflık olan, **kızdaki Üstbenliğin zayıflığına** bağlıdır. Freud'a göre, kız çocuk yalnızca, erkeksiliğin ve fallik talebin yolunu yeğlediği ve kadınsılığa yaptığı libidinal yatırımlarının bir kısmını geri çektiği durumda yüceltmeye erişebilecektir. Şüphesiz Freud'un bu görüşü çok tartışma yaratmıştır.

Üçüncü neden sosyal bağlara yönelik kadınsı düşmanlıktır. Freud'a göre, kadınsılık babanın arzu nesnesiyle özdeşleşmeye dayanır; oysa yüceltme, enerjisini ideal makamlarla özdeşimden alan bir benlik yatırımı dönemi gerektirir.

J. Chasseguet-Smirgel'e (1964) göre, yaratmak anneden daha fazla bir şeye sahip olmayı gerektirir. Yazara göre, baba imgesini idealleştirmemiş kadınları yaratmaya itecek hiçbir neden yoktur. Yaratma **ideal bir figür** üzerine kişinin narsizmini yansıtmamasını gerektirir ve kişi yaratısı yoluyla bu ideal figüre ulaşmayı dener.

Bu görüşlere göre kız çocuk, yapısal yetersizlik, sosyal kuralların ağırlığı, annesel imagoyu incitme korkusu, babayı kastre etme korkusu veya özdeşimsel bir modelin yokluğuyla düşünce üretme, yaratı ve yüceltme açısından erkek çocuğa göre daha şanssız bir konumdadır. Buna karşın ergenlikte düşünce süreçleriyle ilgili M. Emmanuelli'nin (1991) yürüttüğü bir araştırma, kızların yer değiştirme ve simgeleştirme yetilerini, yüceltme amaçlarına doğru, erkeklerden daha kolay bir biçimde harekete geçirdiklerini göstermiştir. Yazar bu noktada, belki de sanatsal tipte yüceltme ile bilimsel tipte yüceltme arasında bir ayrım yapma gerekliliğini önermektedir. Emmanuelli'nin araştırması Denis'nin görüşlerini doğrulamaktadır. Buna göre, kız çocukların düşünce süreçleri daha zengindir.

İKİNCİ KISIM: ARAŞTIRMA

BÖLÜM IV: HİPOTEZLER VE YÖNTEM

4.1. Önerme ve Hipotezler

Önerme

Latans döneminde meydana gelen değişiklikler, dürtülerin azalması ile değil, onların boşalım (décharge) yollarının değişimi ile ilgilidir. Latans döneminde olan bir çocuk, cinselliği veya saldırganlığı “olmayan” bir çocuk değildir; halen mevcut olan dürtüsel dünyası ile, bunu dengelemeye çalışan savunmaları arasında kalmış bir çocuktur.

Öne sürdüğümüz hipoteze göre, daha önce ruh sağlığı alanında herhangi bir uzmana başvuruda bulunmamış, görünürde semptomu olmayan ve okulda başarılı olan bir çocuk, latans dönemine giriş yapmış, diğer bir deyişle dürtüsel denetimi sağlayabilen bir çocuktur. Bu çocuklarda, ödipal karmaşanın bastırılmasından hareketle, çocuğun, içsel süreçlerinin dengesinde herhangi bir bozulma (désorganisation) yaşamaksızın başedebildiği bir dürtüsel uyarılım seviyesi beklenmektedir.

Latans döneminde, dürtüsel denetimin ne derece sağlandığını ve Üstbenliğin bu dönemde kademeli olarak yerleşimini sınamak amacıyla, latans döneminin iki dönemi, henüz düzeni sağlayan savunma mekanizmalarının yeni ve zayıf olduğu ilk evresi ile (6-7 yaş), Benliğin tüm enerjisini dürtüsel uyanışlara karşı korumaya harcadığı ve güçlü olduğu ikinci evresi (9-10 yaş), arasında bir karşılaştırma yapılacaktır. Buna göre:

Hipotezler

I- Dürtüsel Denetim

Latans döneminin ikinci evresindeki çocuk (9-10 yaş), daha etkin bir dürtüsel denetim yetisine sahip olacak ve bu dönemde çocuk, iç dengeleri bozulmaksızın, dürtüsel uyarılım ile başedebilecektir.

II. Üstbenliğin İçselleştirilmesi

Üstbenlik Ödipal karmaşanın ortadan kalkışıyla bağlantılıdır ve onun mirasçısı olarak tanımlanmıştır; ebeveyn yasaklarının içselleştirmesinden hareketle inşa olur ve ensest yasağının temsilcisidir: çocuk bundan böyle çocuksu tümgüçlülüğünden vazgececektir. *Latans döneminin iki evresinin karşılaştırılması sonucunda, Üstbenliğin, ikinci evrede güçlendiği ve içselleştirildiği gözlenecektir. Üstbenlik üç ekseninde değerlendirilecektir:*

- 1) Ebeveyn çiftini kabullenme ve ensest yasağı*
- 2) Çocuksu tümgüçlülüğü terketme ve işlevsel yetersizliği kabulleniş*
- 3) İkincil özdeşimlere geçiş*

Kuramsal kısımda gördüğümüz üzere, kız ve erkek çocukların ruhsal gelişimi üzerine oldukça karmaşık ve karanlık noktalar olduğundan, her hipotez için, iki cinsiyet arasındaki farklılıklara bakılacaktır.

Her iki latans grubunun kendi içinde - birinci grup (6-7 yaş çocuklarının oluşturduğu grup) ve ikinci grup (9-10 yaş çocuklarının oluşturduğu grup) – dürtüsel dengenin yaşlara göre değişimini araştırmak amacıyla, yaş grubunu dikkate alan daha ayrıntılı bir çalışma da yapılacaktır. Yanıtlarını aradığımız sorular şunlardır: 6 ve 7 yaş arasında bir farklılık var mıdır? 7 yaş, daha önce kuramsal kısımda bahsedilen bazı yazarların iddia ettiği gibi, gerçekten de “akıl çağı” mıdır?

Oluşturulan hipotezler, bu sorulara yanıt bulma amacıyla, çalışmada iki değişkene göre değerlendirilecektir: yaş ve cinsiyet.

4.2. Araştırmanın Alanı

Araştırmamız ilköğretimde, okul ortamında yürütülmüştür. Okulların tamamı devlet okuludur ve iki kritere göre seçilmişlerdir: bu okula devam eden çocukların ailelerinin sosyo-ekonomik düzeyi ve okulların bulundukları bölgelerin sosyo-kültürel çevresinin sosyo-ekonomik düzeyi. Buna göre, seçilen ilköğretim okullarının, orta sosyo-ekonomik ailelerin devam ettiği okullar olması hedeflenmiştir. Bu bilgiler, okullarla yapılan ön görüşmeler yoluyla edinilmiştir. Çocuklarla yapılan görüşmeler her zaman ailelerinin onayıyla gerçekleşmiştir.

Uygulamalar okulda, sessiz bir odada, ders saatleri sırasında yapılmıştır. Çocuklar ders saatinde sınıftan çıkarılmış ve uygulamalar teneffüs saatlerinde kesilmiştir.

4.3. Denekler

Araştırmanın popülasyonunu, daha önce ruh sağlığı alanında hiçbir uzmana veya kuruma başvurmamış, orta sosyo-ekonomik düzeyde ve çekirdek aileye mensup, okul başarısızlığı ve görünür ruhsal bozukluğu olmayan 120 çocuk oluşturmaktadır.

Katılımcıların orta düzey sosyal kategoriye dahil oluşlarının belirlenişi iki kritere göre olmuştur: Çocukların devlet okuluna gitmeleri ve ailelerin öğrenim gördükleri sene sayısı. Türkiye’de, özel okula giden çocuklar, genellikle yüksek sosyo-ekonomik seviyede ailelerin çocuklarıdır. Bu nedenle çalışmamızı yürütmek için, genellikle düşük ve orta sosyo-ekonomik düzeye mensup çocukların devam ettiği, devlet okulları tercih edilmiştir. İki grubu ayırtmak için (düşük-orta SES), ikinci bir kriter kullanılmış ve ebeveynleri en az 11 yıl, yani lise düzeyinde öğrenim gören çocuklar araştırmamıza dahil edilmiştir.

120 çocuk eşit olarak 2 yaş grubuna ve 2 cinsiyet grubuna göre paylaştırılmıştır: araştırmamız bu iki grubun karşılaştırmalı bir analizine dayanmaktadır. Aşağıdaki tablo örneklemimizin özelliklerini özetlemektedir:

LATANS GRUBU 1 (Birinci Evre- 6/7 yaşı)

	Erkekler	Kızlar
6 yaşı (6,0 - 6,11)	15	15
7 yaşı (7,0 – 7, 11)	15	15
Toplam	30	30

LATANS GRUBU 2 (İkinci Evre- 9/10 yaşı)

	Erkekler	Kızlar
9 yaşı (9,0 – 9,11)	15	15
10 yaşı (10,0 - 10,11)	15	15
Toplam	30	30

Çalışmanın hedefi latans döneminin sonunda dürtüsel denetimin yerleşip yerleşmediğini incelemek olduğundan, dönemin başı ve sonu karşılaştırılmak istenmiş, bu nedenle her zaman hangi evreye dahil edilmesi konusunda tartışma yaratan (Lugassy, 1997) 8 yaş çocukları araştırmaya dahil edilmemiştir.

Çalışmamız “normal”, klinik gruba dahi olmayan çocuğun ruhsal gelişimini araştırmayı hedeflediğinden, patolojik olguları çalışmadan dışlama amacıyla dışlama kriterleri belirlenmiştir:

Dışlama kriterleri:

- Okul başarısızlığı
- Görünür ruhsal bozukluk (davranış bozuklukları, aşırı hareketlilik, ketlenme vb.). Bu kriteri oluşturmak için, öğretmenlere tahsis edilmiş Conners değerlendirme ölçeğini kullandık.

- Ruh sağlığı alanında bir kuruma veya uzmana daha önceden başvurmuş olma
- Çekirdek olmayan aileye mensup olma (boşanmış ebeveynler, tek ebeveyn ile yaşama vb.)

Neden “sorunsuz” ve okulda başarılı çocuklar seçildi?

Çalışmamıza katılan denekler, eğitimciler tarafından hiçbir “sorun” veya görünürde ruhsal çatışmanın habercisi olan bir belirti (semptom) göstermeyen çocuklardan oluşmaktadır. Çalışmaya seçilen çocuklar, dengeli, akademik olarak iyi düzeyde ve sosyal uyum gösteren çocuklardır. Bu örneklem seçiminin amacı, araştırmamız, günümüzde latans döneminde “normal” çocuğun ruhsal gelişimini değerlendirmek olduğundan, “patolojik” olguları elemektir. Bu amaca yönelik olarak, okul başarısı bir kriter olarak alınmıştır çünkü pek çok çalışma, okulda başarısız çocukların veya ergenlerin başarılı olanlardan daha fazla ruhsal sorun belirtisi sergilediklerini ortaya koymuştur (Chiland, 1971; Emmanuelli, 1991; Mastio, 2010).

Chiland’a göre, okul başarısızlığı sıklıkla bir alarm sinyalidir, bu bir ruhsal sıkıntının işareti olabilir. Benzer şekilde, Mastio (2010) çocuğun çoğu zaman duygusal sorunlarının varlığından dolayı akademik hayatında zorluklar yaşadığını belirtir ve bunda latans dönemine girme başarısızlığının büyük rolü olduğunun altını çizer. Böyle bir çocuk, halen ödipal dönemin dürtüsellliğini yaşayan ve bu dönemin çatışmalı ilişkilerini aşamamış bir çocuktur. Arbisio (1997) da, okul başarısızlığı veya güçlüklerinin, sıklıkla, zaten önceden mevcut olan ruhsal çatışma belirtilerinin bir sonucu olduğunu belirtir.

Klein (1931), okumanın öğrenilmesindeki bazı yetersizliklerin, harflerin algısal olarak kavranışını bozan cinsel arzuların yeterince bastırılamayışı ile ilgili olduğunu belirtir. Aslen latans, ödipal arzuların gerçekleştirilmesinden vazgeçmeye dayanır ve çocuğun dürtüsel enerjisinin önemli bir kısmını ödipal üçgenin dışındaki yatırımlar için serbestleştirmesine olanak verir (Debray, 1980). Yatırımların bu yeni dağılımı, ödipal nesnelerin libidosunun bir kısmının yönünü değiştirir ve onu

narsisizme ve Benlik etkinliklerine kaydırır. Düşünce ve entellektüel etkinlikler böylece desteklenmiş olurlar. Böylece, ödipal nesnelere takılıp kalma ve bu nedenle latans dönemine giriş yapamama okulda yaşanan akademik sorunlara yol açacaktır.

Şu halde okul başarısızlığı, şüphesiz ruhsal sıkıntı başarılı çocuklarda da varolabilse bile, birçok kez latans çalışmasının başarısızlığının bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır.

4.4. Uygulama

Araştırmaya katılan deneklerin sayısı oldukça yüksek sayıda olduğundan, verilerin toplanmasına katkı sağlamak üzere, genç bir araştırmacılar ekibi oluşturulmuştur. Bu ekibin tüm üyelerinin projektif testler üzerine iki veya üç senelik formasyonları bulunmaktadır ve hepsi çocuklar ile klinik uygulama konusunda tecrübeli kişilerdir. Araştırmada, uygulamaların uyumluluğu ve sabitliği için bir ön çalışma yürütülmüş ve tüm uygulamacılar uygulama sürecini sabit bir şekilde yürütmeye özen göstermişlerdir.

Uygulama süresi, her çocuk için ortalama 1 saat sürmüştür. Bu süre, daha önce norm çalışmalarında belirlenmiş test süre ortalamasına uygun bir süredir.

Testleri uygulamasında çocuğa önce Rorschach ardından yaşına göre CAT veya TAT testleri verilmiştir. Test uygulaması yapılan tüm çocuklar uygulamanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Çocuğa Rorschach testi için verilen yönerge şöyledir: “Sana sırayla bazı kartlar göstereceğim. Bu kartlardaki şekiller neye benziyor, senin yaşındaki çocuklar bunları neye benzetiyor, bunu bilmek istiyoruz. Bu çalışmanın okulla bir ilgisi yok, doğru veya yanlış bir yanıtı da yok. Şimdi lütfen bu karta bak ve ordaki şekli neye benzetiyorsan, sana neyi düşündürüyorsa onu bana söyle”.

Tematik testler için (CAT ve TAT testleri) verilen yönerge de benzer bir nitelik taşır. Bu kez çocuktan kartlara bakıp, aklına gelen bir hikayeyi anlatması istenir.

4.5. Veri Toplama Araçları

4.5.1. Öğretmenler İçin Conners Değerlendirme Ölçeği, Düzeltilmiş Kısa Versiyon (1997)

Conners ölçeği, çocuğun görünür biçimde sergilediği olumsuz davranış biçimlerine özel bir önem vererek, çocuklar ve ergenlerdeki sorunlu durum ve davranışların bir değerlendirmesini sunar.

Conners'in 6 formu vardır: kısa veya uzun ebeveyn versiyonu, kısa veya uzun öğretmen versiyonu, kısa veya uzun ergen versiyonu. Bizim kullandığımız öğretmen versiyonu (kısa form-28 soru), 3 ile 17 yaş arası bireyleri değerlendirmede kullanılmaktadır. Çocuklar ve ergenlerde mevcut olan bilişsel sorunlar, hiperaktivite, kaygı davranışları ve sosyal uyumsuzluk gibi çeşitli sorunlar, bu ölçeğin yardımıyla öğretmenler tarafından değerlendirilebilir (Sattler, J. M., 2002).

Bu test yalnızca, görünür sorunları olmayan bir çocuk örneklemini toplamak için, ağır patolojik olguları elemek adına kullanılmıştır. Öğretmenler için Conners ölçeği ekler bölümünde yer almaktadır.

4.5.2. Yarı-Yönlendirici Görüşme

Tüm çocuklar ile projektif testlerin uygulanmasından önce yarı-yönlendirici görüşme yapılmıştır. Bu görüşme ile, çocukla birlikte “bilinmeyeni, saklı olanı, bilinçdışını açığa çıkaracak bir özgürlükle” onu konuşmaya yöneltecek bir paylaşımı destekleme (Chiland, 1999, s. 121) ve projektif testlere daha iyi bir katılıma olanak verecek bir güven iklimi oluşturma hedeflenmiştir. Bu yarı-yönlendirici görüşmeler

esnek bir tarzda yürütülmüş, çocuğa özgür bir konuşma alanı bırakılmak suretiyle gerçekleştirilmiştir.

Psikolojik testler öncesindeki görüşmenin bir kısmı, çocuğun sosyal, ailevi, akademik düzlemdeki yerini belirlemeye ve onu seçilen örneklem tipine dahil edip etmeme kararına olanak veren “nesnel” sorular içerir. Bu sorular çocuğun aile yapısı, okul notları, bir ruh sağlığı uzmanına daha öncede başvuruda bulunup bulunmadığı ile ilgili sorulardır. Televizyon izleme süreleri, evde bir bilgisayarın varlığı ve internet kullanımı gibi sorular, çocukların yaşam ortamının anamnestik bilgilerinin araştırılmasını hedefler.

Görüşmenin ikinci kısmı, çocuğun ödevlerle ve okumayla ilişkisine (haz veya hoşnutsuzluk) dair sorularla ilgilidir. Okumaya olan yatırım ve bu entelektüel yatırımdan çocuğun aldığı hazzın belirlenmesi, araştırma çalışmamızın konusu açısından bize özellikle uygun görünmüştür. Ayrıca, çocukların güncel etkinliklerini, sportif ve kültürel yatırımlarını da, değerli bir yüceltme göstergesi ve işleyiş hazzını ifade ettikleri için, bu görüşme ile öğrenmek hedeflenmiştir.

Analizimiz sırasında, bu görüşmeden elde edilen veriler, öncelikli olarak projektif testlerden elde edilen verileri daha iyi yorumlama amacı ile kullanılmış, her çocuk için, bilinç düzeyinde olan bu görüşmelerin, ayrı bir analizi yapılmamıştır. Hipotezleri daha derinlikli bir şekilde tartışmak ve olgulara yönelik bireysel analizleri desteklemek adına yürütülen bu görüşmelerden, projektif testlerden edinilen bilgilerin ışığında yararlanılacaktır.

Görüşme formu ekler bölümünde yer almaktadır.

4.5.3. Projektif Testler

Projektif testler, bir söylemin dinlenilmesi sayesinde, bireyin ruhsal işleyişini keşfederek kişilik özelliklerini analiz etmemize izin verir. Özne, duyumsal ve tasarımsal deneyimler alanını harekete geçiren, algısal ve gizil özelliklere sahip

belirsiz bir malzemedan hareket ederek, kendisini yansıtacaktır. İçsel tasarımların ortaya çıkması, dışsal gerçekliklerin gerekliliklerini dikkate alarak gerçekleşirse, bu en sağlıklı durumdur. Projektif testler, C.Chabert'in (1998) ifade ettiği gibi "öznenin güncel ve gizil kaynaklarının ve kırılan noktalarının dinamik bir tahminine izin vermekte, psikolojik değerlendirmeye, psikolojik bir tavsiyeye, terapötik bir endikasyona ya da gelecekle ilgili bir teşhise temel teşkil etmektedir".

Bunların dışında, test uygulamalarının belirli bir standardizasyonunun olması, projektif ortamın ve çerçevenin açıkça tanımlanabilmesi, sonuçların objektif bir şekilde kodlanabilmesi, bu çalışmada projektif tekniklerin kullanılmasının altında yatan nedenlerdir. Rorschach testi, algısal ve projektif süreçlerin simgesel içeriklerinin yorumlanmasına izin veren bir testtir. Önce V. Shentoub ve R. Debray (1990), sonra da F. Brelet-Foulard ve C. Chabert'in (2003) çalışmaları ile oluşturulan TAT değerlendirme ölçeği de, hikayelerin kontrollü ya da değişken süreçler açısından analiz edilmesine, çatışmadan kaçınma ya da birincil süreçlerin ne ölçüde ortaya çıktığı gibi çeşitli ruhsal değerlendirmelere imkan vermektedir. Rorschach ve TAT testleri için olduğu gibi, CAT testi için de böyle bir değerlendirme ölçeği mevcuttur. M.Boekholt (1993) *Çocuk kliniğinde tematik testlerin kullanılması* adlı kitabında, hikaye anlatırken çocukların başvurduğu ruhsal işlemleri değerlendirmeye yarayan bir ölçeği ilk kez yayınlamıştır.

Bu testler birbirlerini tamamlar ve bu tamamlayıcılık, ruhsal değerlendirme yaparken çok önemli bir temel teşkil eder. Bu üç testi kullanmayı tercih etmemizin nedeni, yalnızca teşhise yönelik olan ölçeklerden farklı olarak, bu testlerin kişiliği de değerlendirebilmeleridir.

Protokollerin analiz edilmesinde psikanalitik kuram esas alınmıştır. Projektif testlerin analizi ve yorumu için, N. Rausch de Traubenberg, C. Chabert, V. Shentoub, R. Debray, M. Boekholt et M. Emmanuelli'nin bu alana kazandırdıkları temel eserlerden yararlanılmıştır.

Protokollerin uygulanırken önce Rorschach'nın on kartı çocuğa verilmiştir. Latansın ilk evresinde olan çocuklara Rorschach testi ile birlikte CAT testinin 10

kartı uygulanmıştır. Latansın ikinci evresinde olan 9-10 yaş çocuğuna ise, Rorschach testini takiben TAT'nin 15 kartı (1, 2, 3BM, 4, 5, 6GF, 7GF, 9GF, 10, 11, 12BG, 13B, 19, 16) verilmiştir.

4.5.4. Rorschach Testi

4.5.4.1. Rorschach Testinin Tarihçesi

Rorschach testi, 1921 yılında H.Rorschach tarafından geliştirilmiştir. Bir eksen etrafındaki mürekkep lekelerinden oluşan bu testte belirli insan figürleri yer almaz. Rorschach testi bazen algısal bazen de iç dünyayı yansıtmak ile ilgili ihtiyaçları harekete geçirir. “Size on tane kart göstereceğim, bu kartlar size ne düşündürüyorsa bana söyleyiniz” yönergesi, öznenin kendisini, kendi hayal gücüne bırakmasını sağlar.

D. Lagache, 1957 yılında, projektif durumla psikanalitik durum arasındaki yakınlaşmaya dikkat çeken ilk psikanalistlerdendir. Daha sonra N.Rausch de Traubenberg, 1981 yılında, Rorschach'daki gerçek ve hayali, algılar ve tasarımlar, iç ve dış kavramları arasındaki yakınlaşmadan bahsetmiştir.

D.Anzieu ise, Deri-benlik kuramından hareketle, Rorschach testinde beden imgesi üzerine çalışmalar yapmıştır. Bu sırada C.Chabert (1983), Rorschach testini yorumlamak için psikanalitik kuramı temel alan bir model geliştirmiştir.

Rorschach testi insan figürlerinin olmadığı bir malzemedan oluşur ve bu özelliği nedeniyle, iç ve dış arasındaki sınırların ne derecede yerleştiğini sınamada ayrıcalıklı yeri olan bir testtir. Bunun yanı sıra, narsistik düzenekler, kimlik duygusu ve kişinin özdeşleşimleriyle ilgili bilgi verir. Bizim çalışmamızla ilgili olarak ise, Rorschach testi, özellikle dürtüsel hareketlerin latans döneminde ne derece aktif olduğu ve istenmeyen tasarımların bastırılması yoluyla düzenlenen savunmaların niteliği hakkında bize bilgi sağlayacaktır.

4.5.4.2. Rorschach Testinin Çocuklar İle Kullanımı

Rorschach testinin çocuklar ile kullanımının özelliklerini araştırmak için bir çok çalışma yapılmıştır. Çocuklara ve ergenlere Rorschach testini ilk uygulayan kişi M.Loosli-Usteri'dir (1929,1932). M.Loosli-Usteri 1938 yılında, Rorschach testinin çocuklar ile kullanımına yönelik ilk kitabını yayınlamıştır.

Bu çalışmanın ışığında, C.Beizmann (1961) çocuğun yaşına göre farklılaşan özelliklerinden, algılarından ve ifadelerinden bahsetmiştir. Diğer yandan Amerika'da B.Klopfer (1942), F.Halpern (1953) ve Exner (1974), Rorschach testinin çocuklar ile kullanımına yönelik çalışmalar yapmışlardır.

Rorschach testinin çocuklar ile kullanımı birçok açıdan yetişkin yorumu ile farklılık gösterir. Yorumda, çocuğun yaşına bağlı gelişim özellikleri mutlaka dikkate alınmalıdır. Araştırmada, Rorschach testini yorumlarken, klinik psikoloji alanına önemli katkılarda bulunan N.Rausch de Traubenberg (1970-1984) ve ekibinin çalışmaları temel alınmıştır. Rorschach protokollerinin kodlanması ve analizi için N.Rausch de Traubenberg'in özellikle iki eseri temel alınmıştır: "*Rorschach uygulaması*" ve "*Çocuk kliniğinde Rorschach testinin kullanımı*". Bu iki temel eserin yanı sıra, P.Roman'ın (2009) yakın zamanda yayınladığı "*Çocuk ve Ergen kliniğinde Rorschach testi*" kitabından faydalanılmıştır.

Diğer yandan, Türkiye'de henüz çocuklar yönelik bir norm çalışması yapılmadığından, yanıtların biçimsel niteliğini değerlendirirken, hem Rorschach, Beck, Bohm, Loosli-Usteri ve Beizmann'ın toplu çalışmalarını içeren Beizmann yetişkin değerlendirme kitabı (, hem de Belçika'da 400 çocukla yaptığı çalışma sonrası J.Blomart (1998) tarafından önerilen listeyi temel aldık. Yetişkin değerlendirme listesi her ne kadar yetişkin popülasyonundan hareketle oluşturulmuş

ise de, Blomart'ın popülasyonundan daha geniş bir popülasyona hitap ettiğinden, biçimleri değerlendirmede bu eser çok güvenilirdir. Bu anlamda, çalışmamızda her iki eserden de yararlanılmıştır. Buna göre, çocuğun yanıtı eğer yetişkin listesinde F+ (olumlu form: şekli doğru olarak algılamaya işaret eder) olarak değerlendiriliyorsa, bu yanıt F+ olarak kodlanmıştır ancak yanıt yetişkin listesinde F- (olumsuz form: şekli yanlış algılamaya işaret eder) olarak yer alıyorsa, o zaman Blomart'ın listesine başvurulmuştur. Bu listede eğer yanıt F+ ise kodlama F+ olarak, eğer yanıt F- ise de kodlama da F- olarak kabul edilmiştir. Çocuk protokollerindeki banal yanıtları değerlendirmek için, daha güncel olduğu için J.Blomart'ın (1998) çalışmaları temel alınmıştır.

4.5.5. TAT Testi

4.5.5.1. TAT Testinin Tarihçesi

TAT testi, insan figürlerinin olduğu bir malzemedan oluşmakta ve her kartta yer alan sahne ve figürler kişinin düşlemlerini harekete geçirmektedir. TAT, 1935 yılında H.Murray tarafından, Amerika'da Harvard kliniğinde geliştirilmiş bir testtir. 1963 yılında L.Bellak, Freud'un ikinci yerleştirmesine dayanarak, TAT yorumunda çok köklü değişiklikler yapmıştır. Bu bakış açısı Fransa'da Vica Shentoub (1990) tarafından tekrardan ele alınmış ve Shentoub, ruhsal aygıt ve işleyişe yönelik freudyen metapsikolojinin temel kavramlarına göre oluşturduğu bir analiz yöntemini başlatmıştır. V.Shentoub, 31 kart arasından, patalojiyi ayırt etmede daha etkin olduklarını düşündüğü 14 kartı seçmiştir. Test böylelikle insan figürlerinin tek başına ya da diğer insanlarla ilişki içinde olduğu kartlardan oluşturulmuş, hiç insan figürünün olmadığı üç kart da bu kartların içine dahil edilmiştir. 1970 yılında V. Shentoub ve R. Debray, malzemenin görünen içeriğinden ve gizil içeriğinden bahseden bir analiz önermişlerdir. V.Shentoub ve R.Debray'in (1970-1971) hipotezine göre TAT'de anlatılan hikayeden hareketle, öznenin söyleminin nasıl örgütlendiğinin incelenmesi gerekir. Bu söylemden hareketle, öznenin çağrışımlarındaki ruhsal süreçler ve savunma düzenekleri analiz edilebilir.

TAT kartları temelde, ödipal çatışmaya gönderme yapan durumlarla ilgili resimleri içerir. Hemen hemen tüm kartlar, ya nesiller arası farklılığa ya da cinsiyetler arası farklılığa gönderme yapar. Öznenin anlattığı hikaye analiz edildiğinde ise, kartların gizil içerikleri tarafından harekete geçirilen sorunsalla karşılaşılır (Anzieu ve Chabert, 1961). Böylelikle TAT, ilişki tasarımlarının çatışmalı ve özdeşimsel boyutunu ortaya çıkarır.

4.5.5.2. TAT testinin çocuklar ile kullanımı ve Değerlendirme Ölçekleri

Fransa’da 9 yaşından itibaren çocuklara TAT uygulanmaktadır. R.Debray (1987a) CAT testinin çok regresif bir test olduğunu dile getirerek, 6 yaştan itibaren CAT yerine TAT testinin kullanılmasını önermiştir.

M. Boekholt (1993), TAT testinin Rorschach ve CAT’ye göre daha az regresif, ikincil süreçleri daha fazla teşvik eden bir test olduğunu düşünmektedir. TAT testi, latans dönem çocuğunda ikincil süreçlerin ne derece işlevsel olduğunu ya da yetersizliğini değerlendirmede, diğer iki teste göre daha avantajlı bir konumdadır. Boekholt’a göre latans dönemindeki çocuğa TAT uygulanırsa, bastırmanın ne derece işlevsel olduğu ortaya çıkar. CAT ise zaten çocuksu ve gerilemeye yönelten bir test olduğundan, bastırmanın işlevselliğini anlamak açısından, TAT kadar uygun değildir. Boekholt’a göre (1993), ruhsal dengesi iyi olan bir çocukta, uyarılım (excitation) ne taşkın şekilde boşaltılır, ne de tamamen ortadan kalkar. Ruhsallık geliştikçe, kartların gizil içeriklerine uygun ve çatışma içeren hikayeler daha rahatlıkla verilir, bu arada ikincil süreçlerin belli oranda bir denetimi de söz konusudur.

Tüm bu bilgiler ışığında, çalışmamızda 9-10 yaşındaki çocuklara TAT ve 6-7 yaşındaki çocuklara CAT testleri uygulanmıştır. TAT testinin kullanılmasındaki en önemli etken, Boekholt’un bahsettiği üzere, latans döneminin ikinci evresindeki çocukların ikincil süreçlerinin, birincil süreçlere olan baskınlığını ya da yetersizliğini

değerlendirme açısından, bu testin çalışmamız için uygun bir test olmasıdır. Dürtü denetimini ölçmek için, çocuksu sahnelerin (tuvalet vb) yer aldığı CAT testi yerine, daha olgun bir malzemeyi içeren bu test tercih edilmiştir. 6-7 yaş çocukları için de TAT yerine CAT kullanma tercihi, önceden yapılan pilot bir çalışmada, bu yaş çocuklarının TAT'nin birçok kartını reddetmelerinin gözlemlenmesidir. Aynı çocuklar, hayvan figürlerini içeren CAT testinde daha çok yanıt vermiş ve daha rahat bir tutum sergilemişlerdir. Bu testlerin Avrupa'da kullanımı da, bizim çalışmamızdaki düzen ile aynıdır. Klasik olarak, küçük yaş çocuğuna CAT, latansın ikinci evresindeki çocuklara da TAT testi uygulanması, en çok kabul gören modeldir.

Söylem analizi için, yazarların kuramsal yönelimlerine ve çocukların yaş grubuna göre birçok değerlendirme ölçeği bulunmaktadır:

V.Shentoub ve R.Debray'in çalışmaları sonrasında, söylem analizi için bir değerlendirme ölçeği önerilmiş ve Paris V Üniversitesinin Klinik Psikoloji ve Psikopatoloji bölümünde, C.Chabert önderliğinde, F.Brelet-Foulard'ın da dahil olduğu bazı çalışmalar yapılmıştır. Bu ölçeğin son hali, *TAT'yi kullanma kılavuzu* (Brelet-Foulard ve Chabert,2003) adlı eser içinde yer almaktadır. Bu ölçek, hem yetişkinleri hem de ergenleri değerlendirmede kullanılan bir ölçektir. Söylem analizinden kast edilen şudur: TAT hikayelerinin anlatısı içinde, öznenin başvurduğu farklı işlemlerin bir değerlendirmesi yapılmaktadır. Buna göre özne, hikayeleri anlatırken, katı veya değişken (labile) işleme biçimlerine başvurabilir. Çatışmadan kaçınma, birincil süreçlerin ortaya çıkışı, savunma düzeneklerinin niteliği gibi bilgiler de, bu söylem analizi sonucunda elde edilir.

Savunma düzeneklerine yönelik işleme biçimleri, S. Freud tarafından tanımlanan ve sonrasında A.Freud tarafından geliştirilen savunma düzeneklerine göre düzenlenmiştir. R. Debray (1987b,1997) psikosomatik görüş açısını temel olarak geliştirilmiş, çocuklar ve ergenlik öncesi için, iki değerlendirme ölçeği önermiştir. Bu ölçekte, işleme biçimleri en arkaik olandan en zihinselleştirilmiş olana doğru sınıflanmış, narsistik işleme biçimleri çocuğun ruhsal işleyişine uygun düşmediği için ölçeğe dahil edilmemiştir.

M.Boekholt (1993) ise, psikopatolojik yapıları değerlendirmek yerine, ruhsallığın nasıl yapılandığını ve yine ruhsallığın karşılaşılabileceği engelleri değerlendirebilmeyi amaçlayan bir ölçeği önermiştir.

Araştırmamızda TAT protokollerini incelenmesi için seçilen ölçek, C.Chabert ve ekibi tarafından basitleştirilmiş olanı klasik ölçektir. Bu ölçeğin seçilmesindeki neden, bu ölçekteki işleme biçimlerinin çeşitliliğidir. Bu çeşitlilik, değerlendirmenin daha ayrıntılı bir şekilde yapılabilmesini sağlamıştır. Bu inceleme yapılırken, çocukları psikopatolojik bir sınıflamaya dahi etmekten özellikle kaçınılmış, araştırmada bu ölçekten yalnızca işleme biçimlerini değerlendirmede kılavuz olarak yararlanılmıştır.

4.5.6. CAT testi

Leopard Bellak tarafından (1954) tasarlanan CAT testi, yetişkinlerle ilgili sahneleri içerdiği için TAT testinde zorlanan 3 ile 8 yaş arasındaki çocuklara yöneliktir. CAT testi, farklı hayvanlardan oluşan 10 karttan meydana gelmektedir. Bu testi geliştirirken, çocukların iç dünyalarını hayvanlar aracılığı ile yansıtımalarının daha kolay olacağı düşünülmüştür. Esasında çocuktan beklenen, kartlara bakarak bir hikaye anlattığında, hayvanlarla ‘‘oyunayarak’’, hem gerçekliğe, hem de kartın gizil içeriğine uyan bir sahne yaratmasıdır (Boekholt, 1998).

1980 yılında C.Chabert, CAT testini oluşturan kartların gizil içerikleri ile ilgili psikanalitik bir yorum önerdi. Çalışmamızda CAT testini yorumlarken, Chabert’in geliştirdiği bu psikanalitik yorum temel alınmıştır.

Diğer yandan M.Boekholt’un *Çocuk kliniğinde tematik testler* adındaki kitabı, testin yorumlanmasını çok zenginleştirecek analizler sunmakta ve yazar hikayelerdeki işleme biçimleri için yeni bir değerlendirme ölçeği önermektedir. Bu ölçek çalışmamızı biçimlendirmek için önemli olan savunucu işleme biçimlerini içermektedir. Bu ölçek oluşturulurken dayanak alınan psikanalitik psikopatoloji

çalışmamıza bazı avantajlar getirmiştir: ölçek çalışmanın tümünde tutarlı olarak klasik Freudyen metapsikolojiyi temel almamızı sağlamıştır.

4.6. Hipotezleri Değerlendirme Kriterleri

Hipotezleri projektif testlerle değerlendirirken, hangi kriterlere göre değerlendirme yapılacağı bu bölümde açıklanacaktır. Rorschach, TAT ve CAT için bu kriterleri belirlerken, yararlandığımız eserler, bu alanda temel kabul edilen çalışmalar olmuştur².

4.6.1. 1. Hipotezi değerlendirme kriterleri (Dürtüsel Denetim)

A) Rorschach testi

Rorschach testinde dürtüsel denetimi değerlendirmek için, bilateral (ikili) ve kırmızı rengi dahil etme özellikleri nedeniyle dürtüsel çağrışımları daha fazla destekleyecekleri düşüncesinden hareketle, **II. ve III. Kartlar** seçilmiştir. Özellikle III. Kart, nesne ilişkilerine gönderme yapar ve libidinal/saldırgan çağrışımları tetikler.

IV. Kart cinsel semboller taşıyan bir karttır; cinsel imge ve simgelere gönderme yapar.

² Boekholt M., 1998, *Epreuves thématiques en clinique infantile, Approche psychanalytique*, PUF, Paris.

Brelet-Foulard F. et Chabert C., 2003, *Nouveau Manuel du TAT, Approche psychanalytique*, Dunod, Paris.

Chabert C., 1961, *Les méthodes projectives*, Quadrige, Paris.

Chabert C., 1983, *Le Rorschach en clinique adulte*, Bordas, Paris.

İkiz, T., 2003, Rorschach testinin Psikanalitik Yorumu, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Shentoub V.&Al., 1990, *Manuel d'utilisation du TAT, Approche psychanalytique*, Bordas, Paris.

VI. Kart da cinsellikle yüklüdür; çocuğun bu kartı ele alma biçimi, libidinal nitelikteki dürtüsel hareketlerin baskısı ile ne derece baş edebildiği ve ruhsal işleme (elaboration) yapabildiği konusunda bilgi verir.

Bu kartların analizlerinin yanı sıra, Rorschach testinde dürtüsel denetimin niteliği, **F%, F+ % ve F+ geliştirilmiş %** formülleriyle ölçülecektir: bu ölçütler testteki **biçim yanıtlarının** oranıdır (örn: “bu bir yarasadır”) ve algısal niteliğe dairdir. Klasik olarak, bu yüzdelerin normların içinde kalması, çocuğun dürtüsel kontrolünün yeterli olduğuna işaret eder. Bu hesaplar, aynı zamanda çocuğun, algının ötesine geçerek, K ve kan gibi kinestezi yanıtlarıyla içsel hareketlerini (örn: “bu iki kişi evleniyorlar”), renk yanıtları aracılığıyla da, duygulanımsal boyutu ne derecede yansıtabildiğini gösterecektir.

Latans döneminde, denetim ile ilgili olarak, ketlenme ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. P. Roman (2009) bu dönemde dürtüleri kontrol ile ketlenmeyi aynı ruhsal işleyiş biçiminin iki yüzü olarak değerlendirir; **kontrol** aktif, **ketlenme** ise pasif bir tutumdur ancak her ikisi de bu dönemde **dürtüsel denetime** hizmet eder.

Bu noktada, bu dönemde gözlenen ve denetimi sağlayan **ketlenme** ile **patolojik ketlenme** arasında ayrım yapmakta yarar vardır. İlk durumda, ketlenme görecelidir; özne, kartların gizil içeriğine uygun yanıtlar verebilir ve ruhsal işleyişte bir bozulma (desorganisation) söz konusu olmaz. Patolojik ketlenmede ise ruhsal denge bozulur; gizil içeriğe uygunluk ortadan kalkar.

Aşağıdaki şemalarda, bu kavramların, dürtüsel denetim açısından projektif testlerde nasıl değerlendirilecekleri ayrıntısıyla açıklanmıştır. Çalışmada incelenen 120 deneğe ait toplamda 240 projektif test, dürtüsel denetimin niteliğine göre, aşağıda belirtilen şemada yer aldığı sınıflamaya göre kodlanmıştır.

Buna göre **Dürtüsel Denetim**, Rorschach testinde iki biçimde ortaya çıkabilir:

a) Kontrol

- F%, F+% ve F+ gel. % formül hesaplarının çocuk norm tablolarına uygun oluşu
- Bütün (G-global) yanıtlarda artış veya kartlarda obsesif detaylar verme (D, Dd veya Di yanıtlarında artış)

II, III ve VI. Kartların analizlerinden hareketle gözlenen:

- Kartların gizil içeriklerine uygun, saldırgan ve/veya libidinal içerikli yanıtlar. Bu yanıtların algıda bozulmaya yol açmaması ve uyumu bozmaması.
- Kob veya C yanıtlarıyla ifade bulan bu dürtüsel yanıtları, sonrasında daha kontrollü yanıtlar izlemesi ve bir dengenin yeniden bulunması. Daha önceden bahsedildiği gibi, latans dönemi dürtüsel hareketlerin tamamen ortadan kalktığı değil, bunların iyi kontrol edilmesinin beklendiği bir dönemdir.
- Kinestezi (hareket) yanıtlarının (+) olması; diğer bir deyişle algı uyumunun, düşlemsel dünyanın etkisiyle bozulmaması
- Hareket yanıtlarının dürtüsel taşkınlık ve çığ nitelik taşımaması
- Dürtüsel hareketlerin (saldırganlık ve cinsellik) bir arada olması, ayrışmaması, diğer bir deyişle ikircikliliğe (ambivalence) geçebilme
- Renklerin olumlu biçim yanıtlarıyla (F+) birlikte verilmesi
- Şok tepkileri olsa da, bunların “donma”ya yol açmaması

Bir protokolün Rorschach testinde veya tematik testlerde **kontrollü** olarak değerlendirildiği durumlar, düşlemsel dünyanın, tüm zenginliği içinde ifade bulurken, algıyı ve bilişsel uyumu bozmadığı durumlardır. Bu protokollerde, birincil ve ikincil süreçler dengesinde belirli bir esneklik vardır: çatışma ifade bulur ancak işlevsel ve esnek savunma düzenekleri sayesinde, taşkınlığa yol açmaz.

Çalışmada, kontrolün mümkün olduğu protokoller **(C)** olarak kodlanmıştır.

b) Ketlenme

- Yanıt sayısında düşüş
- Cinsel ve/veya saldırgan simgelere gönderme yapan kartların reddi
- Şoklardan sonra öznenin yanıt verememesi, çağrışımsal donmaların gözlenmesi: “*bilmiyorum ne olabilir*”
- Kararsızlığı ve aktif özdeşimde zorluğu gösteren F+- yanıtlarında artış
- Cinsel kimliği belli olmayan anonim kişilere dair yanıtlar: “*iki kişi*”
- Hareket yanıtlarının, özellikle II. ve III. Kartlarda verilememesi, düşlemsel ve duygulanımsal ifadenin frenlenmesi
- Hiç veya çok az sayıda renk yanıtı (II. ve III. kartlarda, libidinal hareketlerin simgesi olan kırmızı kısımlara yanıt vermeme)
- Özellikle kırmızı renkli kartlarda, “fobik” nitelik taşıyan (örn: böcek) yanıtlar veya bedene dair, hipokondriyak nitelikte kaygılara gönderme yapan içerikler
- Dürtüsel ifadeyi engelleyen, stereotip nitelikte banal yanıtlara çok fazla başvurma
- Kartların gizil içeriklerine uygun yanıtlar verebilme

Çalışmada, ketlenmenin baskın olduğu protokoller **(I)** olarak kodlanmıştır.

Diğer taraftan, dürtüsel denetim mümkün olmadığında, Rorschach testinde uyumda bozulma, dürtüsel uyarılımin taşkınlığı veya **patolojik ketlenmenin** gözleendiği durumlar ortaya çıkacaktır.

Buna göre **Dürtüsel Denetim eksikliği**, Rorschach testinde iki biçimde ortaya çıkabilir:

a) Uyumun bozulması veya Dürtüsel uyarılımin taşkınlığı

- Olumsuz biçim yanıtlarında (F-) artış
- K- yanıtlarının gözlenmesi, ve bu yanıtların dürtüsel uyarılıma işaret etmesi
- Dürtüsel hareketlerin (cinsellik ve saldırganlık) ayrışması

- Taşkın dürtüsel hareketlere işaret eden kob ve C yanıtlarını takiben kontrolün sağlanamaması

Çalışmada, uyumun bozulduğu ve dürtüsel uyarılımın taşkınlığa yol açtığı protokoller **(D)** olarak kodlanmıştır

b) Patolojik Ketlenme

- Protokolde gözlenen ketlenme tüm testte gözlenir; bazı kartlara özel olarak ortaya çıkmaz.
- Çok fazla sayıda kartın reddedilmesi
- Öznenin kartların gizil içeriğine uygun yanıt verme yetisinin olmaması

Patolojik ketlenmede söz konusu olan bastırma değildir. Rorschach ve diğer projektif testlerde gözlenen bu tür bir ketlenme, erken dönem ilişkilerinin sağlam olmayışı ve nesneye yatırım eksikliği ile ilgilidir.

Çalışmada, patolojik ketlenmenin baskın olduğu protokoller **(IP)** olarak kodlanmıştır.

B) CAT testi

Bu testte dürtüsel denetimi inceleme amacıyla, gizil içerikleri cinsellik ve saldırganlığa gönderme yapan **2, 3, 5, 6 ve 7. kartlar** seçilmiştir.

CAT testinde, **dürtüsel denetimin mevcudiyeti** iki biçimde gözlenebilir:

a) Kontrol

- Ödip yapılandırıcı olduğunda, saldırganlık ve/veya cinsel uyarılım teması, bir ilişki içinde verilir. Tasarımlar ve duygulanımlar, uyarılım aşırı ölçüye varmaksızın ifade bulur ve anlatılan hikayenin anlamında bir bozulma meydana gelmez.

- Dürtüsel hareketlerin ve düşlemlerin ifadesi kartların gizil içerikleri ile ilişkidir.

b) Ketlenme

CAT'nin Değerlendirme Ölçeği'nde³ kaçınmaya ve ketlenmeye başvuruyu işaret eden işlemler dikkate alınmıştır:

E 1: Kısıtlı ifade, sessizlik, kartları red, reddetmeye eğilim

EI 2: Anonimleştirme, nedeni belli olmayan çatışmalar, sıradanlaştırma

EI 3: Endişe veren öğelerden bahsetmekten kaçınma ve/veya çatışmayı işlemekten kaçınma

Ketlenme patolojik nitelik taşıyor ve latansa özgü bir bağlam içinde ortaya çıkıyorsa, **EI işlemleri** ruhsal çatışmaların ifade edilmesine (IF 1, 2, 3, 4, 5, 6) engel olmaz. Çocuk, bir taşkınlık yaşamadan oral, anal ve genital nitelikteki düşlemlerini ifade edebilir ve hikayesi anlaşılabilir; ketlenme gözlenirse de bu tüm protokole genellenmez.

Diğer ekseninde, **Dürtüsel Denetim eksikliği**, CAT testinde iki biçimde ortaya çıkabilir:

a) Uyumun bozulması veya Dürtüsel uyarılımin taşkınlığı

CAT Değerlendirme Ölçeğinde dezorganizasyon veya taşkın dürtüsel uyarılıma işaret eden işlemler şunlardır:

RA 4: Yoğun duygulanımlar

IF 7: Kartların içeriğinden uzaklaşarak uydurma, temenin uyarana uygun olmaması

³ CAT ve TAT Değerlendirme Ölçekleri ekte sunulmuştur ; bu eklerde işleme biçimleri ayrıntısıyla açıklanmaktadır.

IF 8: Cinsel veya saldırgan temalara bağlı çiğ ifadeler; yoğun duygulanım ve tasarımlar

OC 9: Söz diziminde bozukluk, zamansal düzenlemede bozukluk

OC 10: Keyfi bağlantılar, kısa çağrışımlar, düşüncenin tuhaflığı

b) Patolojik ketlenme

Kısıtlanma ve çatışmadan kaçınma düşlemsel fakirlik ile birlikte görülür. Özne, dürtülerini bastırmaktan (refoulement) çok baskılar (repression) ve çatışmayı inkar eder:

- Gerçekliğe başvurmayı ifade eden işlemlere (**RE**) başvurma
- Kaçınma ve ketlenmeye işaret eden işlemlere (**EI**) başvurma
- İmgesele ve düşlemsel dünyaya işaret eden işlemlerin (**IF**) kullanılmaması
- Kartların sıklıkla reddedilmesi

C) TAT testi

TAT testinde dürtüsel denetimi incelerken, özellikle dürtüsel ikililiğin güçlü bir şekilde temsil ediliği **4. Kart** yanıtları analiz edilecektir. Bu kartın gizil içeriği “heteroseksüel bir ilişki içinde yaşanan dürtüsel çatışmaya gönderme yapar; resimdeki figürlerden herbiri (bir kadın ve bir erkek) farklı dürtüsel hareketlerin, cinselliğin ve/veya saldırganlığın temsilcisi olabilir” (Schentoub ve ark., 1990, p.49).

Bunun yanı sıra, deneklerin **8 BM** ve **9 GF** kartlarına verdikleri yanıtlar irdelenecektir. 8 BM kartı, gizil içeriğinden dolayı, baba/oğul ilişkisindeki saldırgan ve rekabet hareketlerini tetikleyebilir. **9 GF** kartı ise aynı bağlamda anne/kız ilişkilerine gönderme yapar. Bu kartlara ek olarak, erkek ve kız çocuğu ödipal durum ile karşı karşıya bırakan **6 BM** ve **6 GF** kartlarına verilen yanıtlar da analiz edilecektir.

Son olarak, daha açık bir şekilde libidinal tipte bir yaklaşmayı gösteren **10. Kart**'a verilen yanıtlar incelenecektir. Bu kartta, yaklaşma yetişkin bir çift arasındadır; cinsiyet belirgin olmasa da kart, bir çiftten hareketle, şefkat ve libido arasındaki bağı işlemeye davet eder. 10. kart bu yönüyle ödipal karmaşanın ortadan kalkışını ve yetişkin çift arasındaki bu bağı hikayede işlenebilmesini sınar. Eğer ödipal çatışma yapılandırıcı işlevini görmüş ise, yaklaşma bir kadın ve bir erkek arasında olur; çocuk-ebeveyn yaklaşması bastırma nedeniyle ortaya çıkmaz, diğer bir deyişle enstüel nitelikteki (anne-oğul; baba-kız çifti vb) cinsel boyut gündeme gelmez.

Dürtüsel denetim, TAT testinde, iki biçimde gözlenebilir:

a) Kontrol

- Hikayeler kartların gizil içeriği ile uyumludur; birincil süreçler uyumu bozmaz (**E serisi**).
- Saldırganlık nesne ilişkileri bağlamında ifade edilir; bu bağlamdaki tasarım ve duygulanımlar ölçülü bir seviyededir, aşırı uyarılıma neden olmaz.
- Erkek çocuklara verilen ve anne/oğul yaklaşmasına gönderme yapan **6 BM** kartında, ödipal yaklaşma yasağı tanınır; kız çocuklara verilen **6 GF** kartında ise, erkek figür ile kadın figür arasında nesil farkı bulunmadığından, yaklaşma yasağı beklenmez ancak arzu ile yasak arasındaki çatışmalı boyutun ifade edilmesi ve çığ nitelikteki tecavüz, zarar görme vb temalarının ortaya çıkmaması uyumlu bir işleyişe işaret eder.

b) Ketlenme

Ketlenme ile ilişkili olan **CI** işlemleri, çatışmalı ilişkilerin işlenebildiği **A2** ve **B2** işlemleriyle birlikte görülür. Ketlenme, sadece belirli kartlarda ortaya çıkar; diğer kartlarda çatışma işlenebilir.

CI 1: Kısıtlanmaya eğilim

CI 2: Belirtilmemiş çatışma nedenleri, sıradanlaştırma, bilinmeyen kişiler

CI 3: Endişe verici öğelerden bahsetmeme

A 2: İçsel gerçekliğe yatırım

B 2: Dramatizasyon

TAT testinde **denetim eksikliği** iki biçimde gözlenebilir:

a) Uyumun bozulması veya Dürtüsel uyarılımin taşkınlığı

- Hikayelerin kartların gizil içeriği ile uyumlu olmaması
- Birincil süreçlerin uyumu bozması, “E” işlemlerinde artışı kontrole gönderme yapan işlem biçimlerinin izlememesi
- Cinsel veya saldırgan nitelikte çığ yanıtlar (E2-3)

b) Patolojik Ketlenme

- Kartları reddetmede sıklık
- Ketlenmeye gönderme yapan **CI** işlemlerinin **E** serisi ile birlikte görülmesi: bu durum çağrışımsal bağların koptuğuna işaret edebilir.
- Düşlemsel ifadenin fakirliği: **C** işlemlerinde artış, çatışmalı ilişkilerin ifade bulduğu **A** ve **B** serilerinin protokolde zayıflığı

4.6.1.2. Hipotezi değerlendirme kriterleri (Üstbenliğin içselleştirilmesi)

Üstbenliğin içselleştirilmesi üç eksenle incelenecektir:

- 1) Ebeveyn çiftini kabullenme ve enstest yasağı
- 2) Çocuksu tümgüçlülüğü terketme ve işlevsel yetersizliği kabulleniş

3) İkincil özdeşimlere geçiş

4.6.1.2.1. Ebeveyn çiftini kabullenme ve Ensest yaşağını tanıma

A) CAT testi

Ebeveyn çiftini kabullenme ve ensest yaşağını tanıma, CAT testinin **5, 6 ve 8.** kartlarından hareketle incelenecektir.

5. ve 6. Kartlar cinsel merağa ve ilk sahne düşlemlerine gönderme yapar. **5. Kartta**, küçük ve büyük yatakların mevcudiyeti, simgesel olarak ebeveyn çiftinin yaklaşmasını düşündüren başlıca öğedir. Çiftin resimde gözükmeyişi ebeveyn çiftinin dışında kalmanın yalnızlık duygusunu tetikler. Eğer dışarıda kalma uyumu bozuyorsa, hikayede terk etme temaları ortaya çıkar.

6. kartta ise ebeveynlerin yaklaşması sadece ima edilmez; açıkça temsil edilmiştir. Resimde iki büyük ayı ve onlardan uzakta küçük bir ayı görülür. Bu kartta, üçgen ilişkiyi ve ebeveyn çiftinin birlikteliğini kabullenme esastır. Bunun yanı sıra, çocuğun mağaradan uzaklaşmasına yasak getiren ebeveyn teması hikayede işlenebilir ki, bu da üstbenliksel bir öge olduğundan önem taşır.

8. kart merağa bağlı suçluluğa ve ebeveyn-çocuk ilişkisi bağlamında yasak çiğnemeye gönderme yapar. Kart iki planda inşa edilmiştir: arka planda, kendi aralarında kulaktan kulağa konuşan heteroseksüel bir maymun çifti bulunur. Burada “çifte özel” bir ilişkinin altı çizilmektedir. Ön plandaki kadınsı maymun figür, küçük bir çocuğa doğru, sanki bir uyarı verir gibi, işaret parmağını havaya kaldırmıştır. Dolayısıyla gizil içerik, arka plandaki çiftin arasındaki iletişime, çocuğun - merak etse de - geçidi olmaması, bunun çocuğa yasaklanmasıdır. Böylelikle çocuk yaşağı

çiğneme arzusu ile ebeveyn çiftinin “çift” özelliğini kabullenme arasında kaldığında, kart üstbenliksel bir imgenin ortaya çıkışını sınar (örn: ebeveynlerden birinin yasağa dair bir sözü).

B) TAT testi

Ebeveyn çiftini kabullenme, deneklerin TAT’nin 2 ve 10. Kartlarına verdikleri yanıtlardan hareketle incelenecektir.

2. Kart, anne-baba-çocuk üçgenini sahneler ve arka plandaki çiftin karşısında genç yetişkinin bu çift karşısındaki konumunu sorgular. Görünen içerikte iki plan arasında ayırım yapmanın nedeni, dışarıda kalan üçüncü olmanın altını çizmektir. Üçgen ilişki ödipal çatışmayı tetikler ancak çatışma üçgen içinde ele alınmadığında, resimdeki genç kız bu ebeveyn çiftine bağımlılığı çerçevesinde ele alınabilir ve üçüncü kişi görmezden gelinerek ikili ilişki çerçevesinde gelişebilir. Ödip yapılandırıcı olduğunda ise, ilişkiler üçgendir ve arka plandaki çifti birleştiren bağı tanıma ve işlenebilir ilk sahne düşlemleri söz konusu olur.

10. Kart, bir çift arasındaki libidinal ilişkiye gönderme yapar. Ödipal çatışma yapılandırıcı olmadığında, bu ilişki ebeveyn-çocuk yaklaşması bağlamında ele alınır ve enstüel düşlemlerin tetiklendiği gözlenebilir.

6. ve 7. Kartlar, ebeveyne imgelerine, ödipal yaklaşma bağlamında gönderme yaptığından, bu kartlara verilen yanıtlar **ensest yasağını** inceleme fırsatını vermiştir:

Sadece erkek çocuklara verilen **6 BM kartında**, nesil ve cinsiyet farkı çok belirgindir. Kartta, yüzünde hüznü bir ifadesi olan genç bir erkek ile başka bir tarafa bakan yaşlı bir kadın görülür. İkili arasındaki nesil farkı, ödipal yaklaşma yasağına, diğer bir deyişle enst yasağına gönderme yapar: bu yasağın latans

dönemindeki çocuklar tarafından ne derecede içselleştirildiği bu karttan yola çıkarak incelenecektir.

7 BM kartı, baba-oğul yakınlaşmasına ve baba ile olan ikircikli (ambivalent) ilişkiye gönderme yapar. Rekabetin ortaya çıktığı senaryolar yaygındır. Temada şefkat içeren bir yakınlık varsa, bu sadece baba ile olan ilişkinin erotizasyonunu değil, aynı zamanda erkek çocuğun “iyi bir babaya” dayanabildiğini gösterir ki bu da ödipal çatışmanın çözümlenmesi ve ikircikliliğe geçiş ile bağlantılıdır: baba hem nefret edilen hem de sevilendir.

Kızların yasağı ne derece içselleştirildiğini araştırmak üzere, 6 GF, 7 GF ve 9 GF kartlarına verilen yanıtlar incelenecektir.

6 GF kartında arzu-yasak arasında çatışmaya gönderme yapmak yeterlidir; daha önce bahsedildiği gibi burada nesil farkı söz konusu olmadığından, kadın ve erkeğin arasındaki ilişkinin erotize edilmesi yasağı tanımama olarak yorumlanmaz.

7 GF kartı, 9 GF ile birlikte, özellikle kadınsı ilişkileri inceleme fırsatı verir. **7 GF** kartında nesiller arası fark belirgindir ve anne-kız ilişkisine gönderme yapar. Kızın elindeki küçük bebeğe “ödipal bebeğin temsilcisi” bağlamında yatırım yapılabilir. Kartta, psikanalitik kuram temel alındığında, küçük kızın hem penis eksikliğininin tamiri olarak, hem de yerini alacağı annesine sunacağı bir telafi nesnesi olarak babadan çocuk sahibi olma düşlemini buluruz. Buradan hareketle, bu kartta latans çocuğu tarafından anlatılan hikayenin, arzu ve bu arzuya karşı savunmalar etrafında dönen ödipal bir senaryo olup olmadığı incelenecektir.

9 GF kartında, resimdeki iki kadın arasında nesil farkı yoktur. Bu kart, 7 GF’nin tamamlayıcısıdır çünkü anne-kız yakınlaşması meselesini yeniden ele alır. Ancak bu kez kartta nesil farkının olmayışı, öznenin iki kadın figürü arasındaki rekabeti ortaya koymasını kolaylaştırır.

4.6.1.2.2. – Çocuksu Tümgülülüğü Terketme Ve İşlevsel Yetersizliği Kabulleniş

A) CAT testi

CAT testinde, doğrudan çocuksu tümgülülüğe ve işlevsel yetersizliğe gönderme yapan bir kart yoktur. Yine de, bu değerlendirme, 1, 3, 7 ve 10. Kartlarda şu durumların ortaya çıkışıyla gerçekleştirilecektir:

1. Kart: Görünen içerikte, üç civciv bir masanın etrafında oturmuştur ve ortada dolu bir tabak vardır. Kartın sol üst tarafında ise, gölgede kalan büyük bir tavuk görülür. Bu karttan hareketle, civcivleri besleyen bir ebeveyn imgesinin varlığı veya yokluğu araştırılacaktır. Civcivlerin beslenmesine yardım eden bir ebeveyn imgesi, çocuksu konumun kabulüne gönderme yapar. Ebeveyn imgesine bağımlı olmayı reddetme ise, örneğin ebeveyn imgesi bahsedilmeksizin civcivlerin kendi kendilerine beslenmesi, işlevsel yetersizliği kabullenmede zorluğa işaret edecektir.

3. Kart: Görünen içerikte, elinde piposu ve bastonu olan bir aslan bir koltukta oturmaktadır. Kartın altında sağda, delikte küçük bir fare görülür. Aslan, fallik, güçlü bir imge olarak değerlendirilebilir. Bu durum, çocuğun güçlü bir baba imgesiyle özdeşleşebildiğini gösterir. Yine ödipal bağlamda, çocuk bir savunma olarak, bu fallik imgenin yarattığı tehlikeden kaçınmak için, aslanı değersizleştirip yaşlandırabilir. Arkaik bağlamda ise, aslanın gücü, rollerin karışmasına yol açacak derecede yıkıcı bir tümgüçlü düşlem ile ilişkilendirilir.

7. Kart: 7. Kartta bir kaplan maymuna doğru atlamaktadır. Bu kart saldırganlıkla yüklü bir ilişkiye gönderme yapar. Bu kartta güçlü/zayıf ayrımının tanınıp tanınmadığı ve saldırganlığın miktarı önemlidir.

10. Kart: Görünen içerikte, küçük bir köpek daha büyük bir köpeğin dizlerinin üzerine yatmıştır. Sağda, tuvalet görünür. Gizil içerik, çocuk-ebeveyn arasındaki saldırgan ve/veya libidinal nitelikteki ilişkiye ve yaramazlık/ceza temaları bağlamında üstbenliksel öğelere gönderme yapar. Çocuğun anlattığı hikayede

nesiller arası farkın tanınması ve yasağın temsilcisi bir ebeveyn imgesinin varlığı, çocuksu tümgüçlülükten vazgeçişe işaret eder.

B) TAT testi

TAT testinde, işlevsel yetersizliği tanıma sorunsalı 1. Karttan hareketle araştırılmıştır. Bu kart “bir yetişkin nesnesi önünde işlevsel yetersizlik durumunda olan genç bir çocuğa özdeşim kurabilmeyi gerektirir” (Schentoub ve ark., 1990, s. 45). Görünen içerikte, oldukça genç bir çocuk, eli şakağında, önündeki kemana hüznü bir ifadeyle bakmaktadır. Çocuğun bu karta anlattığı hikayeden yola çıkılarak, işlevsel yetersizliği dolayısıyla kastrasyonu ne derecede kabullendiği (“örn: keman çalamıyor”) ve çocuksu tümgüçlülüğü terk edip etmediği araştırılacaktır.

4.6.1.2.3.- İkincil Özdeşimlere Geçiş

Schentoub (1990), ikincil özdeşimlere geçiş için ödip ile bağlantılı olan nesil ve cinsiyet farklarının tanınması gerektiğini hatırlatır.

Eğer Ödip yapılandırıcı işlevini gördüyse, latans dönemindeki çocukların, özellikle ikinci evrede (9-10 yaş), ikincil özdeşimlere geçiş yapabilmesi beklenir.

A) Rorschach testi

İkincil özdeşimlerin varlığı, insan tasarımlarının cinsellik atfedilen veya belirsiz tasarımlar olmasından yola çıkarak değerlendirilir.

H olarak kodlanan insan tasarımları bütün insan tasarımlarıdır ve bütün, güvenilir, devamlılığı olan bir nesnenin içselleştirildiğine işaret ederler. İyi ayrımlaşmış ve cinsiyeti belli insan tasarımlarına özdeşim ikincil özdeşim yapabilme anlamına gelir.

Hd yanıtları ise kısmi insan yanıtlarıdır ve H yanıtlarından daha fazla sayıda olduklarında, ikincil özdeşimin ön koşulu olan bütün bir insan tasarımı ile özdeşim kurmada güçlük anlamına gelir.

(H) yanıtlarına gelince, bunlar gerçek olmayan, masal ve film dünyasına ait insan tasarımlarıdır: canavar, melek, hayalat, robot gibi yanıtlar (H) olarak kdlanırlar ve dah çok birincil özdeşimlere dairdirler.

Buna göre, latans dönemindeki çocukların ikincil özdeşimlerin niteliği aşağıdaki kriterlerden yola çıkılarak değerlendirilecektir:

- $H > (H)$
- $H > Hd$
- Cinsiyetleri belli insan tasarımları

B) CAT ve TAT testleri

Tematik testlerde nesil farkı, kartlardaki insan veya hayvan figürlerinde mevcuttur. Hikayelerde nesil farkının tanınıp tanınmadığı, bu figürlerden hareketle araştırılacaktır. Nesil farkı ise, cinsiyet atfedilen figürlerden hareketle değerlendirilecektir.

İkincil özdeşimlere yaklaşıldıkça, ebeveyn imgelerinin daha fazla temsil bulunduğu görülür. Her iki testte de ebeveyn imgelerinin temsil edildiği birçok kart olmakla birlikte, iki yaş grubunda bir karşılaştırma yapabilme adına, CAT ve TAT testlerinin 2. Kartı incelenecektir.

İkincil özdeşimlerde zorluk ölçütü olarak, “kişilerin anonimleştirilmesi” işlemine başvurma kullanılacaktır (CAT’de EI 2; TAT’de CI-2).

Yukarıda özetlenen tüm değerlendirmeler, araştırmaya katılan her denek için oluşturulan tablolarda *, + (mevcut) ; - (mevcut değil) veya +- (orta derecede mevcut) olarak kodlanacak; sonuçlar oluşturulan bu tablolara göre şekil alacaktır.

4.5. Verilerin Analizi

Araştırmada her 2 gruptan elde edilen veriler normal dağılım göstermediğinden, iki grubun puanları arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığını test etmek için parametrik olmayan istatistiksel tekniklerden Mann- Whitney U Testi kullanılmıştır. İki grup arasındaki farklılıklara kategorik değişkenler için bakıldığında, analizler için Pearson X^2 testi kullanılmıştır.

Araştırmada elde edilen veriler, niteliksel değerlendirmenin yanı sıra içerik açısından da incelenmiş ve psikanalitik bakış açısı esas alınarak, niceliksel değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu çalışmada, istatistiksel hesaplar sadece niceliksel değerlendirmede değil, M. Emmanuelli'nin (1991) *Ergenlikte düşünce süreçleri* tez çalışmasında kullandığı yöntemi takip ederek, niteliksel değerlendirme için de kullanılmıştır. Emmanuelli bu çalışmada, hipotez kriterlerini deney ve kontrol grubu arasında karşılaştırırken, şimdiye kadar uygulanan yöntemin yani Rorschach testinin sadece F+, F- gibi niceliksel değişkenlerini istatistiksel analize tabi tutmanın ötesinde, niteliksel değişkenlerin (örneğin ketlenme, kendilik tasarımı vb) gruplar arası karşılaştırmalarında da istatistiksel analiz yöntemlerine başvurmuştur.

* bu tablolar her bir değerlendirme kriterine göre, 120 ayrı kişi için oluşturulduğundan, genişliği nedeniyle, orijinal tabloları eklere dahil etmek mümkün olmamıştır. Ancak bu tabloların ortaya koyduğu sonuçlar «SONUÇLAR» bölümünde ayrıntılı olarak, hem tablolar hem de yazılı açıklamalar yoluyla, sunulmaktadır.

BÖLÜM V: DEĞERLENDİRME

İstatistiksel olarak anlamlı bulunan tüm sonuçların tabloları bu bölümde sunulacaktır.

Araştırmada, 120 çocuğa ait 240 test protokolünü niteliksel olarak değerlendirebilmek için, test protokollerinin dökümünü özetleyen tablolar oluşturulmuştur. Bu tablolar, ilgili hipotez kriterleri temel alınarak oluşturulmuş, dolayısıyla belli kartlara verilen yanıtlar seçilerek, çocuğun tüm kartlara verdiği yanıtlar bu tablolara yazılmamıştır. Böylelikle, çocuğun ruhsal işleyişini değerlendirmede bir sonuca varabilmek için - örneğin dürtü kontrolü, uyumun bozulması, ketlenme veya patolojik ketlenme – her bir deneğin kartlara verdiği yanıtları özetleyen bu tablolardan yararlanılmıştır. Bu tablolar, her hipotez için, Rorschach, CAT ve TAT testleri için ayrı ayrı oluşturulmuştur. Çalışmamızda, bu tabloları özetleyen rakamsal sonuçlar, niteliksel analizlerden bahsedilirken, yine tablolar şeklinde sunulmuştur. Ancak ruhsal süreçleri, kaç kişinin dürtüsel kontrol gösterdiği veya ketlendiği gibi, yalnızca rakamsal sonuçlara indirgemek psikanalitik görüş açımıza ters düştüğünden, protokoller bireysel olarak da incelenmiş ve ruhsal işleyişin özellikleri, örneğin savunma düzeneklerinin nasıl işlevsellik gösterdiği, sadece rakamlara göre değil, niteliksel olarak da değerlendirilmiştir.

Bu çalışmanın amacı, bireysel işleyişleri değerlendirmek olmadığından, bireysel incelemeleri sunarken, psikopatolojik değerlendirmelere yer verilmemiştir. Araştırmamızın amacı, latans dönemine özgü ruhsal özellikler hakkında genel bilgiler edinmek olduğundan, bireysel protokol analizlerinden, yalnızca bu yaş döneminde görülen belirli işleyiş biçimlerini göstermek amacıyla yararlanılmıştır. Daha sonra bu işleyiş biçimlerinden, grupsal genellemelere varmaya çalışılmıştır. Şüphesiz, kişiler arasındaki işleyiş biçimlerinin çeşitliliği, genellemeler yapmayı zor kılmaktadır: R. Debray'ın belirttiği gibi “standart bir ruhsal aygıt yoktur; sadece bireysel düzenlemeler vardır” (akt. Chagnon, 2002).

Sonuçlar, latans döneminin birinci evresindeki çocuklar (6-7 yaş) ile ikinci evresindeki çocukların (9-10) karşılaştırılmasından hareketle oluşmuştur. Önce her iki grubun içinde yaş (6-7 yaş karşılaştırması) ve cinsiyet açısından karşılaştırmalar yapılmış, daha sonra gruplar arası karşılaştırmalar gerçekleştirilmiştir. İstatistiksel karşılaştırmaların sadece niceliksel analiz için değil (Rorschach testinin F, K gibi nesnel değişkenleri), niteliksel analizler için de kullanılmasının yöntemsel ve klinik açıdan zenginleştirici olacağı düşünülmüştür.

5.1. – Birinci hipotez (Dürtüsel Denetim) ile ilgili sonuçlar

Bu bölümde, önce grupların kendi içindeki özelliklere değinilecek, sonrasında latansın birinci evresi ile ikinci evresi, dürtüsel denetim açısından karşılaştırılacaktır. Deneklerin ruhsal işleyişini karşılaştırabilmek için, deneklerin her biri işleyişine göre, “Denetimli” veya “Denetimsiz” gruplarına ayrılmıştır. Yöntem bölümünde açıklandığı gibi, “denetimli” grubunda yer alanlar, dürtüsel denetimi gösteren “kontrol” ve “ketlenme” kriterlerini karşılayan tepki biçimlerine sahip olan deneklerdir. Denetim eksikliğini gösteren durumlar ise “uyumun bozulması veya dürtüsel uyarılımin taşkınlığı” ve “patolojik ketlenme” durumlarıdır. Sonuç olarak, her iki gruptaki her denek, dürtüsel denetim niteliği ile ilgili bir kod almış (Kontrol: C; Ketlenme: I; Uyumun bozulması veya dürtüsel uyarılımin taşkınlığı: D; patolojik

ketlenme: IP) ve “denetimli” veya “denetimsiz” sınıflamalarından birine dahil olmuştur.

5.1.1. – Latans Döneminin Birinci Evresine (6-7 yaş) ait sonuçlar

5.1.1.1. – Rorschach testi sonuçları (6-7 yaş)

6-7 yaş çocuklarına ait, 30 kız ve 30 erkek olmak üzere toplam 60 çocuğun Rorschach protokolü incelenmiştir. Bu incelemeye göre, bu yaş grubunda yanıt ortalaması 20 olarak tespit edilmiş olup, bu oldukça zengin bir işleyişe işaret den yüksek bir sayıdır. Algısal tepkilere bakıldığında, bir çeşitlilik görülmektedir. Bütün veya detay yanıtlar vermenin yaşa özgü olmak yerine, bireysel farklılıklardan kaynaklandığı gözlenmektedir (G% =40; D%= 55; Dd% = 3.7). Yine de, analitik bakış açısıyla protokoller incelendiğinde, detay yanıtlar yoluyla denetim çabasının henüz yerleşmediği, detay yanıtlarının çocuğun iç dünyasını yoğun biçimde yansıtmaya aracı olarak kullanıldığı görülmektedir. Algısal denetim ve gerçekliğe uyum yetersi kalmaktadır (F% = 65; F+ % = 54; F+ % genişletilmiş = 61). Denetime gönderme yapan biçim yanıtları yerine, hareket yanıtlarının baskınlığı göze çarpmaktadır; duygulanımsal boyut da yoğun bir biçimde ifade bulmaktadır (2,7k / 2.8 C). Protokollerde gözlenen, renk yanıtlarının CF ve C tepkileri olarak verilmesidir ki, bu da hem dış dünyadan çok etkilenme, hem de duygulanımsal tepkilerin henüz denetimin baskınlığı altına girmediği yönünde yorumlanabilir. Sosyal uyumu gösteren banal yanıtların zayıf oranda verildiği görülmektedir (ortalama BAN: 2). Bu sonuç, uyumun henüz yaş grubu özelliği olarak değil, bireysel özellikler düzeyinde yürürlükte olduğuna işaret etmektedir. Bu niceliksel veriler, nesnel gerçekliğin denetiminin latans döneminin birinci evresinde, yani 6-7 yaş çocuklarında, yetersiz kaldığını göstermektedir.

7 yaşın akıl yaşı olduğu konusunda tartışmaları aydınlatma amacıyla, 6-7 yaşlar arasında, dürtüsel denetime ilişkin, Rorschach değişkenleri açısından bir

inceleme yapılmış ve F% değişkeni açısından anlamlı bir farklılık gözlenmiştir (Tablo 1).

Tablo 1: 6-7 yaşın Dürtüsel Denetim açısından Rorschach değişkenleri ile karşılaştırılması

Değişken	Grup	N	Ortalama	SD	t-test	p değeri
F %	6 yaş	30	60,38	13,54	-2,564*	.013*
	7 yaş	30	70,57	17,22		
F+ %	6 yaş	30	53,16	15,64	-7,05	.485
	7 yaş	30	55,87	14,44		
F+% genişlet.	6 yaş	30	58,55	17,85	-1,024	.310
	7 yaş	30	63,06	16,51		

*p<0.05

F %'nin artışıyla birlikte gerçeklik ilkesinin, 6 yaş ile karşılaştırıldığında 7 yaşta daha geçerli olduğu görülse de, algısal ve sosyal uyumu gösteren F+%’nde bir farklılaşma olmadığı (F+ % = 55) ve bu oranın hem 6 yaşta hem de 7 yaşta, oldukça düşük kaldığı görülmektedir. Niteliksel analiz de, biraz sonra görüleceği gibi, aynı sonuca işaret etmektedir. Sonuç olarak, Rorschach testinde bu grup dürtüsel denetim açısından bir zorluk yaşamaktadır; bu sonuç hem kızlar hem de erkek çocuklar için böyledir ve dürtüsel denetim zorluğunun latansın birinci evresine özgü bir durum olduğu düşünülmektedir. Shapiro ve Perry (1976) 7 yaş, fizyolojik olarak, yeni bilişsel düzenleme yetilerinin edinildiği yaş olduğunu belirtmişlerse de, ikincil süreçlerin baskın olduğu bir ruhsal denetim sürecinden bahsetmek zor gözükmemektedir. Bunun yanı sıra, F%’sinin yükselmesinden hareketle, gerçeklik ilkesinin daha fazla dikkate alınmaya başladığına dair bir ilerlemeden bahsedilebilir.

Diğer taraftan, geliştirilmiş F+ %’si (% 61) diğer değişkenlere göre, normlara daha fazla yaklaşmaktadır. Bu uygunluk, duygulanımsal boyut ifade buldukça artan uyum ile açıklanabilir. Zira bu formül, duygulanımsal boyutun uyumluluğunu ölçer. Bu bulgu, ilk evrede çocuğun kendini yasak duygulanımlardan ve arzularından korumak için düşlemlemeye başvurduğunu ve bu sürecin, özellikle bu ilk evrede, ruhsal süreci dengeleyen bir boşalım sağladığını söyleyen Sarnoff’u (1976) destekler niteliktedir. Düşlemler, dürtülere bir geçit sağlayarak, çocuğun ruhsal uyumunu dengeleme işlevi görmektedir.

Rorschach değişkenleri açısından kız ve erkek çocukları karşılaştırıldığında, sadece insan hareketi yanıtlarında (K) anlamlı bir farklılık görülmektedir. K yanıtları kız çocuklarda daha fazladır (Tablo 2). Bu bulgu, kızların yer değiştirme ve simgeleştirme düzeneklerini daha iyi harekete geçirdiklerine, diğer bir deyişle dürtüsel çatışmayı işleme yetilerinin daha yüksek olduğuna işaret etmektedir.

Tablo 2: Rorschach değişkenleri açısından 6-7 yaş kız ve erkek çocukların karşılaştırılması

Değişken	Grup	N	Ortalama	SS	Mann-Whitney U	P değeri
K	Kızlar	30	,86	1,27	-2,027	.043*
	Erkekler	30	,38	,80		

*p<.05

Niteliksel değerlendirmede, Rorschach testinde dürtüsel denetimi incelemek için II, III; IV ve VI. kartlara verilen yanıtlar değerlendirilmiştir. Değerlendirmeye alınan 60 protokolün büyük çoğunluğunda sorunsal dürtüsel yaşamın yoğunluğudur. Dürtüsel yaşam, oral-sadist ve anal düşlemler yoluyla yansıtılmaktadır. Regresif (gerileme) hareketler de protokollerde çok yoğun bir şekilde görülmektedir. Arkaik bir düşlemsel dünya ile daha gerçekliğe yakın bir dünya arasında sürekli bir gidip gelme görülmektedir ancak baskın olan arkaik nitelikteki düşlemlerdir. Dürtüsel denetim 6-7 yaş çocuklarının ancak dörtte biri için mümkündür. Bastırmanın hizmetinde olan ketlenme, 60 protokolden sadece 2 protokolda görülmekte, diğer tüm protokollerde ruhsal denge bozulmakta veya patolojik ketlenme görülmektedir. Yine de, niteliksel analize göre, kız çocukları dürtüselliği denetlemede erkek çocuklardan daha üst düzeydedirler (Tablo 3 ve 4: 11/30 kız; 3/30 erkek). Bu bulguya dayanarak, kız çocuklar için ödipal sorunsalın daha yapılandırıcı olduğu düşünülebilir.

Tablo 3: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim (30 erkek, 6-7 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
6 yaş	1	0	13	1	1
7 yaş	0	2	9	4	2
Toplam	1	2	22	5	3

Tablo 4: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim (30 kız, 6-7 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
6 yaş	6	0	8	0	6
7 yaş	5	0	6	4	5
Toplam	11	0	14	4	11

Dürtüsel denetim açısından kız ve erkek çocukları arasında bu farklılık –kız çocuklarının lehine- istatistiksel olarak da doğrulanmıştır (Tablo: 5; Fisher’s Kesin Olasılık Testi, $\chi^2 = 5,96$ ve $p < .05$).

Tablo 5: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim. 6-7 yaş kız ve erkek çocukların karşılaştırılması

Cinsiyet	Dürtüs. Denet. Pos N	Dürtüs. Denet. Neg %	Dürtüs. Denet. Neg N	Dürtüs. Denet. Neg %	Toplam	%	Ki-Kare değeri	P değeri
Kız	20	33,3	10	16,7	30	50	5,963	.015*
Erkek	27	45	3	5	30	50		
Toplam	47	78,3	13	21,7	60	100		

* $p < .05$

Bunun yanı sıra, saldırganlık ve kastrasyon kaygısının ifadesi de kız çocuklarda, erkek çocuklara oranla daha düşük düzeydedir. Erkek çocuklar, II ve III. kartlarda, daha yüksek oranda “kan” ve yaralanma, saldırıya uğrama gibi temalar görülmektedir: kastrasyon sorunsalı, erkek çocuklarda daha fazla kaygı yaratmaktadır.

5.1.1.2. – CAT testi sonuçları (6-7 yaş)

60 çocuğun protokolünde, dürtüsellliği tetikleyebilecek 2, 3 ve 7. kartlara verilen yanıtlar incelenmiştir. Bu yanıtların değerlendirmesi sonucu ortaya çıkan ve en baskın olarak gözlenen öğeler şunlardır:

- **Erkekler, hiçbir çatışmanın ortaya konmadığı, oldukça kısıtlı hikayeler anlatmaktadır.** Bunun tersine **kızlar, ruhsal çatışmayı işlemede daha başarılıdır.** Bu bulgu, Denis’nin (2001) dikkat çektiği, kız çocuklarda düşlemlerin çeşitliliğinden kaynaklanan bir ruhsal işleme zenginliği

hipotezini destekler niteliktedir. Denis'nin görüşüne göre kız çocuğun geçtiği süreçler – kastrasyonun inkarı, penis beklentisi, bu beklentinin bir çocuk arzusuna yer değiştirmesi gibi– çok çeşitli ruhsal yaşantılar, ona ruhsal işlemede bir avantaj sağlamaktadır.

- **2. Kartta, ödipal üçgen neredeyse hiçbir zaman kurulamamakta**, kartta ip çekişen 3 ayı olmasına rağmen, ilişkiler bu üçgen içinde ifade edilmemektedir. Yine de kızların, bu üçgeni erkeklerden daha yüksek oranda ifade ettikleri söylenebilir. Ayıları anonimleştirme, diğer bir deyişle onların rollerini tanımlamadan –anne, baba vb olarak- kişilikseleştirme çok yaygındır ki bu, henüz ikincil özdeşimlerin yapılamadığını göstermektedir. İktidarın baba ayıya atfedilmesi gerekirken, sayıca en fazla olan takıma atfedildiği görülmektedir. Hem erkek hem de kızlarda, “düşme” teması çok sık ortaya çıkmakta, en sık düşen de karttaki küçük ayı olmaktadır. Bu düşme teması, henüz **aşılammış yoğun kastrasyon endişesi** veya latans döneminin ilk evresinde **Benliğin henüz yeterince güçlü olmayışı**, zayıflığı ile açıklanabilir.
- **3. Kartta**, aslan ya çok yaşlıdır ya da fareyi öldürmektedir. Aslanın, özellikle erkek çocukların protokollerinde, zalimleştiği görülmektedir; aslana – aslan güçlü olarak algılandığında- ölümcül nitelikte fallik bir güç atfetmeyen sadece 2 erkek olmuştur. Ancak protokollerin çoğunluğunda, fare ya hiç görülmemektedir ya da çatışma işlenememektedir. Aslanın çoğu zaman yaşlı hale getirilmesi ve çatışmadan kaçınma – ki bu kızlar için de söz konusudur – tümgüçlü olarak algılanan fallik güç ile karşılaşma korkusuna dayanmakta, savunmalar bu şekilde aslanı “yaşlandırmakta” veya kaçınmaya başvurmaktadır. Benliğin, bu iktidar imgesiyle aktif bir şekilde başetmek için henüz çok zayıf olduğu görülmektedir.
- Erkek çocuklarda yoğun tasarımları tetikleyen kart **7. Kart** olmuştur. Bu karta, bir kaplan maymuna saldırmaktadır. Bu karta verilen yanıtlar incelendiğinde, erkek çocukların oldukça **sadist içeriği olan ve ölümcül nitelik taşıyan ilişki yanıtları** verdikleri görülmüştür. Saldırganlığın ölçüsü yüksektir. Dikkat çeken başka bir nokta, **kız çocukların hikayelerine**

saldırgan bir ilişkiyi dahil etme zorluklarıdır. Rorschach testinin II. Kartında olduğu gibi kızlar, saldırganlığı dahil etmeme veya iptal etmek adına, çeşitli savunma düzeneklerini devreye sokmaktadır.

- İncelenen 60 protokolde, latans dönemine özgü olarak kabul edilen savunma düzeneklerinden karşıt tepki oluşturma, iptal etme, yalıtma gibi düzeneklerin varlığı, deneklerin sadece üçte birinde görülmektedir.

6 ve 7 yaşlar, dürtüsel denetim açısından karşılaştırıldığında, bir farklılık görülmemektedir. Dürtüsel denetim vakaların üçte biri için söz konusudur ki, bu düşük bir orandır. Diğer bir bulgu, CAT testinde dürtülerin, Rorschach testine oranla, daha iyi denetim altına alındığıdır (Tablo 6 ve 7).

Tablo 6: CAT testinde Dürtüsel Denetim (30 kız, 6-7 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/ Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
6 yaş	7	1	6	1	8
7 yaş	3	1	8	3	4
Toplam	10	2	14	4	12

Tablo 7: CAT testinde Dürtüsel Denetim (30 erkek, 6-7 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/ Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
6 yaş	1	2	10	2	3
7 yaş	6	1	4	4	7
Toplam	7	3	14	6	10

5.1.1.3. – Vaka Örnekleri

6-7 yaş grubunda çocukların projektif testlerde tepki biçimlerini göstermek için bazı vaka örnekleri sunulacaktır. Analizi sunulan vakalar testlerdeki bu yaşa özgü bazı işleme biçimlerini gösterme amaçlı olup, bu vakaların psikopatolojik değerlendirmeleri yapılmayacaktır.

Daha önce belirtilen ve dürtüsel tepkileri tetikleyen II, III, IV ve VI. Kartlardan başka, VIII, IX ve X. Kartlar da incelenecektir. Bu kartlar her ne kadar – klasik olarak -regresif hareketlere yöneltse ve duygulanımsal tepkileri tetiklese de, bazı öznelere dürtüsel hareketlerin ifade bulmasını kolaylaştıran kartlardır.

Rorschach testinde, II. ve III. kartlarda, insan veya hayvan ilişki tasarımlarından kaçınma çok sık gözlemlenmektedir. İlişki tasarımları, 30 erkek çocukta sadece 4 kişi tarafından verilmiş, bunların iki tanesinde de dürtüsel uyarılım çok fazla düzeydedir. **Semih**'in protokolü (**erkek, 6 yaş 11 ay**), ödipal düşlemsel baskının neden olduğu ruhsal denge kaybını iyi ortaya koyan bir örnektir:

II. Kart:

- 10' *Bu ölü bir eşeğe benziyor. (Anket: Burası yüzü, burası oturduğu yeri. Alt kırmızı D: Ölü insanın kalbini almışlar, ölmüş.)*

III. Kart:

- Bir bakayım... Bu bir tane gelin ve damata benziyor. Damadın papyonu çıkmış.

IV. Kart:

- Bu çizgi filmde ve bilgisayar oyununda olan bir şeye benzemiş, bir canavara benzemiş (burası kuyruğu.)

VI. Kart:

- Bir tank füzesi

VIII. Kart:

- Haritaya benzedi

IX. Kart:

- V Büyük bir fare gibi bir korkuluğa benzemiş.

X. Kart:

- V Bu bir adam olmuş, bunlar hayvanlar saldırıyorlar.

Görüldüğü gibi II. kartta kırmızı renk ve beyazlık, bedensel bir kırılma yaşantısına neden olmakta, bu yaşantı simgesel değil, son derece somut bir biçimde ifade edilmektedir (“*bu ölü bir eşeğe benziyor*”...). Bir sonraki kartta, cinselleştirilmiş ödipal tasarım (“*gelin ve damat*”) oldukça saydam olsa da, çiğ olmaktan uzaktır (K +). Yine de ödipal düşleme çok yakın duran bu yanıt, ödipal nesnelerden vazgeçme zorluğuna bağlı olan, ikincil bastırmada zorluğa işaret etmektedir. VI. Kartta “*tank füzesi*” yanıtı saldırgan dürtünün simgesidir ancak F-aldığından (gerçek algı ile uyuşmadığından) uyumu bozmaktadır. Pastel kartlarda **Semih**, uyarılımlı uzak tutmak için, ilk başta kartla arasına algısal ve zamansal bir mesafe koymayı denemektedir: “*haritaya benzedi*”. Ancak regresif hareketleri tetikleyen pastel kartlarla birlikte, protokolün sonunda uyum tamamen bozulmaktadır: tehditkar anne imgesine dönüşün ruhsal uyum ve dengeyi bozduğu söylenebilir. Bu vaka, latans dönemi çocuğu için narsistik dayanakların önemini ortaya koymaktadır; naristik temeller yeterince güçlü olmadığında, çocuk önemli bir temelden yoksun kalmaktadır.

Sonuç olarak **Semih**’in protokolüne bakıldığında, saydam ödipal senaryonun yıkıma gönderme yapan kastrasyon endişesini tetiklediği görülmektedir (*hayvanların saldırdığı adam; ölü eşek*). Bilince çok yakın olan bu ödipal düşlem, zaten yeterince sağlam olmayan iç/dış sınırları daha fazla kırılğanlaştırmaktadır. Bu kırılğanlık, protokolde görülen kontaminasyon eğilimleriyle kendini göstermektedir: *tank füzesi; adam haline gelen fare gibi korkuluk*.

CAT testinde ise Semih, II. karttaki çocuk-ebeveynler üçgen ilişkisinden ve özdeşimsel boyuttan açıkça kaçınmaktadır:

“*kurtla ayı kim daha güçlüymüş diye ip çekişiyor. (?) bu düşmüş, ikisi çekişiyor. Ayı kazanmış (soldaki ayı). (?) Birbirlerinin birşeyi değiller, tek olan uzakta yaşıyor, yabancılar.*”

Resimdeki üç ayı aynı cinsten olmasına rağmen, Semih bu benzerliği tanımayı reddetmektedir. Karttaki figürleri arasındaki bağı tanımayı reddetmek, cinsiyet ve nesil farklılığını dikkate almamak, yapılandırıcı olmayan ödipal çatışma ile ilgilidir.

7. kart ruhsal uyumu daha da fazla tehdit etmiş, iç ve dış sınırlar kırılganlaşarak, rollerin iç içe girmesi söz konusu olmuştur:

“ Bu bir kaplanın evi, maymunun da evi. Kaplan git burdan demiş, o da hayır demiş, gitmiş onu yemeğe, o da korkmuş (?) kaplan maymunu yemeğe korkmuş”.

Görüldüğü gibi, kimin korktuğu ile ilgili bir karışıklık ortaya çıkmakta, roller iç içe geçmektedir. **Semih** ile yapılan görüşme, projektif testlerin aksine, psikopatolojik bir boyut sergilememektedir ancak anne imgesi ile halen oldukça “sıcak” bir yakınlaşma dikkat çekmektedir: “Annemle birlikte çalışıyoruz ve dans ediyoruz...”. **Semih** halen ödevlerini annesi ile yapmakta ve kitap uzun olduğunda okumayı sevmemektedir. Büyüyünce polis olmak istemektedir. Semih’in bu arzusunun, dürtülerini dizginlemek ile ilgili bir ihtiyaca işaret edebileceği düşünülmüştür.

Protokoller ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde, Rorschach testinin II. ve III. kartlarının genelde çocuklar için bir zorluk yarattığı, kırmızı ve siyah rengin tetiklediği saldırgan ilişki tasarımları ile baş etmenin oldukça güç olduğu görülmektedir. **Saldırganlık veya saldırıya uğrama korkusu**, bu kartlarla birlikte, ortaya çıkmaktadır. Protokollerin yarısında, II ve III. kartlarda “kan” “ateş” “depem” gibi yanıtlar gözlenmektedir. Bu dürtüsel hareketleri sonraki kartlarda denetim altına alma, 6-7 yaş çocuğu için kolay olmasa da, yine de çocuklarda yeniden düzeni sağlama yetisinin mevcut olduğu gözlenmektedir. Bu grupta, klinik gruplarda gördüğümüz patolojik protokollerden farklı olarak, iç/dış, ben/öteki arasındaki sınırlar belirgindir ve Semih’in protokolünde gözlenen sınırlarda kırılganlaşma durumu, grubun büyük çoğunluğunda ortaya çıkmamaktadır. Şamil vakası, sınırların sağlamlığını göstermesi açısından, iyi bir örnektir:

Şamil, erkek, 6 yaş:

II. Kart:

- *Ateş kan var.*

III. Kart:

- *İskelet. Canavarın ayakları.*

IV. Kart:

- *Aslan. Alt kısmı roket. (Aslan roketin üstüne oturmuş uçmak için. Uzaya gidecek)*

VI. Kart:

- *Kaplan (çünkü dört ayağı var)*

VIII. Kart:

- *Uçak (savaş uçağı, yanlardan ateş ediyor)*

IX. Kart:

- *Burda uçak (sihirli bir uçak, başından ateş ediyor)*

X. Kart:

- *Örümcek (Ban)*

- *Kelebek (F-)*

- *Bir çiçek (F+)*

Görüldüğü gibi, protokolde denetim çabaları mevcuttur ancak savunmalar bu denetimi sağlamakta yetersiz kalmaktadır. Tüm güçlülük düşleminin hala süregeldiği fark edilmektedir (“*aslan roketin üstüne oturmuş, uzaya gidecek*”; “*sihirli uçak*”). Yine de düşlemsel baskının iç ve dış sınırları kırılmaştırmadığı görülmektedir. Benzer durum, diğer çocukların çoğunluğu için geçerlidir: düşlemsel baskı fazlasıyla mevcut olsa da, iç/dış sınırları sağlamlığını korumaktadır.

CAT testinde, 2. Kartın gizil içeriğinin etkisinin uyumda bozulma yarattığı görülmektedir. 2. Kart, saldırgan ve/veya libidinal bağlamda anne-baba-çocuk üçgen ilişkilerine gönderme yapan bir karttır:

“Kurtlar ip çekiştirme oynuyorlar. Bir tanesi düşmüş, yavru ayı. Yer çökmüş. Tek olan ayı da düşmüş. (?) Akrabaları oluyor. Bu kadar.”

Tür yanlış tanınmıştır ancak yine de **Şamil**’in nesil farklılığına gönderme yapabildiği görülmektedir ki bu, kimlik ve özdeşimsel sürecin ilk koşuludur. Ancak, ebeveyn imgeleriyle özdeşim kurmada zorluk gözlenmektedir: “... akrabaları oluyor...”. Bunun yanı sıra hikayede düşme teması ortaya çıkmaktadır ki, bu temaya diğer protokollerde de çok sık rastlanmaktadır. Düşme temasının, ödipal çatışma sonrası ruhsal yapının kırılganlaşması sonucu ortaya çıktığı düşünülmektedir. Vazgeçiş ve yenilginin getirdiği bir Benlik zayıflamasını işaret edebileceği gibi, aşırı uyarılımı henüz kontrol edememekten kaynaklanan ve yine Benliğin henüz yeterince güçlü olmayışı ile ilgili olabilir.

Latans döneminin ilk evresinde ruhsal aygıtın dengesi henüz **kırılgan** olsa da, yitirilen dengeyi yeniden bulma yetisinin de mevcut olduğu görülmektedir:

Göksel, erkek, 7 yaş:

II. Kart:

- Bir insan yüzü görüyorum, korkmuş gözüküyor (böyle ağzını açmış, korkmuş gibi gözlerini açmış)

III. Kart:

- İki tane insan görüyorum, sepeti taşıyorlar, sepetin üstünde kurdele var.

VI. Kart:

- Bir tane kedi görüyorum, şurasına kurdele takmış (G F+ A)

VIII. Kart:

- *Vücudumuzdan bir organı görüyorum... karnımıza benziyor. (pembe D) (çünkü yuvarlak olduğu için)*

IX. Kart:

- *İki tane ejderha görüyorum, süpürge gibi şeyin üstüne çıkmışlar (D kan- (A))*

X. Kart:

- *Bir tane kral görüyorum (mavi D) (D F- H)*

- *İki tane de yengeç (D F+ A)*

III. kartta edilgen (pasif) bir konumdan (*“bir insan yüzü görüyorum, korkmuş”*) aktif bir konuma geçiş (*“iki tane insan görüyorum, sepeti taşıyorlar”*) görülmektedir. Bu geçiş, kastrasyon endişesini işleme yetisini, hatta - sonradan bozulsada - yüceltme düzeneği göstermektedir. Sarnoff’un (1971) söylediği gibi latans döneminin bu ilk evresinde, dış bir olay dürtüleri uyandırdığında, savunma düzenekleri kolaylıkla işlevselliğini yitirmektedir.

CAT testinin 3. Kartına **Göksel**’in verdiği yanıt, ödipal çatışmanın bilince yakınlığı ve bastırmanın başarısızlığını ortaya koymaktadır:

“Bir tane aslan kral varmış, çok yaşlanmış, sonra ölmüş, öldükten sonra kral oğlu olmuş.”

Lugassy’nin (1998) belirttiği gibi, latans döneminin bu ilk evresinde, eğer çevreden bir uyarılma gelirse, ödipal arzuların yeniden su yüzüne çıkma tehlikesi çok büyüktür. Projektif testlerde kartların gizil içeriği, henüz iyi yerleşmemiş savunmaları zayıflatmakta ve ödipal düşlemler yeniden su yüzüne çıkmaktadır.

Bazı az sayıda protokollerde gözlenen başka bir işleyiş biçimi ise, dürtüsel hareketlerden ve kastrasyon endişesinden sürekli bir kaçınmadır. Böyle durumlarda, ketlenme anlık değil geneldir; düşlemsel fakirlik görülür ve sadece latansa bağlı olmayan patolojik nitelikte bir ketlenme söz konusudur. **Aley**’in protokolü buna bir örnek olarak gösterilebilir:

II. Kart:

- *Kedi kafası*

III. Kart:

- *İnek kafası*

IV. Kart: Red

VI. Kart:

- *Bir ayı*

VIII. Kart:

- *Ördek*

IX. Kart:

- *Burun (bir hayvanın, boğanın)*

X. Kart:

- *Dil (bir hayvanın, su aygırı)*

Bu düşlemsel fakirlik ve ödipal çatışmayı işleme zorluğu, daha eski bir narsistik kırılganlığı işaret eder niteliktedir. Düşünce süreçleri fakir ve yetersiz olup, simgesel çalışmaya izin vermemektedir.

CAT testine bakıldığında:

2. Kart: *İp çekiyorlar*

3. Kart: *Aslan koltukta oturuyor, yaşlanmış, fare bakıyor. O kadar.*

7. Kart: *Aslan maymunu yakalıyor. Aslan atlıyor, maymun savaşıyor.*

Rorschach testinden daha iyi bir düzeyde de olsa, düşlemsel fakirliğin CAT testinde de devam ettiği görülmektedir; kaçınmaya ve ketlenmeye gönderme yapan EI işleme biçimlerinin testte baskın olduğu gözlemlenmektedir: anonimleştirme, nedeni belirtilmeyen çatışmalar, sırdanlaştırma.

Sonuç olarak, latans döneminin ilk evresinde olan **6-7 yaş çocuklarının, özellikle erkekler olmak üzere, dürtüsel denetimde zorluk** yaşadığı tespit edilmiştir. Protokoller psikanalitik açıdan değerlendirildiğinde, bastırma sürecinin yürürlükte de olsa da henüz tamamlanmadığı görülmektedir. Araştırmanın bu bulguları, latans döneminin başındaki çocuğun ruhsal kırılganlığının altını çizen birçok yazarı doğrulamaktadır (Becker, 1974; Bornstein, 1951, Denis, 2001a).

Dikkat çeken önemli bir gözlem, erkek çocuklarda Üstbenlik yapılanmasının daha zalim oluşudur. Anna Freud'un da altını çizdiği üzere, bu ilk evrede Üstbenlik giderek yerleşirken, çocuğun başvurduğu temel savunmalardan biri saldırganla özdeşim düzeneğidir. Bu düzeneğe dayanarak, çocuk kastrasyon endişesi ile başetmeye çalışmaktadır. Cinsiyetler arası farklılığa bakıldığında, kızlarda saldırgan tasarımlardan yoğun bir kaçınma söz konusuysen, erkekler ilişki tasarımlarından kaçınmaktadır. Erkek çocuklarda, ilişki tasarımlarının ya çok cinselleştirildiği, ya da diğer uçta ilişkisel tasarımlardan tamamen kaçınıldığı görülmektedir. Erkeklerin ödipal çatışmanın daha yakınında bir yerde durdukları, kızların ise ikincil özdeşimlere daha çabuk geçebildikleri gözlenmiştir. Bu konuya, özdeşimlerin incelendiği ikinci hipotez sonuçlarını tartışırken, daha ayrıntılı olarak değinilecektir.

İki projektif test karşılaştırıldığında, CAT testinde denetimin, Rorschach testine göre daha iyi başarıldığı görülmektedir. Bu durum, hem kız hem de erkek çocuklar için geçerlidir. CAT testi figürlerden oluştuğu için, büyük ihtimalle algısal bir destek sağlamakta, hayvan figürleri de çocuğun çatışmayı kendisinden uzaklaştırmasına yardım ederek, bu figürlerle oyun oynamayı yani düşlemsel faaliyeti kolaylaştırmaktadır.

5.1.2. – Latans Döneminin İkinci Evresine (9-10 yaş) ait sonuçlar

5.1.2.1. - Rorschach testi sonuçları (9-10 yaş)

9-10 yaş çocuklarına ait 60 test niceliksel olarak değerlendirildiğinde, ortalama yanıt sayısının birinci evreyle neredeyse aynı kaldığı görülmektedir (R = 18). Diğer taraftan, detay yanıtlarında anlamlı bir artış görülmektedir: ilk evrede % 3.71 olan Dd yüzdesi, ikinci evrede % 6'ya yükselmektedir. Protokoller ayrıntılı olarak incelendiğinde, Dd yüzdesindeki bu artışın, savunma düzeneklerinin yeterli derecede engel olamadığı kaygıları denetim altına alma çabası ile bağlantılı olup, yapılanmış ve özümsemiş bir bilişsel süreçle ilgili değildir.

Bilişsel işleyiş özelliklerine bakıldığında, gerçekliğe uyum ilk evredeki çocuklara göre, daha üst düzeydedir (Tablo 8). Rorschach değişkenleri incelendiğinde, F%, F+%, genişletilmiş F+% ve banal yanıtlarda istatistiksel olarak anlamlı bir artış gözlenmektedir. Bu bulgular ilk bakışta, özellikle F+ yanıtlarının artışından hareketle, zihinsel ve çevreye sosyal uyumda artışın işaretleridir. Zaten bu çocukların bilişsel anlamda başarılı çocuklar olduğu, okul başarılarından bilinmektedir. Protokollerin içerik analizi neye işaret ederse etsin, çocukların bilişsel uyumunu sekteye uğratmadığı böylece desteklenmektedir.

Tablo 8: Rorschach değişkenlerinin 1.Grup (6-7 yaş) ve 2. Grup (9-10 yaş) karşılaştırmaları

Değişken	Grup	N	Ortalama	SS	t-test /Mann-Whitney U	P değeri
Ban	Grup 1	60	2,09	1,20	-4,342	.0001**
	Grup 2	60	3,06	1,21		
F %	Grup 1	60	65,56	16,23	-2,317	.022*
	Grup 2	60	72,35	15,99		
F+ %	Grup 1	60	54,54	14,97	-6,936	.0001**
	Grup 2	60	73,63	15,29		
F+ geniş. %	Grup 1	60	60,84	17,19	-5,901	.0001**
	Grup 2	60	77,45	13,50		
Dd%	Grup 1	60	3,71	6,83	-2,58	.010*
	Grup 2	60	6,00	6,69		

*p<0.05, **p<0.001

TRI ortalaması'nın 3.6 k/1.7 C olduğu gözlenmektedir. Hareket yanıtları, özellikle de insan hareketleri, ilk evreye göre yükselme göstermektedir. Diğer bir

gözlem, özellikle saf renk yanıtlarındaki (C) düşüş nedeniyle, renk yanıtları oranındaki azalmadır. Sonuç olarak, niceliksel değerlendirme, bu evrede beklenen bir uyumu işaret etmekte ve latans dönemine özgü olan ikincil süreçlerin baskınlığını göstermektedir. N. Rausch'un, 1981'de sunduğu "normatif" modeli destekleyen bu bulgular, niteliksel değerlendirmede aynı yönde gitmeyecek ve niceliksel değerlendirmenin işaret ettiği bu uyum tablosu ve latans "idealinden" tamamen ayrışacaktır. Buradan çıkarılacak sonuç, içerik analizinde gözlenen ve birazdan ayrıntısıyla açıklanacak dürtüsel hareketlerin şiddetine rağmen, çocukların bilişsel ve sosyal uyumu bozulmamaktadır.

Cinsiyet karşılaştırması yapıldığında ortaya çıkan tek farklılık kinestezi yanıtlarında görülmüştür. Bu hesaplama yapılırken sadece doğru algılanan kinestezi yanıtları (K+ ve kan+) yanıtları dikkate alınmış, bozuk yanıtlar bu hesaplara dahil edilmemiştir. Buna göre, 9-10 yaşındaki kızlar, bu yaştaki erkeklere göre, daha fazla iyi kalitede kinestezi yanıtları vermektedirler (Tablo 9). Aynı sonuç, latans döneminin ilk evresindeki kızlar için de geçerlidir.

Tablo 9: Rorschach değişkenleri açısından 9-10 yaş kız ve erkek çocukların karşılaştırılması

Değişken	Grup	N	Ortalama	SS	Mann Whitney U	p değeri
(K+) + (kan+)	Kızlar	30	2,53	2,08	-2,319	.020*
	Erkekler	30	1,46	1,54		

*p<.05

Kinestezi yanıtları, tasarımların zenginliğine ve ruhsal çatışmanın iyi işlendiğine işaret eden hareket yanıtlarıdır. Diğer taraftan, yalnızca hareket yani projektif boyutu dahil eden yanıtlar değil, aynı zamanda ilişki kinestezileri de kız çocuklarında daha yüksek oranda görülmektedir. İki cinsiyet arasındaki bu farklılaşma, **kız çocuklarının nesne ilişkilerine daha fazla yatırım yaptıklarına ve ikincil özdeşimleri daha iyi özümlediklerine** işaret etmektedir. Hatırlanacağı gibi benzer bir sonuç, latans döneminin ilk evresinde de ortaya çıkmıştı. Bu konu ile ilgili olarak R. Diatkine'e geri dönersek (1967), yazarın işaret ettiği üzere, erkek çocuk

için penisin varlığı yetişkinler karşısındaki kendi kastrasyonunu inkar etmeye yararken, kız çocuk bu ayrıcalıktan mahrumdur. Bu mahrumiyetten ötürü kız çocukta penis beklentisi, babadan çocuk sahibi olma arzusu, baştan çıkartma gibi birçok ruhsal işleme biçimleri belirir. Tüm bunlar, kız çocuğun ödipal dönemde nesne değiştirmesi de göz önüne alınırsa, nesneye yönelik işleme biçimleri olduğundan, ilişkiye yatırımın yüksek oluşu daha anlaşılır olmaktadır.

Niteliksel değerlendirme sonuçları (Tablo 14 ve 15), niceliksel değerlendirme sonuçları (F%, F+ %) ile birlikte, **dürtüsel denetimin latans döneminin ikinci evresinde, ilk evresine göre, daha yüksek düzeyde olduğuna** işaret etmektedir. İki grup arasındaki bu farklılık, istatistiksel olarak da anlamlıdır.

Tablo 10: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim (60 çocuk, 6-7 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/ Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
Erkekler	1	2	22	5	3
Kızlar	11	0	14	4	11
Toplam	12	2	36	9	14

Tablo 11: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim (60 çocuk, 9-10 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/ Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
Erkekler	6	6	14	4	12
Kızlar	14	6	8	2	20
Toplam	20	12	22	6	32

Tablo 12: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim. 1. Grup (6-7 yaş) ile 2. Grup (9-10 yaş) arasında karşılaştırma

Grup	Dürt. Denetim Pos N	Dürt. Denetim Pos %	Dürt. Denetim Neg N	Dürt. Denetim Neg %	Toplam	%	SS	Ki-kare değeri	p değeri
Grup I	14	11,6	46	38,3	60	50	1	11,422	.001*
Grup II	32	26,7	28	23,3	60	50			
Toplam	46	38,3	74	61,6	120	100			

***p<.05**

Latans döneminin ikinci evresinde, birinci evreye göre daha iyi bir dürtüsel denetim, niteliksel analizle de doğrulansa da, bu ikinci evrede birincil ve ikincil

süreçlerin uyumluluğu halen istenilir düzeyde değildir. Düşlemsel dünyanın tamamen kısıtlanmadığı veya taşkınlıkla sonuçlanmadığı protokoller, 9-10 yaş çocuklarının sadece yarısı için söz konusudur. Üstelik, birincil ve süreçlerin denge içinde bulunduğu protokollerin büyük çoğunluğu kız çocuklarına aittir. Deneklerin diğer yarısında gözlenen durum, dengesiz ruhsal hareketlerin gözlemlendiği, henüz uyumsuz bir ruhsal işleyiştir. Savunmalar yetersiz kalmakta, dürtüsel taşkınlık özellikle erkek çocuklarda yaygın olarak görülmektedir. Bazen de yalıtım düzeneği o derece işlevsel olmaktadır ki, imgesel dünyanın ifade bulmasını tamamen engellemektedir. Dolayısıyla, latans döneminin ikinci evresinde, Rorschach testinde N. Rausch de Trautenberg'in 1981'de tarif ettiği, ikincil süreçlerin düşlemsel dünyaya baskın geldiği, **ideal şekilde uyumlu ve tüm latans çocuklarında grup özelliği olarak gözlenen, ortak bir işleyişe rastlanmamıştır.**

Protokoller ayrıntılı bir biçimde incelendiğinde, hayvan veya insan ilişkileri içinde dürtüsellüğün işlenmesi, 9-10 yaş çocukları için bir zorluk yaratmaktadır. Ancak bu zorluğun nasıl yaşandığı, kız ve erkek çocukları için farklılık göstermektedir.

Erkekler, latansın ilk evresine göre daha fazla insan ilişkisi yanıtı vermektedir ancak erkek çocukların yalnızca üçte biri dürtüsellüğün taşmadan işlendiği ilişki tasarımları verebilmektedir. Protokollerin geri kalanı –iki veya üç prepsikotik vakayı dışarıda tutmak kaydıyla- ya çok dürtüsel bir ruhsal işleyişi ya da **bastırma değil baskılama'nın hizmetinde olan bir ketlenmeyi** işaret etmektedir. Baskılamada dürtüsel tepkiler II veya III. kartta baskılanır, kastrasyon endişesi ruhsal işleme çalışmasına izin vermez: II. Kart: “insan yüzü”, “böbrek”. Dürtüsel hareketler sonradan taşkın bir şekilde boşalma uğrarlar; simgesel yanıtlar değil, “kan”, “ateş” gibi taşkın ifade biçimleri görülür.

Birçok protokolde görülen ketlenmenin yanı sıra, bu döneme özgü savunmalar olan karşıt tepki oluşturma, yalıtım gibi savunmalara da rastlanmaktadır. Ancak bunlar oldukça katı yapıda olup, gerilemeye ve ruhsal bir işleme izin vermemektedir. Berke'nin Rorschach protokolü bu duruma iyi bir örnektir:

Berke, erkek, 9 yaşı 9 ay:

II. Kart:

- Arkadaş (çünkü elleri var. İkisi arkadaş)

III. Kart:

- 12' V Konuşuyorlar (ikisi)

IV. Kart:

- V Canavar

VI. Kart:

- V > V Heykel

VII. Kart:

- Kuzu

VIII. Kart:

- Dağa çıkmak isteyen iki hayvan

IX. Kart:

- İki fil

- İki baykuş

- İki gergedan

X. Kart:

- İki su aygırı

- İki yengeç

- *Dört yaprak*

- *İki deniz anası*

II. Kartta, kartın gizil içeriği ile tetiklenen kastrasyon endişesi karşıt tepki oluşumuna neden olmakta (“arkadaş”) ve Berke önce ikili ilişkiden kaçınmaktadır. II ve III. kartların yanı sıra, pastel kartlarda da renkten kaçınıldığı görülmektedir. Bu protokolde duygulanımların ifadesi çok kısıtlanmıştır; tasarımlar arasında ve tasarımlarla duygulanımlar arasında yalıtım gözlenmektedir. Karşıt tepki oluşturma gibi savunmaların ağırlığı, anonimleştirmeyi de kullanarak, önce nesne ile yaklaşmayı kolaylaştırmakta (“konuşuyorlar”) ancak sonrasında savunma sistemi dürtüsel hareketlerin ifade bulmasını keskin bir biçimde engellemektedir (“heykel”). Pastel kartlarda, gerçekliğe aşırı başvuru göze çarpmakta, Berke biçim yanıtları ile dürtüsel malzemeyi denetleme yoluna gitmektedir (iki baykuş, iki su aygırı, iki yengeç...). Bu yanıtlar, yoğun şekilde bastırılan düşlemsel dünyayı maskeleyen yanıtlardır. Sonuç olarak, bu protokolde olduğu gibi diğer birçok protokolde, birincil süreçler ile ikincil süreçler dengesinin yaratıcı bir oyuna izin vermediği söylenebilir.

Erkek çocuklarda, II ve III. kartlarda, yaralı veya saldırıya uğrayan bir beden imgesi sık olarak yansıtılmaktadır. Yaygın olarak gözlenen diğer bir durum, kastrasyon endişesi karşısında şiddetli bir savunma ihtiyacıdır. II. kart gibi dürtüsel harekeyleri tetikleyen bir karta çok sık verilen “kelebek” yanıtı, bunun bir kanıtıdır: yoğun kastrasyon endişesi dürtüleri işlemeye ve simgesel tasarımlara izin vermemektedir. Saldırganlığın kendine döndürülmesi ve edilgen konuma çok sık rastlanıldığından, latansın ikinci evresindeki bu çocukların büyük çoğunluğu için, saldırganlığın bir ilişki tasarımına yüklenemediği ve kendine döndürüldüğü söylenebilir. Kastrasyon endişesi çoğunluka negatif Ödip’e gerilemeye yol açmaktadır:

Alperen, erkek, 10,2 yaş:

II. Kart:

İnsan yüzü

III. Kart:

- *İki adam yemek yapıyor*

IV. Kart:

- *Canavar*

- *Hayvan, dinazor olabilir*

VI. Kart:

- *İsmi unuttum hani hayvanların bir şeyini çıkarırlar. Postunu mu pestilini mi? Pestil herhalde.*

IX. Kart:

- *(Şok) Bir kılıcı (Dbl) koruyan kap*

Görüldüğü gibi, kastrasyon endişesini uyandıran II. kartta önce bu endişeden kaçınmak için bir yaslanma hareketi (“insan yüzü”), daha sonra da biseksüel konumu veya simgesel olarak kadınsı olan konumu benimseme söz konusu olmaktadır: “iki adam yemek yapıyor”. Erkeksi özdeşimi muhafaza etmek, kastrasyon endişesi nedeniyle, zor olmaktadır. Cezalandırıcı kastrasyon düşlemi “*hani hayvanların bir şeyini çıkarırlar. Postunu mu pestilini mi?*” yanıtı ile ortaya çıkmakta ve hemen bunun arkasından **Alperen** yine fallus’u tehdit etmeyen, koruyan çocuksu-kadınsı bir özdeşimi benimsemektedir: “*bir kılıcı koruyan kap*”

Cezalandırıcı kastrasyon tasarımlarının erkek çocuk protokollerinde yaygınlığı, erkek çocuğun “bir çocuk dövülüyor” düşlemini (Freud, 1919) hatırlatmaktadır. Bu makalede Freud, erkek çocuğun baba tarafından dövülme düşleminden bahsetmektedir. Bu düşlem, baba tarafından sevmeye ve onun penisini içeri almak için babanın “içeri girişini” düşlemlemeye tekabül eder. Erkeksi özdeşim

için önce bu penisi içeri almak gerekmektedir. Babanın erkeksiliği, bu yolla içselleştirilir ve erkek çocuk ancak bu yolla “babası gibi” olur. Dövülmek, düşlemsel olarak, yasak genital ilişki için bir ceza yerine de geçer ve suçluluk ile erotizmin bir bileşenine dönüşür. Freud, sadizmi mazoşizme dönüştürenin suçluluk duygusu olduğunu belirtmiştir. J. Y. Chagnon’un* (2002) altını çizdiği gibi, mazoşist düşlem latans döneminde o kadar yaygın görülür ki, adeta bir kural gibidir. Bu konuya, Üstbenliği incelerken, yeniden döneceğiz.

Kız çocuk protokollerine bakıldığında, öncelikle erkeklerden daha *az sayıda* dürtüsel tasarım vermedikleri görülmektedir. Ancak kızların farklılığı, bu tasarımların daha çok insan ve hayvan ilişki tasarımları veya simgesel biçim yanıtları yoluyla verilmesidir. Erkek çocuklar dürtüsel tasarımları ifade ettiğinde, bunlar daha doğrudan hatta çiğ nitelikte olabilmektedir. **Kız çocukları, uyumlu bir dürtüsel denetim konusunda, erkek çocuklardan daha başarılıdır** (Tablo 13 ve 14). Bu bulgu, istatistiksel olarak da doğrulanmaktadır (Tablo 15):

Tablo 13: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim (30 erkek, 9-10 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/ Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
9-10 yaş	6	6	14	4	12

Tablo 14: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim (30 kız, 9-10 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/ Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
9-10 yaş	14	6	8	2	20

Tablo 15: Rorschach testinde Dürtüsel Denetim. 9-10 yaş kız ve erkek çocukları arasında karşılaştırma

Cinsiyet	Dürtüs. Den. Pos N	%	Dürtüs. Den.Neg N	%	Toplam %	Ki-kare değeri	p değeri
Kızlar	10	16,7	20	33,3	30 50	4,286	.038*
Erkekler	18	30	12	20	30 50		

* Bu konuya dikkatimizi çeken Prof. J. Y. Chagnon’a teşekkür ederiz.

Toplam	28	46,7	32	53,3	60	100	
---------------	----	------	----	------	----	-----	--

***p<.05**

Dürtüleri işleme konusunda, kızlar ve erkekler arasındaki farklılığı gösteren örnekler olarak aşağıdakiler sayılabilir:

Erkekler: II. Kart: “ölü eşek”; kırmızı kısım: “duvarı delen bir şey”; **III. Kart:** “sineğin yüzü, dişleri dışarı fırlamış”; **VI. Kart:** “böceğin bir kısmı zehirlenmiş, yaralı”

Kızlar: II. Kart: “vahşi hayvan”, “el çarpışan iki kişi”; **III. Kart:** kırmızı kısım: “yengeci bir ipe asmışlar”; **VI. Kart:** “tilki postu, yere serilmiş”

Bu örneklerden yola çıkarak, birinci evrede olduğu gibi, latans döneminin ikinci evresindeki erkek çocukların da Üstbenlik yapılanmalarının, kız çocuklara göre daha “zalim” yapıda olduğu söylenebilir.

Kızların ilişki yanıtları incelendiğinde, bunların sıklıkla nötr ve dürtüsel uyarılımdan uzak ilişkiler olduğu görülmektedir: **III. Kart:** “iki kişi birbirine bakıyor”; “iki insan oturuyor”.

Erkek çocuklar ilişki yanıtlarından, daha önce belirtildiği gibi, sıklıkla kaçınmakta veya kadınsı/edilgen konumu benimsemektedirler. Bunun dışındakilerin aktif ve erotik tasarımlar verdikleri görülmektedir. Erkek çocukların birincil süreçlere geçirgenliği daha yüksek düzeydedir: **III. Kart:** “iki kişi evleniyor”, “iki insan ateşten tencereyi alıyorlar”.

5.1.2.2. TAT testi sonuçları ve Vaka örnekleri

9-10 yaş çocuklarına ait 60 protokol incelenmiştir. Bu inceleme için, dürtüsel hareketlere gönderme yapan 4, 6 BM, 8 BM, 6 GF, 9 GF ve 10. Kartlar seçilmiş, bu kartlara verilen yanıtlar değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Bu değerlendirmeyi

yaparken, kartlara verilen tepkileri dikkate alınarak, her deneğin ruhsal işleyiş biçimi, kontrol (C), Ketlenme (I), Uyumun bozulması/Taşkınlık (D) ve Patolojik Ketlenme (IP) olarak kodlanmıştır. Tüm niteliksel değerlendirmeler, protokollerin bu sınıflamalara göre dağılımını gösteren ve çalışmamızda sunulan tablolardan hareketle yapılmıştır. Daha sonra bu niteliksel değerlendirmeler, farklılıkların anlamlığını tespit etmek için, istatistiksel analize de tabi tutulmuştur.

TAT testini yorumlarken, söylemin iki katmanı da, hem yapısal özelliği (nasıl söylendiği), hem de içeriği (ne söylendiği) dikkate alınmıştır. Vaka örnekleri, değerlendirmeleri daha iyi açıklama amacıyla, bu bölümün içine dahil edilmiştir.

Niteliksel değerlendirme sonucunda, ruhsal çatışmaların uyumlu bir şekilde işlenebilmesi için gerekli olan bastırma savunma düzeneğinin, TAT testinde yeterince işlevsel olmadığı tespit edilmiştir. Hatta, TAT testindeki dürtüsel denetim oranı, Rorschach testinden daha aşağıdadır (Tablo 16). TAT testi, ödipal senaryoların daha açıkça resmedildiği bir test olduğundan, ödipal düşlemleri de daha fazla tetikler. Bundan dolayıdır ki, dürtüsel tasarımların ne derece bastırılabilildiğini sınamak için iyi bir ölçüm aracıdır. Araştırmamızdaki deneklerin yarısında - klasik olarak bu dönemden beklenen - birincil süreçler ile ikinci süreçler arasında bir denge durumu ortaya çıkmadığından, **bastırmanın yetersizliği** açıkça ortadadır.

Tablo 16: TAT testinde Dürtüsel Denetim (60 çocuk, 9-10 yaş)

	Kontrol	Ketlenme	Bozulma/Taşkınlık	Patolojik ketlenme	Denetim (kontrol + ketlenme)
Erkekler	7	1	19	3	8
Kızlar	15	6	7	2	21
Toplam	22	7	26	5	29

Dikkat çeken önemli bir bulgu, **birincil süreçler üzerinde yeterince denetimi olmayanların aslında erkekler olmasıdır**. İlk evre ile karşılaştırıldığında,

ikinci evrede dürtü denetiminde bir artış görülse de, bu ilerlemeyi daha çok kızların gösterdiği gözlenmektedir. Diğer bir deyişle, **dürtüselliği denetim oranlarının latans döneminin ikinci evresinde daha üst düzeyde çıkmasının kaynağı kız çocuklarıdır**. Nitekim, 6-7 yaşındaki erkek çocukların tematik testleri ile 9-10 yaşındakilerin arasında bir karşılaştırma yapıldığında, dürtü denetiminde bir ilerleme görülmemektedir. TAT testinde, kız ve erkek çocukları arasında gözlenen bu farklılık, istatistiksel olarak da doğrulanmaktadır:

Tablo 17: TAT testinde Dürtüsel Denetim. Kız ve erkek çocukların karşılaştırılması (9-10 yaş)

Cinsiyet	Dürtüs.Denet. Pos N	Dürtüs.Denet. Pos %	Dürtüs.Denet. Neg N	Dürtüs.Denet. Neg %	Toplam	%	SS	Ki-kare değeri	P değeri
Kızlar	21	35	9	15	30	50	1	11,279	.001*
Erkekler	8	14	22	36	30	50			
Toplam	29	49	31	51	60	100			

***p<.01**

Erkek çocukların çoğunluğu, biraz önce bahsedildiği gibi, ruhsal süreçlerinde bir denge sağlayamamaktadır. Bu protokoller incelendiğinde, TAT testinde iki temel işleyiş görülmektedir: **gevşek ve kısıtlanmış işleyiş biçimleri**. Kısıtlanmış işleyiş biçiminde, hiçbir çatışma ifade bulamamaktadır. Bu çocukların bazılarındaki katı Üstbenlik yapılanması, dürtüsel hareketlerin ödipal bağlamda ifade bulmasına engel olurken, bazıları için de birincil ve ikincil narsistik örgütlenme nesne ile hiçbir çatışmaya izin vermemektedir. Zira, nesne ile olası bir çatışma, öznenin ruhsal sürekliliğinin garantisi olan birincil nesnenin kaybına neden olma tehlikesi taşımaktadır. Bununla birlikte, bu tür **kısıtlanmış protokollerin sayısı azdır**. Çoğunluk olarak bu grupta, **çocukların içsel bir çatışmayı hikayelerinde ifade edebildikleri görülmektedir**; ketlenme ortaya çıksa bile kalıcı ve sürekli olmamaktadır. Çocukların büyük bir çoğunluğunda, bir TAT kartında kısıtlanmış ve fakir bir işleme sonrasında, ketlenme ortadan kalkmakta, ilerleyen kartlarda çocuk zengin bir hikaye verebilmektedir. Diğer işleyiş biçimine gelirsek, bazı çocuklar da, özellikle erkekler, birincil süreçlerin daha sık ortaya çıktığı gevşek (labil) hikayeler anlatmaktadır. **Erotizasyonun görüldüğü gevşek hikayeler anlatma, erkek**

çocuklarda daha fazla görülmektedir; kızlar arasında sadece 3 kişinin aşırı cinselleştirilmiş hikayeler anlattıkları gözlenmiştir.

Erkek çocukların protokollerin çoğunda, yukarıda da altını çizdiğimiz gibi, düşlemsel bir taşkınlık görülmektedir. Bu taşkınlık, sınırlarda kırılmalık söz konusu olmadan yaşanmaktadır. **Düşlemsel taşkınlık**, bastırmanın yeterince işlevsel olmadığını göstermektedir. Dikkatimizi çeken diğer bir nokta, ilk başta dürtüsel dünya dengede olup, hiçbir taşkınlığa rastlanmazken, sonradan, kartların gizil içeriğinin baskısıyla, savunmalar zayıflamakta ve birincil süreçlerin denetiminde zayıflama meydana gelmektedir. TAT testinde birincil süreçlerin uyum bozucu etkisi, **E2-3** ve **E4-1** işlemlerinin ortaya çıkışıyla kendini göstermektedir:

E2-3: Yoğun tasarımların ve/veya duygulanımların ifade edilmesi - Cinsel veya saldırgan temaya bağlı çığ ifadeler

E4-1: Söz diziminde (syntaxe) bozukluk

Aşağıda, birincil süreçlerinin uyumu nasıl bozduğuna örnek olarak, bir olgu sunulmaktadır:

Poyraz, erkek, 9 yaş 6 ay:

4. Kart: *Bir gün bir kadın kuaföre gitmiş, oradan çıkarken eski sevgilisini hatırlamış ama çok fakir diye ondan ayrıldığı için, onu görünce hemen dışarı çıkmış, o adam çok zengin olduğu için bir daha onunla konuşmamış, adam kadınla.*

6 BM: *Annesi oğlunu çok merak etmiş, oğlu annesini aramış, 1 hafta sonra geliyor demiş ama annesini kandırmış, kapının önündeymiş, zile basmış, anne çok korkmuş, kim acaba diye kapıyı açmış, oğlunu görmüş ve çok mutlu olmuş, sonra annesiyle kavga etmişler, oğlu yine Amerika'ya geri dönmüş.*

7 BM: *Bir gün patronu ile bir adam proje hazırlıyormuş. Bu projede patron adama sormuş, “ne yapabiliriz?” demiş, adam “uçan araba yapabiliriz” demiş.*

Patron “nasıl yapabiliriz?” demiş. Adam da “arabayı Çinlilerden önce yaparsak daha çabuk daha pahalıya satabiliriz” demiş ve işçiler hemen yapmaya başlamış. Sonuçta uçan araba olmuş ve dünyanın her yerine satmışlar.

8 BM: *Burada bir çocuk hasta olan insanı hastaneye götürüyor. Doktorlar o adamı iyileştirirken, arkasından bir adam doktorun kafasına vuruyor, doktor bayılıyor. Adam bıçağı alıp hasta adamı öldürüyor. Çocuk da çok ksinirleniyor ve öldüren adamın kafasına tencere fırlatıyor. O adamı öldürdüğü için öldüren adamı öldürüyor (çok kekeliyor).*

10. Kart: *Bir adam bir gün annesinin yanına gidiyor, annesi onu öpüyor, çocuk da annesini öpüyor. Sonra o akşam annesinin hasta olduğunu bilmiyordu adam, annesi hastalanıp öldü, çocuk da çok üzüldü, bana söyleseydi yardım edebilirdim dedi. Ama annesinin üzülmelerini istemiyordu. Sonra oğlu annesini çok özleyor bir süre sonra ve kendini öldürüyor ve annesinin yanına gitmiş oluyor (çok kekeliyor).*

Protokole bakıldığında, önce düşük sonra giderek şiddetlenen bir denge bozulmasının 4. Karttan itibaren başladığı söylenebilir: “*oradan çıkarken eski sevgilisini hatırlamış ama çok fakir diye ondan ayrıldığı için, onu görünce hemen dışarı çıkmış*”. Bu hikayede, fark edildiği gibi, sevgiliyi içeride hatırlamak ile görmek arasında bir tutarsızlık göze çarpmaktadır. Yine de çatışma işlenebilmekte ve libidinal ile saldırgan dürtü arasında bir bağ kurulabilmektedir. Bu bağ, ilişkide ikircikliliğe (ambivalence) gönderme yaptığından, olumludur. 6. Kartta, nesil farkı tanınmaktadır. Yine aynı kartta, üçüncüye dair bir tasarım görülmesi de, saldırganlık ile şefkate dair duygulanımlar arasındaki bağ muhafaza edilmektedir. Bunun yanı sıra, ödipal nesneden uzaklaşma teması (“*oğlu yine Amerika’ya geri dönmüş*”) dürtüsel denetimin yapılabildiğini göstermektedir. 7 BM kartında, baba-oğul yaklaşmasına dair bir hikaye anlatılmış ve oğulun tümgüçlü düşlemine rağmen (uçan bir araba üretmek) bir denge hala korunabilmiştir; baba figürü bu tümgüçlü düşleme ortak olsa da, hikayede bir bozulma yoktur. Babayı öldürme düşlemini tetikleyen ve ikincil süreçlerin dengesizliğine (kekeleme) neden olan, 8 BM kartı olmuştur; bu kartta önemli olan şiddetin ölçüsüdür. Saldırgan düşlem Benlik

tarafından yeterince denetlenememiş, şiddet düşlemi çok yüksek dozda ifade bulmuştur: “o adamı öldürdüğü için öldüren adamı öldürüyor”. 10. Kartta ise, anne-oğul yakınlaşmasının hikayede ifade edilmesiyle, altta yatan enestüel düşlem açıkça ortaya çıkmıştır. Üstbenlik zalimdir, enestüel yakınlaşmanın cezası ölümdür (“sonra oğlu annesini çok özlüyor bir süre sonra ve kendini öldürüyor ve annesinin yanına gitmiş oluyor”).

Poyraz’ın Rorschach testine bakıldığında, dürtüsel denetimin önce başarılı olduğu fark edilir:

II. Kart:

- İki tane maymun, ellerini çarpıştırmış, şapkaları kafasından fırlamış

III. Kart:

- İki tane insan kafası. Kızlar (kırmızı üst D) aşağı düşüyor buradan (kekeliyor)

- El

- Ve topuklu ayakkabı

- Papyon

Bu iki karttan sonra hiçbir hareket veya renk yanıtı vermeyen Poyraz, bu kartları takiben “cümle” bile kurmamıştır. II ve III. kartların tetiklediği dürtüsel çatışmadan kaçınmak için, gerçekliğe başvurma yolunu seçtiği görülür:

IV. Kart:

- Dev

- Kol

- Dağ

- Aslan

VI. Kart:

- *Ayıcık*
- *Kertenkele*
- *Ağaç*
- *Dal*
- *Anten*

X. Kart:

- *Geyik*
- *Boynuz*
- *Aslan*
- *Yarasa*
- *Kurbağa*
- *Palmiye ağacı*
- *Yaprak*

Poyraz’la yapılan görüşme ise, dürtüsel denetimde zorluk anlamında, TAT’nin ortaya koyduğu bu güçlük hakkında hiçbir işaret vermemektedir. Poyraz, ödevlerini kendi yapmakta ve bundan zevk almaktadır. Okumayı sevmektedir ve boş zamanlarında arkadaşlarıyla oynadığını söylemektedir. Bununla birlikte, görüşmenin sonunda, “sana göre en büyük sorunun ne?” diye sordüğümüzda, “sınavlarda soruyu hep yanlış okuyorum” diyerek, daha önce söyledikleriyle bir miktar çelişen bir yanıt verir. Bu yanıt, iyi bastırılmayan ödipal düşlemlerin yol açtığı bir uyarılım halini ve Poyraz’ın bunlarla başetmede güçlüğüne işaret edebilir. Poyraz, büyüyünce polis

olmak istediğini söylediğinde, belki de dürtü kontrolüne dair bir arzusunu ifade etmektedir.

Sonuç olarak, 9-10 yaş çocuklarının yarısı için dürtüsel uyarılımı denetleme çabaları yeterli gelmemekte, savunmalar zayıf kalmaktadır. Bununla birlikte, bazı protokollerde, bu çabalar da ortaya çıkmamakta ve taşkınlık testlerin başından sonuna dek devam etmektedir. Bastırmanın hatta baskılamanın hiçbir izine rastlanılmadığı bu protokollerde, düşlem tamamen saydam bir durumdadır. Enes'in TAT protokolü bu durumu örnekleyen bir olgudur:

Enes, erkek, 10 yaş 4 ay:

4. Kart: Bir adam geziyormuş, çarşıya gitmiş, orada bir şeyler alacakmış, bir kadına rastlamış, “benimle evlenir misin?”. Kadın tamam demiş ama sonra adamı öldürmeye kalkmış, adam kadını terk etmek istemiş, kadın özür dilerim demiş. Adam da onu terk etmiş.

6 BM: Bir tane adam varmış adam dışarı çıkmış. Dışarıdan birini öldürmüş, hapse girmiş, 2 yıl yatmış sonra çıkmış, evine gitmiş. Annesine gitmiş. Annesi çocuğunu dövmüş, “sen neden birini öldürdün” diye çocuğuna küsmüş. Çocuk “küsmeye, küsmeye” demiş. Kadın da “öldürmeseydin bana ne” demiş küsmüş, pencereden dışarı bakmış.

8 BM: Bir tane adam varmış, adamın da oğlu varmış, adam trafik kazası geçirmiş, oğlu da üzülmüş. Adam ölmüş, çocuk da “benim babama otopsi yapın” demiş. Doktor da yapmış.

10. Kart: Bir tane kadın varmış, kadın bir adam görmüş, onu beğenmiş, onunla evlenmek istemiş, evlenmiş. Kadın kötü bir şey yapmış, adam onu boşamış. Sonra karısını özlemiş. Kadın Almanya'ya gitmiş. Adam aramış onu bir evde bulmuş. Sevinmiş tekrar evlenmiş.

Görüldüğü gibi, erotik nitelikteki dürtüsel hareket, bir kadın ve ona arkasını dönen bir erkek çiftinin resmedildiği 4. Kartta, hiç tereddütsüz hemen ortaya çıkmaktadır. Saldırgan dürtü ile libidinal dürtünün birleştirilmesi mümkün

olmamakta, ya “evlenmek” ya da “öldürmek” gibi bir formül ortaya konmaktadır. 6 BM ve 8 BM kartlarındaki işleme biçimleri birbirine paraleldir; 8 BM kartında bu defa, saldırgan hareket ve babayı öldürme düşlemi hemen, aniden ifade edilmektedir. Bastırmanın işlevsel olmadığı ve anne figürünün kapsayıcı olmaktan uzak olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra, 10. Kartta da dürtüsel hareket hemen öne çıkmakta ve özdeşimlerin değişkenliği gözlenmektedir.

Rorschach testinde ise, tam tersine, saldırganlığı işlemekten önce kaçınma söz konusudur:

II. Kart:

- *Bu bir insanın çenesinden doğru bakma bir kafa (Gbl). Başka yok.*

III. Kart:

- *Bu iki tane insan, bir de insanın kafası (şu insanın gözü, saçları (üst krm. D), burnu (orta D), ağız alt kısmı)*

IV. Kart:

- *Bu bir insan*

VI. Kart:

- *Bir yanardağdan (alt D) kaçan bir kuş, ejderha (üst D)*

VII. Kart:

- *Bu bir insan kafası. Şunlar gözleri (ortada Dd)*

VIII. Kart:

- *Ormanı yiyen canavar (üst D ve orta D). Şu kırmızılar orman (yan D). Şu üstteki şey de canavar. Şunlar elleri, şu ağız, şu gözleri, şu da uzakta olan kuyruğu (Dd) bu kadar.*

IX. Kart:

- İki tane saçları olan insan (G). Şu kafası, şunlar ateş yanıyor (trn D), saçları yanıyor.

X. Kart:

- İki insanın (pembe D) üstüne doğru giden örümcekler (mavi D)

Fallik imge ile ilk karşılaşmayı nötr hale getirme çabası “bu bir insan” yanıtı ile fark edilmekte ancak VI. Karttaki simgesel fallik imgenin **Enes** için ne kadar tehditkar olduğu “*bir yanardağdan kaçan bir kuş*” yanıtıyla ortaya çıkmaktadır. Sonrasında, bu kaygıyla başedebilmek için saldırganla özdeşim düzeneği devreye girmekte ve kuş “ejderha”ya dönüşmektedir. VIII, IX ve X. Kartlarda yoğun bir düşlemsel taşkınlık gözlenmekte ve sado-mazoşist nitelikte düşlem tasarımları ortaya çıkmaktadır (“*saçları yanıyor*”). Bu taşkınlık, bastırmanın hatta baskılamanın işlevsel olmadığını göstermektedir. Persekütif nitelikte endişelerin yükü, aşırı fallik bir kendilik tasarımı oluşturma ihtiyacı doğurmaktadır.

Enes, II. kartı en az tercih ettiği kart olarak seçmiş ve şöyle demiştir: “çünkü insan ağzını açıyor. Midem bulanıyor ağzını açınca. Çenesi kırmızı, gözleri kırmızı, şeytan gibi, hoşlanmıyorum”. Daha sonra bu kartı “baba kartı” olarak seçen **Enes**, bunun nedeni olarak “baba sinirli olur, sinirli olunca gözleri kızarır. Bunun da gözleri kırmızı, bağırır çağırır, bu da açmış ağzını” demiştir.

Öğretmeni Enes’in derslerinin iyi olduğunu söylemektedir. O da Poyraz gibi, okumayı sevmekte, ödevlerini yalnız yapmaktadır. Ailesi ile ilgili sorular sorulduğunda ise, annesinin ve babasının onu dövdüklerini ve bunun en önemli sorunu olduğunu söylemiştir...

Denis (2001) latans döneminin “holding (tutma)” işlevinden bahseder. Yazara göre, bu işlevin oluşabilmesi için ebeveynlerin tutum ve tepkileri esastır. Bu tutumlar, latans çocuğunun bu dönemdeki yeni ruhsal düzenlemelerini kolaylaştırabilir veya bunu zora sokabilir. Denis’ye göre bu dönemde farklı işleyiş biçimleri mevcut olabilir. Bir tanesi nevrotik nitelikte olandır ve dürtüleri tasarımlar

yoluyla işlenebilir. Patolojik olan diğer biçimde ise, travmatik deneyimler ön plandadır. Bu durumda imgeler, uyarılım ve baskılama ön plandadır. Ne bastırma ne de baskılama işlevsel olmadığına ise, ruhsal bir uyarılım ortaya çıktığında çocuk bir taşkınlık yaşar. Diatkine'in tanımladığı ve Denis'nin aktardığı (2005) üzere, bu bir "prepsikotik" işleyiştir.

C. Arbisio-Lesourd, P. Denis et J.Y.Chagnon'un belirttiği gibi, **latans dönemi sessiz olmaktan çok uzak görünmektedir**. C olarak kodladığımız, iyi denetim sağlanan protokollerde bile, TAT kartları karşısında uyanan uyarılımın yoğunluğu yanıtlara yansımaktadır. Braunschweig ve Fain'in (1971) ifade ettiği gibi, **libidinal dürtünün cinsellikten arındırılması asla tam olarak ulaşılamayan, kırılgan bir durumdur**.

Emir'in protokolü bu kırılganlığı çok iyi gösteren bir örnektir. Yine de, esnek savunma sisteminin uyarılımı denetlerken, diğer taraftan ona « oyun oynama » olanağını da tanıdığı fark edilmektedir :

Emir, 10 yaş, TAT

4. Kart : *Karı koca. Ayrılmak istiyor adam ama kadın ayrılmak istemiyor (?) Kadın adama bir şey söylemeye çalışıyor.*

6 BM : *Zengin iki kişi, birisini kaybetmişler, üzülüyorlar (?) Çocukları, dedeleri, babaları olabilir.*

7 BM : *Yaşlı adam, baba, öteki çocuğu. Baba bir şey yapmasını söylüyor çocuğa (?) Evlenmesini veya evlenmemesini söylüyor.*

8 BM : *Kadının savaşta yaralanan eşini ameliyat ediyorlar. İyileşecek.*

10. Kart : *Baba çocuğunu kaybetmiş, biri çocuğu geri getirmiş, seviniyor. Sarılıyor çocuğuna.*

Emir'in protokolünün Ödipin « ateşini » göstermesi açısından örnek teşkil ettiği düşünülmüştür. **6 BM** kartında, nesil farkı tanınmamış ve « çocukları olabilir »

yanıtı, ilişkilerin yeterince cinsellikten uzaklaştırılmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, hikayede baba imgesine gönderme yapması (« *babaları olabilir* »), ödipal yapılanmaya yakın bir ruhsal işleyişi işaret etmektedir. **7 BM** kartında, nesil farkı hemen tanınarak, baba yasağına gönderme yapılmıştır. **Emir**'i **8 BM** kartında kadınsı konuma getirenin (« *kadının eşini ameliyat ediyorlar* »), ödipal düşlemlerin neden olduğu suçluluk duygusu olduğu düşünülmüştür. Aynı suçluluk, baba karşısında edilgen ve cinselleştirilmiş bir konuma geriletmektedir : « *baba çocuğunu kaybetmiş, biri çocuğu geri getirmiş, seviniyor. Sarılıyor çocuğuna* ».

Emir, Rorschach testinin III. Kartına « iki insan evleniyorlar » yanıtını vermiştir. Fark edildiği gibi, ödipal düşlem bilince çok yakın olmakla birlikte iyi simgeselleştirilmektedir. Baba imgesine yönelik saldırganlık da iyi kontrol edilmektedir : « *...ameliyat ediyorlar. İyileşecek* ».

Araştırma sonuçları, idealize edilen bir latansın ketlenme ve nötralizasyon çerçevesinden tamamen çıkmak gerektiğini işaret etmektedir. Bu nitelikte bir ketlenme, TAT testinde, sadece bir protokolde gözlenmiş olup, diğer üç vakada gözlenen ketlenme durumu depresyon, prepsikoz gibi patolojik vakalarda gözlenen düşlemsel fakirliğe gönderme yapmaktadır yani latans dönemine özgü olarak kabul edilen dürtüsel ketlenme ile ilgili değildir.

TAT kartlarına verilen yanıtların içerik analizine göre, 4. Karttaki kadın-erkek çiftine tüm erkek çocukları hemen bir aşk ilişkisi atfetmekte ve oldukça dramatize edilen hikayeler vermektedirler. Yaşlı bir kadın ve genç bir erkeğin görüldüğü ve nesil farkının çok fazla belirgin olduğu 6 BM kartında ise, **9-10 yaş erkek çocuklarının üçte biri ya nesil farkını belirtmemekte, ya da anne-oğul yakınlaşmasını aşırı cinselleştirmektedir**. Latans döneminde « normal » çocuklar tarafından nesne ilişkilerinin cinsellikten arındırıldığını ifade etmek, bu değerlendirmelere göre imkansız hale gelmektedir. Bu sonuçlar göz önüne alındığında, « **ideal** » bir latans yoktur, **dürtüsellik etkinliğini devam ettirmektedir**. Aslında, ideal olan adlandırılması gereken durum, dürtüsellliği denetim altına alabilme olmalıdır. Bazı çocuklarda, uyarılım durumu ruhsal aygıtta büyük bir dengesizlik yaratmamakta, çocuk önce bu uyarılımı dışsallaştırırsa da,

hemen arkasından, Benlik ruhsal dengeyi yeniden sağlayabilmektedir. **Volkan'ın (10 yaş 2 ay)** protokolü, bu denetime iyi bir örnektir :

6 BM : *Bir gün iki tane evli çift varmış. Bunlar sürekli tartışıyorlarmış. Bir gün tartışırken, kadın boşanma davası açmak istemiş ve adamla konuşmamış, adam buna çok üzülüp eşinden özür dilememiş ve eşi kabul etmemiş.*

7 BM : *Bir gün çok önceden babayla oğul ayrılmış. Çocuk babasını görmeyi çok istiyormuş. Bir gün çocuk işe giderken bir komşusunu görmüş, komşu da babasının en yakın arkadaşıymış. Çocuk komşusuna sormuş, « baba oğul nerde olduğunu biliyor musun ? » diye. Adam cevap vermiş. Sonra çocuk hemen babasının yanına gitmiş ve babasını bulmuş.*

8 BM : *Bir gün bir adam hastalanmış, oğulları bu adamı dünyanın en iyi doktoruna götürmüşler. Bu doktor babasına ameliyat yapmış, çok güzel geçmiş ve çocuklar da babasını alıp ülkesine dönmüşler.*

Anne-oğul ilişkisine gönderme yapan 6 BM kartında, enestüel nitelikte ödipal düşlemin bozucu etkisi, kendini nesil farkını algılamama ve dürtüsel uyarılımin ikincil süreçlerin uyumunu bozmasıyla göstermektedir : « iki tane evli çift » sözünün söz diziminde bir bozulma meydana gelmiştir. 7 BM'de baba ile şefkat bağlamındaki yakınlaşma, ruhsal biseksüaliteye işaret ettiği gibi, yaşanan suçluluk duygusuna ve aynı zamanda « iyi » bir baba imgesine yaslanabilme'ye gönderme yapmaktadır. 8 BM kartında yaralı baba imgesi tamir edilebilmektedir : baba ölmez, iyileşir. Buradan hareketle, aşk ve nefret duygularının birleştirilebildiği ve Volkan için ödipal sorunsalın yapılandırıcı işlevini gördüğü söylenebilir. Uyarılım hali, 6 BM kartı ile çok fazla tetiklense de, bu uyarılım hali denetim haline alınabilmiştir.

Bununla birlikte, bazı çocuklarda, tetiklenmiş bu uyarılım hali aşılammakta ve ruhsal dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Böyle bir durumda, saldırganlık ile şefkat duyguları arasında bağlantı sağlanamaz ve bunlar birbirinden ayırır :

Berke, 9 yaş 9 ay :

6 BM : Bir adam ile annesi çok mutluymuş. Bir gün bu adam biriyle evlenmiş (kart elinden düşüyor). Bu **adam annesini çok sevdiği için evleneceği kişiyi kıskanmış**. Bir gün adam isteyken, kadın annesini öldürmeye kalkmış. O sırada kocası eve dönmüştü. Onu gördüğü zaman annesinin önüne geçti, evli olduğu kişi élinde silahla adamı vurdu ve evden kaçtı. Annesi çok üzgündü, hemen bir telefon alıp ambulansı aradı. Ambülansın içindeyken adam kansızlıktan öldü ve annesi çok üzüldü. O da kalp krizinden öldü.

7 BM : Bir baba ve oğul hiç anlaşıyorlarmış. Babası çocuğu çok seviyormuş. O babasını hiç de sevmiyormuş. Birgün babası bir kadınla evlenmiş. Çocuğun kanı kadına ısınmış. Ama kadın çok kötüymüş. Sonra kadınla adam ayrılmış. **Çocuk annesini seçmiş**. Baba buna çok üzülmüş. Annesi çocuğu sevmediğinden öldürmüş. Kocasının mirası ona kalsın diye. Sonra kadının kocası kadından herşeyini almış. Polise götürmüş. Polis onu hapse atmış, adam da tek başına kalmış. Çok üzülmüş, üzüntüden ölmüş.

8 BM : Çocuk ve babası. Babası hastaymış. Çocuk ona yardım etmek için okulu bitiriyormuş. Çocuk sonra hastanede çalışmaya başlamış. « Size babamı getirebilir miyim ? » demiş. Doktorlar demiş ki « hasta mı ? ». « Evet » demiş. Bir gün çocuk babasını getirmiş, doktorlar sahteymiş, çocuğun **babasını öldürmüşler**. **Çocuk çok üzülmüş, baba işten ayrılmış**. Babası öldüğü için artık arkadaşları onunla dalga geçiyormuş. Çocuk polis olmuş, sahte doktorları yakalatmış. Çocuk o doktorları öldürmüş ve intikamını almış. Sonra kendini öldürmüş.

Babayı öldürme arzusu, ödipal bağlamın ötesinde, çok daha yoğun şiddette bir düşleme gönderme yapmaktadır. Yoğun tasarımlar, rollerin iç içe geçmesine neden olmaktadır (« ...çocuğun **babasını öldürmüşler**. Çocuk çok üzülmüş, **baba işten ayrılmış**... »). Bu cümlede çocuk ve baba iç içe geçmekte, işten ayrılan çocuk olması gerekirken, ölen baba olmaktadır. Çok yüksek miktardaki saldırgan dürtünün şiddeti uyumu bozmaktadır. Dürtülerin ayrışması söz konusudur ki, bu genital dönem öncesine ait yoğun tasarım ve duygulanımlarla bağlantılıdır. Erkek çocuk protokollerinin **yarısında**, 8 BM kartında, **ölüm ve yıkım** temalarının hüküm sürdüğü gözlenmiştir. Baş edilemeyen şiddetteki saldırgan dürtü, bazı erkek

çocuklarda sonradan kontrol altına alınabilse de, yine de erkek çocukların ebeveyn imgeleri, özellikle de **baba imgesi karşısında, saldırgan dürtü ile başetme zorluğu** olduğu görülmektedir. Araştırmamızda, ideal latansa ilişkin, klasik olarak sözü edilen « **nötr ilişki tasarımları** » gözlenmemiştir.

9-10 yaş kız çocuk protokollerine bakıldığında ise, öncelikle, dürtüsel denetim konusunda Rorschach testi ile TAT testi arasında bir farklılık tespit edilmemiştir. Hikayelerde, söz dizimi her zaman uyumlu ve düzenlidir. **6-7 yaş kız çocukları ile karşılaştırıldığında, 9-10 yaştakilerin hem tematik testlerde, hem de Rorschach testinde daha iyi bir dürtüsel denetim gösterdikleri bulunmuştur** (Dürtüsel denetim : 6-7 yaş grubunda 12/30 ; 9-10 yaş grubunda 20/30). Tematik testlerle ilgili olarak, bu farklılığın anlamlılığını tespit için istatistiksel değerlendirme yapılmamıştır. Bunun nedeni, iki gruba farklı testler uygulanmış olmasıdır. Genel uygulamaya bağlı kalarak, 6-7 yaş çocuklarına CAT, 9-10 yaş çocuklarına TAT uygulanmıştır.

Kısıtlanmanın hakim olduğu ve erkeklerde çok az rastlanan protokoller, kız çocuklarda daha fazla görülmektedir (30 kişide, 1 erkek çocuğa karşı 6 kız). 4. Kartta, kızların üçte biri libidinal hikayeler vermemektedir, hatta erkek çocukların tam tersine, çift ilişkisi cinsellikten tamamen arındırılmaktadır :

Mine, kız, 10 yaş :

4. Kart : *Hiçbir şey anlamadım (?) Bir erkek ve bir kadın. Başka bir şey diyemiyorum.*

Hazal, kız, 10 yaş 9 ay :

4. Kart : *İki kişi tartışıyor gibi (?) Önemli bir şey hakkında (?) Sonunda hayat normale dönüyor.*

Önemli bir nokta, birçok ketlenmiş protokolde, önce tasarım ve duygulanımlar üzerinde aşırı bir savunmacı süreç baskı kursa da, sonrasında çatışmanın işlenebilmesidir. **Mine ve Hazalın** protokolleri ile devam edelim :

Mine, 10 yaş :

6 GF : *Adam kadına birşey söylüyor, kadın şaşırılmış, üzgün (?) belki ona « sen kal, ben giderim » diyor.*

Görüldüğü gibi, 4. Karttaki ketlenmeden sonra **Mine**, bastırılanın geri dönüşünü gösteren ve bir arzu ilişkisini ima eden bir hikaye anlatmayı başarmıştır.

Hazal, 10 yaş 9 ay :

6 GF : *İki kişi, birinin değişik bir tipi var (?) Ağzında piposu var, ondan biraz alkolik gözüküyor. Kadın sevmedi onu (?) Sonunda onu rahat bırakıyor.*

Hazal, arzu ilişkisini olumsuzlama yoluyla, uyarılım yaratan tasarımı kendinden uzak tutmaya çalışmaktadır (...kadın sevmedi onu...). Ancak yine de libidinal nitelikte bir ilişkiyi ima etmeyi başarmaktadır. Kız çocukların çoğunluğunda gözlenen, 6 GF kartındaki erkeksi imge ile karşılaşmada, « şaşırılmış kadın » gibi bir çift arasındaki libidinal ilişkiyi « ima eden » ancak yine de mesafe koyan yanıtlar verebilmeleridir. Arzu-yasak arasındaki çatışmaya gönderme yapan bu nitelikte yanıtlar, oldukça üst düzey yanıtlardır. Kızlarda, saydam nitelikte veya erotizasyona uğrayan libidinal ilişki tasarımları ise 30 protokolün sadece 5 tanesinde görülmektedir. Bunlarda bile yasağa gönderme vardır :

Merve, kız, 10 yaş :

6 GF : *Adam kadını kandırmış galiba. Belki buluşabilirler bu akşam. Ama kadın istemiyor. Kadının babası kızabilir. Bu kadar. Kadın eve giriyor.*

İki kadın arasındaki rekabete, yani anne-kız rekabetine gönderme yapan 9 GF kartında, kızların çoğunluğu, karttaki kadın figürü ile rekabet içeren veya saldırgan ilişkilerden kaçınmaktadır. İlk plandaki kadın figür, rekabet nesnesi olarak değil, destek nesnesi olarak hikayelerde ortaya çıkmaktadır. Rekabetten kaçma, muhtemelen şefkat veren anne imgesi ile bağları muhafaza etmeye yaramaktadır.

Anne figürü ile çatışmanın ve onun muhtemel kaybını göze almanın, ancak erinlik ve onun getireceği yeni ruhsal düzenlemelerin sonucunda ortaya çıkacağı düşünülmektedir. Şimdilik, rekabetten kaçınma ve uyumluluk hali baskındır :

Zühre, 10 yaş 3 ay :

9 GF : *Kızlar okula gidiyor, biri önde diğeri arkada.*

Derin, çatışmayı ancak bir üçüncü (dadı) üzerinden verebilmektedir :

Derin, 9 yaş 8 ay :

9 GF : *Cansel adında çok yaramaz bir kız varmış. Daha okula başlamamış, bu yüzden evde ona birisinin bakması لازمmış. Bakıcısı varmış ama kız çok yaramaz olduğu için hepsini kaçırtıyormuş. Bir gün bir bakıcı gelmiş, çok iyi kalpliymiş, kızı idare etmiş çünkü çok yaramazmış. Daha sonra kızı dışarı çıkartmış ama kız kaçmış çünkü bakıcıyı sevmiyormuş. Sonra kadın onu yakalayıp annesine durumu anlatmış. Kız sonra çok uysal biri olmuş.*

Derin her ne kadar hikayenin sonunda karşıt tepki oluşturma yoluyla anne figürüne uyum gösterse de, ödipal çatışmadan bir üçgen içinde bahsedebilmektedir (...bakıcıyı sevmiyormuş...).

Kız çocuk protokollerin çoğunda, yer değiştirme, simgeleştirme ve dürtüsel çatışmadan taşkınlık yaşamadan bahsedebilme gibi yetilere rastlanmaktadır. Esnek savunma düzeneklerinin latans dönemiyle birlikte devreye girişi, erkek çocuklardan daha uyumlu bir işleyiş göstermelerini sağlamaktadır. Bununla birlikte, çatışmanın uyum içinde işlenebilmesi tüm protokole yayılmamakta, ancak bazı kartlarda mümkün olmaktadır. Bu anlamda tam bir uyumluluk hali ve ideal bir işleyişten yine de söz edilemez.

Kızların protokollerinde dürtüsel taşkınlığın yaşanmayışı, nesne ilişkilerinin cinsellikten arındırılması anlamına gelmemektedir. Uyarılım tümünden ortadan kalkmış değildir ; ilişki tasarımlarının çatışmadan arındırılması sistematik bir biçimde meydana gelmemektedir. Gevşek (labile), yoğun duygulanımların ve aşırı

dramatikleştirilen ödipal çatışmaların ifade edildiği protokoller de mevcuttur ancak bunlar az sayıdadır (5/30). Ody'nin (1991) « latans üstü » olarak adlandırdığı (akt. Chagnon, 2002) ve dürtüye karşı yatırımların çok arttığı katı nitelikte protokollere ise çok nadir olarak rastlanmaktadır (2/30).

Latans döneminin ikinci evresinde, göreceli olarak birincil/ikincil süreçler arasındaki dengenin sağlanabildiği bir protokol örneği olarak Merve'nin protokolü sunulabilir :

Merve, kız, 10 yaş :

TAT, 4. Kart : *Bir karı koca. Herhalde kavga etmişler. Adam kızmış, kadın affetsin diye ona sarılmış (?) Barışmıyorlar adam kesin kararlı.*

6 GF : *Adam kadını kandırmış galiba. Belki buluşabilirler bu akşam. Ama kadın istemiyor. Kadının babası kızabilir.*

9 GF : *Bir hizmetçi var, genç bir kız var. Evin hanımıymış bu, onun giysileri çok güzel. Hizmetçi ağacın arkasına saklanmış, evin hanımını izliyor gizlice. Herhalde kıskanıyor. Ona kötü şeyler yapabilir. İftira atabilir. Sonra da evin hanımı onu kovabilir.*

16. Kart : *İki kız dolşamaya çıkmak istiyorlar. Ancak anneleri babanıza sorun diyor. İzin vermiyor. Kızlar ne yapalım diye düşünüyor ve gizlice çıkıyorlar dışarı ama yürüken bir hırsız geliyor ve çantalarını alıyor. Kızlar çok korkuyor, koşarak geri dönüyor. Bu kadar. Pişman oluyorlar.*

Merve, bu tematik testte, çok üst düzeyde bir « oyun oynama » yetisini sergilemektedir. Ödipal çatışma ve anne imgesi ile rekabet labil (gevşek) işlemler kullanılarak ifade bulmakta, bazı katı savunmaların da devreye girmesiyle denetim sağlanmaktadır (« *herhalde, galiba* » vb). 16. Kartta, ebeveynlerin izni olmaksızın gerçekleştirilen arzuya bağlı suçluluk ve bunu izleyen ceza teması ödipal bir Üstbenlik yapısının yerleşmekte olduğunu göstermektedir. Çocuksu yatırımlar (ebeveynlere ilişkisel bağımlılığın sürmesi) ve ergenlikte gündeme gelecek

ayrılık/otonomi temalarının varlığı («...gizlice çıkıyorlar dışarı...») arasındaki uyumlu uzlaşma dikkat çekicidir.

Merve'nin Rorschach testi de, TAT testi gibi, iyi yapılanmış bir latans sürecine iyi bir örnek teşkil etmektedir. Savunma düzenekleri ile çatışmayı işleme süreçleri bir denge içinde olup, bu denge dürtüsel hareketlerin ifade bulmasını mümkün kılmaktadır.

II. Kart :

- *Kediye benzettim. Kedinin yüzü*
- *Uğur böceği de olabilir, benekleri var*

III. Kart :

- *İki kişi karşılıklı konuşuyorlar. Eğilmişler, bir şey de taşıyor olabilirler.*
- *Bu da papyon*

IV. Kart :

- *Bir kedi. Vahşi bir kedi. Kafası, yüzü, bunlar da pençeleri.*

VIII. Kart :

- *İki tane kurt veya tilki de olabilir, bunlar bir taşta veya kayaya çıkıyorlar. Sanki buradan kaçıyorlar, burası ateş olabilir.*

IX. Kart :

- *Bunlar cadının tırnakları gibi, sanki bir kazanın başında büyü yapıyorlar. Çizgi film gibi.*

Merve, II. Kartın tetiklediği saldırganlıktan kaçınmaktadır (« kedinin yüzü ; uğur böceği de olabilir »). Aynı kartın uyandırdığı kastrasyon endişesi, hem bu saldırgan dürtüden uzak « uyumlu » yanıtlarla, hem de III. Karttaki kişilere atfiden

edilgen konum (« ... eğilmişler... ») yoluyla aşılmaya çalışılmaktadır. IV. Karttaki yanıt ise (« vahşi bir kedi »), edilgen konumdan aktif konuma geçişi göstermektedir. Bu geçiş, kastrasyon endişesini ruhsal olarak işleyebilme yetisine işaret etmektedir. VIII. Kart dürtüsel hareketlerin aslında ne kadar yakında olduğunu gösterirken (« ... sanki buradan kaçıyorlar, burası ateş olabilir... »), aynı zamanda, Merve'nin obsessif düzenekler sayesinde (tereddüt içeren söylem, farklı tasarımlar arasında tereddüt vb) bunları denetleme imkanına da işaret etmektedir. IX. Karttaki « cadı » tasarımından sonra gerçek üstü dünyaya başvurma (« ... çizgi film gibi... »), su yüzüne çıkan saldırganlığı, uyumlu bir şekilde denetlemeye yaramaktadır.

Sonuç olarak, 9-10 yaş çocuklarının tematik test protokollerine bakıldığında, saldırganlıktan veya cinsellikten arınma gibi, klasik olarak bu dönem ile ilgili olarak düşünülen bir sessizlik durumunun mevcut olmadığı gözlenmektedir. P. Denis'nin belirttiği gibi latans dönemi « çatışmadan uzak » bir dönem değildir. Bu grup içinde, senaryosunda hiçbir çatışmanın yer almadığı, içeriksel olarak kısıtlanmış hikayelere çok nadir olarak rastlanmıştır.

Bu farklı bulgulardan yola çıkılarak, ilk hipotezin doğrulandığı sonucuna varılabilir mi ? Latans döneminin ikinci evresinde, çocuk ilk evreye göre daha yüksek düzeyde bir dürtüsel denetim yetisine sahip olmakta mıdır ?

Rorschach testindeki niceliksel değerlendirme bulguları, ikinci evrede daha üstün bir bilişsel uyuma ve birincil süreçlerin daha üst düzeyde denetimine işaret etmektedir. Araştırmaya dahil edilen deneklerin okul başarısı ve sosyal uyumu bu bulguları desteklemektedir. İkinci evrede denetim birinci evreye göre daha yüksek düzeyde olmakla birlikte, **erkek çocuklarda dürtüsel uyarılım yine de bilince çok yakındır** ya da - daha nadir olarak- bu uyarılımdan çok keskin bir biçimde kaçınma söz konusudur. Ancak **ikincil süreçlerin ve dış dünyadaki uyum sürecinin (okul, sosyal yaşantı vb), protokollerde gözlenen dürtüsel uyarılım hali nedeniyle, bozulmadığı** gözlenmektedir.

Niteliksel değerlendirme sonuçları, kız çocuklarının dürtüsel tasarımları daha denetim içinde verdiklerini ve daha iyi simgeselleştirdiklerini işaret

etmektedir. **Latans döneminin ikinci evresinde, genel olarak dürtüsel denetim daha üst düzeydedir ancak bu ilerlemeyi gösteren daha çok kız çocukları olmuştur.** Erkek çocukların test protokollerinin yarısında, dürtüsel uyarılımı kapsamak için savunmalarla denetim çabası yeterli gelmemektedir.

Bütün olarak 9-10 yaş grubundaki kız ve erkek çocuklar birlikte değerlendirildiğinde ise, **deneklerin yarısının bu dönemden beklenen birincil süreçler ile ikincil süreçler arasındaki uyum durumunu gösteremediği** gözlenmektedir. Kızlar için bile, tam ahenk içinde bir latans döneminden bahsetmek mümkün değildir: çoğu kez savunmalar protokol boyunca tutarlılığını sürdürememekte, bunun sonucu olarak da aynı protokolün içinde farklı işleyiş biçimleri gözlenmektedir.

Sonuç olarak bu araştırmada, **ideal ve çatışmadan uzak bir latans döneminin varlığına tamamıyla karşıt bulgular** tespit edildiği söylenebilir. Bu grup klinik bir grup olmadığından, bu bulguların anlamı tartışma bölümünde ayrıntılı bir biçimde ele alınacaktır.

5.2. – İkinci hipotez (Üstbenliğin İçselleştirilmesi) ile ilgili sonuçlar

Üstbenliğin içselleştirilmesi aşağıdaki kriterlerden hareketle araştırılmaktadır:

- 1) Ebeveyn çiftini kabullenme ve ensest yaşağını tanıma
- 2) Çocuksu tümgüçlülüğü terketme ve işlevsel yetersizliği kabulleniş
- 3) İkincil özdeşimlere geçiş

5.2.1. - Ebeveyn çiftini kabullenme ve Ensest yaşağını tanıma

5.2.1.1. - CAT testi sonuçları

Latansın döneminin ilk evresindeki çocuklar tarafından ebeveyn çiftini kabullenilmesi ve ensest yaşağının tanınması, CAT testinin **5, 6 ve 8.** kartlarından hareketle, 60 protokol üzerinde incelenmiştir.

5 ve 6. Kartlara verilen hikayeler değerlendirildiğinde, latans döneminin ilk evresindeki çocukların ebeveyn çiftini henüz kabullenmedikleri görülmektedir. 6 ve 7 yaş arasında, bu kriter açısından, bir farklılık gözlenmemiştir. Çocukların büyük çoğunluğunda, anne imgesi ile ikili bir ilişki biçiminin devam ettiği fark edilmektedir; 6. Karttaki üçgen ilişki tamamen görmezden gelinmektedir. Buna göre anne-baba çiftinin bulunduğu ve onların dışında üçüncü olarak çocuğun kendini konumlandığı üçgen ilişkilere çok nadir olarak rastlanmaktadır. Bu duruma örnek olarak, **Kerem**'in (6 yaş 6 ay) verdiği yanıtlar şöyledir:

5. Kart:

- *Çocuk sabah erken kalkmış, annesinin yanına gitmiş. Sonra sabah olunca kalkmışlar ve birlikte kahvaltı etmişler (?) Çok mutlular.*

6. Kart:

- *Ayı mağaraya girmiş. Dışarıda üşüyormuş, mağaraya girmiş (?) Küçük ayı bu. Arkada kayalar var.*

Kerem, 5. Kartta ebeveyn çiftinden bahsetmemekte, bunun yerine kendisi annesi ile bir çift oluşturmaktadır. Anne-oğul yaklaşmasının yarattığı uyarılım ve heyecan, zamansal düzenlemede bozulmaya (**OC 9**) neden olmaktadır: "... *sabah erken kalkmış, annesinin yanına gitmiş. Sonra sabah olunca kalkmışlar...* ». Bu yanıtı takiben 6. Kartta, resimde arkada bir çift olarak yan yana duran ve ebeveyn çiftine gönderme yapan iki büyük ayı « *kayalar* » olarak algılanmış, açıkça resmedilen ebeveyn çifti ile karşılaşmadan kaçınmak için yanlış algılama (**OC 8** : yanlış algılama) ve inkar savunması devreye girmiştir.

Yalnızlık ve/veya terk edilme temalarının hikayelerde çok sık ortaya çıktığı gözlenmektedir :

Göksel, erkek, 7 yaş 2 ay :

8. Kart :

- Çok mutlu bir maymun ailesi varmış ama anne, baba ve abla kardeşe iyi davranmıyorlarmış (?) Sonra onu ormanda bırakmışlar, kaybolmuş ve sonra Sabah eve dönmüş.

Burada sorunsal, ebeveyn çiftinin dışında kalma sonucu yaşanan yalnızlık duygusudur. Hikaye bozuk değildir ve gizil içerikten uzaklaşmamaktadır. Dışarıda kalmanın getirdiği yalnızlık duygusu ve hüznün bu yaş çocuğunda beklenen bir durumdur. Oysa, ebeveyn çiftinden dışlanma dayanılmaz olduğunda, hikaye bozulmaya uğrar ; ayrılık ölüm getirmektedir :

Şafak, 7 yaş 10 ay :

6. Kart :

- Böyle burda anne ayı var, yavru ayı, kız otlar var. Burda yapraklar, otlar karışmış. İçeride anne babası uyuyor. Bu da dışarıda (?) Onu ordan almış olabilirler, başka ayılar kaçırmış olabilirler. Sonra da kız ayı ölmüş olabilir.

8. Kartta, 6-7 yaş grubundaki çocukların sadece üçte biri, kartın ön planındaki ebeveyne bir yasak teması atfetmişlerdir. Bu ebeveyn imgesinin, bir parmağı kalkıktır ve çocuğa tembihte veya uyarıda bulunuyor gibidir. Yasağın temsilcisi ve üstbenliğe dair olan bu figüre yasak teması atfedenlerin, ebeveyn çiftinin dışında kalıp ondan uzaklaşabilen çocuklar olduğu fark edilmektedir. Henüz gelişmekte olan ödipal bir Üstbenlik yapılanması, **Eren Can'ın 8. Karta** verdiği yanıtta açıkça gözlenmektedir :

Eren Can, erkek, 7 yaş 9 ay :

8. Kart :

- Burada maymun ailesi var. Bir tane mink maymun, annesi bir uyarıda bulunuyor. Annesinin yanında kocası ve galiba şey karısının annesi var.. iki ... dört kişiler... yani anneanne de olabilir, bir aile koltukta oturmuşlar ve sonra galiba küçük maymun uyarısına uyacak annesinin, **dediği şeyin tekrarını yapmayacak, yaptığı şeyin yani.**

Görüldüğü gibi **Eren Can**, ebeveyn figürü ile bir uzlaşma sağlama yolunu seçerek, yasak çiğneme arzusunu iptal etmektedir. Bu seçim, ödipal bir Üstbenliğin yerleşmekte olduğuna işarettir.

Birçok diğer çocukta **Üstbenlik yapılanması oldukça katı** olup, kastrasyon endişesi çok açık ve saydam bir şekilde kendini göstermektedir :

Yusuf, erkek, 6 yaş 9 ay :

8. Kart :

- Maymun aileler. Çocuğun dayısı geliyor. Saçını kestirmeyi düşünüyor (?) Çocuğun. Anne bence kestirmesin diyor babaya. Baba kıllarını da kesiyor (?) Çocuk üzülüyor.

Çatışmanın işlenmediği ve katı savunmaların ortaya çıktığı ketlenmiş protokollere gelindiğinde, bunların erkek çocuklarda daha fazla gözlendiği tespit edilmiştir. Kızların simgeleştirme olanakları ve çatışmayı tasarımılandırma yetileri, daha latans döneminin ilk evresinden itibaren, erkeklerden daha üst düzeydedir.

Sonuç olarak, protokoller değerlendirildiğinde, ebeveyn çiftinin kabullenilmesi ve ensest yasağının tanınması, latans döneminin ilk evresinde, özellikle erkekler tarafından, yeterince içselleştirilmemiştir. Kız çocukları bu konuda daha üst bir işleyiş düzeyi göstermektedir.

5.2.1.2. – TAT testi sonuçları

Latansın döneminin ikinci evresindeki çocuklar tarafından ebeveyn çiftinin kabullenilmesi ve enstest yasağının tanınması, TAT testinin **2, 6 BM** (erkek çocuklar için), **6 GF** (kız çocuklar için), **7 BM ve 10.** kartlarından hareketle, 60 protokol üzerinde incelenmiştir.

Erkek çocukların büyük bir bölümü, ilk evreden farklı olarak, TAT testinin 2. Kartında üçgen bir ilişkiden bahsedebilmektedir. Ancak **ebeveyn çiftini kabullenme oranı zayıf kalmaktadır**. Özellikle, bu çift arasındaki libidinal yaklaşmanın açıkça resmedildiği 10. Kartta, 9-10 yaş grubundaki erkeklerin yarısı, hikayelerinde heteroseksüel bir çift arasındaki yaklaşma yerine, **ebeveyn-çocuk yaklaşması** temasını işlemişlerdir (baba-oğul; baba-kız; anne ve çocuk vb). Erkek çocuklarda, bu yaklaşmaların büyük çoğunluğunun baba-oğul veya baba-kız yaklaşması olarak verilmesinin (anne-oğul yerine), **negatif Ödipin geç terk edilişiyle** ilgili olduğu düşünülmüştür:

Volkan, erkek, 10 yaş 2 ay:

6 BM: *Bir gün iki tane evli çift varmış. Bunlar sürekli tartışıyormuş. Bir gün tartışırken kadın boşanma davası açmak istemiş ve adamla konuşmamış, adam buna çok üzülüp eşinden özür dilemiş ve eşi kabul etmemiş.*

10. Kart: *Bir gün bir baba kızını çok önceden bırakmıştı sonra kızını özleyince her yerde kızını aramaya başlamıştı. Polise bildirmişti bu durumu. Kızın en yakın arkadaşı kızın babasının yanına gitmiş ve kızının yerini söylemiş, babası bu durumu polise bildirmiş. Adam da böylece kızını bulmuş.*

Volkan, 6 BM kartındaki tehdit edici anne-oğul yaklaşmasını takiben hikayelerinde, 7 BM kartında baba ile yeniden buluşma, 8 BM kartında babanın dünyanın en iyi doktorlar tarafından iyileştirilmesi temalarını işlemiş ve nihayet 10. Kartta, edilgen, ülküleştirilen bir baba imgesi karşısında babaya boyun eğiş ve kadınsı özdeşimi benimsemiştir. Bazı 9-10 yaş çocuklarında görülen bu negatif ödipe gerileme konumunun, pozitif ödipe bağlı cinsel düşlemlerin yarattığı kastrasyon

endişesine bağlı olabileceği ileri sürülebilir. J. Y. Chagnon (2002) erkek çocuğun gelecekteki erkeksiliğinin yerleşmesi için, babaya bir biçimde boyun eğmenin ön koşul olduğunu belirtmiştir. Chagnon, kendi çalışmalarının da, erkek çocuğun negatif Ödipinin latans dönemi boyunca sürdürüleceğini ve pozitif Ödipin tersine, ancak ergenlikte terk edileceğini söyleyen P. Blos'u (1985) desteklediğinin altını çizerek.

Polis tasarımının, **Volkan**'ın nesil farkını hiçe saydığı 6 BM kartının yarattığı suçluluk duygusu ile bağlantılı olabileceği düşünülmüştür. Burada polisten gelebilecek muhtemel bir ceza, tersine döndürülerek, polis tarafından kurtarılma temasına dönüştürülmektedir.

Ödipal yakınlaşma yaşağına gelince, bunu sınavan 6 BM kartı incelendiğinde, **erkek çocukların yarısının bu yaşağı tanımayarak**, hikayeleri aşırı cinselleştirdikleri (evli çift vb.) veya karttaki vurgulanan nesil farkına rağmen (genç bir adama sırtını dönmüş yaşlı bir kadın), figürler arasındaki nesil farkını görmezden geldikleri fark edilmektedir. Bunun yanı sıra, erkek çocukların büyük çoğunluğu (2/3) hikayelerine anne-oğul çiftinin dışında bir üçüncüyü dahil etmemekte ve anne-oğul ilişkisinde ayırıcı işlev gören baba imgesi hikayelerde ortaya çıkmamaktadır.

Biri yaşlı diğeri genç iki erkek arasındaki nesil farkının altının çok vurgulu bir şekilde çizildiği **7 BM kartında** ise, erkek çocukların çoğunluğu (2/3) iki erkek figür arasındaki nesil farkını tanımaktadır. Bu farklılık tanınmadığında, ya yıkıcı düşlemlerin ortaya çıktığı görülmektedir (örn: “baba savaşta ölmüş”), ya da baba-oğul yaşağı çiğnemeye yönelik bir eylemi birlikte gerçekleştirmektedir (örn: “birlikte banka soyacaklar”). Bu protollerde, hem TAT hem de Rorschach testinde, düşlemsel bir taşkınlık söz konusudur; bu taşkınlık bastırmanın işlevsel olmadığını göstermektedir. Bununla birlikte, erkek çocukların büyük bir çoğunluğu 7 BM kartında, **baba imgesine duyulan saldırganlığı örtbas etme çabası** içine girmektedir. Çocukların çoğunluğu için baba imgesinin çatışmadan uzak tutulmak istendiği görülmektedir; babayı kaybetme korkusu yoğun olarak yaşanmaktadır. TAT kartlarına anlattıkları hikayelerde, 30 erkek çocuktan sadece 4 tanesi, baba imgesine yönelik bir çatışma veya karşı çıkma teması ifade etmişlerdir. Pozitif ödipal duygulara bağlı kastrasyon endişesinin ağırlığı altında, rekabet temasını işlemek çok

tehdit edici gibidir. Diğer taraftan, **baba imgesinin yasağın temsilcisi olduğu hikayeler azınlıktadır.** Bunun nedeninin, bu gibi tasarımların çocukta karşı çıkma hatta düşmanlık hislerini yeniden uyandırabileceği tehlikesinden kaçınma ile bağlantılı olabileceği düşünülmektedir. Protokollerde daha çok rastlanan hikaye örneği şöyledir:

7 BM: “Adam başını babasının omzuna yaslamış”

Levent, erkek, 9 yaş 8 ay:

6 BM: *Cenaze gibi, biri yaşlı bayan, belki adamın annesidir. Adamın elinde şapka gibi bir şey var. Birisini kaybetmiş gibiler.*

7 BM: *Baba oğul var. Baba çocuğa çocuk karşıya bakıyor. Çocuğun yakını gidiyor, baba da çocuk üzülmesin diye yardım ediyor.*

7 BM kartında özdeşim nesnesi ile rekabetin dahil edilemediği bu ilişki biçimi, ödipal yakınlaşmaya gönderme yapan 6 BM kartının etkisi ile bağlantılı olabilir. 6 BM kartında, erkeklerin çoğunluğu tarafından ifade edilen ve babayı öldürme düşlemini barındıran anne-oğul “çifti”, 7 BM kartında babaya aşk duyguları ile sonuçlanmaktadır ki, bu da duygularda ikircikliğe gönderme yapan olumlu bir durumdur. 6 BM kartında ortaya çıkan yas düşlemini takiben 7 BM kartı, suçluluk ve pişmanlık temalarını yeniden ele alma fırsatını tanımaktadır: “...baba da çocuk üzülmesin diye yardım ediyor...”. Kuşkusuz baba bir rakiptir ancak aynı zamanda ona duyulan aşk, saldırganlığın aşkla birleşmesini sağlamaktadır. Altı çizilmesi gereken bir durum, bu saldırganlığın 8 BM kartında yeniden tetiklenmesidir: erkek çocukların yarısı bu kartta babanın ölümünü içeren senaryolar kurmuşlardır. Bu tespitler, latans dönemindeki çocuğun ebeveyn imgelerine karşı saldırgan duyguları ile başatmede halen yaşadığı zorluğa ve **bu dönemde nesne ilişkilerinin çatışmadan uzak ilişkiler olmadığına** işaret etmektedir.

2. kartta ortaya çıkan üçgen ilişki, erkeklerde olduğu gibi, kızların çoğunluğu tarafından işlenmektedir. Ancak ebeveyn çiftini oluşturan iki kişi arasındaki bağı kabullenme, kız çocuklarda – erkeklere göre- daha büyük bir çoğunluk için söz

konusu olmaktadır. Bununla birlikte, çiftin yakınlaşmasının daha açık bir şekilde resmedildiği 10. Kartta, kızların yarısı, aynı erkeklerde olduğu gibi, heteroseksüel bir yetişkin çifte gönderme yapmak yerine, ebeveyn ve çocuk yakınlaşmasından bahsetmektedir. 2. Karttaki çifti tanıyan hatta bu çiftten uzaklaşma temasını verebilen kızlarda bile, 10. Kartta ebeveynle yeniden bir araya gelme söz konusu olmaktadır ki, bu durumun diğer nesne ilişkilerine yer değiştirmenin henüz güncel olmaması ile ilgili bir durum ile ilgili olduğu düşünülmüştür. Diğer bir gözlem, çok az kız çocuğun “kız ve baba” yı bir çift olarak birleştirmelidir; kızların büyük çoğunluğu anonim göndermelerde bulunmakta “anne ve çocuğu” veya “baba ve oğlu” yanıtın vermektedirler. Anne ile birleşme, baba ile birleşmeden önceliklidir.

Kızlar çok sık olarak 6 GF kartındaki erkek figürü “bir adam” olarak anonimleştirmiş, bazen de bu kişiyi “patron” veya “baba” olarak adlandırmışlardır. Erkek figür baba olarak adlandırıldığında, hikayenin ya çok cinselleştirildiği veya tam tersine baba imgesinin üstbenliğin temsilcisi bir rolde karşımıza çıktığı görülmektedir. Aşırı cinselleştirilmiş, erotize edilen hikayeler çok azınlıktadır (30 kişide 3 kız). Bazı protokollerde korku teması ortaya çıkmaktadır. Bu korku, kadınsı özdeşimi bütünleştirme sürecinin henüz tamamlanmadığı latans döneminde, beklenen bir duygulanımdır.

Rabia, kız, 10,5 yaş:

6 GF: *Kadın oturmuş, adamın kurnaz bir tavrı var, ona bir şeyler söylüyor, o da korkuyor.*

7 GF kartında, kız çocukların büyük çoğunluğunun nesil farkını ve anne figürü karşısında kız çocuğun işlevsel yetersizliğini tanıdığı görülmektedir. Bununla birlikte, kızların büyük çoğunluğunun, **7 GF ve 9 GF kartlarında**, anne-kız arasındaki muhtemel bir çatışmayı uzak tutmaya çalıştıkları fark edilmektedir. Çatışma hali bir üçüncü üzerinden ifade bulsa bile, hemen arkasından yine annenin arzusuna uyum ile son bulmaktadır.

Natali, kız, 9 yaş 9 ay:

7 GF: *Bir aile varmış. O ailenin bir de kızı varmış. O kız hiç ders çalışmayı sevmiyormuş. Kızın annesi ikide bir “ders çalışmalısın kızım çalış çalış” demiş. Kızın çalışmadığını anlayınca ona annesi kitap okumuş. Kız o zaman biraz rahatlamış çünkü masal dinlemeyi çok seviyormuş. O kızın elinden düşürmediği bir de bebek varmış. Bu kız büyümüş ama bir türlü okulunu bitirememiş çünkü derslerini hiç çalışmıyormuş. En sonunda annesinin dediği söz aklına gelmiş, “keşke annemin dediğini yapsaydım” demiş ve annesine gitmiş. “Anneciğim senden özür dilerim. Dediklerini dinlemedim beni affet” demiş. En sonunda o kız konfeksiyonda çalışmaya başlamış. Annesi bu duruma çok üzülüyormuş ama kızı kaderini kendi seçmiş ve böyle bir hayat sürdürmüşler.*

9 GF: *Burda bir kadın varmış. Bu kadının kızı çok yaramazmış. Bir yaz akşamı annesinin verdiği giysileri giymemeye karar vermiş ve annesini peşinden dolandırmaya başlamış evin içinde, böyle bir akşam sürdürmüşler, yarın olmuş, gene aynı şeyleri tekrarlatmış. Bu sefer arkadaşları ile beraber oynamaya çıkarken annesi elinde kıyafetlerle dolaşmış. Hep tekrarlatmış “kızım şunları giy” diye. Annesi en sonunda bu kararından vazgeçmiş, “giymiyorsa giymesin kendi bilir” demiş ama en sonunda kızı yanına gelmiş: “anneciğim ver de şu giysilerimi giyineyim, sana çok büyük haksızlık ettim. Bütün gün peşimde dolaştırdım seni” demiş. Eliniz yoruldu galiba. Bundan sonra bu kız hep büyüklerinin sözünü dinlemeye karar vermiş.*

Hikayeler incelendiğinde, anne imgesinin üstbenliksel bir figür olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Rekabet, anne-kız çatışmasının dramatik bir şekilde ifade edilmesiyle aslında ortadadır ancak bir bireyselleşme sürecini beraberinde getirmemektedir. Anne figürüne boyun eğiş ve uyum onun aşkını kazanmaya yönelik olup, annenin yasakları ve ideallerine uyum sağlanmaktadır. Bu yaşta, anneye uyumluluk hali son derece beklenen bir durumdur ve Üstbenliğin yerleşimi için zorunludur. Burada fark edilen, Üstbenlik yapılanmasının, anne figürü ile bir miktar ikircikliliğe izin veren, esnek yapıda oluşudur. Her ne kadar saldırgan dürtü, klinisyene de yöneltilen karşıt tepki oluşumları ile iptal edilmeye çalışılsa da (...eliniz

yoruldu galiba...), rekabet ve karşı çıkma yoluyla bir miktar ifade bulmaktadır (...annesinin verdiği giysileri giymemeye karar vermiş...).

Bazı kız çocuklarında ise, bu ikircikliliğin izine bile rastlanmamaktadır. Anne imgesiyle tam bir işbirliği veya kişilerin hikayelerde anonimleştirilmesi yoluyla, çatışmadan kaçınma söz konusu olmaktadır:

Hazal, kız, 10 yaş 9 ay:

9 GF: *İki kız okula gidiyor.*

Ayşenur, kız, 10 yaş 2 ay:

7 GF: *Anne kızına masal anlatıyor, galiba babasını özlemiş.*

9 GF: *İki kadın, evden kaçıyor, elinde defterler. Sanki okumak için kaçıyor gibi.**

7 GF kartında, babayı kimin özlediği belirgin değildir; bu belirsizlik, ödipal arzu ve bu arzuya karşı olan savunma arasındaki uzlaşmadan kaynaklanmaktadır. 9 GF kartında ise, kaçmak kelimesinin tekil şahıs için kullanılması, açıkça anne figürüne karşı çıkma ve ona duyulan rekabet duyguları ile ilintilidir. **Ayşenur** ilk başta, bu rekabet duygularından, anne figürü ile işbirliği tasarımıyla kaçınmaya çalışmaktadır: “... *iki kadın evden kaçıyor...*”

Latans döneminin ikinci dönemindeki çocukların çoğunluğu için (2/3), **ebeveyn çiftinden uzaklaşma** zor gözükmektedir. Bununla birlikte, TAT testinin 2. Kartı, **ayrılık ve ebeveyn imgelerinden uzaklaşma temasını işlemenin, erkekler için kızlardan daha zor olduğunu** göstermektedir. Buradan hareketle, kız çocuğun ödipal dönemin başında anneden ayrılık deneyiminin, hiç aşk nesnesi değiştirmeyen erkek çocuğun deneyimine oranla, kız çocuğuna ayrılığı kabullenme konusunda avantaj sağladığı söylenebilir.

* Özne (« iki kadın »)çoğul olmasına rağmen, « *kaçıyor* » tek kişi için kullanılan bir yüklemidir.

TAT testinde, az sayıda çocuk, yüceltmeyi yani simgesel tasarımlar yoluyla cinselliği veya saldırganlığı başka bir düzeyde işlemeyi başarabilmektedir. Bu düzeyde, dürtüler tamamen ortadan yok olmamakta ve yer değiştirme yoluyla kendilerine bir boşalım alanı bulmaktadır. Yine de genel olarak protokoller incelendiğinde, **savunmaların tüm protokol boyunca tutarlı ve işlevsel olabildiğini söylemek zordur**; henüz sıcak ve bilince yakın duran olan ödipal çatışma ilişkilerin yeniden cinselleştirilmesine veya saldırganlaşmasına neden olmaktadır.

İzel, TAT kartının 6 GF kartına ve Rorschach testinin V. Kartına verdiği yanıtla, bu duruma örnek teşkil etmektedir:

İzel, kız, 10 yaş:

6 GF: *Eski türk filmlerini yayınlayan yapımcı bir dizi çekmek istemiş, dizisinin sadece iki kişiden oluşmasını dilemiş, birisi bayan birisi de erkek olacak şekilde. Dizideki bay ve bayan müzik çalmayı çok seviyorlarmış, bayan müzik çalmayı çok seviyorlarmış. Bayan piyanosunun önüne oturmuş güzel güzel şarkılar çalmış, onun arkasında duran adam kadının ne çaldığını düşünmüş, çaldığı şarkıyı bulduğunda on doğru eğilmiş ve “çok güzel piyano çalıyorsun” demiş fakat “müzik aletleri biliyorum sadece piyano bilmiyorum” demiş. Kadın şaşırmış “ben sana piyano çalmasını öğretirim” demiş. Adam kısa bir zamandan sonra piyano çalmayı öğrenmiş ve birlikte pek çok orkestraya katılmışlar.*

V. Kart:

- Şurda bir kız yatıyor (yan D)
- Burda da bir erkek (yan D)
- Bir de kelebeğin kanatlarını andırdı (kandı biraz kırılmış gibi)

Bu iki karttaki farklı ve zıt işleyiş biçimi, bu dönemde **henüz tam sağlanamayan ruhsal dengeyi** göstermesi bakımından iyi bir örnektir. **İzel**, 6 BM kartında çok üst düzeyde bir simgeleştirme yetisini sergilerken, Rorschach tetsinin V. Kartında, kartın gizil içeriğinden tamamen uzaklaşarak, aşırı cinselleştirilmiş bir tasarım vermektedir.

Latans döneminde bazı çocukların, özellikle kızlar olmak üzere, yüceltmeye yakın durdukları yani simgeselleştirme yetilerini sergileyebildikleri söylenebilir. Latans dönminde yüceltme, **İzel**'in protokolünde görüldüğü gibi, genelde aşırıya kaçmayan labil işleyiş içinde yer almakta fakat sürekli olamamaktadır. Bu süreklilik ve tutarlılık ancak ergenlikte sağlanabilecektir.

Sonuç olarak, **ebeveyn çiftini ve ödipal yakınlaşma yaşağını tanıma, erkek çocuklar için, latans döneminin her iki evresinde zayıf kalmaktadır.** 9-10 yaş çocuklarında, babanın yasağın temsilcisi olduğu hikayeler azınlıktadır. Diğer taraftan, kızlarda ebeveyn çiftinin daha iyi tanındığı ve kabullenildiği görülmektedir. Yine kız çocuklarda gözlenen, anne figürünün, yasağın temsilcisi ve üstbenliksel bir imge olarak algılanmasıdır. Bu noktada, baba imgesine halen bir şefkat nesnesi olarak yaklaşmayı yeğleyen erkek çocuklar ile bir farklılık gözlenmektedir. Erkek çocuklar, baba imgesinin - kastrasyon endişesini uyandıracak – yasaklarından bahsetmektense, onunla yakınlaşmayı yeğler görünmektedir. Buradan hareketle, **kızların ebeveyn imgesini üstbenliksel bir bağlamda işlemeyi daha iyi başardıkları** söylenebilir.

5.2.2. - Çocuksu tümgüçlülüğü terketme ve işlevsel yetersizliği kabulleniş

5.2.2.1. - CAT testi sonuçları (6-7 yaş)

Çocuksu tümgüçlülüğü terketme ve işlevsel yetersizliği kabulleniş, CAT testinin 1, 3, 7 ve 10. Kartlarına verilen yanıtların, 60 çocuk üzerinde değerlendirilmesinden hareketle incelenmiştir.

1. kartta, 6-7 yaş çocuklarının sadece yarısı çocuklara (civcivlere) beslenmeleri için yardım eden bir ebeveynin imgesini (tavuk veya horoz) hikayelerine dahil etmişlerdir. Ebeveynin beslemesi veya yemeği hazırlaması aslında çocuksu konumu ve ebevyne bağımlılığı kabullenmeye gönderme yapmaktadır. Ancak protokoller incelendiğinde, kız ve erkek çocukların yarısının, henüz işlevsel yetersizliği kabullenmedikleri görülmektedir. Yine de, erkek ve kız çocuklar arasında bir farklılık göze çarpmaktadır: kartın sol üst köşesindeki gölgedeki tavuk, erkek çocuklar tarafından çoğunlukla “baba” veya “horoz” olarak tanımlanırken, kız çocukları aynı imgeyi “anne” veya “ tavuk” olarak adlandırmışlardır. Hiçbir kız çocuğu, bu imgeyi “baba” olarak algılamamış sadece iki kız “horoz” olarak tanımlamışlardır. Bu durumun, daha önce bahsedildiği gibi, erkek çocuğun kastrasyon endişesinden uzaklaşmak için babayı “besleyen baba” olarak tasarımılandırma ihtiyacı ile ilgili olduğu düşünülmektedir.

3. kartta, 60 çocuk içinde sadece 8 çocuk (4 kız ve 4 erkek) resimdeki aslana bir iktidar atfetmiştir. Diğerleri, hikayelerinde aslanı yaşlı ve iktidarsız olarak ifade etmişlerdir. Şüphesiz, resimde aslanın yanında duran baston, bu fallik imgenin temsil ettiği tehlikeyi, aslanı yaşlandırma suretiyle azaltma imkanı vermektedir. Erkek çocuklarının çoğunluğu için, aslanın iktidarı olduğunda, bu güç ölümcül bir güç olarak hikayelere yansımaktadır; kız çocuklar için ise ölümcül düzeyde bir saldırganlık asla söz konusu olmamaktadır.

7. kartta, bir kaplan maymuna saldırmaktadır. Erkek çocukların 7. Kartta anlattığı hikayelerde, ölümcül nitelikte ölçüsüz bir saldırganlığın sık ortaya çıktığı görülmektedir. Sado-mazoşist tipte düşlemler yaygın olarak gözlenmektedir.

Erkek çocukların büyük bir bölümü saldırgan ve saldırılanı net olarak ayırtlaştırmakta, kaplanı güçlü, maymunu daha zayıf bir imge olarak hikayelerine yansıtmaktadır; bu anlamda kastrasyonun erkek çocukların çoğunluğu tarafından tanındığı söylenebilir. Ancak acaba kabullenilmekte midir? Maymun karşısında kaplanın zaferini, erkek çocukların yalnızca yarısı hikayelerinde ifade etmektedir; diğer çocuklarda kaplanın ya öldüğü ya da maymunu yakalayamadığı teması gündeme gelmektedir. Şüphesiz maymunun bu zaferi, kaplan gibi saldırgan bir imgeyle karşılaşmanın yarattığı endişeye bir karşı yatırım savunması olabilir. Diğer taraftan, 30 erkek çocuktan 4 tanesi, bu saldırganlık yüklü ilişkiden kaçınarak maymun veya kaplan figürlerinden birini görmezlikten gelmiş veya bu ilişkideki saldırgan yönü inkar ederek, bu ilişkiyi dostluk ilişkisi gibi yansıtmaya yolunu seçmişlerdir. Bununla birlikte, **saldırgan bir ilişkiyi dahil etmede en çok zorlananlar, kız çocukları** olmuştur. Kız çocukların, bir şekilde ortaya çıkan saldırganlığı iptal etmek veya hiç dahil etmemek için, çeşitli savunma biçimlerine başvurdukları gözlenmektedir:

Zeliha, kız, 6 yaş 1 ay:

3. Kart: *Aslan dişlerini çıkarmış sonra böyle yapmanın doğru olmadığını anlamış.*

İlayda, kız, 6 yaş 6 ay:

7. Kart: *Kaplan maymunları yakalamamış çünkü onlar gürültü yapmıyorlarmış.*

Bu hikayelerde görüldüğü gibi, iptal etme ve olumsuzlama yoluyla saldırgan dürtü etkisiz hale getirilmeye çalışılmaktadır.

Diğer taraftan, çocuksu tümgüçlülüğe başvurma her iki cinsiyette de nadir olarak rastlanan bir durumdur. Buradan hareketle, tümgüçlülük düşleminin ödipal dönemde olduğu gibi latans döneminde de sürdürülmesinin, klinik olmayan “normal” grupta gözlenmeyen bir durum olduğu söylenebilir. Bazen, nadir de olsa ortaya çıktığında, erkek çocukların protokollerinde gözlenmektedir (örn: “fare aslanı ısıyor; aslan ölüyor”).

İki cinsiyet arasında saldırganlığın ele alınışındaki farklılık, erkek çocuğun ödipal karmaşayı terk ederken, fallik nesneyi daha sonra kendi namına edinmek için benimsediği aktif konum ile ilgili olabileceği düşünülmektedir. C. Arbisio’nun (1997) altını çizdiği gibi, erkek çocuğun temel meselesi, babanın yerini edinme ile ilgili rekabetinden dolayı, herşeyi ve herşeye karşı yenmektir. 10. Kart değerlendirmelerinde göreceğimiz gibi, bu aktif ancak son derece suçluluk yaratan konum, sonrasında baba karşısında pasif konuma geçme ile sonuçlanacaktır.

Kız çocuğa gelince, **saldırganlıktan bu denli kaçınmanın**, saldırıya uğramak ve saldırmak ile ilgili derin bir korkuyla ilgili olabileceği düşünülmüştür. Hatırlanacağı gibi, **M. Klein, kızlardaki Üstbenlik yapılanmasının daha katı olduğunu** belirtmiş, bunun nedenini kızlarda penis hasedinin oral dönemdeki hayalkırıklığına, memeden kesilmeye ikincil olduğunu ifade etmiştir. Penis eksikliğini de anneden gelen bir kötülük olarak olarak algılayan kız çocukta, anneye bağlılık nefrete dönüşür; bu nefret memeden kesilmeyi ve penis eksikliğini barındıran çifte bir nefrettir. Dolayısıyla, **kız çocuğun “usluluğu”** şöyle açıklanabilir:

a- Narsizmin garantisi olan birincil nesneyi bilinçdışı öldürme düşlemi, J. Y. Chagnon’un (2002) altını çizdiği gibi, erkek çocuğun rakibini öldürme düşleminden çok daha “düşünülemez”dir.

b- Anneden gelecek misilleme sonucunda saldırıya ve bedensel zarara uğrama korkusu, bedensel bütünlüğe bir tehdit gibi yaşanır: intikam peşindeki anne, kızın içsel nesnelere saldıracaktır (Klein, 1945).

10. Kartta, küçük bir köpek ondan daha büyük bir köpeğin dizlerinin üzerinde yatmaktadır. Karttaki büyük köpek, ebeveyn imgesine gönderme yapar. Bu karta verilen yanıtlar incelendiğinde, bu ebeveyn imgesinin, erkek çocukların ancak üçte biri tarafından üstbenliksel bir imge olarak algılandığı fark edilmektedir. Üstbenliksel imgeye örnek olarak, **Fatih**’in CAT testinin 10. Kartına verdiği yanıt gösterilebilir:

Fatih, 6 yaş 7 ay:

10. Kart: *Küçük köpek tuvalete gitmek istiyor, babası “iznim olmadan gitme sonra kötü olur” diyor.*

Üstbenliksel bir ebeveyn imgesinin ortaya çıkmadığı çoğunlukta ise, ya kişileri anonimleştirme suretiyle hiç bir çatışmanın sergilenmesine izin vermeme (“bir köpek ailesi”), ya da ebeveyn imgesi ile cinselleştirilmiş bir ilişki biçimi gözlenmektedir: “*baba köpek çocuğunu yıkıyor*”. Buna karşın kız çocukların büyük çoğunluğunun, erkeklerden farklı olarak, karttaki ebeveyn imgesini –anneyi- üstbenliksel bağlamda ele alması, dikkat çekmektedir.

Diğer çarpıcı bir nokta, erkek çocuklarda bu ebeveyn imgesinin sıklıkla “baba köpek” olarak algılanmasıdır. Bu durum, daha önce de bahsedildiği gibi, **negatif Ödipin erkek çocuk tarafından geç terk edilişine** işaret etmektedir.

Diğer taraftan, kızların büyük çoğunluğu, ebeveyn imgeleri ile libidinal yaklaşma arzularını frenlemeyi daha iyi başarmaktadır; 10. Karta verilen hikayelerde annenin üstbenliksel etkisi ve onun arzusuna boyun eğme etkindir. Bu kartta, saldırgan dürtüye karşı Benlik tarafından devreye sokulan savunma biçimleri açıkça ortadadır:

Elif Yaren, kız, 6 yaş 10 ay:

10. Kart: “ Köpek yavrusu ve annesi. Annesi yavrusunu yıkıyor. Bunlar çok tatlı, çok güzel köpeklermiş. Çok uslularmış. “Banyo ettireceğim seni kızım” demiş. O da annesinin sözünden çıkmıyormuş hiç. Sonra annesi yıkamış. “Karnın acıktı mı?” demiş. “Evet anneciğim” demiş. “Ne vereyim sana?” demiş. “Pilav” demiş. Hikayenin sonunda annesi ona parka götürmüştü.”

Malzemenin tetiklediği nesne ile yakınlaşma, karşıt tepki oluşumu gibi bir savunma hareketine yol açmaktadır: “...çok uslularmış...”. Bu karşıt tepki oluşumu, saldırgan nitelikteki dürtüsel hareketlere karşıdır (... annesinin sözünden çıkmıyormuş hiç...). Diğer taraftan, bu **savunma hareketlerinin kız çocuklarda çok daha belirgin olduğunun** altını çizmek gerekir.

İki cinsiyet arasındaki farklılıklardan hareketle şunlar söylenebilir:

- **Kadın Üstbenliği daha çok anneseldir**
- Latans döneminin ilk evresinden itibaren, **Üstbenliğin göstergeleri kız çocuklarda, erkek çocuklara göre, daha belirgindir**
- **Erkek Üstbenliği kastrasyon endişesi ile şekillenmekte** ve bu endişe, erkek çocuğu baba ikameleri karşısında **pasif homoseksüel tutumlara** yöneltmektedir (Lebovici, 1995).

5.2.2.2. – TAT testi sonuçları

Latans döneminin ikinci evresindeki çocukların (9-10 yaş), çocuksu tümgüçlülükten vazgeçiş ve işlevsel yetersizliği tanıma seviyeleri, TAT testinin 1. Kart analizinden yola çıkılarak, 60 çocuk üzerinde değerlendirilmiş ve sonuçlar birinci evre ile karşılaştırılmıştır.

TAT testinin 1. Kartında önünde keman bulunan bir çocuk, eli şakaklarında bu yetişkin nesnesine, hüzünlü bir biçimde bakmaktadır. Karta verilmesi beklenen yanıt, çocuğun yetişkin nesnesi önündeki işlevsel yetersizliğini tanıması, aynı zamanda geleceğe yönelik bir proje ile, ileride bu yetersizlikten sıyrılacağına gönderme yapmasıdır. Karta verilen yanıtlar değerlendirildiğinde, **9-10 yaş çocuklarının büyük çoğunluğunun işlevsel yetersizliği tanıdığı** gözlenmektedir. Bununla birlikte kız çocuklar, bu yetersizliği tanımada, erkek çocuklardan – aradaki fark anlamlı olmamakla birlikte - biraz daha fazla sayıdadır.

İşlevsel yetersizlik, grubun büyük çoğunluğu tarafından tanınmakla birlikte, TAT testinin 1. Kartının 9-10 yaş grubu içinde farklı biçimlerde ele alındığı gözlenmektedir. Bazı çocuklar, sadece yetersizliklerini belirterek, onları ileride bu yetersizliğin ötesine taşıyacak ileriye dönük bir projeden asla bahsetmemektedirler.

Emre, erkek, 9 yaş 4 ay:

1. Kart: *“Keman çalmayı bilmeyen bir çocuk vardı. Sonunda, düşündü düşündü ve çalamayacağını anladı”*

Çoğunlukla, resimdeki çocuk hikayelere edilgen bir konumda yansıtılmakta ve ileriye yönelik bir proje (örn: *“sonra ders alacak ve keman çalmayı başaracak”*) ortaya çıkmamaktadır. **9-10 yaş çocuklarının sadece üçte birinin bir projeden bahsettikleri** ve bunu yapabilenlerin çoğunluğunun, bu projeyi ancak hikayeye dahil edilen **ebeveyn figürlerinden birinin yardımıyla** gerçekleştirebildikleri görülmektedir. Ebeveyn figürü çocuğa yardım ettiği zaman, çocuk ancak o şekilde iktidarsız konumundan çıkabilmektedir. Bu grup içinde sadece bir çocuğun, hiç kimseye yaslanmaksızın, özdeşimsel bir proje oluşturabilmesi oldukça dikkat çekicidir.

Kızlara gelince, ileriye yönelik proje, bu kez testi yapan kişinin sürece dahil olarak soru sorması ile ortaya çıkmaktadır. **Bir ebeveyn figürünün yardımı ile yetersizlikten çıkmaya, kız çocuklarda, erkeklerde olduğundan daha az**

rastlanmaktadır. Erkek çocuklarda ise, tam tersine, testi yapan kişinin müdahalesi, bir projeden bahsetmeyi destekleyici bir etken olarak ortaya çıkmamaktadır. Bunun yerine, dayanak nesnesi çoğunlukla baba figürü olmaktadır:

Kayra, erkek, 9 yaş 9 ay:

1. Kart: *Bir çocuk keman çalmak istiyor ama çalamıyor. Babasına keman kursuna gitmek istediğini söylüyor. Baba tamam diyor, bir yer buluyor, oraya gitmeye başlıyor. Cumartesi hastalanıyor gidemiyor, Pazar da gidemiyor, 3-4 yıl gidiyor hastalanmadan, sonra çok büyüyor, 30-40 yaşına geliyor. Büyük bir kemancı oluyor, babasına teşekkür ediyor, bir şarkı çalıyor.*

Fark edildiği gibi, özdeşimsel bir projeyi mümkün kılan babanın izni ve yardımı olmaktadır: “... büyük bir kemancı oluyor, babasına teşekkür ediyor, bir şarkı çalıyor.”

Bu yetersizlik durumunun ve pasif konumun kastrasyon endişesine karşı bir koruma sağladığı düşünülebilir. Güçsüzlüğün ifadesi, aktif projeleri sınırlamakla birlikte, kastrasyon endişesine karşı koruma sağlamaktadır.

Bazı az sayıda çocuk, bu yetersizlik duygusunun yarattığı narsistik yaralanmayı aşabilmek için, çocuksu tümgüçlülük ve arzunun sihirsel bir şekilde gerçekleştirilmesi yoluna başvurumaktadırlar: “... dünyanın en ünlü kemancısı olmuş..”. Bununla birlikte, çocukların büyük bir çoğunluğunda, tümgüçlülüğe başvurma gibi bir yol seçilmediği gözlenmektedir. Çoğunlukla hikayelerde çocuk, kullanımı ebeveynler tarafından yasaklanan veya imkansız olan (örn. ebeveynlerden biri tarafından kırılmış vb) baştan çıkarıcı bir yetişkin nesnesi (keman) önünde edilgen bir konumu benimsemektedir. Dolayısıyla olguların çoğunluğunda, arzu doyumu reddedilmektedir:

Günay, erkek, 9 yaş 11 ay:

1. Kart: *Çocuk kemanla ilgili bir şey yapıyor. Onu kullanmak istiyor ama bu galiba başka birinin, onu izliyor. Ailesinden biri, babası izin vermiyor galiba onu kullanmasına veya da kırık. Kırık olduğu için üzgün. Ailesi sonuç olarak kemani yapabilir. Keman çalmayı seviyor. Bunu satıyor ailesi için. Üzgün.*

Bu hikayede, ebeveynler için arzudan vazgeçme açıkça ifade edilmektedir (“... bunu satıyor ailesi için...”). Kastrasyon endişesinin yoğunluğu (“... babası izin vermiyor galiba onu kullanmasına veya da kırık...”), edilgen bir konumu benimsemeye yol açmaktadır. Bu edilgen konum, hem koruyucu aynı zamanda da hüznün vericidir: “.... bunu satıyor ailesi için, üzgün.”.

Sonuç olarak, **birinci evre ile karşılaştırıldığında, latans döneminin ikinci evresinde olan çocukların işlevsel yetersizliği daha fazla kabullendikleri** tespit edilmiştir. Bunun yanı sıra, **9-10 yaş çocukları kendilerini ebeveyn imgeleri karşısında çocuksu ve bağımlı bir konumda tutmayı yeğlemektedirler**. Ebeveyne ait idealler için kendi arzusundan vazgeçme, işlevsel yetersizliği tanıma ve ebeveynin iznine göre hareket etme, bunlar ödipal **Üstbenliğin giderek içselleştirildiğine** gönderme yapan işaretlerdir. Şüphesiz, Benlik idealinin ifade edilmesi ve belli bir ruhsal otonomi için ergenlik dönemini beklemek gerekecektir. Özdeşimsel bir projeden bahsedebilmek, Üstbenliğin dinamik yönü olan Benlik idealinin yerleşmesi ile ilgilidir ve bu sürecin ancak ergenlik sonunda tamamlanabileceği gözlenmektedir. Sonuç itibariyle, **Üstbenliğin gelişimi yavaş ve zorlu bir süreçtir**; araştırma sonuçları Üstbenlik gelişiminin latans döneminde tamamlanmadığına işaret etmektedir.

Daha önce belirtildiği gibi, kızlar TAT testinin 1. Kartında ileriye yönelik proje oluşturmak için bir ebeveyn imgesine yaslanmamakta, bununla birlikte bir kadın olan testörün araya girip soru sorması (“sonra ne olacak, hikaye nasıl bitecek?”), onları ileriye yönelik bir projeden bahsetmeye teşvik etmektedir. Bu durumun, küçük kızın (gerçek) nesneye kendini beğendirme ve nesnenin aşkını

kaybetmemek için onu hayal kırıklığına uğratmama ihtiyacından kaynaklanabileceği düşünülmüştür. Buradan yola çıkarak, **kızların, erkeklere göre, içsel nesnelerinden daha kolay ayrılabilirdikleri ve dış nesnelere bu aşkın daha kolaylıkla yer değiştirdiği** söylenebilir. Şüphesiz bu gözlem, kız çocuğun kadın olurken izlediği yolla ilgilidir: küçük kız önce annesini arzular, memeden kesildiğinde ondan ilk kez ayrılır; ikinci kez ayrılık, annenin kastrasyonunu fark ettiğinde gerçekleşir. Penis arzusu böylece babadan çocuk arzulamaya dönüşür ve kız çocuk babaya yönelir. Tüm bu değişiklikler, sevilen aşk nesnesinin değişimi, erojen bölgede değişim (klitoris yerini vajinaya bırakır), arzulanan nesnede değişim (penis arzusu yerini çocuk arzusuna bırakır), ebeveynler dışında yeni nesnelere yatırımı şüphesiz kolaylaştırıcı rol oynamaktadır. Kız çocuğun gelişimindeki bu farklılık, aynı zamanda onun bu yeni nesnelerinin onayını aramasına ve nesne ilişkilerinin baştan çıkarma etrafında şekillenmesine neden olacaktır. Sonuç itibarıyla, kızların ötekinin onayına (testörün onayı) ve ötekinin bakışına erkek çocuklardan daha çok ihtiyaç duymalarının, bu nedenlerden kaynaklanabileceği düşünülmektedir.

5. 2. 3. İkincil Özdeşimlere Geçiş

Hipotezimize göre, ödipal karmaşa yapılandırıcı işlevini gördüyse ve Üstbenlik yapılanması gelişme yolundaysa, araştırmaya katılan latans dönemindeki çocukların protokollerinde ikincil özdeşimlere geçişin işaretleri gözlenecektir.

5.2.3.1. - Rorschach testi sonuçları

Rorschach testinde, deneklerin ikincil özdeşimlerinin niteliği aşağıdaki öğelerden hareketle incelenmiştir:

- $H > (H)$
- $H > Hd$
- İnsan tasarımlarının cinsiyetlerinin belirgin olması (III. Kart)

İyi ayrılmış ve cinsiyeti belli bir insan tasarımı ile özdeşim, ikincil özdeşime geçişi işaret eder. (H) yanıtlarına gelince, bu tasarımlar canavar, melek, hayalet, robot gibi gerçek olmayan insan tasarımlarıdır ve daha çok birincil özdeşimlere gönderme yaparlar. **Niceliksel analize göre**, H ve (H) değişkenleri açısından, yaş grupları ve cinsiyetler arasında bir farklılık tespit edilmemiştir. Bu tespit, latans döneminin ikinci evresinde de, imgele ve düşünme başvurusunun devam ettiğini göstermektedir.

İkinci kritere gelindiğinde, latans döneminin ikinci evresinde, H (bütün insan tasarımları) yanıtları sayısı, beklendiği üzere, Hd (örn: bacak, göz gibi kısmi insan tasarımları) yanıtlarından fazladır. Latans döneminin birinci evresinde ise tam tersi bir durum gözlenmektedir: protokollerde Hd yanıtları H yanıtlarından daha fazla sayıdadır. Hd yanıtlarının H yanıtlarından fazla olması, ikincil özdeşimlerin ön koşulu olan bütün bir insan tasarımı ile özdeşim kurmanın, latansın birinci evresinde zorlukla başarıldığına işaret etmektedir. Kısmi insan tasarımlarının latansın ilk evresinde bütün insan tasarımlardan fazla sayıda verilmesinin, kimliğin parçalanma tehlikesi ile ilgili olmadığı görülmüştür. Protokollerin tamamı, özellikle de V. Kartın analizi, kimlik duygusunun tüm çalışmaya katılan deneklerde sağlam olduğunu göstermektedir. Sonuç olarak, bu bulgulardan hareketle, **latans döneminin ikinci evresinde (9-10 yaş), ikincil özdeşimlerin daha fazla güçlendiği gözlenmektedir.**

Üçüncü kritere gelindiğinde, yaş ve cinsiyet ayrımı yapmaksızın, genel olarak tüm grup içinde III. Karta cinsiyetleri belli insan tasarımları veren çocukların sayısı çok düşüktür. Bu durumun özellikle latans dönemine özgü süreçlerle ilgili olduğu düşünülmüştür. Bu dönemde, bilindiği üzere, nesne seçimleri erinlikten önce askıya alınmıştır, biseksüalitenin devamı bu şekilde açıklanabilir: latans dönemindeki çocuk henüz nesne seçimi yapmak zorunluluğu ile karşı karşıya kalmamıştır.

5.2.3.2. – CAT ve TAT testi sonuçları

İkincil özdeşimlere geçiş bakımından, iki yaş evresini ve cinsiyetleri karşılaştırmak için, **CAT ve TAT testlerinin 2. Kartına** verilen yanıtlar değerlendirmeye alınmıştır. İkincil özdeşimlere geçiş zorluğunun işareti olarak “kişilerin anonimleştirilmesi” (CAT testinde **EI 2** işlemi; TAT testinde **CI-2** işlemi) kriteri dikkate alınmıştır.

6-7 yaş çocuk grubunda dikkat çeken, çok az sayıda erkek çocuğun karttaki insan figürlerine cinsiyet atfetmesi veya resimdeki ebeveyn figürlerinden biri ile – resimdeki figürleri anne veya baba olarak adlandırma suretiyle – özdeşleşmesidir. Bu sayı, latans döneminin ikinci evresinde fark edilir biçimde artmakta ve çocukların yarısı TAT’nin 2. Kartında en az bir ebeveyn figürü ile özdeşleşmektedir.

6-7 yaş grubundaki kızlar, CAT testinin 2. Kartındaki ayıları, erkek çocuklardan daha fazla “anne” veya “baba” olarak adlandırmaktadır. Latansın ikinci evresinde (9-10 yaş) ise, ikincil özdeşimler açısından erkek çocuklar ile kız çocuklar sayısal anlamda birbirlerine yaklaşımaktadır. Bununla birlikte, daha önce bahsedildiği gibi, üçgen ilişkileri ve ebeveyn çiftini tanıma, kız çocuklar tarafından her zaman daha iyi tanınmaktadır.

Sonuç olarak, latans döneminin ilk evresinde, **ikincil özdeşimlere geçiş yapabilme açısından, kız çocuklar ile erkekler arasında büyük bir farklılık gözlenmektedir.** Bu ödipal karmaşanın ve kastrasyon endişesinin kız çocuklar için daha yapılandırıcı olduğuna mı işaret etmektedir? Kızlar ve erkekler latansın ikinci evresinde, ikincil özdeşimlere geçiş açısından birbirlerine yaklaştıklarına göre, **Ödipal karmaşanın kız çocuklarda çözülmesinin - daha uyumlu bir çözüm anlamında - daha hızlı geliştiği** ileri sürülebilir. Bu noktada, kız çocukların ötekine yaklaşma ve ötekine kendini beğendirme konusundaki ihtiyaçlarını hatırlamak gerekir. Bu durum, pozitif Ödipal konumun yarattığı bir durumdur. Diğer taraftan, latans döneminin ilk evresindeki erkek çocukların protokollerinde, nesne ilişkilerinin

ya kökten bir şekilde reddedildiği ya da çok fazla cinselleştirildiği gözlenmektedir. Bu gözlemler, kız çocuğunun, erkek çocuğa oranla olgunluğunu doğrulamaktadır.

Ernest Jones (1972b), Üstbenliğin, Ödipal çatışma sayesinde bir ebeveyn ile yapılan özdeşimden doğduğunu belirtir. Özdeşimin, nesnenin ulaşılmazlığından dolayı nesneden vazgeçme sonucunda oluştuğunu ifade eder. Buradan hareketle, günümüzde, erkek çocuğun birincil aşk nesnesinden, eski zamanlarda olduğu gibi çabuk vazgeçemediği sonucu çıkarılabilir. Freud şöyle demiştir: “anneye sınırsız bir doyum veren sadece oğlu ile ilişkisidir. Zaten anne-oğul ilişkisi, tüm ilişkiler içinde en mükemmel ve ikirciklilikten (ambivalence) en kolaylıkla muaf olabilecek ilişkidir” (Freud, 1932). Avrupa’da evlilik kurumundaki dağılmalar ve babalık işlevinin çok fazla düşüş yaşaması, anne tarafından baştan çıkarılmayı, dolayısıyla erkek çocuğun aşk nesnesi olan anneden zor vazgeçişini ve dürtüsel denetimde – eskiye oranla- daha fazla zorlanışını açıklayabilir. Ancak bilindiği gibi, Türkiye’de evlilik kurumu ve babalık işlevinde geleneksel değerler, Avrupa’ya göre daha az hasar görmüştür. Türkiye için daha çok söz konusu olan – medyadaki değişimlerin yarattığı etkilerin yanı sıra- “aşığın sansürü” düzeneğinin devreye girmemesi olabilir ki, bu kavram ve konuya, tartışma kısmında ayrıntılı bir biçimde değinilecektir.

Diğer taraftan, kız çocuğun dürtüsel denetiminin ve Üstbenlik gelişiminin daha ileride olmasına neden olarak, kız çocuğun aşk nesnesinin yani babanın ulaşılmazlığını daha çabuk kabullenebilmesi sayılabilir. **Kız çocuğun mahrumiyeti daha kolaylıkla kabullenebilme yetisinin, önceki hayal kırıklıklarıyla ve eksikliklerle bağlantılı olduğu** düşünülmektedir: süt eksikliğinin üzerine eklenen penis eksikliği, bir aşk nesnesinden vazgeçiş (anne).

Üstbenliğin içselleştirilmesi, ebeveyne dair ve sosyo-kültürel etkilerden bağımsız değildir; Üstbenlik kültürle ve çağın şartlarına göre şekillenen bir kavramdır. Freud bunu şöyle ifade etmiştir: “bir kültürde latans dönenminin cinsel yaşamı duraklatması için, o kültürün çocuk cinselliğini baskılamayı planına dahil etmiş olması gerekir”.

Sonuç olarak, araştırmanın ikinci hipotezi de doğrulanmaktadır: latans döneminin iki farklı yaş evresinin karşılaştırılması, **Üstbenlik yapılanmasının, yaşla birlikte, giderek yerleştiğini** göstermektedir.

SONUÇ

Bu araştırmayı yaparken şu sorudan yola çıkmıştık: “Günümüzün değişen şartlarına (medya, teknolojik yenilikler vb) maruz kalan ve batı değerlerinin bir kısmının etkin olduğu ülkemizde acaba latans dönemi nasıl yaşanıyor?”. İlk hipotezimiz “latans döneminin ikinci evresinde (9-10 yaş), çocukların daha iyi bir dürtüsel denetim yetisi gösterecekleri ve dürtüsel uyarılım düzeylerinin uyum bozulmasına yol açmayacağı” idi. Sonuç olarak, bu hipotezin, **kısmi** olarak, araştırma sonuçları ile desteklendiği görülmektedir: latans döneminin ikinci evresinde dürtüsel denetim artmakla birlikte, uyarılımın zaman zaman taşkın hale geldiği ve bir süre için uyumu bozduğu görülmüştür. Diğer bir deyişle, latans dönemi çocuğu, çevre tarafından bu yönde bir uyarın geldiğinde, dengesizlik yaşamakta ve kontrolünü kaybedebilmektedir. Ancak ruhsal alanda görülen bu dalgalanmaların, çocuğun okul yaşamına yansımadağı görülmektedir; araştırmaya katılan tüm çocuklar davranış sorunu göstermeyen ve ders başarıları üst düzeyde olan çocuklardır. R. Debray’e göre uyumluluk hali, zihinsel işleyişi değişikliğe uğratmadan önce davranış etkilemektedir (akt. Chagnon, 2002). Araştırmamızın sonuçları, Debray’in bu tespitini tamamen doğrular niteliktedir. Buna göre, “normal” ve temelde ruhsal sorunu olmayan çocuk, gerçekten de latans döneminde davranışsal olarak daha fazla “uyum sağlayabilen” bir çocuktur. Ergenlik veya ödipal dönemde olduğı gibi dürtüler her daim ön planda değildir. Ancak bu “uyumluluk” hali, ruhsal ketlenmeye ve dürtülerden tamamen uzaklaşmaya da tekabül etmemektedir.

Araştırmamızın sonuçları, latans dönemini iki evreye ayıran ve Ödipal karmaşanın ancak zamanla aşılabildiğini savunan Bornstein’i desteklemektedir. Üstbenliğin, yaşla birlikte yavaş bir şekilde içselleştirildiğini öne süren ikinci hipotezimiz de böylece doğrulanmaktadır. Ancak, özellikle erkek çocuklarda bu içselleştirmenin, ödipal çatışmaların halen yakınlığına bağı olan uyarılım halini denetlemede yeterli gelmediğı görülmektedir.

Araştırma sonucunda, 1980’lerde latans dönemi üzerine projektif testlerle yaptıkları araştırmalarla öne çıkan N. Rausch de Trautenberg ve M. F. Boizou’nun

uslu ve çekingen çocuklarının izleri bulunamamıştır. Bu çocuklar, N. Rausch de Traubenberg ve M. F. Boizou'nun ifadesine göre “dürtüsel hareketlerin çok nadir olarak görüldüğü” bir ruhsal yapılanma sergileyen çocuklardır. İşte bu çocukların izine, geleneksel değerleri nispeten koruyan Türk aile yapısında bile artık rastlanmamaktadır. Maalesef, bir karşılaştırma yapma adına, ülkemizde o yıllarda latans dönemi üzerine projektif testlerle yapılmış olan bir araştırma yoktur ancak günümüzde latans döneminin hiç de “sessiz” geçmediği ve utangaç çocukların yerini daha heyecanlı çocuklara bıraktığı açıkça gözlenmektedir. Peki, bu farklılığı yaratan etkenler ne olabilir?

Çocukların ruhsal gelişimlerdeki bu temel değişikliğin en önemli nedenleri arasında, şüphesiz günümüz medyasının etkilerini düşünmek gerekir. Ülkemiz, medya (internet, televizyon, video oyunları vb) yoluyla, değişen batı değerlerinin etkisine sürekli olarak maruz kalmaktadır. Tıpkı batı dünyasında olduğu gibi ülkemizde de, medya yoluyla şiddet ve cinsellik, eskisine oranla çok daha güçlü bir biçimde çocuklara aktarılmaktadır. Türkiye’de çok kanallı televizyona geçiş ve dürtüsellik fazlasıyla tetikleyen televizyon programları, 80’lerden sonra gündeme gelmiştir. Türk ailesinin temel eğlence aracı olan televizyondaki cinsellik ve şiddet içeren öğeler, çocukların ödipal dürtüsellikten uzaklaşmasını zorlaştırmaktadır. Buna paralel olarak, aile tarafından denetlenmediğinde, internet ve bilgisayar oyunları da günümüzün sürekli uyarılım yaratan ve dürtüsellik teşvik eden araçlarıdır.

Çevresel etkenlerden bahsederken, kuramsal anlamda, latans dönemi hakkındaki ön düşünceleri de yeniden gözden geçirme gereği vardır. Latans dönemine, klasik olarak atfedilen “cinsellikten arındırılmış dönem” görüşü, aslında Arbisio’nun (1997) da belirttiği üzere, bizzat Freud tarafından reddedilmektedir: “çocuk cinselliğinde böyle bir işleyiş eğitimsel bir idealdir ve çocuk, sıklıkla herhangi bir anda ve yüksek ölçüde bu idealden uzaklaşır” (Freud, 1905). Dolayısıyla, dürtüsellikten tamamen uzaklaşma fikrini, Freud’dan ziyade Freud’dan sonrakiler, onun adına öne sürmüş, Freud’un bu ifadelerini görmezden gelmişlerdir. Bununla birlikte, kuramsal kısım’da bahsedildiği üzere, Freud’un metinlerinde de konuyla ilgili karmaşık ve birbiri ile çelişen ifadeler yok değildir. Ancak sonuç

olarak Freud, bir çok defa, dürtüsel hareketlerin **sadece** bazı ağır patolojik durumlarda **tamamen** ortadan silindiğini ifade etmiştir. Buradan hareketle, geçmişin o utangaç ve aşırı uslu çocuğunun, o zaman yaygın olan, belki fazlasıyla otoriter ve baskıcı aile tutumlarının bir sonucu olarak ortaya çıktığı düşünülebilir. Bugün ne Avrupa’da ne de Türkiye’de yaygın olan bu aşırı baskıcı aile tutumlarının, patolojik bir ketlenmeye ve çekingenliğe neden olduğu öne sürülebilir. Dolayısıyla Freud’un döneminde “normal” ve yaygın olan bu “çekingen-utangaç” çocuk modeli, bugün için hem azınlıktadır hem de patolojik bir durum olarak görülmektedir. Alpert (1947), serbest bir eğitim ortamında, cinsel gelişimin durduğu bir latans döneminin gerçekleşmeyeceğini belirtmiştir.

Elbette ki bu tespitler, latans çocuğunun dürtüsel taşkınlık içinde, cinsel ve saldırgan davranışlara gömülen bir çocuk olması gerektiği anlamına gelmemelidir zira bu da ergenlikten önceki bu dönemde patolojik bir işleyişe tekabül eder. Araştırmamıza göre günümüzün, görünürde ruhsal bozukluk belirtisi göstermeyen ve “normal” okul çağındaki çocuğu, **halen mevcudiyetini sürdüren** dürtüsel dünyası ile bir ölçüde içselleştirdiği yasaklar arasında bocalayan ve zaman zaman dengesizleşebilen bir çocuktur. Bu dengesizlikler, dürtüsel taşkınlığın sürekli olarak yaşanması gibi patolojik bir işleyiş söz konusu olmadığında, okul başarısızlığına veya sosyal uyum sorunlarına neden olmamakta, tam tersine, ruhsal işleyiş hazzı içinde ele alınmaktadırlar.

Bu konuyla ilgili dikkat çeken durum, neredeyse 120 çocuktan hiçbirinin, en uyarılım içinde olanların bile, projektif testlerden farklı olarak, onlarla yürütülen görüşmelerde, sorulan sorulara yanıtlarında hiçbir uyumsuzluk belirtisi göstermemesidir. Neredeyse tüm çocuklar, okumayı çok sevdiklerini ve ödevlerini tek başlarına, zevk duyarak yaptıklarını belirtmişlerdir. İleriye yönelik planlardan bahsedip, “mutlu” olduklarını ifade etmektedirler. Bunun yanı sıra, hepsi iyi öğrencidir. Bu, E. ve J. Kestenberg’in (1966) sözünü ettikleri “işleyişten haz alma” durumuna tekabül eden ve Benliğin uyumu için gerekli olan bir ruhsal işleyişi tarif etmektedir. Bu yazarlara göre, Benliğin işlevlerinden haz alabilmek için, **belli bir miktarda** ruhsal enerjinin nötralizasyonu gereklidir. Cinsel enerjinin bir miktarı

böylece, Benlik işlevinin hizmetine verilir ve latans çocuğu okumaktan veya dil becerilerinden haz almaya başlar. Araştırma sonuçlarımıza göre de, dürtüsel nötralizasyonün **tamamen** gerçekleşmemesi, zorunlu olarak patolojik bir duruma veya uyumsuzluğa yol açmamaktadır. **Kısmi** bir nötralizasyon, akademik ve sosyal uyum için yeterli olmaktadır.

Araştırmamız ödipal çatışmanın yakınlığına ve özellikle erkek çocuklarda dürtüsel hareketlerin her an tetiklenebilir durumda olduğuna işaret etmektedir. Bastırma savunma düzeneği, bilince yakın olan ödipal çatışma karşısında yetersiz kalmaktadır. Çalışmamız J.Y. Chagnon'un (2002) yakın zamanda gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarını tamamen doğrulamaktadır. Chagnon'un araştırmasına göre, latans döneminde sağlanamayan uyumlu durum, ruhsal düzenlemelerin daha esnek ve uyumlu olarak yeniden düzenlediği ergenlik öncesinde (11, 12 veya 13 yaş) kendini gösterecektir.

Çalışmamız erkek ve kız çocuklar arasındaki çarpıcı farklılıklara da işaret etmektedir. Öyle ki, latans döneminin cinsiyete göre şekillendiği bile söylenebilir. Erkek çocuklarda, dürtüsel taşkınlık ve dengesizlik anları, kız çocuktan çok daha fazla yaşanmaktadır. Ödipal yaklaşma yasağı, latansın ikinci evresinde bile, araştırmamıza katılan erkek çocukların çoğunluğu tarafından tanınmamaktadır. Dürtüsel denetim ile ilgili olarak da, latans döneminin ikinci evresinde bir ilerleme gösteren özellikle kız çocuklarıdır. Latans dönemine özgü savunmalar, kız çocuk protokollerinde daha net olarak gözlenmektedir. Erkek çocuğun ise, kastrasyon endişesini uzak tutma yolu olarak, saldırganla özdeşim düzeneğine veya pasif homoseksüel konumu benimseme yoluna başvurduğu fark edilmektedir. Kız çocuk, tam tersine, nesnenin aşkını kaybetmemek için saldırganlığı ketleme yolunu tercih etmektedir.

Araştırmamızın sonuçları, kız çocuklarda Üstbenliğin daha işlevsel olduğunu ve Freud'un günümüzde çok tartışma yaratan düşüncelerinin aksine, hiçbir şekilde erkek Üstbenliğinden daha zayıf olmadığını ortaya koymuştur. Bilindiği gibi Freud, kastrasyon endişesi Üstbenlik oluşumunun kökenini oluşturduğundan, bunun kız

çocukta eksikliğinin kadın Üstbenliğinde zayıflık ile sonuçlandığını ifade etmiştir. Bizim sonuçlarımız M. Klein, J. Cosnier ve M. Ody gibi yazarların düşüncelerini doğrulamaktadır. Ody (1985), kız çocuğun Üstbenliğinin erkek çocuktan daha gelişmiş olduğunu ifade etmektedir. Yazara göre, belki kız çocuk ödipal dönemi erkek çocuk gibi şiddetli bir tehdit sonucu terk etmemektedir ancak en az onun kadar şiddetli yaşadığı başka bir olay vardır: enestüel aşk nesnesi olarak anneden vazgeçmiştir. Ody'e göre bu vazgeçiş, erkek çocuğun anneden vazgeçmesi ile aynı şiddettedir. M. Emmanuelli (1996), anne ile kız çocuğun arasındaki bağın gücünü vurgulayarak, F. Ladame'a atıf yapar: "kız çocuk aşk nesnesi olarak anneden vazgeçmekle ilgili sadece çok fazla tereddüt yaşamakla kalmaz, zaten vazgeçmez ve onu bırakmaz". Görüldüğü gibi, kız çocuğun kastrasyonu erkek çocuktan **önce** olduğundan, birincil nesneyi bir kez daha kaybetmekten ve ona karşı suçluluk duygularından kaçınmak için, hem erkek çocuktan daha olgun, hem de yasakları içselleştirmeye daha fazla hazırdır.

Tüm bunlara ek olarak, latans dönemindeki işleyişin, ailesel ve sosyal etkilerden muaf olmadığı akla gelmektedir. Medya etkisinin daha önce defalarca altının çizilmekle birlikte, bu etken her iki cinsiyet için de söz konusu olduğundan, erkek çocuktaki "fazladan uyarılım" durumunu açıklamak için yeterli gözükmemektedir. Tisseron'a (2004) yeniden dönersek, çocuğun medya tarafından önerilen davranış modellerini ancak ve ancak aile ortamı bunu onaylar ve desteklerse benimsediğini belirtmiştir. Avrupa'da evlilik kurumundaki değişimler (tek ebeveynlik, yeniden evlilik vs), çekirdek aile oranının 80 % , geniş aile oranının da 15% olduğu (Tuik, 2006) ülkemiz için geçerli değildir. Her ne kadar son araştırmalar tek ebeveynliliğin yükselişte olduğunu gösteriyor ise de (Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, 2010), babalık işlevi Avrupa'da olduğu gibi düşüş göstermemiştir; baba halen, özellikle geleneksel değerleri muhafaza eden ailelerde, önemli bir konumdadır (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995). Dolayısıyla, batı dünyasında erkek çocukların artan uyarılımını açıklayan bu türden ailesel etkenler, bizim ülkemiz için aynı şekilde geçerli değildir. Ancak Türkiye'de özellikle öne çıkan, anne-oğul ilişkisinin yoğunluğudur.

Türk aile yapısında, aile bireyleri arasında duygusal bağımlılık tüm sosyo-ekonomik düzeylerde çok yüksektir (Kağıtçıbaşı, 1982). Bunun yanı sıra, geleneksel olarak, erkek çocuğun ailede kadının statüsünü yükseltmesi, annelerde özellikle erkek çocuğu sahibi olma arzusunun nedenlerinden biridir. Son araştırmalar, erkek çocuğu tercihini eskiye göre inişte olduğunu gösterse de (Kağıtçıbaşı, 2010), anne-oğul bağının, geleneksel değerleri koruyan ailelerde, halen yüksek olduğu düşünülmektedir. Şüphesiz, ruhsal açıdan da anne-oğul bağı, Freud'un belirttiği üzere, çok güçlü bir bağdır. Bu güçlü bağ, çocuğun ödipal aşk nesnesi olan annesinden vazgeçini zorlaştırmakta ve fazladan uyarıcı etki yaratmaktadır.

Diğer taraftan, Türkiye'de boşanma oranı çok düşük (1,33 %) olsa da (TUIK, 2006), evlilik uyumsuzluğu yaygındır çünkü hem görücü usulu evlilik batıya göre daha yaygındır hem de kadınların çalışma oranı düşük olduğundan, ekonomik özgürlüğü olmayan kadınlar boşanmayı tercih etmemektedirler (Çimen, 2007). Bunun yanı sıra, büyük şehirlerde, kadın çalışma hayatına atıldığında geleneksel roller değişmekte ve bu da çiftler arasında uyumsuzluk yaratmaktadır (Demircioğlu, 2000). Araştırmalara göre, anne-baba arasındaki duygusal yakınlaşma eksikliği, annenin çocuğu ile, özellikle de oğlu ile bir duygusal yakınlaşma arayışına yönelmesine neden olmaktadır (Fişek, 1982; 1993). Anne eşi yerine oğluna doğru döndüğünde, "aşğın sansürü" düzeneği işlevini göremez. Anne-oğul ilişkisinde baba ayırıcı işlevini görmediğinde, annenin bu baştan çıkarıcı yaklaşması, erkek çocukta ödipal karmaşanın bastırılmasını ve birincil nesneden vazgeçmeyi - özellikle de nesneden vazgeçme zorunluluğu ilk kez karşısına çıktığından - çok zorlaştırmaktadır. Bunun yanı sıra, bireyselleşme yeterince desteklenmediğinden, birlikte yatma, duygusal bağımlılığı teşvik gibi özellikler ailelerde oldukça yaygındır. Tüm bunlar, ödipal karmaşayı aşmayı zorlaştıran ve Üstbenliği zayıflatan etkenlerdir.

Eğitimsel etkenleri de dahil eden bir bakış açısının, konuyu daha da aydınlatacağı düşünülmektedir. Kız çocuğa verilen eğitim, erkek çocuktan çok farklıdır. Türk kültüründe, annelerin kız çocuklarını yetiştirirken, erkek çocuklardan çok daha yetkeci (kontrolcü) çocuk yetiştirme biçimini kabul ettikleri görülmüştür. Kız çocuktan daha fazla itaat beklenirken, erkek çocuğun aktif tutumları

desteklenmektedir (Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu, 1995). Bu arada, fiziksel cezalar daha çok erkek çocuklara yönelmektedir (Yörükoğlu, 2004). Bu etkenlerin, kız çocukların latans döneminde bastırma savunma düzeneğine başvururken, erkek çocukların baskılamaya başvurmalarında etkin olduğu düşünülmektedir: kız çocuğun aktif hareketleri engellenip “içeri” yöneltildikçe, kız çocuk kendini iç temsiller dünyasına kapatmakta ve böylece tasarım dünyası daha zenginleşmektedir. Erkek çocuk ise, daha aktif olması teşvik edildiğinden, çatışmalarını dışsallaştırmaya, eylemle ifade etmeye yönelmektedir. Aile tutumlarının çocuk ruhsallığındaki etkilerini daha yakından araştırabilmek için, projektif testlerle, aile tutum ölçeklerini bir arada kullanan araştırmaların çok faydalı olacağı düşünülmektedir.

Son olarak, geçmişin çekingen ve içine kapanık çocuğu mu, yoksa ara ara dengesizlikler yaşayan günümüzün canlı çocuğu mu diyalektiğinde, sağlıklı olanın her zaman “canlılık”tan yana olduğu düşünülmektedir. Bu araştırma, günümüzde latans döneminin nasıl yaşandığına dair ipuçları veren bir çalışma olmuştur. Latans döneminde bir çocuğun ruhsal değerlendirmesini yaparken, tamamen dürtülerden uzak bir ruhsal işleyiş beklentisi içine, öncelikle biz uzmanların, girmememiz gerektiği yönünde bir düşünceye kılavuzluk edeceği düşünülmektedir. Bu çalışmanın, ileride “erken ergenlik” tartışmalarına ışık tutması umulmaktadır. “Erken ergenlik” kavramı günümüzün daha “canlı” yaşanan latans dönemine verilen bir ad mıdır yoksa bu canlılığın ötesinde bir taşkınlık durumuna mı işaret etmektedir? Bu çocuklar sadece fizyolojik bir değişim mi yaşamaktadır yoksa fiziksel değişimlerin kaynağındaki etken ruhsal özellikler midir? Bu sorular ancak, bu teşhisi alan çocukların, bizim çalışmamızdakine benzer “normal” latans çocukları ile karşılaştırılmasından hareketle yanıtlanabilecektir.

KAYNAKÇA

- ABRAHAM, K. (1925), La formation du caractère au stade génital. Etude psychanalytique de la formation du caractère, *Œuvres complètes, Tome 2*, Paris, Payot, 1966.
- AİLE VE SOSYAL POLİTİKALAR BAKANLIĞI (2010), Aile ve Sosyal Araştırmalar, [http : // www. aile.gov.tr](http://www.aile.gov.tr).
- ALPERT, A. (1941), The latency period- Re-examination in an Educational Setting, *The American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 11, New York, 126-132.
- ARBISIO, C. (1997), *L'enfant de la période de latence*. Paris, Dunod, 2007.
- ATACA, B. (2006). Turkey. In J. Georgas, J. W. Berry, F. J. R. van de Vijver, Ç. Kağıtçıbaşı & Y. H. Poortinga (Eds.), *Families across cultures: A 30 nation psychological study* (pp. 467 - 474). Cambridge: Cambridge University Press.
- BAŞBAKANLIK AİLE ARAŞTIRMA KURUMU (1995), Ailede Çocuk Eğitimi, [http : // www.aile.gov.tr](http://www.aile.gov.tr)., 2011.
- BECKER, T. (1974), On latency, *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol. 29, pp.3-11.
- BELLAK, L. (1954), *TAT and CAT in clinical use*, N. Y., Grune and Stratton ; 5eme édition révisée : *The TAT, CAT and SAT in Clinical Use*, New York : Allyn and Bacon, 1993.
- BEIZMANN, C. (1961), *Le Rorschach de l'enfant à l'adulte*, Paris, Delachaux et Niestlé.
- BLOS, P. (1985), *Son and Father. Before and beyond the Oedipus Complex*, New York, Free Press.
- BEIZMANN, C. (1966), *Livret de cotation des formes dans le Rorschach*, Paris, Ecpa.

- BLOMART, J. (1998), *Le Rorschach chez l'enfant et l'adolescent- Etude génétique et liste de cotation des formes*, Paris, E.A.P.
- BOEKHOLT, M. (1993), *Epreuves thématiques en clinique infantile, approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- BORNSTEIN, B. (1951), On latency, *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol. 6, p. 278-285.
- BORNSTEIN, B. (1953), Masturbation in latency period, *The Psychoanalytic Study of the Child*, Vol. 8, p. 65-78.
- BRELET-FOULARD, F ; CHABERT, C. (2003), *Nouveau Manuel du TAT, Approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- CHABERT, C. (1983), *Le Rorschach en clinique adulte, Interprétation psychanalytique*, Paris, Dunod, 2e édition, 1997.
- CHABERT, C. (1998), *Psychanalyse et méthodes projectives*, Paris, Dunod, Les Topos, p.48.
- CHAGNON, J.Y. (2001), L'enfant de 10 ans face aux épreuves projectives, *Psychologie Clinique et Projective*, Vol. 7, p. 175-198.
- CHAGNON, J.Y. (2002), *Le Pronostic à la préadolescence*, Presses Universitaires du Septentrion.
- CHAGNON, J.Y. (2009), La période de latence, ouvrage coll., sous la dir. de MARTY, F: *Les grandes problématiques de la psychologie clinique*, Paris, Dunod, p. 27-45.
- CHASSEGUET-SMIRGEL, J. (1964), *La sexualité féminine*, Paris, Payot.
- CHILAND, C. (1971), *L'enfant de six ans et son avenir (Etude psychopathologique)*, Paris, PUF, 1988.
- CHILAND, C. (1978), L'enfant à la période de latence, *Psychologie Scolaire*, Vol. 23, p. 16-29.
- CHILAND, C. et coll. (1983), *L'entretien clinique*, Paris, PUF, 1999.

- ÇİMEN, E. (2007), Görücü usulu ve anlaşılarak evlenen bireylerin çeşitli sosyal psikolojik faktörler yönünden karşılaştırılması, Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi.
- COSNIER, J. (1995), Le Surmoi de la femme, *Surmoi II : Les développements post-freudiens*, sous la dir. de N. AMAR, G. LE GOUES, G. PRAGIER, *Monographies de la Revue française de psychanalyse*, Paris, PUF, p. 147-166
- DAVID, C. (1969), Remarques introductives à l'étude de la période de latence, *Revue française de psychanalyse*, Vol. 33, No. 4, p. 697-706.
- DEBRAY, R. (1987a), Qu'apporte le TAT à 6 ans ?, *Psychologie Française*, numéro spécial « cinquantenaire du TAT », 32 (3), p. 157-159.
- DEBRAY, R. (1987b), Le TAT aujourd'hui et demain, *Psychologie Française*, numéro spécial « cinquantenaire du TAT », 32 (3), p. 127-130.
- DEBRAY, R. (1997), TAT et économie psychosomatique : un bilan actuel, *Psychologie clinique et projective*, Vol. 3, pp. 19-37.
- DEBRAY, R. (1998), Pierre Marty, *Psychanalystes d'aujourd'hui*, Paris, PUF.
- DEMİRCİOĞLU, D. (2000), Boşanmanın çalışan kadının statüsü ve cinsiyetlerdeki rolü üzerine etkisi, Yayınlanmamış Doktora tezi, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Anabilim Dalı.
- DENIS, P. (1990), Psychopathologie de tous les jours à la période de latence, in « Latence, connais pas ! Les 7-12 ans entre école et famille », *Le groupe familial*, N° 127, p. 24-29.
- DENIS, P. (1997), L'interprétation en période de latence, in : *L'interprétation en psychothérapie d'enfants et d'adolescents*, (Ed. MANZANO, R.), Suisse, Editions Médecine et Hygiène.
- DENIS, P. (2001a), *Eloge de la bêtise*, Paris, PUF.
- DENIS, P. (2001b), L'excitation à la période de latence, *Enfances & Psy*, N° 14, p. 77-83.

- DENIS P. (2003), Quelle latence pour les enfants d'aujourd'hui ?, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, N°51, p. 288-291.
- DENIS, P. (2005), Le résistant isolement de l'enfant lecteur de bandes dessinées. In : *De l'âge de raison à l'adolescence : quelles turbulences à découvrir ?* (Ed. BERGERET-AMSELEK, C.), Paris : Erès, p. 77-82.
- DIATKINE, R. (1967), Du normal et du pathologique dans l'évolution mentale de l'enfant, *Psychiatrie de l'enfant*, Vol. 10, Fasc. 1, PUF, p. 1-42.
- DURAND, M.L. (2010), cours sur l'inhibition, Université René Descartes.
- EMMANUELLI, M. (1991), *Les processus de pensée à l'adolescence*, Thèse de doctorat en psychologie, Université Paris V.
- EMMANUELLI, M. (1996), L'inhibition intellectuelle à la préadolescence : mise en défaut de la latence et prélude à la séparation, *Psychologie Clinique et Projective*, Vol. 2, N° 2-1996, p. 261-278.
- EXNER, J.E. , Weiner, I.B. (1995), *The Rorschach : a Comprehensive System vol. 3 : Assessment of Children and Adolescents*, second édition, New York, Wiley.
- FERENCZI, S. (1924), Thalassa, essai sur la théorie de la génitalité, *Psychanalyse III, Œuvres complètes 1919-1926*, Payot, s. 1, 1974, p. 250-323.
- FERENCZI, S. (1925), Psychanalyse des habitudes sexuelles, *Psychanalyse III, Œuvres complètes 1919-1926*, Payot, s. 1, 1974, p. 324-357.
- FİŞEK, G.O. (1982). Psychopathology and the Turkish family: A family systems theory analysis. In Ç. Kağıtçıbaşı (Ed.) Sex-roles, family and community in Turkey, p. 295-321. Bloomington, IN: Indiana University Press.
- FİŞEK, G. O. (1993), Life in Turkey, in L. L. Adler (ed.), International handbook of gender rôles, p. 438-451, Westport, CT : Greenwood Press.
- FLOURNOY, O. (1967), La Sublimation, *Revue française de psychanalyse*, Vol. 31, p. 59-99.

- FOULARD, F. B. ; CHABERT, C. (1990), *Nouveau Manuel du TAT, Approche psychanalytique*, 2ème édition, Paris, Dunod, 2003.
- FREJAVILLE, A. (2002), Œdipe, ses complexes et notre époque, *Revue Française de Psychanalyse*, N°1, p. 129-144.
- FREJAVILLE, A. (2003), Le triangle œdipien dans la tourmente, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, Vol. 51, N°3, pp. 129-136.
- FREUD, A. (1946), *Le Moi et les mécanismes de défense*, Paris, PUF, 13ème édition, 1993.
- FREUD, A. (1965), *Le normal et le pathologique chez l'enfant*, Paris, Gallimard, 1968.
- FREUD, S. (1887-1902), *La naissance de la psychanalyse. Lettres à W. Fliess. Notes et plans*. Paris, PUF, 1993, p. 1-306.
- FREUD, S. (1895), Esquisse pour une psychologie scientifique, *La Naissance de la psychanalyse*, Paris, PUF, 5ème édition, 1986.
- FREUD, S. (1898), La Sexualité dans l'étiologie des névroses, *Résultats, idées, problèmes*, Tome I, Paris, PUF, 1984, p. 75-97.
- FREUD, S. (1899), Sur les souvenirs-écrans, *Névrose, psychose et perversion*, Paris, PUF, 1985, p. 113-132.
- FREUD, S. (1900), *L'interprétation des rêves*, Paris, PUF, 1993.
- FREUD, S. (1901), *Sur le rêve*, Paris, Gallimard, 1988.
- FREUD S., (1905, éd. Révisée 1923). *Trois essais sur la théorie de la sexualité*, Paris, Gallimard, 1962, coll. Idées.
- FREUD, S. (1908), Les théories sexuelles infantiles, *La Vie Sexuelle*, Paris, PUF, 1969, p. 19.
- FREUD, S (1908b), La morale sexuelle civilisée et la maladie nerveuse des temps modernes, *La vie sexuelle*, Paris, PUF, 1969, 6ème éd., p. 28-46.
- FREUD, S. (1909). Remarques sur un cas de névrose obsessionnelle (L'homme aux rats), *Cinq psychanalyses*, Paris, PUF.

- FREUD, S. (1910), *Un souvenir d'enfance de Léonard de Vinci* (trad. Fr. M. BONAPARTE), Paris, Gallimard, 1927.
- FREUD, S. (1911). Formulations sur les deux principes du cours des événements psychiques, *Résultats, idées, problèmes*, Paris, PUF.
- FREUD, S. (1915). Pulsions et destins de pulsions, *Œuvres complètes de Freud*, tome XIII., Paris, PUF, 1988.
- FREUD, S. (1916-1917), *Introduction à la psychanalyse*, Paris, Payot, 1961.
- FREUD, S. (1919), Au-delà du principe de plaisir, *Œuvres complètes de Freud*, tome XV., Paris, PUF.
- FREUD, S. (1919), Un enfant est battu, *Œuvres complètes de Freud*, tome XV., Paris, PUF.
- FREUD, S. (1921), Psychologie des foules et analyse du moi, *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1981.
- FREUD, S. (1923), Le moi et le ça, *Œuvres complètes de Freud*, tome XVI, Paris, PUF, 1996.
- FREUD, S. (1924), La disparition du complexe d'œdipe, *Œuvres complètes de Freud*, tome XVII, Paris, PUF, 1992.
- FREUD, S. (1925a), *Sigmund Freud présenté par lui-même*, Paris, Gallimard, 1984.
- FREUD, S. (1925b), Différences anatomiques entre les sexes, *La vie sexuelle*, PUF, 1970, p. 131-132.
- FREUD, S. (1925c), La négation, *Résultats, idées, problèmes*, tome II, Paris, PUF, 1987, p. 135-139.
- FREUD, S. (1926), *Inhibition, symptôme et angoisse*, Paris, PUF, 8ème éd., 1986.
- FREUD, S. (1930), Malaise dans la civilisation, *Œuvres complètes de Freud*, tome XVIII., Paris, PUF, p. 245-233
- FREUD, S. (1932), La féminité, *Nouvelles conférences sur la psychanalyse*, Paris, NRF, coll. « Idées », p.176.

- FREUD, S. (1939), *L'homme Moïse et la religion monothéiste* (Trois Essais), Paris, PUF, 9ème éd., 1978.
- GREEN, A. (1971), De la bisexualité au gynocentrisme, Bettelheim B., 1971, réed. 1986, *Les blessures symboliques*, Paris, Gallimard, p. 213-234.
- GUIGNARD, F (2006), Les enfants d'aujourd'hui : changements de société et modifications de la psychopathologie, *Psychanalystes qui êtes-vous ?*, Interéditions, Paris, Dunod, p. 257-263.
- GUIGNARD, F (2007), Œdipe aujourd'hui et demain ? Ed. Cabrol G., Nayrou F., Parat H., , *Actualité de l'Œdipe, Monographies et débats de psychanalyse*, PUF, p. 117-137.
- HALPERN, F. (1953), *A clinical approach to Children's Rorschachs*, New-York, Grune and Stratton.
- HARTMANN, H. (1958), *La psychologie du moi et le problème de l'adaptation*, Paris, PUF, 1968.
- HARTMANN, H. (1964), *Essays on Ego Psychology*, New York, International Universities Press.
- İKİZ, T. (2003), Rorschach testinin Psikanalitik Yorumu (L'approche psychanalytique de l'épreuve du Rorschach), Baglam Yayinlari, İstanbul.
- IONESCU, S. ; JACQUET, M. ; LHOTE, C. (1997), *Les mécanismes de défense, Théorie et clinique*, Armand Colin, Paris, 2010.
- JEAMMET, P ; CORCOS, M. (2005), *Evolution des problématiques à l'adolescence. L'émergence de la dépendance et ses aménagements*, Rueil-Malmaison, Doin, 2ème édition.
- JONES, E. (1927), Le développement initial de la sexualité féminine, *International Journal of Psychoanalysis*, VIII.
- JONES, E. (1927b), La conception du Surmoi, *Surmoi II : Les développements post-freudiens*, sous la dir. de N. AMAR, G. LE GOUËS, G. PRAGIER, *Monographies de la Revue française de psychanalyse*, Paris, PUF, p. 13-23.

- KAĞITÇIBAŞI, C. (1982). Sex-roles, value of children and fertility in Turkey. *Indiana University Turkish Studies*, 3, 151-181.
- KAGITCIBASI, C & SUNAR, D.G.(1992), Family and socialization in Turkey. In J. L. Roopnarine & D. B. Carter (Eds.), Parent-child relations in diverse cultural settings: socialization for instrumental competency. *Annual Advances in Applied Developmental Psychology*, Vol. 5. Norwood, N.J.: Ablex. , p. 75-88.
- KAGITCIBASI, Ç. (2010), *Benlik, Aile ve İnsan Gelişimi : Kültürel Psikoloji*, İstanbul, Yapı Kredi ve Koç Üniversitesi Yayınları.
- KAMEL, F. (2002), *Entrer dans l'adolescence. Le temps de la latence*. Paris, Editions in Press.
- KARAKİTAPOĞLU-AYGÜN, Z. (2002). Self-constructs, perceived parenting styles and well being in different cultural and socioeconomic contexts. Unpublished doctoral dissertation, Middle East Technical University, Ankara, Turkey.
- KESTEMBERG, E. ; KESTEMBERG, J. (1966), Contribution à la perspective génétique en psychanalyse, *Revue française de psychanalyse*, no 5-6, tome XXX, Paris, PUF.
- KLEIN, M. (1928), Les stades précoces du conflit œdipien, *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, p. 238.
- KLEIN, M. (1932), La technique de l'analyse des enfants à la période de latence », *La psychanalyse des enfants*, Paris, PUF, 2006.
- KLEIN, M. (1945), Complexe d'Œdipe éclairé par les angoisses précoces, *Essais de psychanalyse*, Paris, Payot, 1968, p. 370-424.
- KLEIN M. (1959), Les premiers stades œdipiens et la formation du Surmoi », *La Psychanalyse des enfants*, Paris, PUF, 1990, p. 150.
- KLEIN, M. (1932), *La psychanalyse des enfants*, Paris, PUF, 1969.

- KLEIN, M. (1966), Quelques conclusions théoriques au sujet de la vie émotionnelle des bébés, *Développement de la psychanalyse*, Paris, PUF, 1991, p. 194.
- KLOPFER, B. et Coll (1942), Rorschach réactions in early childhood, *Rorschach Research Exchanges*, 5, p. 1-23.
- LAPLANCHE, J. et PONTALIS, J.B. (1967), *Vocabulaire de la Psychanalyse*, PUF, Paris, 4ème édition, 2003.
- LAPLANCHE, J. (1980), *Problématiques III (La sublimation)*, PUF, Paris.
- LAZARTIGUES, A (1998), A nouvelles familles, nouveaux enfants ? », *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, vol. 48, no 1, p. 32-43.
- LAZARTIGUES, A (2001), La famille contemporaine « fait » -elle de nouveaux enfants ?, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, vol. 49, no 4, p. 264-276.
- LAZARTIGUES, A. ; MORALES, H. ; SAINT-ANDRE, S. ; PLANCHE, P. (2006), L'enfant au risque d'un nouveau monde, *L'évolution Psychiatrique*, 71, p. 331-347.
- LEBOVICI, S. (1980), L'expérience du psychanalyste chez l'enfant et chez l'adulte devant le modèle de la névrose infantile et de la névrose de transfert, *Revue Française de psychanalyse*, vol. 44, no 5-6, p. 733-852.
- LOOSLI-USTERI, M. (1929), Le test de Rorschach appliqué à différents groupes d'enfants, *Archives de Psychologie*, XXII, 85.
- LOOSLI-USTERI, M. (1932), Les interprétations dans le test de Rorschach, *Archives de Psychologie*, XXIII, 92.
- LOOSLI-USTERI, M. (1938), *Le diagnostic individuel chez l'enfant à l'aide du test de Rorschach*, Paris, Hermann.
- LUGASSY, F. (1998), *Les équilibres pulsionnels de la période de latence*, Paris, L'Harmattan.

- MARCELLI, D. (2010), Sexualité des enfants en âge de latence. Entre éducation et séduction quel destin pour les pulsions ?, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'Adolescence*, no 58, p. 60-63.
- MARDIN, Ş. (2003), *Türk Modernleşmesi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- MASTIO, C. (2010), Des enfants sans latence qui mettent les enseignants à l'épreuve. Tenir compte du travail de latence dans le cadre scolaire, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, no 58, p. 81-86.
- MIJOLA-MELLOR, S. (1992), *Le plaisir de pensée*, PUF, Paris.
- MILLOT, C. (1979), *Freud anti-pédagogue*, Navarin éditeur, s. 1.
- MISES, R. (2010), La période de latence : vers une réévaluation du concept, *Neuropsychiatrie de l'enfance et de l'adolescence*, no 58, p. 5-9.
- ODY, M. (1985), « Détruire, disait-il... », *Avant l'adolescence, Les textes du Centre Alfred-Binet*, no 6, Association de santé mentale de Paris 13ème, p. 27-37.
- ODY, M. (1992), Sublimation, *Les textes du C.A.B*, no 20, p.15-39.
- PEHLIVANOGLU, P. (1998), *Differences in Turkish Parenting Practices Due to Socioeconomic Status and Sex of the Child*, (unpublished master thesis) Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Psikoloji Bölümü, İstanbul.
- RAUSCH DE TRAUBENBERG, N. (1970), *La pratique du Rorschach*, Paris, PUF.
- RAUSCH DE TRAUBENBERG, N ; BOIZOU, M. F. (1984), *Le Rorschach en Clinique infantile- Le réel et l'imaginaire chez l'enfant*, Paris, Dunod.
- ROMAN, P. (2009), *Le Rorschach en clinique de l'enfant et de l'adolescent, Approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- ROUSSILLON, R. (2007), Période de latence, *Manuel de psychologie et de psychopathologie clinique général*. Paris, Masson, p. 181-192.
- SARNOFF, C. (1971), Ego structure in latency, *The Psychoanalytic Quarterly*, vol. 40, p. 387-414.

- SARNOFF, C. (1972), The vicissitudes of projection during an analysis encompassing late latency to early adolescence, *The International Journal of Psychoanalysis*, no 53, p. 515-522.
- SARNOFF, C. (1976), *Latency*, New York, Jason Aronson, 1989.
- SATTTLER, J. M. (2002), *Assessment of children: Behavioral and clinical applications* (4th ed). San Diego, CA: Jerome M. Sattler.
- SCARFONE, D. (2004), *Les Pulsions*, Paris, PUF.
- SCHENTOUB, V. ve DEBRAY, R. (1970-1971), Fondements théoriques du processus TAT, *Bulletin de Psychologie*, XXIV, 292 (12-15), p. 897-903.
- SCHENTOUB, V. ve ark. (1990), *Manuel d'utilisation du T.A.T., approche psychanalytique*, Paris, Dunod.
- SEVER, L. (1985), *Change in women's perceptions of parental child rearing practices, attitudes and beliefs in the context of social change in Turkey*, Yayınlanmamış uzmanlık tezi (unpublished master's thesis), İstanbul Boğaziçi University.
- SHAPIRO, T., Perry, R. (1976), Latency revisited (The Age Plus or Minus 1) », *The psychoanalytic study of the child*, vol. 31, p. 79-105.
- SULLOWAY, F.J. (1979), *Freud biologiste de l'esprit*, Paris, Fayard.
- TISSERON, S. (2004), L'enfant au risque des médias, *Enfance Psy*, no 26, p. 15-21.
- TUIK (2006), Türkiye İstatistik Kurumu, Aile Yapısı Arastirmasi, www.tuik.gov.tr.
- WINNICOTT, D. W. (1958). Analyse de l'enfant en période de latence, *Processus de maturation chez l'enfant*, Paris, PBP, 1983, p. 81-91.
- YALÇINKAYA, A. (1990). Decision making in the Turkish family. Unpublished master's thesis, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Boğaziçi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- YÖRÜKOĞLU, A. (2004), Çocuk Ruh Sağlığı (La psychologie de l'enfant), 27. Basım, İstanbul, Özgür Yayınları.

EKLER

EK 1 :

CONNERS ÖĞRETMEN DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

ÖĞRENCİNİN ADI SOYADI :

TARİH:

ÖĞRETMENİN ADI SOYADI:

SINIFI :

HİÇ BİR ZAMAN(0), NADİREN (1), SIKLIKLA(2), HER ZAMAN (3)

- 1-Kıpır kıpır yerinde duramaz.
- 2-Zamansız ve uygunsuz ses çıkarır.
- 3-istekleri hemen yerine getirilmelidir.
- 4-Bilmiş tavırları vardır.Bilgiçlik taslar.
- 5-Aniden parlar ne yapacağı belli olmaz.
- 6-Eleştiriye kaldıramaz.
- 7-Dikkati dağınıktır.
- 8-Diğer çocukları rahatsız eder.
- 9-Hayallere dalar.
- 10-Somurtur,surat asar.
- 11-Bir anı bir anını tutmaz.
- 12-Kavgacıdır.
- 13-Büyüklerin sözünden çıkmaz.
- 14-Hareketlidir.Durmak oturmak bilmez.
- 15-Heyecana kapılıp düşünmeden hareket eder.
- 16-Öğretmenin ilgisi hep üzerinde olsun ister.
- 17-Göründüğü kadarıyla arkadaş grubuna alınmıyor.
- 18-Göründüğü kadarıyla başka çocuklar tarafından kolaylıkla yönlendirilirler.
- 19-Oyun kurallarına uymaz mızıkçıdır.
- 20-Göründüğü kadarıyla liderlik özelliğinden yoksundur.
- 21-Başladığı işin sonunu getiremez.
- 22-Olduğundan daha küçükmüş gibi davranır.
- 23-Hatalarını kabul etmez,suçlu başkalarının üstüne atar.
- 24-Diğer çocuklarla iyi geçinemez.
- 25-Sınıf arkadaşlarıyla yardımlaşmaz.
- 26-Zorluklardan hemen yılar.
- 27-Öğretmenlerle işbirliğine girmez.
- 28-Zor öğrenir.

EK 2 :

LATANS DÖNEMİ ÇALIŞMASI

BİLGİ FORMU

KOD:

AD VE SOYADI:

DOĞUM TARİHİ:

YAŞI:

CİNSİYETİ:

OKULUN ADI:

SINIFI:

Yuvaya gitti mi, kaç yıl?

Evdeki nüfus:

Anne-Baba:	Birlikte	Boşanmış
Anne :	Sağ	Öz Üvey

Annenin eğitimi:

Annenin İşi:

Baba:	Sağ	Öz	Üvey
--------------	------------	-----------	-------------

Babanın eğitimi:

Babanın işi:

Kardeşler:

Yaşları ve Cinsiyetleri:

Kronik hastalıklar:

Daha önce psikoloğa veya bir uzmana başvuru?

Not ortalaması (ilk dönem karne notuna göre):

Ailede yabancı dil bilen var mı, hangileri? (10 yaş)

İLİŞKİLER (anne aşırı koruyucu/disiplinli; baba sert/yumuşak vs)

a) Anne ile (Annen ile ilişkin nasıl?, annen nasıl biridir? vb sorular sorulabilir):

b) Baba ile (Baban ile aranla nasıl? Nasıl biridir? vb sorular sorulabilir):

Ailenle birlikteyken mutlu musun?

Okul durumunu, notlarını nasıl değerlendiriyorsun?

Ödevlerini yalnız yapar mısın?

Ödev yapmak senin için zevkli/sıkıntılı mıdır?

Okumaktan hoşlanır mısın?

Kendin isteyerek mi kitap okursun yoksa ailen veya öğretmenin zorladığında mı okursun?

Spor yapar mısın, hangileri?

Spor dışındaki ilgi alanların (oyun, aktivite) nelerdir, boş zamanlarında ne yapmaktan hoşlanırsın?

TV ne kadar sıklıkta (günde kaç saat) seyredersin, en sevdiğin programlar, çizgi filmler hangileridir?

Evde bilgisayar var mı?

İnternet kullanıyor musun?

Arkadaşlarıyla ilişkin nasıldır? (yakın arkadaş, birlikte yapılan aktiviteler vs):

Büyüyünce ne olmak istiyorsun?

SAĞLIK

Genel de kendini mutlu mu hissediyorsun üzgün mü?

Sana göre en büyük sorunun ne?

Kendini nasıl tanımlarsın (örnek: sakın/hareketli, karamsar/iyimser, içine kapalı/sosyal, neşeli/üzgün vs):

EK 3: TAT TESTİNDE İŞLEME BİÇİMLERİNİ DEĞERLENDİRME ÖLÇEĞİ

SERİ A Katılık	SERİ B Labilite	SERİ C Çatışmadan kaçınma	SERİ E birincil süreçler
A1 Dışsal gerçekliğe gönderme A1-1:Detaylara bağlı kalarak betimleme (yorumla doğrulanmış veya doğrulanmasın). A1-2: zamansal-mekansal-sayısal kesinlik A1-3:Sağduyuya ve ahlaka sosyal göndermeler A1-4:Edebi ve kültürel göndermeler A2 İçsel gerçekliğe yatırım A2-1:Kurgu ve rüyaya başvurma. A2-2: Entellektüalizasyon A2-3:Olumsuzlama (denegation) A2-4: İçsel çatışmaya vurgu. Dürtüsel ifade ve savunma arasında gidip gelme. A3 Obsesyonel tipte işlemler. A3-1:Kuşku:Sözel önlemler, farklı yorumlar arasında tereddüt, dile pelesenk etme. A3-2: İptal etme A3-3:Karşıt tepki oluşturma A3-4:Tasarımlar veya tasarım ve duygulanımlar arasında yalıtım (isolation) -azaltılmış duygulanım	B1 İlişkiye yatırım B1-1: Kişiler arası ilişkileri vurgulama, diyaloglar B1-2:Resimde olmayan kişileri dahil etme B1-3: Duygulanımları ifade etmek B2 Dramatizasyon B2-1:Doğrudan duygulanımlara değinmek, ünlemler, kişisel yorumlar.- Tiyatrolaştırma, hikayenin oradan oraya zıplaması B2-2:Güçlü veya abartılı duygulanımlar B2-3: Tasarım ve/veya duygulanımların karşıtlığı-karşıt arzular arasında gidip gelme. B2-4:Korku, felaket ve sarsıntı yaratan duygulanımlara bağlı olan ya da olmayan eylem tasarımları. B3 Histerik tipte işlemler B3-1: Duygulanımların tasarımların bastırılmasına hizmet etmesi B3-2: İlişkilerin erotize edilmesi,saydam bir sembolleştirme,baştan çıkarma değerindeki narsistik detaylar. B3-3:Özdeşimlerde değişkenlik.	CF Dışsal gerçekliğe aşırı yatırım CF-1:Günlük hayata, olgusala, yapmaya getirilen vurgu. Dışsal gerçeklikle kaplanan göndermeler. CF-2:koşullara bağlı duygulanımlar, dış normlara gönderme yapma CI Ketlenme CI-1:Kısıtlamaya olan eğilim (uzun bekleme süresi ve\veya hikayeler arası sessiz kalma, soru sorma ihtiyacı, ret eğilimi, reddetme) CI-2:Belirtilmemiş çatışma nedenleri, sıradanlaştırma, bilinmeyen kişiler CI-3:Söylem içinde beklemlerin ardından ya da öncesinde, endişe yaratan durumlardan bahsetmeme CN Narsistik yatırımlar CN-1: Öznel duygulara yapılan vurgu- Kişisel göndermeler CN-2:Narsistik detaylar -kendilik tasarımının ve\veya nesne tasarımının idealleştirilmesi (+ veya -) CN-3:Tablolaştırma- Başlık olarak duygulanım verme- Duygulanımları anlatan beden duruşları. CN-4: Sınırlar,çevreleri ve duyumsal nitelikleri üzerine ısrar etme CN-5: Ayna ilişkisi CL Sınırların değişkenliği CL-1:Sınırların geçirgenliği (anlatanla hikayenin öznesi arasında ve iç ve dış sınırlar arasında) CL-2:Algıdan ve \veya duyumdan destek almak CL-3:İşlevsellik biçimleri ile ilgili çeşitlilik (iç\dış, algısal\sembolik, soyut \somut) CL-4:Yarılma CM Anti-depresif davranışlar CM-1:Nesnenin yaslanma işlevi üzerine yapılan vurgu(+,-)-Klinisyene başvurma CM-2:Özdeşleşimlerin çok değişken olması CM-3:Kaçamak,alay,mizah,göz kırpma.	E1 Algının bozulması E1-1: Görünen bir nesnenin yok sayılması. E1-2:Nadir rastlanan veya garip detayların algılanıp keyfi olarak doğrulanması/doğrulanmaması E1-3:Duyumsal algılar-Yanlışı algılar E1-4:Bozulmuş nesnelerin veya hasta, biçimsiz kişilerin algısı. E2 : Yansıtmanın Yoğunluğu E2-1:Konunun uyarana yetersiz kalması-Perseverasyon- resim dışı hikayeler-güç anlaşılır sembolleştirme. E2-2:Kötü nesnenin ortaya çıkması, perseküsyon teması, imgenin niyeti ve/veya tutumları ile ilgili keyfi arayışlar. Büyüklemece tipte bir idealleştirme. E2-3:Duyguların ve/veya tasarımların yoğun ifadesi. Cinsel ya da saldırgan nitelikte çığ ifadeler. E3 Kimlik ve nesne ilişkileri ile ilgili bağların düzenlenememesi E3-1:Kimlikle ilgili karışıklık-rollerin iç içe girmesi E3-2:Nesnelerin değişkenliği E3-3:Zamansal, mekansal ve nedensel mantığa uymama E4 Söylemin Değişimi E4-1:Söz dizimi ile ilgili sorunlar-kesik söylemler. E4-2:Belirsizlik,belirsiz söylem. E4-3:Kısa çağrışımlar E4-4:Sese dayalı çağrışımlar, laftan lafa atlamak

EK 4:

CAT testinde hikayeleri işleme biçimlerini değerlendirme ölçeği

Hareket ve bedensel alana başvurmayı gösteren işlemler (MC)

MC 1: Geri çekilme, hareket alanında ketlenme, oto-erotik eylemler

MC 2: Psiko-motor dengesizlik, bedensel veya sözel ajitasyon, hareket yoluyla testi kesintiye uğratma

MC 3: Gülme, mimikler, tebessümler, ses çıkarma

MC 4: Bedensel katılım: yer değiştirme, jestler yapma

Klinisyenle ilişkiye başvurmayı gösteren işlemler (RC)

RC 1: Bedensel yakınlaşma arayışı

RC 2: Sorular, klinisyene yönelik eleştiriler, klinisyene başvurma, laf atma

RC 3: Malzemeyi veya durumu eleştirme, şikayetler, ekstra ikramiye (rüşvet) talepleri

RC 4: Kendini değersizleştirme, kendini değerleştirme

Dış gerçekliğe başvurmayı gösteren işlemler (RE)

RE 1: Kanıtı başvurma, görünen içeriğe tutunma

RE 2: Gündelik hayatın klişelerine başvurma, somuta, fiile, uyunculuğa (conformisme) yapılan vurgu, çevresel gerçekliğe gönderme yapma

RE 3: Çerçeveleme üstünde durma, sınırlamalar ve destekler (mevcut veya eksik)

RE 4: Malzemenin duymasal (sensoriel) nitelikleri üstünde durma

RE 5: Nesnenin niteliğine aşırı yatırım; narsistik Dd'lere takılma (olumlu veya olumsuz değer atfetme)

Kaçınmaya ve ketlenmeye başvurmayı gösteren işlemler (EI)

EI 1: Kısıtlanma, sessizlikler, ret, ret eğilimleri, soru sorma ihtiyacı

EI 2: Adlandırmama, belirtilmeyen çatışma nedenleri, sıradanlaştırma

EI 3: Belirli kaçınmalar, endişe içeren öğelerden bahsetmeme (söylemde duraklamalardan önce veya sonra gelen)

Duygulanıma başvurmayı gösteren işlemler (RA)

RA 1: Duygulanımları sözel olarak ifade etme

RA 2: Dramlaştırma (dramatisation), abartma, tiyatrolaştırma, zıt duygulanımlar, duygusal değişkenlik

RA 3: Duygulanımın bedensel ifadesine vurgu yapma

RA 4: Yetersiz duygulanımlar, yoğun duygulanımlar

İmgele ve düşünme başvurmayı gösteren işlemler (IF)

IF 1: Resimde görülmeyen "kişiliklerin" sunulması

IF 2: Masalların çocuksu imgeselliğine başvuru

IF 3: Sahnelemeler, diyaloglar, etkileşimlere konu dışı sözlere vurgu yapma: simgesel mesajların saydamlığı

IF 4: İlişkilerin cinselleştirilmesi, cinsel temalar ve/veya saydam simgesellik

IF 5: Özdeşimlerin değişkenliği, tereddütler, "kişiliklerin" cinsiyetinde karışıklık

IF 6: Eylem tasarımları üstünde durma (gitmek, koşmak, söylemek, kaçmak, yapmak)

IF 7: Kartlardan uzaklaşarak uydurma, temanın uyarana uygun olmaması

IF 8: Cinsel veya saldırgan temalara bağlı çığ ifadeleri; herhangi bir sorunsala bağlı yoğun duygulanım ve/veya tasarımların ifade edilmesi

IF 9: Kimlik karmaşası, rollerin iç içe girmesi, nesnelerin değişkenliği

Nesnelliğe ve denetime başvurmayı gösteren işlemler (OC)

OC 1: Detaylara tutunarak tasvir etme

OC 2: Kurgusalılık üzerinde durma, zamansal ve mekansal olarak uzaklaşma (sayısal olarak belirterek veya belirtmeden)

OC 3: Karşıt tepki oluşturmaya değin öğeler (boyun eğme, naziklik, temizlik, yardım, görev, para)

OC 4: Yapı bozma

OC 5: Öğelerin, kişiliklerin veya hikayenin parçalarının yalıtımı (isolation)

OC 6: Olumsuzlama (négation), inkar

OC 7: Tekrar, dönüp gelip aynı şeyden bahsetme, perseverasyon (aynı temanın değişik kartlarda süregelmesi)

OC 8: Yanlış algılar, karttaki bazı figürleri görmeme, algısal tuhaflıklar

OC 9: Söz diziminde bozukluk, zamansal düzenlemede bozukluk

OC 10: Keyfi bağlantılar, kısa çağrışımlar, düşüncenin tuhaflığı

EK 5 :**MERVE, 10 YAŞ
RORSCHACH TESTİ**

YANITLAR	ANKET	KODLAMA
I.KART 1. Kuşa benziyor, kanatları burası. 2.Ortada bir insan var ellerini kaldırmış. Bu kadar.		G F+ A (Ban) D K(+) H
II.KART 3.Kediye benzettim, kedinin yüzü. 4.Uğur böceği de olabilir, benekleri var. (ters) 5.Bu da kafası olabilir.		Gbl F+ Ad G FC(+) A D F+ Ad
III.KART 6.İki kişi karşılıklı konuşuyorlar. Eğilmişler, bir şey de taşıyor olabilirler. 7.Bu da papyon.		G K(+) H (Ban) D F+ Nesne (Ban)
IV.KART 8.Bir kedi, vahşi bir kedi. Kafası ve yüzü, bunlar da pençeleri.	(Neden dolayı?) Şekli benziyor, tüyleri var gibi.	G FE (+) A
V.KART 9.Kelebek bu.	(Nasıl bir kelebek?) Uçuyor, kanatlarını açmış.	G Kan (+) A (Ban)
VI.KART 10.Bu saz veya gitara benziyor, bunlar da telleri.		G F+ Nesne
VII.KART 11.Köpekler var, karşılıklı havlıyorlar, bir taşın üzerine çıkmışlar.		G Kan (+) A G F± Doğa
VIII.KART 12.İki tane kurt veya tilki de olabilir. Bunlar bir taş veya kayaya çıkıyorlar. 13.Sanki buradan kaçıyorlar, burası ateş olabilir.	(Neden dolayı?) Şekli taş gibi, yüksek gibi.	G Kan(+) A (Ban) D C Ateş

IX.KART 14. Hımm, bunlar cadının tırnakları gibi, sanki bir kazanın başında büyü yapıyorlar. Çizgi film gibi.	(Böyle düşündüren ne?) Burada su var ve sudan dumanlar çıkıyor gibi.	D KE (+) Hd/Nesne
X.KART Karışık bir yer denizin içi gibi. 15.Mesela bunlar yengeçler. 16.Bunlar da denizin içinde çok bacağı olan yaratıklar gibi. 17.Bunlar da yunus.		D F+ A D F± A D F- A

MERVE, TAT, 20 DK.

KART 1: Keman çalmayı öğrenmeyi çok isteyen ama bir türlü öğrenemeyen, bunu çok isteyen ama yapamayacağın da çok üzülen bir çocuk bu.

T: (Sonra?) Sonunda yine de öğrenemiyor çünkü çalışmıyor.

KART 2: Burada bir aile olmalı bunlar. Anne baba tarlada iş yapıyorlar. Kızı da okula gidiyor. Mutlu gibiler, evleri huzurlu. Akşam da evde hep beraber toplanıyorlar, konuşuyorlar, dertleşiyorlar.

KART 3 BM: Çok üzgün, çok yorgun bir kız var, ayakta duramıyor. Çok yalnız galiba. Bu kadar.

T: (Sonunda?) İyi de olabilir, kötü de olabilir. Hep böyle olabilir veya daha güçlü olup zorlukları atlatabilir.

KART 4: Bir karı koca, herhalde kavga etmişler. Adam kızmış, kadın affetsin diye ona kızmış.

T: (Sonunda?) Barışmıyorlar, adam kesin kararlı.

KART 5: Bir kadın kapıyı açmış bakıyor. Nereye bakıyor? Kocasına bakıyor? Ne yapıyor diye kocası. Kocasını çok çalıştığı için kızmış. “Hadi artık çalışma da çocuklarla gezmeye gidelim” diyor.

KART 6 GF: Adam kadını kandırmış galiba. Belki buluşabilirler bu akşam. Ama kadın istemiyor. Kadının babası kızabilir. Bu kadar. Kadın eve gidiyor.

KART 7 GF: Çocuk annesiyle konuşuyor. Annesi elindeki kitaptan kızına bir şeyler okuyor. Çocuk da, elinde oyuncağı var, annesini dinliyor. Ama sıkılmış.

KART 9 GF: Bir hizmetçi var, bir genç kız var. Evin hanımıymış bu (alttaki), onun giysileri çok güzel. Hizmetçi ağacın arkasına saklanmış evin hanımını izliyor gizlice. Herhalde kıskanıyor. Ona kötü şeyler yapabilir. İftira atabilir. Sonra da evin hanımı onu kovabilir.

KART 10: Baba ile oğlu var. Oğlan babasına sarılmış. Babası da ona sarılmış, ona sevgisini gösteriyor. Belki de ona bir şeyler söylüyor, öğüt gibi bir şeyler. Ama oğlan iyi, huzurlu.

KART 11: Canavar var orada, çok dar bir yol, uzun. Kayalar var dökülmüş hep yolun kenarına. Taşların arasından bir canavar aşağıda köprünün başında olan bir insana bakıyor. Ama insan bilmiyor onun baktığını. Canavar onu yiyebilir.

KART 12 BG: Bahar gelmiş. Ağaçta çiçekler var. Dere var. Çok güzel bir sandan var. Herkes bu sandala binip gezmek isteyebilir. Hatta balık da tutmak isteyebilir.

KART 13 B: Güzel bir çocuk. Çok yaramaz. Ayağına ayakkabı da giymemiş. Ahır mı burası? Öyle bir yerde sanki oturmuş bekliyor. Kızmış da bir şeylere sanki. Hava da sıcak.

T: (Sonra?) Babası geliyor, kızıyor çocuğa.

KART 19: Bir ev var, iki camı var. Hava çok soğuk. Her yerde kar ve buz var. Pencerenin birinde bir adam var. Diğerini bulamadım. Böyle değişik bir yer burası. Filmlerdeki gibi. Dağlar var sanki. Başka bir şey yok.

KART 16: İki kız dolaşmaya çıkmak istiyorlar. Ancak anneleri “babanıza sorun” diyor. İzin vermiyor. Kızlar “ne yapalım?” diye düşünüyor ve gizlice çıkıyorlar dışarı. Ama yürürken bir hırsız geliyor ve çantalarını alıyor. Kızlar çok korkuyor, koşarak geri dönüyor. Bu kadar. Pişman oluyorlar.

EK 6 :**EMİR, 10 YAŞ****RORSCHACH TESTİ**

YANITLAR	ANKET	KODLAMA
I.KART 1 sn. 1.Yarasaya benziyor.	Kanatları var, kafası var, elleri var.	G F+ A (Ban)
II.KART 2 sn 2.Dinazora benziyor.	Kafası var (orta üstte temas eden kısım) Ayakları var (alttaki kırmızı yerler ayakları)	D F- (A)
III.KART 1 sn 3.İki insan evleniyorlar. 4.Ortadaki kelebek.	Elleri birbirine uzanmış. Kırmızı.	G K(+) H (Ban) G F+ Nesne (Ban)
IV.KART 4 sn. 5.Bir canavar.	Ayakları, kolları, kafası var.	G F+ (H)
V.KART 2 sn. 6.Uçan bir sincaba benziyor.	Kanatları, kafası, kulakları var.	G Kan (-) A
VI.KART 2 sn. 7. Kediye benziyor.	Kafası (üstteki bölge), elleri (yukarı bakan uzantılar – eller), ayakları (iki yana uzantı –ayak)	G F(+) A
VII.KART 4 sn. 8.İki kız birbirlerine bakıyorlar.	Kafaları, ayakları var, elleri yok. Saçları var, ondan kız.	G K(+) H
VIII.KART 3 sn. 9.İki aslan bir dağa çıkıyorlar.	Renginden dolayı.	D F(+) A (Ban)
IX.KART 6 sn. 10.İki canavar savaşıyorlar galiba.	Çok karışık ondan canavar. (Üstteki sarılıklar – canavar).	G K(-) (H)

X.KART 3 sn. 11.İki tane küçük böcek var. 12.İki tane örümcek var. Örümcek böcekleri yemeye çalışıyor.	(Mavilik – örümcek), (orta üstte çubuk yanındaki yeşillik-böcek) benziyor.	D Kan (+) A (Ban) D F+ A
---	---	-----------------------------

EMİR, TAT

KART 1: Bir çocuk kemanla müzik çalmak istiyor ama çalamıyor.

KART 2: Kurtuluş savaşı var. Savaşıyorlar. Kadınlar bir şey taşıyor. (?) Kitap.

KART 3 BM: Bir çocuğu esir almışlar, ağlıyor. Uyuyor da olabilir. (?) Suçlu birisi çocuğu esir almış.

KART 4: Karı-koca ayrılmak istiyor, adam ama kadın ayrılmak istemiyor. (?) Kadın adama bir şey söylemeye çalışıyor.

KART 5: Hizmetçi adamın kapısını açıyor. İçeride şaşırarak bir şey görüyor ve şaşıyor. (?) Birisinin öldüğünü görmüş olabilir.

KART 6 BM: Zengin iki kişi, birisini kaybetmişler, üzülüyorlar. (?) Çocukları, dedeleri, babaları olabilir.

KART 7 BM: Yaşlı adam, baba, öteki çocuğu. Baba bir şey yapmasını söylüyor çocuğa. (?) Evlenmesini ya da evlenmemesini söylüyor.

KART 8 BM: Kadının savaşta yaralanan eşini ameliyat ediyorlar.

KART 10: Baba çocuğunu kaybetmiş, biri çocuğunu geri getirmiş, seviniyor. Sarılıyor çocuğuna.

KART 11: Bir ormanda yangın çıkıyor, insanlar kaçmaya çalışıyor, hayvanlar da. (?) İnsan ocağı açık bıraktığı için yangın çıkmış olabilir.

KART 12 BG: Birisi adaya gelmiş, salını bırakmış geziyor. (?) Suçlu birisi.

KART 13 B: Köyde fakir bir çocuk oynayacak bir şey olmadığı için sıkılıyor. (?) Araba.

KART 19: Bir dev. Birisini korkutuyor. (?) Cüceleri korkutuyor, hayvanları.

KART 16: Bir şey göremiyorum.

FRANSIZCA GENİŞ ÖZET

MODALITÉS DU FONCTIONNEMENT PULSIONNEL DES ENFANTS EN PÉRIODE DE LATENCE : APPORT DES ÉPREUVES PROJECTIVES

D'après Freud (1905) la période de latence est désignée par un calme relatif des excitations internes. Pourtant les recherches indiquent que la majorité des enfants qui viennent consulter dans les centres de pédo-psychiatrie pour des difficultés psychologiques appartiennent à cette tranche d'âge, entre 6-10 ans. Cependant, pour Winnicott: « un enfant qui ne se porte pas bien à ce moment de sa vie est un enfant préoccupant.

Selon certains auteurs, cette période serait peut-être en voie de disparition depuis une dizaine d'années, du fait à la fois de modifications majeures de la société et de la famille mais aussi de l'émergence des technologies numériques. Dans notre recherche, nous avons retenu comme problématique centrale, la question suivante : « Les modifications socioculturelles contemporaines empêchent-ils ou non l'organisation de la phase de la latence? ». Notre but est de mettre en épreuve l'existence d'une période de latence et d'une possible maîtrise pulsionnelle malgré le monde moderne où se densifie le bombardement d'excitations.

En Europe: depuis 30 ans, les changements de la conjugalité ont été majeurs: séparation, monoparentalité, recomposition, l'autorité du père est assouplie. Les médias, comme dans les pays occidentalisés, imposent des images sexuelles et violentes, peu de censure. Ils véhiculent des modèles hédonistes et individualistes au détriment des valeurs collectives. La télévision, les jeux vidéos, l'internet remettent en cause – comme en Europe - la déssexualisation des pensées. Tout de même, dans la famille turque traditionnelle, le père est toujours considéré le « chef » de l'autorité familiale. Le pourcentage de divorce est 1,5%. Donc si la latence disparaissait à cause de « ce nouveau monde de bombardement d'excitations », cela devrait se refléter dans une telle population.

La définition de la « période de latence » chez Freud (1905) n'est pas simple; elle contient même une ambiguïté relative du fait de nombreuses hypothèses qu'il propose: La période de latence sexuelle de l'enfance peut être « totale ou seulement partielle, ... on ne sait rien de sûr quant à l'éventuelle conformité à des lois et à la périodicité de ce mouvement évolutif oscillatoire. » ; « ... un tel fonctionnement de la sexualité infantile représente un idéal d'éducation, dont le développement individuel s'écarte le plus souvent à un moment quelconque et souvent de façon considérable ». Freud affirme l'existence de cette phase mais en même temps la renvoie du côté d'un idéal : « le développement individuel s'écarte le plus souvent.. » ; donc dès le premier texte, Freud refuse une compréhension de cette période comme toute suppression de la sexualité. Ce sont ses successeurs qui avancent l'idée qu'il a prétendu un arrêt de toute préoccupation sexuelle pendant cette phase de latence. Cependant c'est vrai qu'il a des écrits où il évoque une interruption totale de la vie sexuelle: « le temps de la latence ne peut provoquer une interruption totale de la vie sexuelle_que dans celles des organisations culturelles qui ont inclus dans leur plan une répression de la sexualité infantile » (Freud, 1905).

Bornstein distingue deux périodes, la première allant de 5 à 8 ans et la seconde de 8 à 10 ans pour différencier le travail psychique qui se déroule pendant cette phase. Becker (1975) complète les travaux de Bornstein ; d'après l'auteur, la première phase est instable du fait que les mécanismes d'auto-régulation sont nouveaux et peu fiables. Le Surmoi est encore extérieur et il est sévère. La seconde phase, entre 8 et 10 ans, le Surmoi est plus flexible, le Moi plus fort et les défenses sont plus fiables.

Quant aux travaux des projectivistes sur la période de latence, il existe très peu de travaux : N. Rausch de Trautenberg et M. F. Boizou ont étudié en 1981 de nombreux protocoles d'enfants « normatifs » de 6 à 8 ans et 8 à 10 ans. D'après cette recherche, les enfants âgés de 8 à 10 ans n'expriment que rarement le pulsionnel; le mode de fonctionnement est homogène avec une prédominance des processus de secondarisation et de conformisme social sur la vie fantasmatique. Pourtant dans une

recherche récente menée par J. Y. Chagnon (2002) avec 12 enfants latents de 10/11 ans non consultants, le fonctionnement des enfants en période de latence s'écarte notablement de ce schéma normatif: on constate un monde pulsionnel vif : la recherche indique qu'à 10 ans le refoulement est insuffisamment fonctionnel: ou « trop fort » ou « trop faible ».

D'après notre postulat, l'enfant de la période de latence non consultant, sans symptôme manifeste, qui réussit à l'école, est un enfant qui, dû au refoulement du complexe d'Œdipe, aboutit à une possible maîtrise pulsionnelle malgré la place croissante des médias de nos jours qui fournissent aux enfants un grand nombre d'images à valence sexuelle et agressive. Chez ces enfants non consultants, on attend donc une excitation pulsionnelle qui soit suffisamment contenue, sans une désorganisation des mouvements internes. Afin de mettre à l'épreuve la mise en place du Surmoi et d'une maîtrise pulsionnelle, nous avons comparé ses deux époques, le début (6-7 ans) où les mécanismes d'auto-régulation sont nouveaux et peu fiables et la deuxième phase (9-10 ans) où toute l'énergie de la latence consiste à défendre le Moi contre les émergences pulsionnelles.

Notre première hypothèse concerne la maîtrise pulsionnelle et nous *faisons l'hypothèse que pendant la seconde phase (9/10 ans) de la période de latence, l'enfant manifestera une meilleure capacité de la maîtrise pulsionnelle où l'excitation sera gérable, sans causer une désorganisation majeure.*

Notre deuxième hypothèse concerne l'intériorisation du Surmoi et nous faisons l'hypothèse que *la comparaison des deux époques de la période de latence révélera la mise en place progressive du Surmoi que nous aborderons en trois axes : la reconnaissance du couple parental et de l'interdit de l'inceste ; le renoncement à la toute puissance infantile et reconnaissance de l'immaturité fonctionnelle et l'accès aux identifications secondaires.* Nos hypothèses seront testées en fonction de deux variables : âge et sexe.

Notre recherche s'est déroulée dans le cadre scolaire, en école primaire. Les passations se sont passées à l'école, dans une salle silencieuse, pendant les heures de cours. Nous avons travaillé avec 120 enfants non consultants, issus de milieux socio-culturels intermédiaires, de familles nucléaires, sans échec scolaire et sans troubles psychiques manifestes. Ces 120 enfants âgés de 6 à 10 ans, sont répartis équitablement selon les groupes d'âge et de sexe.

Les critères d'exclusion de la recherche sont l'échec scolaire, trouble psychique manifeste ; consultation avec un psychologue ou psychiatre et appartenance à une famille non nucléaire (divorce des parents, monoparentalité etc). Ce choix de population a pour objectif d'éliminer les cas « pathologiques » : beaucoup de travaux révèlent que les enfants ou adolescents en échec à l'école présentent plus de manifestations de souffrance psychique que ceux qui réussissent (Chiland, 1971 ;Emmanuelli, 1991 ; Mastio, 2010).

Les outils de recherche sont l'échelle d'évaluation Conners pour les enseignants, l'entretien semi-directif, le Rorschach, le TAT, le CAT. Le traitement final des données a été effectué utilisant le U de Mann-Whitney et X² assorti. En parallèle à l'évaluation quantitative, nous avons opéré une évaluation qualitative des données, du point de vue psychanalytique. En outre, nous avons utilisé ces bases statistiques non seulement pour l'analyse quantitative mais également pour les données de l'analyse qualitative.

Nous avons tout d'abord effectué une comparaison à l'intérieur de chaque groupe. Ensuite, nous avons comparé les deux phases de la période de latence quant à la maîtrise pulsionnelle. Pour chaque groupe d'âge et de sexe, nous avons rassemblé deux pôles : le pôle « Maîtrise » dans lequel nous avons inclus « Contrôle » (coté C) et « Inhibition » (coté I), et le pôle « Non- Maîtrise » dans lequel nous avons inclus « Désorganisation ou Excitation pulsionnelle non contenue » (coté D) et « Inhibition pathologique » (coté IP). Au total, 240 protocoles (120 protocoles du Rorschach, 60 protocoles du CAT et 60 protocoles du TAT) ont été étudiés.

Au Rorschach, nous avons constaté qu'à la première phase (6-7 ans) le contrôle de la réalité objective est très insuffisant et il s'agit de la projection intense de la vie pulsionnelle. F+% élargi (%61) s'approche plus des normes, ce qui confirme Sarnoff qui souligne que les fantasmes permettent une décharge équilibrante pendant cette phase. (K) est supérieur chez les filles, ce qui indique leurs meilleures capacités de déplacement et de symbolisation donc de l'élaboration des conflits pulsionnels.

Au CAT, les filles parviennent mieux à déployer un conflit intrapsychique. Ceci nous rappelle le constat de Denis (2001) qui marquait que le plus grand polymorphisme des fantasmes possibles (négarion de la castration, attente de l'apparition d'un pénis, déplacement sur un désir d'enfant etc.) pourrait donner un avantage à la fillette, dans le sens d'une plus grande richesse dans l'élaboration mentale. En outre, on constate des thèmes à connotation très sadique chez les garçons. Ce qui nous frappe du côté des filles, c'est leur difficulté à intégrer une relation agressive dans leurs récits: elles utilisent des modalités défensives afin de ne pas intégrer ou d'annuler l'agressivité. La maîtrise pulsionnelle est observée dans un tiers des cas, ce qui reste toujours faible. Elle est cependant mieux retenue au CAT qu'au Rorschach.

Nous avons examiné 60 protocoles pour examiner la deuxième phase (9-10 ans). Pour ce qui relève du mode d'investissement cognitif, l'adéquation au réel est plus satisfaisante dans le groupe des enfants en deuxième latence. Ces données semblent témoigner d'une adaptation à l'environnement social et culturel. Effectivement, l'investissement des processus cognitifs au Rorschach confirme la réussite scolaire de ces enfants. Cependant les filles âgées de 9-10 ans donnent plus de réponses kinesthésiques de bonne qualité que les garçons, inclus les kinesthésies objectales, qui pourrait indiquer un meilleur investissement aux relations objectales et aux identifications secondaires chez les filles. Ce constat nous rappelle le changement d'objet d'amour en période œdipienne et le plus grand besoin narcissique qu'a la fillette d'être en relation avec l'autre.

Quant à l'analyse qualitative au Rorschach, la maîtrise pulsionnelle est mieux réussie en deuxième phase de latence qu'en première phase. Cette différence est confirmée statistiquement. Pourtant, une maîtrise harmonieuse, où le fantasmatique n'est pas bloqué ou n'est pas débordé, est possible seulement pour la moitié de notre population d'enfants âgés de 9-10 ans, cette moitié étant constituée en grande partie de filles. Pour l'autre moitié, il s'agit d'un fonctionnement mental dysharmonique où l'on note les mouvements psychiques de déstabilisation. Les modalités défensives sont parfois peu opérantes et l'on constate le débordement pulsionnel -surtout chez les garçons – et moins rarement une isolation massive qui ne permet pas le déploiement de l'imaginaire. Nous n'observons donc pas un mode de fonctionnement « homogène » au Rorschach, en période de « grande latence », où on constate la prédominance de la secondarisation sur la vie fantasmatique telle qu'elle était décrite par N. Rausch de Trautenberg en 1981.

Chez les garçons, on constate la régression vers l'Œdipe négatif, sous le poids de l'angoisse de castration. La représentation de la castration punitive si répandue dans la population de garçons - nous rappelle le fantasme « un enfant est battu » où être battu par le père constitue le substitut d'être aimé par lui et de subir passivement le coït pour s'emparer de son pénis. Le fantasme masochiste, comme le souligne J.Y. Chagnon (2002) serait-il la norme en latence?

Au Rorschach, la maîtrise pulsionnelle est significativement plus réussie chez les filles. Les kinesthésies relationnelles des filles (9-10 ans) sont souvent neutres, loin de l'excitation pulsionnelle. Chez les garçons: ces relations sont beaucoup plus actives et érotisées.

Au TAT, on note l'insuffisance du refoulement: la moitié de nos sujets ne parvient pas à un équilibre entre les processus primaires et les processus secondaires, attendu classiquement de cette période. C'est surtout les garçons qui manquent d'un contrôle suffisant des émergences primaires : la différence entre filles et garçons est confirmée statistiquement. Cependant, les protocoles restrictifs sont très rares.

Majoritairement, les enfants parviennent à déployer un conflit intrapsychique. Les récits labiles proches de l'érotisation sont plus répandus chez les garçons, seulement 3 filles (sur 30) ont donné des récits très sexualisés. La désexualisation n'est jamais atteinte, même dans les protocoles bien maîtrisés, on note l'intensité de l'excitation : la désexualisation de la libido est un état fragile, jamais atteint complètement (Braunschweig et Fain, 1971).

L'inhibition (non pathologique) est beaucoup plus répandue chez les filles (1 garçon versus 6 filles sur 30). A la planche 4, un tiers des filles ne donne pas de récits libidinalisés, la relation entre le couple est totalement désexualisée, contrairement à ce qui avait été constaté dans les protocoles des garçons. Au TAT, c'est l'évitement de la rivalité et le conformisme qui domine : éviter la rivalité sert à garder les liens avec une image maternelle tendre. Au cours de la majorité des protocoles des filles, on constate des signes de capacités de déplacement, de symbolisation et d'évocations des conflits pulsionnels sans débordement. En outre, on note la mise en place de mécanismes de défenses souples et une élaboration plus harmonieuse que les garçons même si l'élaboration du conflit est possible sur certaines planches et non pas tout le long du protocole.

Notre analyse quantitative au Rorschach indique une meilleure adaptation cognitive et un meilleur contrôle des processus primaires à la deuxième phase. Les processus de secondarisation ne sont pas mis en échec par l'excitation observée dans les protocoles. La maîtrise pulsionnelle est supérieure en grande latence, mais ce sont surtout les filles qui marquent cette progression. Dans l'ensemble, la moitié des sujets ne parvient pas à une maîtrise stable attendue de cette période. Même pour les filles, il est difficile de parler d'une harmonieuse latence car il s'agit souvent de fonctionnements très contrastés et d'une déstabilisation des défenses tout au long du même protocole. Pour conclure, la recherche nous indique clairement qu'on ne peut pas avancer l'idée d'une désexualisation et d'une neutralisation des relations objectales, propre à la latence idéalisée.

Quant aux résultats de notre deuxième hypothèse, la reconnaissance du couple parental et l'interdit du rapproché œdipien continue à rester faible chez les garçons, le long des deux phases de la période de latence. La reconnaissance du couple parental est mieux installée chez les filles. Chez celles-ci, la figure maternelle est souvent perçue comme une image surmoïque, porteuse de l'interdit, à l'opposé des garçons qui abordent l'image paternelle dans un contexte de rapprochement tendre. Les garçons semblent fantasmatiquement préférer imaginer ce rapproché tendre avec la figure paternelle qu'évoquer ses interdits susceptibles de provoquer l'angoisse de castration.

La reconnaissance de l'immaturité est plus forte chez les enfants en grande latence. Ils préfèrent une position infantile de dépendance. Il faut encore attendre pour l'installation d'un Idéal du Moi. Les identifications secondaires tendent à se renforcer en deuxième latence. Il y a une différence radicale entre les garçons et les filles en première latence, au niveau de l'accès aux identifications secondaires: les filles y parviennent mieux.

Notre deuxième hypothèse est donc confirmée : la comparaison des deux époques de la période de latence révèle la mise en place progressive du Surmoi.

En conclusion, nous n'avons pas pu retrouver les traces d'un enfant sage et pudique, tel qu'il était décrit dans les années 1980. Ces enfants dont N. Rausch de Trautenberg et M. F. Boizou disaient « ils n'expriment que rarement le pulsionnel » aux épreuves projectives, n'existent plus de nos jours, même dans notre population représentative d'une société traditionnelle. La latence est « loin d'être silencieuse », l'excitation est proche. Pourtant notre recherche indique que la période de latence prend une couleur selon le sexe. On note plus de débordement pulsionnel et plus de déstabilisation chez les garçons. Nous avons constaté que c'est surtout par l'identification à l'agresseur ou par les positions homosexuelles passives que le garçon tente de se dégager de son angoisse de castration, alors que la fille choisit la voie de l'inhibition de l'agressivité. L'évitement de l'agressivité chez la fille pourrait s'expliquer par la profonde peur d'agresser ou d'être agressée. Retournons à M.

Klein qui avance l'hypothèse que le Surmoi des filles est plus sévère que celui des garçons car l'absence de pénis étant un malheur porté par la mère, elle est secondaire au sevrage, qui transforment l'attachement à la mère en haine. Donc « la sagesse » de la fille pourrait s'expliquer par le fantasme refoulé, de désir de tuer la mère, l'objet primaire garant du narcissisme, comme le souligne J.Y. Chagnon (2002), qui est bien plus impensable que le meurtre du rival pour le garçon. En outre, elle pourrait s'expliquer par la crainte d'agressivité: la mauvaise mère vengeresse qui va attaquer ses bons objets intérieurs (Klein,1945).

Les garçons sont clairement plus pulsionnels. On peut avancer l'hypothèse que de nos jours, le renoncement du garçon à l'objet d'amour primaire ne s'effectue pas aussi vite que Freud l'avait établi à l'époque. Il disait déjà à l'époque que « seul le rapport au fils apporte à la mère une satisfaction illimitée. C'est d'ailleurs la plus parfaite, la plus facilement libre d'ambivalence de toutes les relations humaines. » (Freud, 1932). En Europe, la séduction croissante par la mère, due aux changements de la conjugalité et au déclin de la reconnaissance des fonctions paternelles, rendent sûrement plus difficile l'éloignement du garçon de sa mère et ainsi la maîtrise de l'excitation. En Turquie, la relation mère – fils est spécialement importante. Dans notre culture, l'interdépendance émotionnelle parmi les membres de la famille est très élevée dans toutes les classes sociales. Traditionnellement, le statut social des femmes turques augmentait avec la naissance d'un fils : le lien émotionnel entre la mère et le fils reste particulièrement et traditionnellement fort. La distance émotionnelle qui existe entre le mari et la femme au sein de la population turque, fait que la mère cherche un rapprochement émotionnel avec l'enfant, en particulier le fils (Fisek, 1982 ; 1993). La fonction de censure de l'amante s'avère insuffisante si la mère est tournée vers son garçon. Ce comportement séducteur rend certainement plus difficile le refoulement du complexe d'Œdipe chez le garçon: la faiblesse du Surmoi. En outre, dans la culture turque, on attend plus d'obéissance de la fille que du garçon, on attend en revanche un comportement plus actif de la part du garçon. Ceci est l'une des raisons pour lesquelles nous observons des latences à répression chez les garçons et des latences à refoulement chez les filles : la fille est poussée à

s'introvertir, à entrer dans son monde représentationnel alors que le garçon est poussé à extérioriser ses conflits, à agir.

Nous voulons donc souligner le besoin de recherches examinant la corrélation entre le fonctionnement psychique de l'enfant et les attitudes parentales contemporaines.

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Tarihi ve Yeri:

24.08.1970 / İSTANBUL

EĞİTİM

Paris V Üniversitesi (la Sorbonne)- 2011

Psikoloji Enstitüsü, Klinik Psikoloji ve
Psikopatoloji Bölümünde Doktora

İstanbul Üniversitesi- 2011

Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Klinik Psikoloji- Doktora

**Paris V Üniversitesi (la Sorbonne) (2004-
2005)** Projektif teknikler (Rorschach- CAT-
TAT) Çocuk ve Genç Ergen (enfant et jeune
adolescent) bölümünden Üniversite
Diploması (DU- Diplome Universitaire)

İstanbul Üniversitesi, (2000-2004)

Sosyal Bilimler Enstitüsü,
Klinik Psikoloji Yüksek Lisansı.

Boğaziçi Üniversitesi, (1989-1994)

Eğitim Fakültesi,
Psikolojik Danışmanlık ve Rehberlik
Bölümü

**Notre Dame de Sion Fransız Kız Lisesi,
(1981-1989)**

Işık İlkokulu (1976-1981)

BİLİMSEL YAYINLAR:
KİTAP VE KİTAP BÖLÜMLERİ

Zabcı, N. (2011), Ensest Yasağı ve Ödipüs, içinde *Psikanalitik Psikoterapiler : Temel kavramlar, kuramlar ve Yöntemler*, Ed. Ali Algın Kökdere. Türkiye Psikiyatri Derneği.

Zabcı, N. (2010), Çocuğun Ruhsal İşleyişinin Projektif Testlerle Değerlendirilmesi, içn. *Psikanalitik Yönelimli Klinik Görüşmeler*, Ed. Tevfika İkiz, Bağlam Ders Kitapları

Tunaboğlu-İkiz, T, **Zabcı N**, Pirim Düşgör B, Yavuz E, Erdem-Atak, İ, Alsancak-Sönmez B, Akkapulu-Kaya, F. (2010), Les donnees normatives turques à l'adolescence et quelques comparaisons avec les normes de la population française, Rorschach et Methodes Projectives; études et recherches cliniques, (dir. Salvatore Settineri, Carmela Mento), Edit Luglio, Trieste.

Zabcı, N, İkiz T, Alsancak-Sönmez B, (2010), Le fonctionnement affectif à la préadolescence, Rorschach et Methodes Projectives; études et recherches cliniques, (dir. Salvatore Settineri, Carmela Mento), Edit Luglio, Trieste.

Tunaboğlu-İkiz, T, Erdem-Atak, İ, Pirim-Düşgör, B, **Zabcı, N** (2009), Rorschach Kodlama Kitabı 2: Yetişkin Normları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

İkiz-Tunaboğlu T., Düşgör-Pirim B., **Zabcı N.**, Yavuz A.E., Atak-Erdem İ., Ataç S., Sönmez-Alsancak B., Akkapulu F. (2007), **Rorschach Kodlama Kitabı 1**, Ergen Normları, Bağlam Yayınları, İstanbul.

MAKALELER

Tunaboğlu-İkiz, T., **Zabcı N.**, Pirim Düşgör, B., Yavuz, E., Erdem-Atak, İ., Alsancak-Sönmez B., Akkapulu-Kaya, F. (2010) “Les donnees normatives turques à l'adolescence et quelques comparaisons avec les normes de la population française”, *Psychologie Projective et Clinique*, Vol 16, p. 209-231.

Zabcı N. (2008) “Çocukluk Psikoza ve Projektif Testlerle Değerlendirilmesi”, sayı 9-10, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Zabcı N. (2007) “Hiperaktif Çocukların Ruhsal Dünyasının İşleyiş Biçimi: Projektif Testlerin Katkısı”, **Yansıtma**, Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, sayı 5-6, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Zabcı N. (2006) « Ergenlik ve Rorschach Testi », **Yansıtma**, Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, sayı 5-6, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Zabcı N., İkiz T., Kayaalp L., Baudin M. (2005) “Etude sur les particularités de l’organisation psychique de l’enfant instable à travers le test de Rorschach” (Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ruhsal örgütlenmesinin Rorschach testi ile değerlendirilmesi), **Bulletin de Psychologie**, tome 58 (5), p. 513-520.

Zabcı N., İkiz T., (2005) “La représentation de soi chez l’enfant instable à travers le test de Rorschach” (Hiperaktif çocuğun kendilik tasarımının Rorschach testi ile değerlendirilmesi) **Psychologie Projective et Clinique**, Vol.11, p. 307-321.

Zabcı N. (2005) “Çocuk ve Psikosomatik”, **Yansıtma**, Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, sayı 3-4, Bağlam Yayınları, İstanbul.

Zabcı N. (2004) “Çocukta Histeri : Bir vaka sunumu”, **Yansıtma**, Psikopatoloji ve Projektif Testler Dergisi, sayı 1-2, s.53-65, Bağlam Yayınları, İstanbul.

ATIF YAPILAN ESERLERİ:

ESER:

Zabcı N., İkiz T., Kayaalp L., Baudin M. (2005) “Etude sur les particularités de l’organisation psychique de l’enfant instable à travers le test de Rorschach” (Dikkat eksikliği hiperaktivite bozukluğu olan çocukların ruhsal örgütlenmesinin Rorschach testi ile değerlendirilmesi), *Bulletin de Psychologie*, tome 58 (5), p. 513-520.

ATIFLAR:

Chagnon, J. Y. (2010), Approche psychopathologique d'un cas d'hyperactivité, Psychopathologie de l'enfant: 10 cas cliniques, dir. François Marty, Paris, Editions in Press.

BİLDİRİLER / POSTERLER

Tevfika Tunaboğlu İkiz, Ayşe Elif Yavuz, İrem Erdem Atak, Bengi Pirim Düşgör, **Neslihan Zabcı**, Funda Akkapulu. (2006). The Fairy Tale Test on a Turkish Sample.(*Symposium*, Cross- Cultural Personality Assessment: Recent Applications of the Fairy Tale Test). 18. Uluslar arası Kùltürler Arası Psikoloji Kongresi, (18th International Congress of the International Association for Cross-Cultural Psychology), 11-15 Temmuz, Spetses Adası, Yunanistan.

VERDİĞİ EĞİTİMLER

Özel Ayazağa Işık İlk Öğretim Okulu, Psikanalitik Kurama göre Çocuk Gelişimi ve Psikopatolojisi - CAT Testi Eğitimi (2009-)

Eyuboglu İlk Öğretim Okulu, Psikanalitik Kurama göre Çocuk-Ergen Gelişimi ve Psikopatolojisi - Vaka Süpervizyonu (2008-)

SEV İlk Öğretim Okulu, Psikanalitik Kurama göre Çocuk Gelişimi ve Psikopatolojisi- CAT Testi Eğitimi (2008-)

WISC-R Testinin Psikanalitik Yorumu, Rorschach ve Projektif Testler Derneği eğitimi (2008- 2009)

Rorschach Testi ve CAT ile Çocuğun Ruhsal Değerlendirmesi (2 yıllık eğitim), Rorschach ve Projektif Testler Derneği eğitimi 2005-)

VERDİĞİ KONFERANS VE SEMİNERLER:

"Gizil Dönem Çocuğunun Ruhsal Özellikleri", Projektif testlere kuramsal giriş seminerleri, Aynalı Geçit, İstanbul, Mart 2011.

"Latansa Giremeyen Çocuk: Bir olgu sunumu", Doktora-Master günleri: Psikanalitik Psikopatolojiler ve Projektif Metotlar, İstanbul Üniversitesi, Şubat 2011.

"Vaka Sunumu: Cinsel Kimlik Bozukluğu", 11. Uluslar arası İstanbul Psikanaliz Buluşmaları, "Psikanaliz ve Dil", İstanbul, Kasım 2009.

"Çocukta Sınır Durumlar ve Vaka Çalışması", I. Ulusal Rorschach ve Projektif Testler Kongresi, İstanbul Üniversitesi, Eylül 2009.

"Psikanalitik Yönelimli CAT", I. Ulusal Rorschach ve Projektif Testler Kongresi, İstanbul Üniversitesi, Eylül 2009.

"Klinikte Projektif Testlerin Kullanımı ve Terapötik Sürece Olan Katkısı", I. Ulusal Rorschach ve Projektif Testler Kongresi, İstanbul Üniversitesi, Eylül 2009.

"Elektif Mutizm" (Seçici Konuşmamazlık), Çocukta Dil Gelişimi ve Bozuklukları, VI. Çocuk Psikanalizi Günleri, İstanbul Psikanaliz Derneği, Aynalı Geçit, Mart 2009.

"Ergenlik Döneminde Özerklik ve Sınırlar", Üsküdar Amerikan Lisesi, İstanbul, Mart 2009.

"Çocukluk Döneminde Özerklik ve Sınırlar", Bilfen İlk Öğretim Okulu, Çamlıca, İstanbul, Mart 2009.

"Erken Çocukluk Döneminde Bireyselleşme", Bilfen İlk Öğretim Okulu, Bahçeşehir, İstanbul, Mart 2009.

"Nereye kadar Özgürlük, Nereye kadar Sınırlar?", SEV İlk Öğretim Okulu, Aralık 2008.

“Rorschach Testi Ergen Normları: Türkiye Çalışması”, 15. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul Üniversitesi, Eylül 2008.

“Çocuk, Ergen ve Yetişkin Ruhsal Dünyasını Değerlendirmede Projektif Testlerin Katkısı”, 15. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul Üniversitesi, 2-5 Eylül 2008.

“Hiperaktif Çocukta Beden İmgesi ve Nesne İlişkileri”, 19. Uluslararası Rorschach ve Projektif Testler Kongresi, Leuven, Temmuz 2008.

“Rorschach Testi Türkiye Ergen Normları üzerine bir çalışma”, 19. Uluslararası Rorschach ve Projektif Testler Kongresi, Leuven, Temmuz 2008.

“Ergenlik Öncesi Dönemde Duygulanımsal (Affectif) İşleyiş”, 19. Uluslararası Rorschach ve Projektif Testler Kongresi, Leuven, Temmuz 2008.

“Çocukluk Psikozu ve Projektif Testlerle Değerlendirilmesi”, Çocukluk Çağı Psikozlarında Kurumsal Tedavi, V. Çocuk Psikanalizi Günleri, İstanbul Psikanaliz Derneği, Mart 2008.

“Latans Döneminde Ruhsal İşleyiş”, Doktora ve Master Günleri: Psikanaliz ve Psikopatoloji, İstanbul Üniversitesi, 15 Şubat 2008.

“Çocukta depresif sorunsal ve hiperaktivite” Fransız Rorschach ve Projektif Yöntemler Derneği ile Paris Descartes Üniversitesi Klinik Psikoloji ve Psikopatoloji Bölümünün Düzenlediği Uluslararası Çocuk Depresyonu Toplantısı, Paris, Kasım 2007.

« Hiperaktif çocukların ruhsal dünyasının işleyiş biçimi: Projektif Testlerin Katkısı » Klinik Psikoloji ve Psikopatolojilerdeki Araştırmalarda Projektif Yöntemlerin Yeri, I. Projektif Yöntemler ve Psikanaliz Topluluğu Toplantısı, Dedeman Oteli, İstanbul, Ocak 2007.

“Hiperaktif Çocuğun Ruhsal Örgütlenmesinin Rorschach Testi ile İncelenmesi”, XVIII. Uluslar arası Rorschach ve Projektif Yöntemler Kongresi, Barcelona Üniversitesi, Barcelona, Temmuz 2005.

“Ergende Rorschach Testinin Değerlendirilmesi”, 15. Ulusal Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Kongresi, Larespark Otel, İstanbul, Nisan 2005.

“Çocuk ve ailenin Psikanalitik Değerlendirilmesi: İlk görüşme, anamnez ve testlerin uygulanma koşulları”, Psikoloji Konferansları, Türk Psikologlar Derneği, İstanbul, Ocak 2005.

“Dikkat eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu olan Çocukların Kişilik Özelliklerinin Rorschach Testi ile Değerlendirilmesi”, XIII. Ulusal Psikoloji Kongresi, İstanbul Bilgi Üniversitesi, İstanbul, Eylül 2004.

“Okulun Dikkat Eksikliği Hiperaktivite Bozukluğu Tedavisindeki Yeri”, Galatasaray İlköğretim Okulu, İstanbul, Mayıs 2004.

KLİNİK ÇALIŞMALAR

Nesil Psikolojik Danışmanlık Merkezi

(2007-)

Kronos Psikiyatri Kliniği (2006-2007)

İstanbul Çapa Tıp Fakültesi Ergen

polikliniği- Staj (2004-2006)

Cerrahpaşa hastanesi Çocuk Psikiyatrisi

Anabilim Dalı- Staj- (2001- 2003)

Nişantaşı Psikiyatri Merkezi (1996-1999)

Dodo Eğitim ve Psikolojik Danışmanlık

Merkezi (1994-1996)

ÜYESİ OLDUĞU DERNEKLER

İstanbul Psikanaliz Derneği

Rorschach ve Projektif Testler Derneği kurucu üyesi

İstanbul Çocuk ve Ergen Psikanalitik Psikoterapi Derneği kurucu üyesi

Avrupa ve Uluslararası Üniversiteler Araştırma Topluluğu “Projektif Yöntemler ve Psikanaliz” (Réseau Universitaire Européen et International de Recherche “Méthodes Projectives et Psychanalyse”)

Uluslararası Rorschach Derneği (International Rorschach Society)